LIBRARY OF PRINCETON
JUN 9 1917
THEOLOGICAL SEMINARY

Division BS647
Section .B93

LIBRARY OF PRINCETON
JUN 9 1917
THEOLOGICAL SEMINARY

"MARANATHA"

EENE STUDIE OVER DE
ONVERVULDE PROFETIE

DOOR

H. BULTEMA, V. D. M.

EERDMANS-SEVENSMA CO.
Publishers
GRAND RAPIDS - MICHIGAN

VOORREDE.

Het is niet geheel zonder schroom dat wij de volgende bladzijden over de nog-niet-vervulde profetie aan onze mede-christenen aanbieden. Niemand, die met den waren stand van zaken bekend is, zal dit verwonderen. Want vooreerst behooren de hier behandelde onderwerpen mede tot de moeilijkste op dat terrein der godgeleerdheid, waar allerlei voetangels en klemmen schuilen, zoodat het welhaast onmogelijk geacht moet worden, om het er zonder kleerscheuren af te brengen. Ten andere heerscht er in betrekking tot de laatste dingen nog veelszins de schromelijkste onkunde. Dit is geene beschuldiging, maar het constateeren van een niet te miskennen feit. In weerwil van al het onderwijs in de leer der zaligheid, schijnt het ten aanzien van deze waarheden in onze kringen niet tot vordering te willen komen, want niet alleen de leden, maar ook vele predikanten zullen u bij gelegenheid heel gulhartig bekennen, dat ze "van die dingen niets afweten." En in vele gevallen glijdt er onder zulk eene bekentenis een trek van spijt over het gelaat, welke verraadt, dat men het gaarne anders zou zien, doch dat men zelf niet weet hoe. Toch is de onkunde hier op verre na niet zulk een last als het vooroordeel. De onkunde moge misverstand en spraakverwarring tengevolge hebben, zij wil zich nog laten leeren. Maar het vooroordeel is niet alleen zeer beperkt van blik, maar wil ook niet zien wat buiten eigen gezichtskring ligt. Hier wil men niet leeren, doordien men nauw in de ingewanden is, eenzijdig en partijdig. Nu mag vrij gezegd, dat Gereformeerden menschen zijn van breeden blik. Maar, het kan helaas niet ontkend worden, dat ze op het terrein der laatste dingen niet alleen vaak zeer onkundig, maar in vele gevallen ook jammerlijk bevangen zijn.

Ziende dan op deze dingen, alsmede hierop, dat de schrijver niet kan bogen op ervaring, geleerdheid, titels of roem, zoo zal het een ieder duidelijk zijn, dat wij niet dan schroomvallig dit boek de wereld inzenden.

Anderzijds hebben wij groote vrijmoedigheid in het aanbieden van deze bladzijden aan ons volk. Want de grondgedachte van dezen uitlegkundigen arbeid: de letterlijke vervulling der profetie, *vindt in onze veelbewogen dagen hare schitterendste rechtvaardiging. Wij zien het voor onze oogen, dat alle volken zijn toornig geworden; dat er benauwdheid der volken met twijfelmoedigheid is, als de zee en de watergolven groot geluid zullen geven. Openb. 11:18; Luk. 21:25, 26. De groote afval, voorspeld aan het eind dezer bedeeling, heeft naar het oordeel van schier al de onderzoekers der profetie een aanvang genomen. En de vijgeboom, Israël, begint weder uit te spruiten ten teeken daarvan, dat de zomer nabij is. Luk. 21:29, 30.*

Bovendien zijn onze sombere dagen, zoo vol van verschrikking, tevens de barensweeën eener nieuwe bedeeling. Zij zijn het donker, dat voorafgaat aan den opgang van de Zon der gerechtigheid. Ze zijn herauten van Silo, Wien de volkeren zullen gehoorzaam zijn. Daarom maken ze de schriftgeloovigen zelfs optimistisch in den waren zin des woords. Volgens de opdracht van onzen Heiland, moeten de geloovigen, wanneer deze dingen beginnen *te geschieden, hunne hoofden opwaarts heffen, omdat hunne verlossing nabij is.*

De schrijver gelooft, dat deze dingen begonnen *zijn te geschieden en daarom heft hij het hoofd fier, blijmoedig en verlangensvol omhoog, omdat hij weet, dat de verlossing nabij is. In dit vertrouwen, dat de dag van Christus zeer nabij is, heeft hij dit werk geschreven. Dit hier openlijk en met nadruk uit te spreken is hem een voorrecht en een plicht. Zonder valsch alarm te willen slaan, wenscht hij door deze studie zijne medegeloovigen eveneens te leiden tot de blijde verwachting van de toekomst des Heeren, Die in elk geval spoedig komt, al zou Hij ook nog een eeuw vertoeven.*

De behandelde onderwerpen vormen niet in elk opzicht een sluitend geheel. Eene systematische behandeling der onvervulde profetie is niet wel doenlijk. Toch is hier zooveel mogelijk naar gestreefd, zoodat de hoofdstukken niet geheel los van elkander staan. Wel het meest is het ons te doen geweest, om de uitlegkundige zijde dezer onderwerpen in het licht te stellen, want wij achten het onverantwoordelijk voor God en de Gemeente, over

godsdienstige onderwerpen te spreken of te schrijven, zonder daarbij het Woord des Heeren het allermeest te laten spreken.

Zij die onze opvatting van de profetie niet zijn toegedaan, zullen uiteraard veel vinden, dat niet naar hun zin is. Hoe onaangenaam dit van beide zijden ook zijn mag, dit wil dan nog volstrekt niet zeggen, dat de opvatting hier gegeven, ook tegen den zin en de meening des Geestes ingaat. Eene studie als deze kan uiteraard niet naar aller smaak zijn. Voor deze zal te veel, voor gene te weinig gegeven zijn. De eene zal hierover anders denken en een ander weer daarover. Hier zal de een misschien twijfelachtig de schouders ophalen en ginds weer zal een ander er smadelijk om glimlachen. En, daar het een boek is, dat tegen de heerschende denkbeelden indruischt, zoo bestaat de mogelijkheid, dat het door dezen of genen als een kettersch, zoo niet verderfelijk werk terzijde geslingerd wordt. Meer dan een idooltje wordt hier soms wel wat onzacht van het voetstuk geworpen en dit kan licht tot toorn verwekken.

Er doen zich in verband met de toekomst des Heeren zooveel vragen voor, dat het niet anders kan, of men moet menig geliefkoosd denkbeeld aantasten en alzoo tot allerlei tegenspraak uitlokken. Eere van menschen is zoet voor het vleesch, doch wij verwachten haar dus evenmin als we haar verachten, iets wat wij trouwens onmogelijk als een ramp kunnen beschouwen voor wie een volgeling wil zijn van Hem, die nooit de eere van menschen aannam, maar die een gruwel voor God achtte alles, wat hoog is in de schatting der menschen.

Over het algemeen is hier gesproken in een toon, die ver van weifelachtig genaamd kan worden. Dit heeft zijn reden. Het zou diep schuldige geveinsdheid zijn, om een toon van onzekerheid aan te slaan, die zou moeten herinneren aan het gissen van den wijzen Meester, wanneer er op grond van het biddend onderzoek van Gods Woord eene rotsvaste overtuiging in de ziel aanwezig is. Over de wijze *en* plaats, *het* verband *en de* omstandigheden *hebben wij echter niet met die volle zekerheid durven spreken. Nader en nauwgezet Schriftonderzoek zal hierover misschien nog veel licht kunnen ontsteken, ofschoon hier tevens zij gezegd, dat genoemde zaken niet van het hoogste belang geacht moeten worden. Intusschen zien we dat de mensch gewoonlijk*

het meest spreekt, waar de Schrift het meest zwijgt en het meest zwijgt, waar de Schrift het meest spreekt. Van nature haten wij de Schrift en het is alleen het werk Gods in ons, dat ons met eerbied voor haar vervult.

Aangaande de bronnen nog dit. Hoeveel wij ook aan bepaalde personen en werken te danken hebben (zie geschiedkundig overzicht) zoo is er toch geen enkel boekje over het duizendjarig rijk of eenig Chiliastisch persoon of stelsel, waardoor we tot deze studie geleid zijn. Alleen door het Woord des Heeren zijn wij tot deze troostrijke waarheiden geleid. Dit Woord is ook, behalve voor het geschiedkundig overzicht, onze voornaamste bron geweest. Om allen schijn van geleerdheid te vermijden, hebben wij niet de plaatsen van de aanhalingen vermeld, noch eene volledige bibliographie gegeven. Het was eveneens het Woord des Heeren, dat ons de vaste overtuiging gaf van de waarheid der gezegende Christusregeering, alsmede den anders totaal ontbrekenden moed der overtuiging, om deze waarheid openlijk voor te staan. En hoewel verscheidene vrienden en ambtsbroeders er bij ons op aandrongen over deze dingen te schrijven, zoo was het toch al weder voornamelijk het licht, de tucht en de kracht des Woords, dat ons leidde en drong tot het schrijven over deze hoogst gewichtige dingen der toekomst. Zoo zal ook alleen het Woord als het zwaard des Geestes het wapen zijn, dat met eenig gevolg tegen de leer der Christusregeering gebruikt kan worden. Al het andere zal weinig vermogen. Geene gemoedelijke overwegingen, noch de schimmen en schaduwen van het verleden, al zijn ze op zichzelf nòg zoo eerbiedwaardig, zullen iets vermogen tegen het licht der toekomst, zooals het wordt opgevangen uit het profetisch Woord. Wij wenschen met dit Woord te staan of te vallen.

Wij hopen dat onze lezers niet zullen zijn als de lieden te Sichar, vóór ze Christus zelf gehoord hadden, noch als de Hebreërs maar als de Bereërs, die onderzochten bij het speurlicht des Woords of deze dingen alzoo waren. Wij wenschen aan ons woord volstrekt geen gezag toegekend te zien, dan voorzoover het uit het onfeilbaar Woord Gods geput is, want menschengedachten zijn nietiger dan de ijdelheid zelve, terwijl daarentegen van Gods Woord, hoe ook veronachtzaamd door den dwazen mensch, geen titel of jota ter aarde zal vallen. "Alle vleesch is als gras en alle

heerlijkheid des menschen als een bloem van het gras; het gras is verdord, en zijne bloem is afgevallen; maar het Woord des Heeren blijft in der eeuwigheid." En vrij verga ook ons werk, indien het niet is naar Zijn Woord!

Den goedwilligen lezer zal het duidelijk zijn, dat volstrekt geene dwaze pogingen zijn aangewend om berekeningen aangaande den tijd van 's Heeren toekomst te maken. Al dergelijke berekeningen zijn Godonteerend en hebben schrikkelijk veel kwaad gedaan aan het onderzoek der profetie. Men vindt hier ook geene profetie van ons, maar eenvoudig wenken over de onvervulde voorzeggingen des Heeren. Evenmin vindt men hier een valsch alarmisme, dat op de vrees, of bloote bespiegeling, die op de nieuwsgierigheid der menschen speculeert. Wij hebben geen vuriger begeerte dan dat menig kind Gods in deze donkere tijden, die naar luid der profetie nog steeds donkerder worden zullen, door dezen geringen arbeid mag worden geleid tot het biddend onderzoek der profetische schriften; tot een aandachtig gadeslaan van de teekenen der tijden en bovenal tot eene nuchtere en vurige verwachting van de zalige toekomst des Heeren. Mocht het deze gezegende vruchten bij dezen of genen afwerpen, hoe groot zou onze blijdschap en dankbaarheid dan zijn. De Heere geve zulks!

H. BULTEMA.

Muskegon, Mich., April 1917.

EENE BESCHOUWING OVER DE PROFETIE EN HARE UITLEGGING.

De Profetie is eene bizondere vorm van de Openbaring Gods aan Zijn volk. Ze is de goddelijke waarheid, die ons de toekomst ontsluiert. Uit de waarzeggerij, die bij alle volken gevonden wordt, blijkt dat er bij den mensch een diepgevoelde behoefte aanwezig is om kennis van de toekomst te hebben. De Heere heeft Zelf die behoefte in den mensch gelegd en voor Zijn volk heeft Hij in haar voorzien door de hoofdtrekken der toekomst te openbaren in Zijn Woord.

Er is meer profetie in de Schrift dan vele geloovigen meenen. Bij de opkomst van het Modernisme en de Hooge Critiek werd gedurig de stoute bewering herhaald, dat er zeer luttel voorzeggingen in de Schrift gevonden werden. En daar vele rechtzinnigen dit niet zelden goedschiks geloofden en herhaalden, zoo is de geloovige gemeente meer beïnvloed door deze bewering dan zij zelve misschien weet. Althans zij maakt niet veel ernst met de profetie, welke toch schijnt als een licht in deze donkere wereld. In zekeren zin is heel de Schrift profetisch. Doch in den zin zooals wij het hier bedoelen, beslaat de profetie bijna de helft van het geheele lichaam der Openbaring; indien wij namelijk de profetische Psalmen en Gelijkenissen en de vele voorzeggingen der historische boeken hierbij in begrijpen.

Slechts een klein gedeelte van dit deel der H. Schrift is vervuld. Men kan ook hier veilig aannemen, dat de Gemeente des Heeren te zeer onder den indruk leeft dat bijna al de profetie vervuld is. Doch er is niets minder waar dan dit. Indien we het woord vervulling nemen in den zin van volkomen eindvervulling, dan is nog nauwelijks de helft der profetie vervuld. Een aanzienlijk deel werd vervuld in de verwoesting van Jeruzalem, in de verstrooiing der Joden en in de verwoesting der heidensche koninkrijken. Het is evenwel een bekend feit, dat er in de eerste

komst van Christus maar een zeer klein gedeelte der O. T. voorzeggingen volkomen vervuld werden. Wanneer we nu de vervulde profetiën aftrekken van het geheel der profetie, dan komen we tot de verrassende ontdekking, dat nauwelijks de helft van het profetisch woord ten volle vervuld is, zoodat we tot de gevolgtrekking moeten komen dat ongeveer een vierde deel der gansche Schrift onvervulde profetie genaamd moet worden. De allereerste heilsvoorzegging, de moederbelofte, is nog niet ten volle vervuld, Rom. 16:20; Openb. 20:10. De tweede profetie aangaande de volken van Sem, Cham en Japhet is nog niet ten volle vervuld, maar treedt dagelijks nog voor onze oogen in vervulling. De derde profetie vinden we in de belofte, gegeven aan Abraham, Izak en Jakob, en ook deze zijn, zooals we later nader hopen aan te toonen, nog geenszins ten volle vervuld. De vierde profetie vinden we in Gen. 49, alwaar we lezen dat de stervende patriarch zijne zonen zegent. Doch een woord als we lezen in het tiende vers, dat n.l. de volkeren den Silo gehoorzaam zullen zijn, ligt nog te wachten op een grootsche toekomst.

Het is dus duidelijk, dat het van het hoogst belang geacht moet worden om de onvervulde profetie te verstaan, want wie haar niet verstaat begrijpt de Schrift slechts zeer ten deele.

De noodzakelijkheid om dit deel der Heilige Schrift te kennen, volgt allereerst uit de noodzakelijkheid der gansche Schrift zelve. De Bijbel is noodig in zijn geheel en in zijne deelen. God heeft ook dit deel ten bate van Zijn volk gegeven. De Heilige Geest heeft geen overtollig werk gedaan, als Hij de thans nog onvervulde profetiën reeds duizenden jaren geleden openbaarde. De theorie dat de profetie bedoelt om eerst bij de vervulling verstaan te worden, is in strijd met de Schrift en ervaring beide. Tegen de Schrift: "Want al wat te voren geschreven is, dat is tot onze leering tevoren geschreven, opdat wij door lijdzaamheid en vertroosting der Schriften hoop hebben zouden." Rom. 15:4. "Al de Schrift is van God ingegeven en is nuttig tot leering, tot wederlegging, tot verbetering, tot onderwijzing die in de rechtvaardigheid is." 2 Tim. 3:16. De Heere verweet de Emmausgangers dat ze zoo traag van hart waren om te gelooven *alles* wat de profeten gesproken hadden. De Heiland beschouwt de onkun-

de in de profetische schriften als vrucht van ongeloof en onverstand. Eveneens strijdt deze theorie tegen de ervaring, want de onvervulde profetie heeft in de oude bedeeling menigen Jood wijs gemaakt tot zaligheid. Zelfs de Schriftgeleerden van Jezus dagen wisten vele zaken uit de onvervulde voorzeggingen. En in de nieuwe bedeeling zijn ontelbare vromen verkwikt door 's Heeren toezeggingen. Men denke slechts aan de nog niet vervulde belofte van Christus' wederkomst.

En ten andere wijzen we er op dat onderzoek der Profetie ons nadrukkelijk bevolen wordt. Men zie Matth. 16: 3; Markus 13: 23, 28, 33; Dan. 9: 2, 3; 20-27; 2 Pet. 1: 19; Openb. 1: 3, en andere plaatsen. Het is een bedroevend feit dat op de hooge scholen, waar men buigt voor het Woord des Heeren, meer onderzoek wordt ingesteld naar de beteekenis van allerlei heidensche gruwelen dan naar die van het onvervulde Woord Gods. Dit kan onmogelijk Zijne hooge goedkeuring wegdragen, want, dit vergete men nimmer, God stelt hoogen prijs op Zijn Woord. Hij ziet met een oog van welgevallen neder op degenen, die daarvoor beven en zich daarnaar gedragen. En het is Zijn wil dat we geheel Zijn Woord onderzoeken. De Hebreërs worden even sterk gelaakt, omdat ze bij de eerste beginselen van Gods Woord staan bleven, als de Bereërs worden geloofd, omdat ze vlijtig het Woord onderzochten. Als menschen hun woord hoogschatten, zal de Heere dit dan niet doen met Zijn onfeilbaar Woord?

Dewijl de Heere voorzag dat Zijn volk het profetisch Woord in de toekomende eeuwen zeer veronachtzamen zou, heeft Hij, teneinde hun aan te sporen tot onderzoek, zelfs bizondere beloften gegeven. In Dan. 12: 10 wordt ons gezegd, dat de verstandigen, d.i. de wijzen, die zich nederig willen buigen voor Zijn Woord, de profetie verstaan zullen; en in het vierde vers de belofte gegeven, dat tengevolge van het naspeuren der profetie de wetenschap vermenigvuldigen zal. Het profetisch boek der Openbaring heeft een bizondere belofte aan het begin en aan het einde voor dezulken die het met belangstelling lezen, hooren en bewaren.

In dit licht beschouwd nu kunnen we de verhouding van vele geloovigen tot het profetisch Woord niet anders dan diep schuldig noemen. Al de *argumenten,* die vroeger en later tegen het

onderzoek der profetie zijn ingebracht, zijn gewogen en te licht bevonden. Tegen het misbruik waren ze misschien geldig, maar niet ten aanzien van het onderzoek alszoodanig. Tegen het misbruik kan natuurlijk nooit genoeg gewaakt, maar een ieder zal moeten toestemmen, dat het niet genoeg is om hier alleen maar te waken en niet zelf op een schriftuurlijke wijze de profetie te onderzoeken. Wat zou men van een krijgsman denken, die alleen maar wilde waken en niet strijden of den vijand verkennen? En toch zoo ongeveer staat het met de Geref. Kerken in Nederland, Amerika en Zuid Afrika. Bij al hun angstvalligheid voor wilde fantasie op het gebied der profetie, staan ze hier zelve diep schuldig. En wel door onbruik en misbruik van het profetisch woord.

Allereerst door onbruik. Hoe algemeen is niet de klacht, dat de profetie duister is. Deze is echter veelzeggend, want ze druischt vlak tegen het Woord des Heeren in, dat ons zegt, dat het een licht is schijnende in een duistere plaats. Elk geloovige die de profetie biddend en aanhoudend onderzocht, kan dit woord des Apostels van harte beämen. Waar tegenover staat, dat een ieder die klaagt over de duisterheid der profetie, hij zij dan professor of daglooner, hierdoor klaarlijk betoont, dat hij het licht der profetie nog geenszins naar behooren in zijn hoofd en hart heeft laten schijnen. De heidensche orakelen waren duister, doch niet alzoo het Woord Gods. De opening Zijner woorden geeft licht en verstand; maar alleen aan de eenvoudigen, niet aan hen die het reeds meenen te weten of die beweren dat het niet geweten kan worden. In Zijn licht zien we het licht. Niet duister is de profetie, doch wel diep, goddelijk diep; doch dit geldt evenzeer van het historisch en dogmatisch deel der Schrift.

Anderen zijn er die zich laten verbijsteren door de zeer ver uiteenloopende verklaringen der profetie. Door de vele en soms wijd uiteenloopende profetie verbijsterd, zien ze dan niets meer dan een doolhof in de profetie, waarbij men wel het wijste doet, om zich er maar niet in te begeven. En wanneer ze dan uit dien vermeenden doolhof blijven, dan denken ze in vele gevallen een heel wijze zet te doen. Zelfgenoegzaam hoort men van hunne lippen: "Een ander wage zich er in, of aan, maar ik niet." Zij

zijn dan de lieden, die voorzichtiglijk wandelen. Ai mij, zulke Christenen zijn veel dwazer dan de mystieken, die zich laten verbijsteren door de vele kerkegroepen en daarom zich paaien met de gedachte, dat het maar het beste is, om zich in 't geheel niet bij eenige Kerk aan te sluiten. Zich door de groote verscheidenheid of tegenstrijdigheid te onthouden van het onderzoek der profetie wijst op groote karakterzwakte of geestelijke zwakte, of misschien wel allebeide.

Wie de profeten niet hoorde, moest onder Israël gedood worden. Waarom? Omdat de profeet een boodschap Gods had. Wie een profeet verwierp, verwierp God Zelf. Maar wat zullen we dan zeggen van degenen, die niet hooren naar de stem der profetie? Hebben de schriften der profeten dan geen boodschap? Of durven we in gemoede verklaren, dat hun boodschap te duister is om te aanhooren. Indien de bazuin der profetie zulk een onzeker geluid gaf, wie zou zich dan ten strijde bereiden? Volgens zulk eene beschouwing zijn de profeten barbaren, want Paulus zegt in 1 Cor. 4: 11, dat als iemand tot mij spreekt en ik versta hem niet, dan is hij voor mij een barbaar. Zulke menschen legt Paulus het zwijgen op, vers 28.

Zeer groot is echter, naar het ons voorkomt, het aantal dergenen in de geloovige gemeente, die wel gevoelen, dat de algemeene houding der geloovigen tot de profetie niet in orde is. De nevelachtige verklaringen der profetie bevallen hun niet. Ze zijn hun te onwerkelijk. Ze gevoelen instinctmatig dat in vele gevallen lang niet genoeg met het echt natuurlijk en het echt menschelijk element der profetie gerekend wordt, dat de profeten vaak zelve in de verste verte niet gedacht hebben aan de dingen, die vele verklaarders ze in den mond leggen. En nog minder bevredigt het hun, dat de bediening des Woords een groot gedeelte der profetie stelselmatig verzwijgt. Doch hoewel deze stand van zaken hun geenszins bevredigt, missen ze toch zelf ook den sleutel tot recht verstand der profetische schriften. En daarom doen ze er dan maar liever het zwijgen toe, zonder ook maar eenige pogingen in het werk te stellen om zelf tot licht en klaarheid te komen.

Dit veronachtzamen van de profetie heeft de schadelijkste

gevolgen gehad voor de Kerk des Heeren. De Bijbel bleef hier voor een aanzienlijk deel een verzegeld boek met zeven zegelen van achteren en van voren. We kunnen het ons niet ontveinzen: ten spijt van al ons prediken en leeren, kent de Gemeente haren Bijbel nog niet, zooals ze die moest kennen. Ze laat zich niet leiden in deze donkere wereld door het goddelijk licht der profetie. In steê van een bruikbare kennis der Schrift te ontmoeten, vinden we bij onze lieden een betreurenswaardige onkunde voornamelijk ten aanzien der profetische schriften. De eeuwigheid zal het misschien eenmaal aan het licht brengen, hoe bij de massa's de verwijdering van de Kerk en bij de theologen de zoogenaamde hooge critiek mede het gevolg van de veronachtzaming der profetie geweest is.

Misbruik der Profetie. Is het niet-achtnemen op de profetie zondig en schadelijk, dit geldt nog meer het misbruik in de uitlegging der profetie. We wenschen hier op enkele van de voornaamste misbruiken de aandacht te vestigen.

Dan noemen we het allereerst een misbruik, dat men veelal voorbijziet dat niet de vernederde, maar allermeest de verhoogde Christus het middenpunt der profetie is. Zeker, de profeten hebben ook van Christus' lijden gesproken. Luk. 24:26; Hand. 3:18; I. Pet. 1:11. Dit neemt evenwel niet weg dat de profeten krib en kruis meer onderstelden en gewoonlijk heenblikten naar den Koning der heerlijkheid. Zelfs op de voornaamste plaatsen van des Messias' vernedering als Ps. 22, Jes. 53 en Zach. 9 en 11, spreken ze over Zijn vernedering als terloops en in verband met Zijne verhooging. Over Zijne vernedering weiden ze nimmer uit tot in eenige lengte, terwijl ze dit wel doen over Zijne verhooging. Dit was natuurlijk geene kortzichtigheid van de profeten. Evenzeer als zij uitweiden over den Messias der heerlijkheid, hadden ze dit kunnen doen over den Messias in Zijne vernedering. Want de Geest des Heeren dreef hen en bekwaamde hen. We hebben hier dus nog minder aan toeval te denken. We hebben hier goddelijke wijsheid. Op het einde te blikken is het geheim van alle ware wereldbeschouwing. Daar kregen niet alleen Asaf en Habakuk, maar daar kregen alle patriarchen, psalmisten en profeten den vrede des gemoeds. Alles wat adem heeft love den Heere!—ziedaar hun aller beginsel en grondtoon, en ziet, dit zal eerst dan ten

volle komen, wanneer alle knie zich buigt voor den Christus en alle tong belijdt, dat Hij de Heere is tot heerlijkheid des Vaders. Het einde van den weg is de rechtvaardiging van den weg en de verzoening van den lijdensweg. Uit het einde blijkt de waarde van het begin. Daar ligt geheel Gods raad vervuld. De eigenlijke vertroosting der profetische schriften komt eerst dan, wanneer men leert blikken op dat groote einde. Dan worden de geloovigen navolgers van den apostel, wanneer hij het lijden dezes tegenwoordigen tijds als niet acht in vergelijking met de toekomende heerlijkheid; meer nog, navolgers van den Christus die vanwege de vreugde Hem voorgesteld het kruis verdroeg en de schande verachtte.

Zoo bleven de profeten niet stilstaan bij het kruis, maar ze blikten naar de ontknooping van het groote wereld-drama. Niet in Christus' priesterlijk werk,—dat ook wij dit toch nimmer vergeten!—maar in Zijn Koninklijk werk zagen ze het doel van Zijn komst. Christus ging in de kribbe om aan het kruis en aan het kruis om op den troon te komen. Die Koning der heerlijkheid sluit het kruis dus niet uit, maar in. Christus komt weder als de Gekruisigde. De gekroonde Christus is de gekruisigde Christus. Men late toch Zijn kruis altoos in het midden staan, maar men merke ook altoos Zijn kroon aan als het eindpunt. Dan zal de prediking niet langer bloot soteriologisch zijn, en zich enkel met de zaligheid van den enkelen zondaar inlaten, maar kosmologisch, en zal het wereldomvattend karakter van Christus' werk helder in het licht treden. Wie derhalve bloot soteriologisch wil prediken, die kan in den regel niet bij de profeten terecht. Men zal ons tegenwerpen of dan Paulus in 1 Cor. 2:2 niet gezegd heeft, dat hij zich niet voorgenomen had iets te weten dan Jezus Christus en dien gekruisigd. Deze bekende tekst wordt evenwel meer op den klank af aangehaald dan goed begrepen. Volgens sommigen wil Paulus zeggen, dat hij altoos over het kruis of de kruisiging als daad wil spreken, doch de Apostel zegt niets van dien aard. Hij wil niets anders weten dan Jezus Christus. Maar dien Christus niet beschouwd als beroemd Rabbi of wereldwijze, zooals sommige Corinthiërs het misschien gaarne hadden, maar dien Christus in de altoosdurende beteekenis van een gekruisigden. Hij gebruikt het deelwoord dat ons wijst op de eeuwige waarde van het

kruis. Al predikt hij derhalve ook den verheerlijkten Christus, dan zal hij Hem toch in de hoedanigheid van een gekruisigden Christus voorstellen. Christus' dood en het daardoor aangebracht rantsoen is het zwaartepunt des Evangelies en zal dit eeuwig blijven. Maar dit neemt niet weg, dat de dood des Heeren het ontzagwekkend middel is tot een hoog verheven doel. Het kruis is geen doel maar middel. En de profeten zagen veelal over het middel heen naar het verheven doeleinde aller dingen. Wie dit uit het oog verliest, kan niet anders dan enkele teksten uit de profeten gebruiken, zooals het dan ook veelal geschiedt.

Een niet minder ernstig misbruik van de profetie, en met het voorgaande ten nauwste verbonden, bestaat hierin, dat men in de profetie overal de *Kerk* wil vinden. Evenals het vorige komt ook dit misbruik voort uit misverstand. Als we hier dus van misbruik gewagen, dan denke niemand daarbij aan boosaardigen toeleg. Naar onze vaste overtuiging, gegrond op de Schriften des Ouden en Nieuwen Verbonds, hebben we hier echter met een schromelijk misverstand te doen. En dit is hieraan te meer te betreuren, daar dit misverstand zeer algemeen en reeds zeer oud is, zoodat het bevreemding moest wekken, zoo niet vermetel schijnen, om hieraan te durven tornen. We zijn echter ten volle overtuigd, dat indien men overal of ook maar ergens de Kerk wil vinden in de profetie, men al weder ten eenenmale niet bij de profeten terecht kan, om de eenvoudige reden, dat ze van de Gemeente van Christus niets af wisten. Zooals de Schrift ons duidelijk leert, was dit voor hen eene verborgenheid, een mysterie, ja, het mysterie, dat alle vorige eeuwen door voor alle heiligen en profeten ten eenenmale verborgen was. De Schrift zegt ons dit herhaaldelijk en nadrukkelijk. Zie b.v. Hand. 10:45; Rom. 16:25, 26; Ef. 3:5, 6; Col. 1:26, 27; I. Tim. 3:16. Later komen we op dit uiterst gewichtig beginsel in de studie der profetie terug, want niet alleen de uitlegging der profetie is hiermede gemoeid, maar ook heel ons Kerkbegrip en bijgevolg geheel onze levensroeping en praktijk der godzaligheid.

Meent men echter, dat de Kerk als het lichaam van Christus overal gevonden moet worden, en men gaat met deze gedachte naar de profetie om haar uit te leggen, dan zal men zich schuldig maken aan de vreemdste ongerijmdheden en schriftverdraaiingen.

De zes dikke deelen van Vitringa en de vier logge deelen van Hellenbroek over Jesaja zijn daar ten bewijze, dat geleerde en godzalige mannen, uitgaande van deze gewraakte beschouwing, aan allerlei tegenspraak met zichzelven geenszins ontkomen. Zeer verschillende begrippen als Jakob, Sion, Juda, Israël, Efraïm, worden altemaal op de Kerk toegepast. Alleen echter wanneer het gaat over de toekomstige heerlijkheid. Want heerlijk zal de staat der Kerk of de Kerkstaat in de toekomst zijn. Worden er evenwel oordeelen aangekondigd aan dezelfde personen, dan ziet dat veelal op de Joden. Met zijn Kerkbegrip moet men het dan van zelf niet te nauw nemen. De Kerk is op het eene oogenblik het wormpje Jakobs en op het andere oogenblik een Koninkrijk, dat heerscht over alles en waarvan de koningen der aarde de voedsterheeren zijn en de koninginnen de zoogvrouwen. Wat van Christus' eerste komst gezegd wordt geldt alles letterlijk, doch wordt er in één adem van de heerlijkheid van Zijne tweede komst gewaagd, dan vergeestelijkt men dit alles veelal naar believen.

Niet de Gemeente zoeke men in de Profeten, maar Israël en zijne beloofde heerlijkheid. Wel kan men alle waarheden mede toepassen op de Gemeente, doch toepassen is nog heel iets anders dan *verklaren*. Van de Gemeente geldt: alles is uwe, dus ook de Oud-Testamentische profeten. Zij heeft deel aan den vollen Christus en dus ook aan al de beloften, die in Hem ja en amen zijn. Hoeveel men derhalve ook op de Kerk wil toepassen, men bega nimmer de fout van ook maar iets van de Kerk te verklaren. Bij deze beschouwing zal het woord der profetie geen licht bevonden worden, en ook geen licht maar wel veel duisternis kunnen verspreiden.

Weder met het voorgaande ten nauwste verbonden noemen we in de derde plaats *de vergeestelijkings-methode* in de verklaring van de profetie. Het is moeilijk te zeggen, waarin deze methode bestaat, want haar meest in 't oogloopende trek is gebrek aan methode en belijnd beginsel. Er is door hare voorstanders nimmer eene formeele definitie of uiteenzetting harer regelen gegeven. David N. Lord zegt er van in zijn, "Laws of Figurative Language": "Het is een onwetenschappelijk en lomp verzinsel zonder eenigen grond, om het terzijde stellen van klare en ondubbelzinnige taal te rechtvaardigen." Zoo is het inderdaad. Te-

recht noemt Bettex haar "een der sluwste verzinsels van den leugenaar van den beginne." De beroemde Jood, Adolph Saphir, zegt met droefenis: "Het is uit het tuighuis der rechtzinnigen, dat de wapenen genomen zijn, waarmede de grondwaarheden des Evangelies zijn aangevallen." Dr. A. B. Simpson noemt haar "de grootste ketterij van den tegenwoordigen tijd." En—om uit vele getuigen nog slechts een bevoegde en onbevooroordeelde te noemen—Dr. J. Valeton, Jr., zegt: "Men heeft geen recht om alles eenvoudig zoo te vergeestelijken."

Met deze wijze van verklaring zijn de meest bespottelijke dingen uit de Schrift gehaald, of beter, er ingelegd. Ze heeft den kansel eeuwenlang ontluisterd en de nuchtersten van ons geslacht met weerzin tegen de profetie vervuld. De oorzaak dezer methode ligt in de dwaling, die toch bijbelsch willend wezen, dit middel aangreep, om aan den klem der woorden te ontkomen. Origenes, de ketter onder de kerkvaders, wordt algemeen als de vader der spiritualistische verklaring beschouwd. Het was bij hem een kunstgreep om het duizend-jarig rijk uit te schakelen uit de geloofsleer en het behoud aller menschen en duivelen te rechtvaardigen. De groote Kerkvader Augustinus maakte er zich ook reeds schuldig aan. In zijn beroemd werk, "De Stad Gods," gebruikt hij haar in toepassing op de Kerk, en hij is hiermede de vader niet alleen van Rome's Kerkbegrip, maar van onderscheidene dwalingen geworden. Hij loochent hiermede de toekomstige opstanding; en Rome kan zich voor onderscheidene van hare ketterijen op hem beroepen, als: de leer van het vagevuur, de leer dat de geloovigen geene geloofsverzekerdheid kunnen hebben, de leer van de noodzakelijkheid der ketter-vervolging, enz.—Het wil ons voorkomen dat de Reformatorische en de oude Gereformeerde schrijvers te veel Rome's Kerkbegrip hebben overgenomen. En dit kon wel niet anders, omdat ook zij, op een enkele uitzondering na, de profetie vergeestelijkten. Het is ten zeerste te bejammeren, dat men in de verklaring der profetie niet van vaststaande en eenvoudige en natuurlijke regels uitging, dat men de telkens weder voorkomende begrippen: Jakob, Juda, Jeruzalem, Sion, Efraïm, Kanaän,—geene belijnde en definitieve beteekenis heeft gegeven. In alle andere takken van wetenschap zou dit stellig gedaan zijn, doch hier bleef men op een schuldige wijze nalatig en sprong men

op willekeurige wijze om met dergelijke fundamenteele begrippen. En bij de verklaring der profetie was men blijkbaar aldoor behept met de hoog-kerkelijke idee van staatskerk. 't Was net alsof de wereld draaide om eigen Kerk. Stelselmatig onterfde men Israël van zijn glorie en geeft men hem de vloekspraken.

Men ging terecht van de gedachte uit, dat men de profetie diep geestelijk moest opvatten, doch eene geestelijke verklaring is heel iets anders dan eene vergeestelijkte. De Rationalistische schrijvers pasten deze wijze van verklaring ook toe op het Nieuwe Testament, met name het onderwijs van Christus, en zoo kwam men ten slotte uit bij de symbolische verklaring van David Strauss. De mannen der hooge critiek passen haar toe op de historische boeken, terwijl deze nu omgekeerd de profeten uitsluitend historisch-gramatisch verklaren.

Dat ook de Gereformeerde schrijvers heden ten dage nog niet geheel met deze methode van Schriftuitlegging hebben gebroken, valt zoomin te ontkennen als het diep te betreuren valt. Men zie de Eschatologie zooals die beoefend is door onze voormannen Kuyper en Bavinck. Voorts: Sikkel, "De H. Schrift en Hare Verklaring"; Dr. J. Woltjer, "Het Woord: Oorsprong en Uitlegging"; Dr. F. W. Grosheide, 'N"ieuw-Testamentische Exegese"; Dr. Warfield, "The Apocalypse and the Millennium"; Ds. H. Hoekstra, "Het Chiliasme." Eindelijk blijkt dit genoegzaam uit tal van preeken en meditaties door Gereformeerde schrijvers. Alles draait hier om de Kerk of den enkele geloovige. Men kan met deze methode alles leeren en alles wegredeneeren, en het is alleen aan Gods weerhoudende genade te danken, dat dit nog niet meer geschied is. Zeegers geeft in zijne "Logica" een treffend staaltje van deze wijze van uitlegging, dat we hier vrij weergeven. Drie zonen vonden, bij het openen van het testament huns vaders daarin o.a. deze woorden: "Ik gelast en beveel mijne zonen, dat ze in de eerste drie jaren na mijn overlijden in geen geval een gouden knoop op hun kleed dragen." Hierop volgde een lange strafbepaling. De oudste der drie zonen was echter zeer bedreven in de talen en in de critiek. Vol zelfvertrouwen, gaf hij te kennen, dat het woord knoop, waarvan in het testament sprake was, niet zoo letterlijk maar figuurlijk moest worden opgevat. Knoop, zoo sprak hij,

in 't Hoogduitsch *Knopf,* Zweedsch *knapp,* Deensch *knap,* Angelsaksisch *cnaep,* Engelsch *knob,* is verwant aan het Nederlandsch knobbe, knubbe, knoest, knap, heuvel, het Yslandsch gnipa, vooruitsteken, verheven zijn, en kan dus, in betrekking gebracht met rug geene andere beteekenis hebben dan bochel, bult. Met die geleerde uitlegging kon de jongste evenwel niet instemmen, nademaal het bijvoegelijk naamwoord *gouden* voor knoop, toch niet wel kon slaan op een vleeschelijk uitwas op den rug. Maar zijn geleerde broeder betoogde hem, dat dit volstrekt geene zwarigheid was, daar *gouden* hier in een allegorischen, mythologischen zin moest worden opgevat. Hierop antwoordde de jongste weder dat de Vader toch geen straf op een gebochelde wilde hebben toegepast, waarop de oudste broeder hem scherp en schamper antwoordde, dat iemand, die er zoo over dacht, niet bevoegd was om over uitlegging mede te praten.

Het schijnt wel dat deze methode ook deze eigendommelijkheid bezit, dat ze zeer ingenomen maakt met eigen inzichten, want bijna zonder uitzondering, zien de vergeestelijkers met groote minachting neder op degenen, die zich eenvoudig aan de woorden houden, zooals ze er staan. Dit komt zeker, omdat de vergeestelijking zoo echt geestelijk schijnt en daarentegen de eenvoudige en voor de hand liggende zoo aardsch en vleeschelijk schijnt. De schijn is ook hier weder voor het kwade en tegen het goede. Men vergete nimmer dat aan het kruis van Christus de schijn van het verkeerde kleeft. Dit is het tragische van heel het geloofsleven.

De gevolgen van de vergeestelijkings-methode zijn altoos heilloos geweest. Israël is en blijft ook hier alle eeuwen door het waarschuwend voorbeeld. Israël vergeestelijkte en verdampte het lijden van Christus met al den aankleve van dien, zooals wij de toekomstige heerlijkheid van Christus met alles wat er bij behoort. Israël had geleerde en geloovige leiders. Er was geen haartje op hun hoofd, dat twijfelde aan de ingeving der Schrift. Ze hadden daarbij groote geleerdheid in de Schriften. Ze wisten welke het grootste gebod was. Ze wisten waar de Messias geboren moest worden, en ze onderwezen het volk in het algemeen zóó uit de Schrift, dat de Heiland kon zeggen: doet wat ze u zeggen, en daarbij legden ze grooten ijver aan den dag in de bewa-

ring en verdediging der Schriften. En ziet, toch heeft dit volk, toch hebben deze Schriftgeleerden in den lijdenden Borg niet hun Messias erkend, maar integendeel *op grond hunner schriften* ter dood gebracht. Ze geloofden de schriften der waarheid en toch niet al de waarheid der Schriften.

Israëls schuld is groot. Het heeft Zijn Souvereinen Koning vermoord. Maar onze schuld is veel grooter dan van Israël. Want de oude profeten, we zagen het reeds, spreken betrekkelijk zeer weinig over de eerste komst en zeer veel over den Messias der heerlijkheid in Zijn tweede komst. De verhouding is ongeveer van 350 over de tweede tegen 10 over de eerste komst. Wij hebben veel meer licht en veel meer hulpmiddelen dan Israël. De oorzaak der dwaling is in beide gevallen traagheid en onverstand van hart om te gelooven al wat de profeten gesproken hebben. De gevolgen zijn in beide gevallen schrikkelijk: Israël vermoordde zijn Koning, het Christendom greep naar de teugels van het bewind, om te heerschen over de volken der aarde, en heeft hierdoor ontelbare jammeren teweeggebracht, waarvan we de gevolgen nog dagelijks voor oogen zien in allerlei secten, ketterijen en anti-christelijke stroomingen.

De duivel gebruikt heden ten dage meer dan ooit te voren deze methode, en hij vervluchtigt er alle waarheden mede die hem in den weg staan. Hij heeft niets op den Bijbel tegen mits ge hem maar niet in zijn natuurlijke en ongedwongene beteekenis vat en verklaart. En zoo gaat het eveneens bij de secten en stroomingen die in zijn voetspoor wandelen.

De Zwedenborgianen gebruiken deze methode en met de innigste overtuiging en zonder eenige moeite redeneeren ze de wederkomst van Christus weg.

De Vrijmetselaars hebben den Bijbel verdampt tot een symbool. Letterlijk zeggen ze in een van hun geschriften: "De Bijbel moet niet letterlijk verstaan maar overeenkomstig zijn zin." Zonder eenige moeite redeneeren ook zij het toekomstig werk van Christus en laten het alles vernevelen in de overwinning van heerlijke beginselen en een gelukkige tijd van broederschap en verlichting.

De moderne Reform Jood doet slechts met Jes. 53 wat vele

Gereformeerden doen met Jes. 54: vergeestelijken, en dan ziet hij daar zijn lijdend volk.

Het Christian Scientisme en de Theosophisten hebben eveneens volstrekt geen bezwaar tegen den Bijbel, mits ge dit boek maar in figuurlijken, of juister, symbolischen zin verstaat. Kortom, van heel het Modernisme in al zijne vertakkingen kan gezegd, dat het volstrekt geen weerzin heeft tegen den Bijbel, zoo ge hem maar wilt opvatten in oneigenlijken zin, d.i. zoo ge hem maar wilt vervalschen. Maar al de wapenen van haat en spot gebruikt Satan tegen een woordelijke ingeving en eene woordelijke verklaring der Schrift.

Na het gezegde, mag een opzettelijk woord van principiëele critiek niet ontbreken. Wij wenschen kortelijks aan te toonen, dat deze gewraakte verdampings-methode indruischt tegen *a*) de woordelijke ingeving; *b*) de wet der taal; *c*) de wet der gedachte.

1. Eene poëtische of spiritualistische opvatting der Profetie is tegen eene gezonde opvatting der inspiratie. De Schrift zelve legt er grooten nadruk op, dat we in de Schrift eene woordelijke ingeving hebben. De zaken staan niet aldus, dat we Gods gedachten moeten zoeken in de eigen woorden der menschen. Mozes schreef meer van den Bijbel dan eenig ander heilige schrijver. Welnu deze godsman doet in Exodus niet minder dan tachtigmaal in zijn spreken een beroep op Gods gezag; in Leviticus vierenveertig keer, en in Numeri zeven en tachtig keer. Van David wordt hetzelfde getuigd. 2 Sam. 23:2; 1 Kon. 8:15. Salomo getuigt alweder hetzelfde: 1 Kon. 8:56. Bij de profeten vinden we telkens weder hetzelfde: Jes. 1:2; Jer. 1:4; Ez. 1:3. Deswege nu is de Schrift zeer nauwkeurig. Elk prediker, die ernst maakt men den grondtekst en met het verband, moet zich gedurig verwonderen over de keuze der heilige woorden. Welnu, is het dan met deze feiten voor oogen aan te nemen, dat de Heere, wanneer Hij spreekt door den mond Zijner profeten tot Juda en over Juda, Zijne woorden opgevat en verklaard wil hebben alsof ze tot en van de Kerk uit de volken gesproken zijn? Als Hij van aardsche glorie voor Jeruzalem gewaagt, zullen wij er dan geestelijke glorie voor de Kerk van maken? Gabriël wil dat Daniël zijne *woorden* verstaan zal. In de woorden zit immers de zin

en de meening des Geestes. Israël heeft het in den regel zoo begrepen; reden waarom men bij de bewaring der Heilige Schrift zelfs de letters en stipjes angstvallig telde. In de dagen van Jeremia waren Israëls leidslieden zeer ontaard, doch ze hechtten zich nog steeds vast aan de woordelijke beteekenis van hetgeen de profeet Micha gesproken had, Jer. 26:11 vergel. Micha 3:12. Zoo vatten het Daniël en de man Gods van Bethel op, Dan. 9 en 1 Kon. 13:9, 10. Verstaat de woorden. Deze regel wordt geëischt door de woordelijke ingeving. Deze waarheid wordt door de vergeestelijkings-methode ten eenenmale veronachtzaamd.

2. Ten tweede druischt zulk eene uitlegging in tegen de wetten der taal. In de taal liggen goddelijke wetten, die niet veronachtzaamd mogen worden. De taal is het voertuig der gedachten. Ze drukt de ideeën uit en verbergt haar niet. Prof. L. Berkhof zegt op pag. 193 van zijn Hermeneutiek: "Wijders moeten we ons niet laten verleiden, om te denken, dat de taal der profeten geheel symbolisch is, en dat zij er dus onderling een soort samenstel van symbolische gedachtenvormen op na hielden, waarin zij hun prediking steeds goten. Sommigen hebben gemeend, dat dit werkelijk het geval was, en oordeelden dat men de profeten geen recht liet wedervaren zoo men hunne woorden in hun gewone beteekenis nam." God is geen man dat Hij liegen zou en daarom bedoelt Hij precies wat Hij zegt, niet meer en niet minder. Als de Waarachtige heeft Hij elk woord zijn eigen meening gegeven. Zal Hij Zich dan niet gelijk blijven, en eischen dat de verklaarders aan elk woord zijn eigenlijke beteekenis geven? Hij verbergt immers niet Zijne gedachten, maar Hij openbaart ze in Zijne woorden. Hij spreekt daarin tot de kinderkens. En Hij spreekt volmaakt. De Heilige Geest is een uitnemend taalkenner, ja Hij is welbezien de eenige volkomen taalkenner. Is het nu dan denkbaar, dat deze onfeilbare taalkenner de dingen anders bedoelt dan Hij ze zegt? Deze vraag ook maar te stellen is haar in ontkennenden zin te beantwoorden. We kunnen hier veilig zeggen, dat de vergeestelijkers zoowel de taal miskennen als het doel der openbaring.

3. En ten derde moet deze wijze van profetie verklaring terzijde gesteld als in strijd met de wet van het denken. Ze is ten zeerste inconsequent en onlogisch. Veel behoeft hier thans niet

van gezegd. Door DaCosta e. a. is meermalen opgemerkt, dat, wanneer de groote hoop der verklaarders aan de vloeken en oordeelen op de Joden toekomen, ze den term Israël dan nemen, zooals die steeds voorkomt in het Oude Testament. Doch is er enkele verzen verder van zegeningen sprake, dan worden de Joden plotseling de Kerk. Dit nu strijdt tegen den logischen en hermeneutischen regel, dat men in hetzelfde verband de termen in denzelfden zin moet gebruiken, zonder er iets bij of af te doen. Dat dit oneerlijk en onlogisch is, zal ieder moeten toestemmen. En dat we hier niet met laster te doen hebben, daarvan kan een ieder zich overtuigen, zoo hij zich slechts de moeite wil getroosten van enkele oude en nieuwe schrijvers over de profeten op dit punt na te zien.

Hetzelfde onbillijke geschrijf vindt men ten aanzien van de eerste komst van Christus en Zijne tweede komst. In betrekking tot Zijn eerste, legt men allen nadruk op de letterlijke vervulling, en terecht, want tot in de kleinste bizonderheden is alles letterlijk vervuld. Maar komen dezelfde verklaarders dan toe aan Christus' toekomst, Zijn toekomstige regeering en al het Middelaarswerk, dat Hij ook dan nog doen zal, dan laten ze alles in mist en nevelen vervliegen. De latere Joden spraken van twee Messiassen (Messias-ben-Josef was de lijdende, Messias-ben-David noemden ze de regeerende Messias). De verklaarders hebben wel geen tweeërlei Messias, maar toch iets dat weinig beter is, n.l. tweeërlei regel van verklaring in betrekking tot de Messiaansche profetie: een letterlijke en een vergeestelijkte. Zou het niet hoog tijd zijn, dat we de zaken in verband met Christus' tweede komst gaan verklaren in het licht van de letterlijk vervulde profetie van Zijn eerste komst?

En al weder zien we hetzelfde in betrekking tot het verleden en de toekomst der Joden. Ten aanzien van de verledene oordeelen en verstrooiing der Joden verklaart men met een zekere mate van welbehagen alles letterlijk. En geen wonder, want men ziet in de verstrooiing der Joden de Schrift letterlijk bevestigd. Maar nu willen velen niet erkennen, dat Hij, die Israël letterlijk verstrooide onder alle volken, het ook letterlijk weder bijeenvergaderen zal vanuit alle volken. Hier dus al weder hetzelfde. De vloek en verstrooiing neemt men letterlijk, doch het vergade-

ren en de zegeningen vergeestelijkt men tot de bekeering der Heidenen, de uitbreiding der Kerk of iets dergelijks. En zoo zouden we verder tal van ongerijmdheden kunnen aanwijzen. Nog slechts een enkele. Zach. 14: 20, 21 wordt door de meeste Gereformeerden op de N. T. Kerk toegepast en dus alles vergeestelijkt. Maar waarom vat men dan in 9: 9 den ezel ook niet op als een geestelijken ezel, en de dertig zilverlingen van 11: 12 niet eveneens? Waarom dan ook niet de wonden in de handen van 13: 6 of de *herder* van vs. 7? De verstrooiing der Joden, waarvan in de eerste hoofdstukken gesproken wordt, is letterlijk. Dit stemt men toe. Maar als in hoofdstuk 12 de restoratie der Joden met nadruk wordt geprofeteerd, dan vat men dit alles heel anders op. Dat Christus' voeten op den Olijfberg zullen staan in Zijne toekomst, vanzelf dat moet van den hemelvaart verklaart of van heel iets anders. Niemand geeft iemand het recht om het vervulde letterlijk en het nog onvervulde geestelijk te verklaren.

Enkele Regelen voor de Verklaring der Profetie.

De wijze, waarop men de profetie uitlegt, beheerscht geheel onze toekomst-verwachting. Vandaar is het zeker niet ondienstig, dat we, alvorens verder te gaan, eerst enkele regelen aangeven voor de uitlegging der profetie.

Dan wenschen we hier als een gewichtig beginsel op den voorgrond te stellen, dat ze *letterlijk* opgevat en verklaard moet worden. Deze uitdrukking eischt nadere toelichting. Zij bevredigt niet ten volle, wijl ze doet denken aan een onverstandige en geestelooze verklaring, welke toont den geest des onderscheids ten eenenmale te missen. Ons verzet tegen het vergeestelijken, bedoelde natuurlijk volstrekt niet te ontkennen, dat de uitlegging der profetie steeds diep geestelijk moet zijn. Met eene letterlijke verklaring bedoelen we dit, dat we de woorden der profetie op een eenvoudige, natuurlijke en ongedwongene wijze opvatten en verklaren; dat men niet dan gedwongen van de woordelijke beteekenis moet afwijken. Men gebruikte hiervoor sedert Bengel ook wel de reälistische verklaring, doch ook deze uitdrukking bevredigt niet. We zouden het allerliefst gebruiken den term "natuurlijke" verklaring, indien het niet was, dat dit den eenvoudigen lezer licht doet denken aan een naturalistische, geestelooze of ook wel vleeschelijke verklaring.

De letterlijke verklaring rekent er wel terdege mede, dat aan de profetiën des Ouden Verbonds deze eigenaardigheid eigen is, dat ze dikwijls van geen plaats of tijd weten, en dat ze de groote heilsfeiten van het Godsrijk meermalen als op één grootsch spiegelvlak aanschouwen. Op hunne grootsche schilderijen beelden ze meermalen in dezelfde omlijsting uit de eerste en de tweede komst van Christus, de uitstorting des H. Geestes en de verwoesting van Jeruzalem.

Verder wordt hiermede volstrekt niet ontkend, dat er een

rijke schat van poëzie, beelden, typen en symbolen in de profetie te vinden is. Er is in de gansche Schrift, en voornamelijk in de profeten, veel dichterlijke uitdrukking. Een feit, dat misschien uit verschillende oorzaken verklaard moet worden. Hun taal was armer dan de onze, hun verbeelding rijker; ze leefden dichter bij de natuur en inzonderheid veel dichter bij God, zoodat er veel is dat ons dichterlijk toeschijnt en toch niet anders is dan hooge werkelijkheid.

Deze regel wil dus volstrekt niet zeggen, dat alle profetie star-letterlijk verklaard moet worden. Eene letterlijke of reälistische verklaring wil geenszins de regelen eener goede stijlleer geweld aandoen. Letterlijke verklaring wil niet zonder meer zeggen: alles letterlijk opvatten. In heel ons leven hebben we tal van uitdrukkingen, welke niet letterlijk opgevat kunnen worden. Wij zeggen: de geest *ontvlood* het lichaam. Strikt letterlijk vluchtte de geest niet voor het lichaam. De zon gaat op; de avond daalt; de nacht spreidt haar sluier; de kerkklok roept ons naar het Godshuis; de tand des tijds slijt alles uit, enz. enz, altegader uitdrukkingen, die niet star-letterlijk genomen kunnen worden. Dit nu zal eene gezonde, letterlijke verklaring geenszins uit het oog verliezen. Zoo lezen we b.v. in Dan. 2:37, 38 dat God Nebukadnezer de beesten des velds en de vogelen des hemels in zijne hand had gegeven. Nu gevoelt men wel, dat wanneer men dit star-letterlijk wilde opvatten, men de grootste ongerijmdheid zou krijgen. Moet men daarom de z.g. vergeestelijkings-methode hier toepassen en maken van de beesten booze menschen, en van de vogelen vuile menschen? Dit zou al even absurd zijn. We hebben hier eenvoudig een dichterlijke uitdrukking. Zoo lezen we ook in datzelfde hoofdstuk: "Gij zijt dat gouden hoofd." Star-letterlijk gaat dit niet. Toch moet het wel terdege letterlijk verstaan worden van Nebukadnezer en dit beeld. Ez. 37:1-10 kan al weder niet klakkeloos letterlijk verklaard, wijl we hier een zeer belangrijk beeld hebben. Maar als nu de beteekenis van dit beeld is aangegeven, dan dient het toch wel terdege van Israëls herstel verklaard en niet van de wedergeboorte, de roeping der Heidenen, de bloei der Kerk, of zoo iets. In Gen. 9:25-27 hebben we de profetie aan de zonen van Noach. Deze profetie wordt naar aller toestemming in de historie der volken letterlijk ver-

vuld. Maar wonen wij daarom ook letterlijk in de tenten van Sem? Zoo is het haast belachelijk als sommigen Openb. 20 vergeestelijken willen, omdat immers de keten, waarmede Satan gebonden werd, toch niet wel letterlijk kon wezen. Men gevoelt wel, dat men met evenveel recht Christus' lijden kon vergeestelijken, omdat Hij gezegd heeft: "Koop een zwaard," wat toch wel niet letterlijk bedoeld kan zijn. Met het Avondmaal zouden we al weder hetzelfde kunnen doen, omdat Hij gezegd heeft: "Dit is mijn Lichaam," wat toch wel niet letterlijk kan genomen worden. Ja, men zou met evenveel recht Christus' onderwijs krachteloos kunnen maken, omdat Hij gedurig zeide: Ik ben Brood; Ik ben de Weg; Ik ben de Deur; Ik ben de Wijnstok, enz. Men gevoelt immers wel, dat de keten waarmede Satan gebonden wordt, pure beeldspraak is.

T. Fairbairn heeft een beroemd werk geschreven over de profetie, waarin hij een doorloopende bestrijding geeft van de letterlijke verklaring. Om nu de ongerijmdheid daarvan aan te toonen neemt hij o.a. de Moederbelofte, verklaart deze star-letterlijk van een vijandschap tusschen den mensch en de slang en voert dan deze ongerijmdheid aan als bewijs tegen de letterlijke verklaring. En toch, zoo vragen we, is deze profetie niet letterlijk vervuld; is er niet alle wentelende eeuwen door vijandschap geweest tusschen den duivel en Christus, tusschen de kinderen der duisternis en die des lichts? Is het niet dwaas en oneerlijk, om zoo iets aan te voeren tegen de natuurlijke Schriftverklaring? Een ieder weet toch wel, dat de slang heel de Schrift door, beeld van den Satan is en het zaad der vrouw aanwijzing van Christus en Zijn volk.

Bewijs voor de Schriftuurlijkheid der letterlijke verklaring is er zeer veel.

1. Haar noodzakelijkheid vloeit ten eerste al weder voort uit den aard der menschelijke taal en uit den aard der Openbaring Gods. Als iemand tot mij zegt: "Ik zal mijn zoon terugbrengen," dan vat ik dit niet op van heel iets anders, maar dan neem ik dit zoo woordelijk aan. Maar waarom zal men dan met de H. Schrift niet evenzoo doen? Prof. Berkhof zegt in zijn "Hermeneutiek": "Tenzij het tegendeel duidelijk blijkt, moeten we uitgaan van de gedachte, dat we de woorden der profetie in hun gewone beteekenis moeten nemen." Zoo ongeveer laten

zich alle mannen van het vak hierover uit. Indien wij de woorden der profeten anders dan in hun gewone beteekenis opvatten, dan is de profetie voor ons geene openbaring meer, maar veeleer verberging van gedachten. Wie dan de levendigste fantasie bezit zou de beste uitlegger zijn. Noem dan de profetie geen licht, maar duisternis, wat velen trouwens ook doen.

2. Al de vervulde profetie is letterlijk vervuld. Hier wenschen we iets langer bij stil te staan, omdat we uit dit veel veronachtzaamd feit mogen besluiten, dat nu evenzeer de thans nog onvervulde in de toekomst nog letterlijk vervuld zal worden.

Volgens de lieden der hooge critiek zijn er in de Schrift een lange reeks van onvervulde voorzeggingen. Men zie Prof. A. Kuenen: "De Profeten en de Profetie Onder Israël"; Prof. A. Pierson, "Eene Studie Over de Geschriften van Israëls Profeten." Indien Gods voorzeggingen in het verleden door de uitkomst waren gelogenstraft, dan zou Gods volk inderdaad reden hebben, om te vreezen, dat eveneens veel van het beloofde heil der toekomst achterwege zou blijven.

Prof. A. Pierson wijst op de steden der Filistijnen. Hij meent dat de profeten eenstemmig den ondergang dier steden aankondigen en dat deze profetie niet vervuld is, daar Gaza nog bestaat en Askelon ten tijde van de kruistochten nog een vrij aanzienlijke stad was. Doch hij stemt zelf toe, dat van den alouden luister der vijf Filistijnsche steden nog slechts enkele sporen zijn overgebleven en dat ze gedeeld hebben in het lot, dat geheel Palestina getroffen heeft. En dit is hier genoeg.

Ezechiël voorspelt aan Tyrus algeheele verwoesting en ook dit zou niet zijn uitgekomen. Doch Newton, Keith, Urquahart, en Fairbairn hebben in hunne beroemde werken over de profetie eenparig aangetoond, dat ook deze voorzegging letterlijk is vervuld. De Heere heeft die trotsche handelsstad letterlijk gemaakt tot een kale rots, tot een plaats, waar men de "netten uitbreidt in het midden der zee." We vertrouwen, dat deze vier beroemde mannen het samen beter weten dan de geleerde Pierson alleen.

Jeremias profetie over Damaskus zou eveneens onvervuld zijn gebleven, Jer. 49: 23-27. Die stad bestaat en bloeit immers tot heden toe, en is volgens Pierson zelfs de zetel van den Turkschen Pacha met eene bevolking van meer dan 150,000 inwoners.

Het moet toegestemd, dat we hier uit gebrek aan berichten, niet op eene letterlijke vervulling kunnen wijzen. Toch weten we dat Syrië, waarvan Damaskus de hoofdstad was, door Nebukadnezer op zijn veldtocht naar het Westen en na de overwinning op de Egyptenaren te Karchemis bezet is geweest. Voorts zijn hier onderscheiden mogelijkheden: *a*) Het ontga de aandacht niet, dat hier van geen totale en eeuwige verwoesting der stad sprake is. *b*) Damaskus kan hier staan voor gansch Syrië, zooals meermalen geschiedt in de Schrift, dewijl de hoofdsteden toch veelal het hart der natie zijn, zonder dat de stad dus zelve de ellende van volkomen verwoesting heeft getroffen. *c*) Het kan verwoest geweest zijn; doch spoedig herbouwd zijn. *d*) We kunnen hier, zooals sommigen meenen, eene latere aanvulling hebben van Amos 1:4-14 en in dat geval staat de vervulling ons opgeteekend in II. Kon. 16. *e*) De profetie is niet bepaald, maar algemeen en daarom kan de eindvervulling nog in de toekomst liggen.—Dit laatste komt ons het meest waarschijnlijk voor. Hoe dit ook zij, men heeft in elk geval volstrekt geen recht, om te beweren, dat deze profetie niet vervuld is of zal worden.

Verder wijst hij op Moab en Ammon. Deze zouden volgens onderscheidene profeten hunne nationaliteit verliezen en Israël zou getuige zijn van den ondergang dezer vijanden. Toch staat het vast, zegt Pierson, dat Moabitis en Ammonitis zich nog tot in de zevende eeuw der Christelijke jaartelling in een bloeienden toestand bevonden. Maar ziet men dan niet, dat dit letterlijk vervuld is? Het geslacht der Joden zal volgens den grooten Profeet geenszins voorbijgaan en dit wonder-volk is reeds getuige geweest van het "opgaan, blinken en verzinken" van menig volk en menige staat. Pierson wijst verder in zijne reeks van onvervulde voorzeggingen op Edom, Egypte, Ethiopië, en Babel, doch we volstaan hier met te verwijzen naar de werken van bovengenoemde onderzoekers der profetie. Volgens hen zijn al de voorspellingen in betrekking tot deze steden en volken letterlijk vervuld. Prof. Kuenen ziet zich gedwongen, om met deze onomstootelijke feiten voor oogen toe te geven, dat al deze profetiën "toch in sommige opzichten weder niet geheel onvervuld kunnen heeten." Zulk eene toestemming uit dien hoek zegt reeds veel.

We meenen alzoo veilig te kunnen zeggen, dat, voorzoover we

van reeds vervulde profetiën kunnen gewagen, we ook van letterlijk vervulde profetiën kunnen spreken. We hebben in de H. S. zesderlei vervulde profetie.

1. Profetiën over de heidensche volken.
2. Profetiën over de Joden.
3. Profetiën over de eerste komst van Christus.
4. Profetiën van Christus Zelf.
5. Profetiën voorkomende in de geschiedkundige boeken.
6. Profetische tijdsbepalingen.

Ten opzichte van 1) volstaan we hier met den lezer te verwijzen naar bovengenoemde werken en behalve deze nog naar I. Da Costa, "Israël en de Volken"; F. Bettex, "De Bijbel Gods Woord"; en D. Nelson, "Ongeloof, de Grootste Krankheid van Onzen Tijd."

Ook op 2) gaan we thans niet in den breede in, daar we later nog opzettelijk bij Israël moeten stilstaan. Wij verwijzen hier echter naar Lev. 26. Daar wordt gesproken over de zegeningen ingeval Israël gehoorzaam, en zijne ellenden, ingeval hij ongehoorzaam zou zijn. De historie heeft geleerd, dat Israël ongehoorzaam is geweest. En wat zien we nu? Dat alle die bedreigingen letterlijk vervuld zijn.

Israël zou hongersnood hebben, 26; letterlijk vervuld. Zie Klaagl. 2:12; II. Kon. 25; Ez. 4:16; 5:12; en bij de laatste verwoesting van Jeruzalem.

Israël zal 't vleesch zijner zonen eten, 29; letterlijk vervuld in de verwoesting van Samaria. Zie II. Kon. 6:28 v.v; in de eerste verwoesting van Jeruzalem; Klaagl. 2:20; Jer. 2:20; 4:10; en in de tweede verwoesting van Jeruzalem is dit wederom geschied.

Israëls land en steden zullen woest worden, vs. 30-32; alzoo is het geschied.

Israël zou onder de Heidenen verstrooid worden; een ieder weet hoe letterlijk dit vervuld is.

Israël zal steeds vervolgd worden, vs. 33, 36; letterlijk vervuld in zijn bange geschiedenis van bloed en tranen.

Het land zal lang woest liggen, vs. 34, 35; letterlijk vervuld. Vanaf het jaar onzes Heeren 70 ligt het woest tot op onzen tijd toe.

Israël zal niet ganschelijk verdelgd worden, vs. 39, 44; letterlijk vervuld. De kruisvaarders, de Pausen, de Inquisiteurs, en de koningen der aarde hebben met elkander dat volk niet ten onder kunnen brengen. Het brandend braambosch kan niet verteren.

Dit alles nu wordt door allen als letterlijk vervuld beschouwd. Doch wat doet men, als men aan de verzen 40-46 toekomt, waar van Israëls bekeering en herstel gesproken wordt? In minstens even duidelijke termen, als in de voorgaande verzen van zijn val en ellende. Tegen alle gezonde regelen van taal en logica in, maakt men zich daar vanaf. Met Deut. 28, 29, en 30, Hos. 3, en Lukas 1: 3-33, doet men veelal evenzoo. Men snijdt een Schriftwoord in tweeën, verklaart dan het eene letterlijk en het andere vergeestelijkt men. Net als de Mormonen het ook doen met tal van Schriftuurplaatsen. Ach, dat de tijd toch spoedig mocht aanbreken, dat men zichzelf gelijk bleef in de verklaring der profetie en dat de onverstandigheid en traagheid van hart om te gelooven *al* wat in de profeten geschreven is, weldra tot het verleden mocht behooren!

3. De profetie aangaande de eerste komst van Christus. Deze zijn allen, zonder uitzondering, letterlijk vervuld, zooals uit de volgende parallelen blijkt:

PROFETIE.	VERVULLING.
Hij zou geboren worden uit het zaad der vrouw. Gen. 3:15. **haar zaad, datzelve zal u den kop vermorzelen.**	Gal. 4:4. geworden **uit eene vrouw.**
Hij zou uit den zade Abrahams zijn. Gen. 22:18. En in uw zaad zullen gezegend worden alle volken.	Matth. 1:1. Jezus Christus den zoon van David, den **zoon van Abraham.**

CHRISTUS UIT DEN STAM VAN JUDA.

Gen. 49:8. Juda gij zijt het. vs. 9.	Hebr. 7:14. Want het is openbaar dat onze Heer **uit Juda gesproten is.** Openb. 5:5.

CHRISTUS UIT HET ZAAD VAN DAVID.

Jer. 23:6. Ik zal aan David een rechtvaardige Spruit verwekken.	2 Tim. 2:8. Houdt in gedachtenis, dat Jezus Christus uit de dooden is opgewekt, welke is **uit het zaad Davids.**

CHRISTUS UIT EENE MAAGD.

Jer. 7:14. Ziet eene maagd zal zwanger worden.

Luk. 1:27. en de naam der maagd was Maria.

CHRISTUS ZOU DE ZONE GODS ZIJN.

Jes. 9:5. een zoon is ons gegeven.

Luk. 1:35. dat uit u geboren zal worden zal Gods Zoon genaamd worden.

DE SCEPTER ZOU VAN JUDA NIET GEWEKEN ZIJN.

Gen. 49:10. De scepter zal van Juda niet wijken....tot de Silo komt.

Matth. 2:1. Toen nu Jezus geboren was......in de dagen van den Koning Herodes.

HIJ ZOU IN BETHLEHEM GEBOREN WORDEN.

Micha 5:1. En gij, Bethlehem.

Matth. 2:6. En gij, Bethlehem.

HIJ ZOU IMMANUEL HEETEN.

Jes. 7:14. en Zijn naam Immanuël heeten.

Matth. 1:23. Zijn naam heeten Immanuël.

UIT EGYPTE GEROEPEN.

Hos. 11:1. Ik heb mijn Zoon uit Egypte geroepen.

Matth. 2:15. Uit Egypte heb Ik Mijnen Zoon geroepen.

ZIJN VOORLOOPER.

Jes. 40:3. Eene stem des roependen in de woestijn.

Matth. 3:3. De stem des roependen in de woestijn.

VOL DES HEILIGEN GEESTES.

Jes. 11:2. En op Hem zal de Geest des Heeren rusten.

Luk. 4:1. Jezus vol des Heiligen Geestes.

EEN PROFEET GELIJK MOZES.

Deut. 18:15-18. Een profeet....als mij zal u de Heere uw God verwekken.

Joh. 1:46. Wij hebben dien gevonden van welken Mozes in de wet geschreven heeft.

EEN PRIESTER NAAR DE ORDENING VAN MELCHIZEDEK.

Ps. 110:4. Gij zijt Priester in der eeuwigheid, naar de ordening Melchizedeks.

Hebr. 5:6. Gij zijt Priester in der eeuwigheid, naar de ordening Melchizedeks.

EEN MIDDELAAR DES NIEUWEN VERBONDS.

Mal. 3:1. Ziet, Ik zende Mijn Engel....de engel des Verbonds.

Hebr. 12:24. En tot den Middelaar des Nieuwen Testaments, Jezus.

HIJ ZOU WONDEREN DOEN.

Jes. 35:5, 6. Alsdan zullen der blinden oogen opengedaan worden, en der dooven ooren zullen geopend worden.	Matth. 11:5. **De blinden worden ziende,....en de dooven hooren.**

ZIJN NEDERIGE STAAT VAN DE KRIB TOT HET KRUIS.

Jes. 53.	Filip. 2:7. **Maar heeft Zichzelven vernietigd, de gestalte eens dienstknechts aangenomen hebbende.**

ZIJN INTOCHT TE JERUZALEM.

Zach. 9:9. Verheug u zeer, gij dochter Sions! juich, gij dochter Jeruzalems! Ziet, uw Koning zal u komen, rechtvaardig, en hij is een Heiland; arm en rijdende op een' ezel, en op een veulen, een jong der ezelinnen.	Matth. 21:4-9.

ZIJN INTREDE IN DEN TEMPEL.

Mal. 3:1. Tot Zijn tempel komen.	Matth. 21:12. **En Jezus ging in den tempel Gods.**

ZIJN IJVER VOOR GODS HUIS.

Ps. 69:10. Want de ijver van uw huis heeft mij verteerd.	Joh. 2:17. De ijver van uw huis heeft mij verslonden.

En zoo zouden we verder kunnen gaan om aan te toonen dat zonder uitzondering alle vervulde profetiën tot op den letter toe vervuld zijn. Alles te zamen genomen zijn er niet minder dan een zestig á zeventig tal. Een uitnemend werkje over dit onderwerp is dat van P. A. Sparenburg: "Profetiën aangaande den Messias met hare vervullingen." Van de prilste jeugd af is het ons als kinderen ingeprent dat wat de profeten van den Messias voorspeld hadden in Jezus Christus den Zaligmaker, letterlijk vervuld is. Als bijbelgeloovigen roemen we er in tegenover het ongeloof, tegenover het Jodendom, en tegenover het heidendom. Voorzoover wij weten is er althans nooit één Gereformeerde schrijver geweest die heeft durven tornen aan de letterlijke vervulling der profetie aangaande de eerste komst des Heeren.

4. De voorzeggingen van *Christus* zelf. Ook deze zijn letterlijk vervuld, voorzoover ze namelijk alreede vervuld zijn.

a) Hij heeft Zijn lijden en sterven voorspeld. Matth. 16:21; Markus 8:31-33; Luk. 9:22; 18:33; 24:7; Matth. 17:22; 20:18; Joh. 10:18; 15:13; Markus 9:31, 32; 10:32, 45.

b) Hij heeft Zijn opstanding voorzegd. Zie behalve de bovengenoemde plaatsen Matth. 17:23; 20:19; 26:32; Joh. 2:19-22.

c) Hij heeft Zijn hemelvaart voorspeld. Zie Luk. 22:69; Joh. 6:62; Joh. 7:33; 8:21; 14:28; 16:5; 20:17.

d) Zijn wederkomst. Zie Matth. 16:27; 24:30; 25:31; 26:64; Markus 8:38; 13:26; 14:62; Lukas 21:27; Joh. 14:3.

e) De Komst des H. Geestes. Joh. 14:26; 15:26; 16:7.

f) Dat Hij verraden zou worden. Joh. 6:70; 13:21.

g) Zijne verheerlijking. Matth. 16:28; 17:1; Mark. 9:1, 2.

Ongeacht de beelden, moeten we ook hier weder tot dezelfde slotsom komen, dat we bij den grooten Profeet zelven voorzeggingen vinden, welke zonder uitzondering letterlijk vervuld zijn, uitgenomen die aangaande Zijne wederkomst. En aangezien alle profeten en apostelen door Hem hebben gesproken, daar zou dit feit alleen reeds genoeg moeten zijn om ons te doordringen van de gedachte, dat we bij de verklaring der profetie steeds zoo dicht mogelijk bij de eenvoudige beteekenis der woorden zelve moeten blijven. *Hooker* heeft eens gezegd: "Bij de verklaring der Heilige Schrift neem ik als onfeilbaren regel aan, dat waar de letterlijke zin aannemelijk is, de verst van de letter verwijderde uitlegging, gemeenlijk ook de slechtste is."

5. De profetiën voorkomende in de historische boeken. Kortheidshalve bepalen we ons hier enkel tot de boeken der Koningen.

PROFETIE.	VERVULLING.
1 Kon. 1:30.	**vs. 48b.**
Voorzeker, gelijk als ik u gezworen heb bij den Heere, den God Israëls, zeggende: Voorzeker zal uw zoon Salomo na mij koning zijn, en zal op mijn troon in mijne plaats zitten; voorzeker zal ik alzoo te dezen dage doen.	**Geloofd zij de Heere, de God Israëls, die heden gegeven heeft eenen zittende op mijn troon, dat het mijne oogen gezien hebben.** 1 Kon. 2:24.

PROFETIE.	VERVULLING.
1 Kon. 1: 52b. ....Maar indien in hem (Adonia) kwaad bevonden zal worden, zoo zal hij sterven.	**1 Kon. 2: 25.** ......die (Benaja) viel op hem aan dat hij stierf.
1 Sam. 2: 31. Ziet, de dagen komen dat ik uwen (Eli's) arm zal afhouwen en den arm van uws vaders huis, dat er geen oud man in uw huis wezen zal.	**1 Kon. 2: 27.** Salomo dan verdreef Abjathar, dat hij des Heeren priester niet ware; om te vervullen het woord des Heeren, hetwelk Hij over het huis van Eli te Silo gesproken had.
1 Kon. 2: 33. Alzoo zal hun bloed wederkeeren op het hoofd van Joab en op het hoofd van zijn zaad in eeuwigheid. (Vergelijk 2 Sam. 3: 39.)	**vs. 34.** En (Benaja) viel op hem aan en doodde hem.
1 Kon. 2: 37. Want het zal geschieden ten dage van uw uitgaan, als gij over de beek Kedron zult gaan, weet voorzeker dat gij den dood sterven zult. (Vergelijk 2 Sam. 19: 23.)	**vs. 46.** ......die (Benaja) ging uit en viel op hem aan, dat hij stierf.
1 Kon. 3: 12. ......en uws gelijke na u (Salomo) niet opstaan zal.	**1 Kon. 5: 12.** De Heere dan gaf Salomo wijsheid gelijk als Hij tot hem gesproken had. (Vergelijk 1 Kon. 10: 23.)
1 Kon. 5: 5. ......Uw zoon, dien Ik in uwe plaats op uwen troon zetten zal, die zal Mijnen naam dat huis bouwen. (Vergelijk 2 Sam. 7: 12 v.v.)	**1 Kon. 6: 14.** Alzoo bouwde Salomo dat huis en volmaakte het. (Vergelijk 8: 19, 20, 24-26.)
1 Kon. 9: 7. Zoo zal Ik Israël uitroeien van het land, dat Ik hun gegeven heb; en dit huis, hetwelk Ik Mijnen naam geheiligd heb, zal Ik van Mijn aangezicht wegwerpen; en Israël zal tot een spreekwoord en spotrede zijn onder alle volken. (Vergelijk Deut. 29: 24 v.v.)	**2 Kon. 25: 9.** En hij (Nebukadnezar) verbrandde het huis des Heeren.... **vs. 11.** ......en het overige der menigte voerde Nebuzaradan gevankelijk weg. (Vergelijk voorts de gansche geschiedenis der Joden.)

PROFETIE.	VERVULLING.
1 Kon. 11: 11, 12. ......Ik zal gewisselijk dit koninkrijk van u scheuren en dat uw knecht geven. In uwe dagen nochtans zal Ik dit niet doen, om uws vaders Davids wil; van de hand uws zoons zal ik het scheuren.	**1 Kon. 12: 16, 19, 20.** Wat deel hebben wij aan David, ja geen erve hebben wij aan den zoon van Isai. **vs. 19.** Alzoo vielen de Israelieten van het huis Davids af tot op dezen dag. **vs. 20.** ......En hem (Jerobeam) over gansch Israël tot koning maakten ......
1 Kon. 13: 2. Altaar, altaar! zoo zegt de Heere: Zie een zoon zal aan het huis Davids geboren worden, wiens naam zal zijn Josia, die zal op u offeren de priesters der hoogten, die op u rooken en hij zal menschenbeenderen op u verbranden.	**2 Kon. 23: 15-20.** Men gelieve deze plaats op te zoeken, te lezen en dankend te bewonderen. Ongeveer 345 jaren daarna is alles letterlijk vervuld. Deze treffende geschiedenis dient tot beschaming derzulken die beweren, dat de profetie zich niet met bizonderheden inlaat en nog minder in bizonderheden vervuld wordt. Voor meerdere profetiën, waarin eveneens nauwkeurige opgaven van naam, tijd en plaats gegeven worden, verwijzen we den lezer naar Jes. 23: 15 v.v.; 44: 48; 45: 1; Jer. 25: 11 v.v; Ez. 12: 21 vv.; Dan. 9: 24 v.v.
1 Kon. 13: 22. Zoo zal uw dood lichaam (van den man Gods te Bethel) in uwer vaderen graf niet komen.	**vs. 24.** ......en een leeuw vond hem op den weg en doodde hem. (Vergelijk vs. 26.)
1 Kon. 14: 5. ......en het zal zijn als zij inkomt, dat zij zich vreemd aanstellen zal.	**vs. 6.** En het geschiedde....Waarom stelt gij u dus vreemd aan?
1 Kon. 14: 13. Want deze alleen zal in het graf komen, omdat in hem wat goeds voor den Heere gevonden is.	**vs. 13.** En zij begroeven hem.

PROFETIE.	VERVULLING.
1 Kon. 11: 36. En zijnen zoon zal Ik éenen stam geven, opdat Mijn knecht David altijd eene lamp voor Mijn aangezicht hebbe.	**1 Kon. 15: 4.** Maar om Davids wil gaf de Heere, zijn God, hem eene lamp in Jeruzalem, verwekkende zijnen zoon na hem, en bevestigende Jeruzalem.
1 Kon. 14: 10. Daarom zie, Ik zal kwaad over het huis van Jerobeam brengen, en van Jerobeam uitroeien al wat mannelijk is, den beslotene en verlatene in Israël en Ik zal de nakomelingen van het huis van Jerobeam wegdoen gelijk de drek weggedaan wordt, totdat het ganschelijk vergaan zij.	**1 Kon. 15: 29.** Het geschiedde nu als Baësa regeerde, dat hij het gansche huis van Jerobeam sloeg; hij liet niets over van Jerobeam, dat adem had, totdat hij hem verdelgd had naar het woord des Heeren, dat Hij gesproken had door den dienst van Zijn knecht Ahia, den Siloniet.
1 Kon. 16: 4. Zie, zoo zal Ik de nakomelingen van Baësa, en de nakomelingen van zijn huis weg doen; en Ik zal uw huis maken, gelijk het huis van Jerobeam, den zoon van Nebat.	**vs. 12.** Alzoo verdelgde Zimri het gansche huis van Baësa, naar het woord des Heeren, dat Hij over Baësa gesproken had, door den dienst van den profeet Jehu.
Joz. 6: 26. En terzelver tijd bezwoer hen Jozua zeggende: Vervloekt is die man voor het aangezicht des Heeren, die zich opmaken en deze stad Jericho bouwen zal; dat hij ze grondveste op zijn eerstgeboren zoon en hare poorten stelle op zijn jongsten zoon!	**1 Kon. 16: 34.** In zijn dagen bouwde Hiël Jericho: op Abiram, zijn eerstgeboren zoon heeft hij haar gegrondvest, en op Segub, zijn jongsten, heeft hij hare poorten gesteld naar het woord des Heeren, dat Hij door den dienst van Jozua, den zoon van Nun, gesproken had.
1 Kon. 17: 1. En Elia zeide tot Achab: Zoo waarachtig als de Heere, de God Israëls leeft, voor Wiens aangezicht ik sta, indien deze jaren dauw of regen zijn zal tenzij dan naar mijn woord.	**vs. 7.** ......want geen regen was in het land geweest.

PROFETIE.	VERVULLING.
1 Kon. 17:14. Want zoo zegt de Heere, de God van Israël: het meel van de kruik zal niet verteerd worden en de olie der flesch zal niet ontbreken tot op den dag dat de Heere regen op den aardbodem geven zal.	**vs. 16.** Het meel van de kruik werd niet verteerd, en de olie der flesch ontbrak niet, naar het woord des Heeren, dat Hij gesproken had door den dienst van Elia.
1 Kon. 18:1. Ik ga regen geven op den aardbodem.	**vs. 45.** ....er kwam een groote regen.
1 Kon. 20:13. En ziet een profeet trad tot Achab den koning van Israël en zeide: Ik zal ze (de Syriërs) heden in uwe hand geven, opdat gij weet, dat Ik de Heere ben.	**vs. 19, 20.** Zoo togen deze jongens van de oversten der landschappen uit de stad en een ieder sloeg zijn man zoodat de Syriërs vloden.
vs. 14. En Achab zeide: door wie? En hij zeide: Zoo zegt de Heere: door de jongens van de oversten der landschappen.	
vs. 28. En de man Gods trad toe en sprak tot den koning van Israël en zeide:....Ik zal al deze groote menigte in uwe hand geven, opdat gijlieden weet, dat Ik de Heere ben.	**vs. 29.** ......en de kinderen Israëls sloegen van de Syriërs honderd duizend voetvolks op een dag.
vs. 36a. En hij zeide tot hem (de eene profetenzoon tot een ander) Daarom dat gij de stem des Heeren niet gehoorzaam geweest zijt, zie als gij van mij weggegaan zijt, zoo zal u een leeuw slaan.	**vs. 36b.** ......En als hij van hem weggegaan was, zoo vond hem een leeuw, die hem sloeg.
vs. 42. En hij zeide tot hem: Zoo zegt de Heere: omdat gij den man, dien Ik verbannen heb, uit de hand heb laten gaan, zoo zal uwe ziel in de plaats van zijne ziel zijn, en uw volk in de plaats van zijn volk.	1 Kon. 22:29-39.

PROFETIE.	VERVULLING.
1 Kon. 21: 19b. Alzoo zegt de Heere: In plaats dat de honden het bloed van Naboth gelekt hebben, zullen de honden uw bloed lekken, ja het uwe!	**1 Kon. 22: 38.** ......de honden lekten zijn bloed naar het woord des Heeren, dat Hij gesproken had.
1 Kon. 21: 21. Zie, Ik zal kwaad over u brengen en uw nakomelingen weg doen; en Ik zal van Achab uitroeien, al wat mannelijk is, mitsgaders den beslotene en verlatene in Israël.	2 Kon. 9: 24-37.
1 Kon. 21: 29. ......daarom dewijl hij zich vernedert voor Mijn aangezicht, zoo zal Ik dat kwaad in zijne dagen niet brengen; in de dagen zijns zoons zal Ik dat kwaad over zijn huis brengen.	2 Kon. 9: 24-37.
1 Kon. 22: 28. En Micha zeide: Indien gij eenigszins met vrede wederkomt, zoo heeft de Heere door mij niet gesproken!	**vs. 37.** Alzoo stierf de koning. (Vergelijk vs. 34.)
2 Kon. 1: 4 en 6b. Daarom nu zegt de Heere alzoo: gij zult niet afkomen van dat bed waarop gij geklommen zijt; maar gij zult den dood sterven.	**vs. 17.** Alzoo stierf hij naar het woord des Heeren, dat Elia gesproken had.
2 Kon. 2: 10. Indien gij mij zult zien als ik van bij u weggenomen worde, het zal u alzoo geschieden, (n.l. twee deelen van zijn geest).	**vs. 12.** En Elisa zag het. **vs. 15.** De geest van Elia rust op Elisa.
2 Kon. 3: 17. Want zoo zegt de Heere: Gijlieden zult geen wind zien, en gij zult geen regen zien; nochtans zal dit dal met water gevuld worden, zoodat gij zult drinken, gij en uw vee, en uwe lastdieren.	**vs. 20.** En het geschiedde des morgens, als men met spijsoffer offert, dat er ziet water door den weg van Edom kwam, en het land met water vervuld werd.

PROFETIE.	VERVULLING.
vs. 18. Hij zal ook de Moabieten in ulieder hand geven.	vs. 24. En sloegen de Moabieten.
2 Kon. 4:16. En hij zeide: Op dezen gezetten tijd, omtrent dezen tijd des levens, zult gij een zoon omhelzen.	vs. 17. En de vrouw werd zwanger, en baarde eenen zoon op dien gezetten tijd, omtrent den tijd des levens, dien Elisa tot haar gesproken had.
vs. 43. Want alzoo zegt de Heere: Men zal eten en nog overhouden.	vs. 44. En zij aten en zij hielden over, naar het woord des Heeren.
2 Kon. 5:10. Ga heen en wasch u zevenmaal in den Jordaan, en uw vleesch zal u wederkomen en gij zult rein zijn.	vs. 14. En hij werd rein.
vs. 27. Ziet daarom zal u de melaatschheid aankleven.	vs. 27. Toen ging hij uit van voor zijn aangezicht, melaatsch als de sneeuw.
Lev. 26:29. Want gij zult het vleesch uwer zonen eten.	2 Kon. 6:29. Zoo hebben wij mijnen zoon gezoden en hebben hem gegeten.
2 Kon. 7:1. Toen zeide Elisa: Hoort het woord des Heeren; zoo zegt de Heere: Morgen omtrent dezen tijd, zal eene maat meelbloem worden verkocht voor een sikkel, en twee maten gerst voor een gewonen sikkel in de poort van Samaria.	vs. 18. Want het was geschied, gelijk de man Gods gesproken had tot den koning zeggende: Morgen omtrent dezen tijd zullen twee maten gerst voor eenen sikkel, en eene mate meelbloem voor eenen sikkel verkocht worden in de poort van Samaria.
vs. 2. En hij zeide: Zie gij (ongeloovige en spottende hoofdman) zult het met uwe oogen zien, doch daarvan niet eten.	vs. 16-20. ......Even alzoo geschiedde hem, want het volk vertrad hem in de poort, dat hij stierf.
2 Kon. 8:10. De Heere heeft mij getoond dat hij (Benhadad) den dood zal sterven.	vs. 15. ......Hij stierf......

PROFETIE.	VERVULLING.
vs. 13. De Heere heeft mij getoond dat gij koning zult zijn over Syrië.	**vs. 15.** ......en Hazaël werd koning.
vs. 12. Waarom weent gij mijn heer? En hij zeide: Omdat ik weet, wat kwaad gij den kinderen Israëls doen zult; gij zult hunne sterkten in het vuur zetten, en hunne jonge manschap met het zwaard dooden, en hunne jonge kinderen verpletteren, en hunne zwangere vrouwen opensnijden. 1 Kon. 21: 21, 23.	2 Kon. 10: 32; 12: 17; 13: 3, 7; Amos 1: 3, 4. 2 Kon. 6: 10, 24-37; 10: 1-11.
2 Kon. 10: 30. De Heere dan zeide tot Jehu: Daarom dat gij welgedaan hebt, doende wat recht is in Mijne oogen, en hebt aan het huis van Achab gedaan naar alles wat in mijn hart was, zullen u zonen tot in het vierde gelid op den troon van Israël zitten.	**2 Kon. 15: 12.** Dit was het woord des Heeren, dat Hij gesproken had tot Jehu, zeggende: U zullen zonen van het vierde gelid op den troon van Israël zitten; en het is alzoo geschied.
2 Kon. 13: 19. ......doch nu zult gij de Syriërs driemaal slaan.	**vs. 25.** Joas sloeg hem (Benhadad) driemaal.
2 Kon. 14: 25. Hij bracht ook weder de landpale van Israël, van den ingang van Hamath tot aan de zee van het vlakke veld, naar het woord des Heeren, des Gods van Israël.	**vs. 25.** ......dat Hij gesproken had door den dienst van zijn knecht Jona, den profeet.
2 Kon. 19: 7. Zie, Ik zal een geest in hem geven, dat hij een gerucht hooren zal, en weder in zijn land keeren; en Ik zal hem door het zwaard in zijn land vellen.	Vs. 35-37.
2 Kon. 20: 9. Dit zal u een teeken van den Heere zijn,......dat de schaduw tien graden achterwaarts keere.	**Vs. 11.** En Hij deed de schaduw tien graden achterwaarts keeren.

PROFETIE.	VERVULLING.
2 Kon. 20:17, 18. Ziet de dagen komen dat al wat in uw huis is, en wat uwe vaderen tot dezen dag toe opgelegd hebben, naar Babel weggevoerd zal worden; er zal niets overgelaten worden, zegt de Heere. Daartoe zullen zij van uwe zonen, die uit u zullen voortkomen nemen, dat zij hovelingen zijn in het paleis des konings van Babel.	2 Kon. 24:12; 2 Kron. 33:11; Dan. 1:3.
2 Kon. 22:12. Daarom alzoo zegt de Heere, de God Israëls: Ziet Ik zal een kwaad over Jeruzalem en Juda brengen.	Hoofdstuk 25.
2 Kon. 22:20. Daarom zie, Ik zal u verzamelen tot uwe vaderen, en gij zult met vrede in het graf verzameld worden, en uwe oogen zullen al het kwaad niet zien, dat Ik over deze plaats zal brengen.	**vs. 30.** En hij (Farao Necho) doodde hem (Josia).

NOTE:—Hier hebben we de voorbeelden van de letterlijke vervulling uit slechts twee historische boeken. We vinden ditzelfde verschijnsel in de andere gedeelten der H. S. Het ontga den lezer niet, dat de Heere er meermalen nadrukkelijk aan herinnert, dat Zijn woord juist zoo vervuld wordt, als Hij het heeft aangekondigd. Dit is tot roem van Zijne goddelijke deugden van trouw, waarheid en alwetendheid. Men weet niet, wat men doet, wanneer men van geloovige zijde Zijn Woord in nevelen verdampen laat. Het profetisch Woord is een licht, doch door deze dwaze en Godonteerende methode van uitlegging verandert men het in duisternis. Doch deze duisternis ligt dan in de uitleggers zelve, want Zijn onfeilbaar Woord zal blijven schijnen in een duistere plaats, totdat de Morgenster opga.

6. Profetische tijden, voorzooverre vervuld, zijn letterlijk vervuld. Zelfs vele niet-moderne schrijvers willen hiervan hoegenaamd niet weten. En zelfs beslist rechtzinnigen wijden aan dit punt gewoonlijk zoo weinig aandacht, dat men schijnt te meenen, dat maar een enkele profetische tijdsaanduiding in de Schrift gevonden wordt. We hebben hier evenwel met het oog op het

duizend-jarig vrederijk, al weder een punt van het hoogste belang, en daarom geven we ongeveer al de tijdsvoorzeggingen, welke in de Schrift gevonden worden.

ADAM.

Gen. 2:17. Ten dage als gij daarvan eet, zult gij den dood sterven (letterlijk: stervende sterven).

Gen. 3:7-9 blijkt ons de letterlijke vervulling uit hun schaamte, hun kennis van goed en kwaad, en hun vlieden voor God. 't Zijn immers de goddeloozen, die vlieden, waar geen vervolger is.

NOACH.

Gen. 6:3. Zijn dagen zullen zijn honderd en twintig jaren.

Gen. 7:11. Uit de nauwkeurige tijdsaanduiding blijkt wel dat deze profetie letterlijk vervuld is.

ZONDVLOED.

Gen. 7:4. Over nog zeven dagen zal Ik het doen regenen op de aarde.

Vs. 10. En het geschiedde na die zeven dagen dat de wateren des vloeds op de aarde waren.

DUUR VAN DEN ZONDVLOED.

Gen. 7:4b. Ik zal het doen regenen op de aarde veertig dagen en veertig nachten.

Vs. 12. En een plasregen was op de aarde veertig dagen en veertig nachten.

IN EGYPTE.

Gen. 15:13. Zij zullen hen verdrukken vier honderd jaren.

Hand 7:6. Vier honderd jaren. (Hier zijn echter twee verschillende tijdrekeningen. We laten de andere hieronder volgen.)

Ex. 12:40. En het geschiedde ten einde van de 430 jaren, zoo is het even op denzelfden dag geschied, dat al de heiren des Heeren uit Egypteland gegaan zijn.

In Gal. 3:17 sluit Paulus zich hierbij aan. Hieruit blijkt dat we bij die 430 jaren van het eerste verhuizen van Abraham naar Egypte moeten afrekenen, en niet van die van Jakob. Zie ook Ex. 12:16 v.v.

Vanaf Jakob's verhuizing naar Egypte tot op den uittocht is er niet meer dan 215 jaar verloopen. Bij de 400 jaren zijn de verledene jaren van Abraham's verdrukking niet medegeteld.

DE SCHENKER EN DE BAKKER.

Gen. 40:13. Binnen nog drie dagen zal Farao uw hoofd verheffen.

Vs. 20. En het geschiedde op den derden dag, dat hij verhief het hoofd van den overste der schenkers.

Van den bakker, vs. 19. Binnen nog drie dagen zal Farao u aan een hout hangen.

Vs. 22. Maar den overste der bakkers hing hij op, gelijk Jozef hem uitgelegd had.

DE ZEVEN JAREN VAN OVERVLOED EN VAN HONGER.

Gen. 41:29. Zie de zeven aankomende jaren zal er groote overvloed in het land van Egypte zijn.

Vs. 30. En na dezelve zullen er opstaan zeven jaren des hongers.

Vs. 53. Toen eindigden de zeven jaren des overvloeds.

Vs. 54. En de zeven jaren des hongers begonnen aan te komen, gelijk als Jozef gezegd had.

DE HAGELPLAAG.

Ex. 9:18. Zie, Ik zal morgen omtrent dezen tijd een zeer zwaren hagel doen regenen.

Vs. 22-28.

VEERTIG JAREN IN DE WOESTIJN.

Num. 14:34. Gij zult uwe ongerechtigheden dragen veertig jaren.

Hebr. 3:17. Over welke nu is Hij vertoornd geweest veertig jaren; was het niet over degenen, die gezondigd hadden en welker lichamen gevallen zijn in de woestijn?

ZEVEN DAGEN ROND JERICHO.

Joz. 6:4, 5. En gijlieden zult op den zevenden dag zevenmaal omgaan....dan zal de stadsmuur onder zich vallen.

Vs. 15, 16. Alleenlijk op dien dag gingen zij zevenmaal rondom de stad. En het geschiedde ten zevenden maal dat Jozua sprak: Juicht, want de Heere heeft uliеden de stad gegeven.

SAUL.

1 Sam. 28:12-20. Morgen zult gij en uwe zonen bij mij zijn.

Hoofdstuk 29.

ELIA.

1 Kon. 17:1. Indien deze jaren dauw of regen zijn zal, tenzij dan naar mijn woord.

Jak. 5:17. En het regende niet op de aarde in drie jaren en zes maanden.

ACHAB.

1 Kon. 20:22. Met de wederkomst des jaars zal de koning van Syrië tegen u optrekken.

Vs. 26. En het geschiedde nu met de wederkomst des jaars, dat Benhadad de Syriërs monsterde en hij toog op ten krijg tegen Israël.

DE HONGERSNOOD IN SAMARIA.

2 Kon. 7:1. Morgen omtrent dezen tijd zal een maat meelbloem verkocht worden voor een sikkel.

Vs. 18. Want het was geschied gelijk de man Gods gesproken had tot den koning, zeggende: morgen omtrent dezen tijd zullen twee maten gerst voor een sikkel en eene mate meelbloem voor een sikkel verkocht worden in de poort van Samaria.

DE SUNAMITISCHE.

2 Kon. 8:1. Een honger zal in het land komen zeven jaren.

Vs. 2. Zeven jaren.

EFRAIM.

Jes. 7:8. En in nog vijf-en-zestig jaren zal Efraïm verbroken worden, dat het geen volk zij.

2 Kon. 17:23. Men denke bij de vervulling niet aan de wegvoering onder Salmanezer, maar aan die van Esar-Haddon, toen het laatste overblijfsel van Efraïm werd weggevoerd. Dan komt dit getal weder letterlijk tot zijne vervulling. Want Achas regeerde na deze profetie nog 14 jaren. Hiskia regeerde na deze profetie 29 jaren. En de wegvoering geschiedde in het 22ste jaar van Manasse. Dit maakt juist 65 jaren.

MOAB.

Jes. 14:16. Binnen drie jaren, als de jaren eens huurlings, dan zal de eer van Moab verachtzaam gemaakt worden.

Bij gebrek aan gegevens kunnen we hier niet de letterlijke vervulling aanwijzen. De profetie is echter woordelijk bedoeld en zal daarom ook stellig op het aangegeven tijdstip verwoest zijn.

ARABIE.

Jes. 21:16. Nog binnen een jaar, gelijk de jaren eens dagglooners zijn, zoo zal de heerlijkheid van Kedar ten onder gaan.

Ook hier worden we niet als gewoonlijk op de letterlijke vervulling gewezen, hoewel wij weten dat Sargon en Sanherib de Arabische stammen hebben onderworpen.

TYRUS.

Jes. 23:17. Tyrus zal vergeten worden zeventig jaren.

We hebben hier, naar het oordeel der meeste verklaarders, den tijd van de aangegeven zeventigjarige heerschappij van het eerste, het Babylonisch wereldrijk. Zie 2 Kon. 25:27 en Jer. 25:11, 12.

HISKIA.

Jes. 38:5. Ik zal vijftien jaren tot uwe dagen toedoen.

2 Kon. 20:7. En hij werd genezen.

BALLINGSCHAP.

Jer. 29:10. Want zoo zegt de Heere: Zekerlijk als zeventig jaren te Babel zullen vervuld zijn, zal Ik ulieden bezoeken en Ik zal Mijn goed woord over u verwekken, u wederbrengende tot deze plaats.

Dan. 9:2. In het eerste jaar zijner regeering merkte ik, Daniël, in de boeken, dat het getal der jaren van dewelke het woord des Heeren tot den profeet Jeremia geschied was in het vervullen der verwoestingen van Jeruzalem, zeventig jaren was.

HANANJA.

Jer. 28:16. Dit jaar zult gij sterven.

Vs. 17. Alzoo stierf de profeet Hananja in datzelfde jaar.

EGYPTES VERSTROOIING.

Ez. 29:13. Ten einde van veertig jaren zal ik de Egyptenaars vergaderen uit de volken, waar henen zij verstrooid zijn geworden.

Hier ontbreken weder de rechte gegevens om op eene nauwkeurige vervulling te wijzen. Wij weten echter, dat al de heidensche volken rondom Israël evenals Israël zeventig jaren onder Babel gezucht hebben. Ezechiël profeteerde in de dagen der Ballingschap, zoodat er toen hij dit profeteerde, omstreeks een dertig jaren verloopen zullen geweest zijn. Zie Jer. 25:11, 12, en Jes. 23:17.

NEBUKADNEZAR.

Dan. 4:25. En er zullen zeven tijden over u voorbijgaan, totdat gij bekent, dat de Allerhoogste heerschappij heeft over de koninkrijken der menschen, en geeft ze wien Hij wil.

Vs. 34. Ten einde dezer dagen nu kwam mijn verstand weder in mij, en ik loofde den Allerhoogste, en ik prees en verheerlijkte den Eeuwiglevende, omdat Zijne heerschappij is eene eeuwige heerschappij, en Zijn Koninkrijk van geslacht tot geslacht.

NOTE:—De tijdsvoorspelling van Dan. 9:24-27 bestaat uit drie deelen. Van de eerste zeven weken vindt men de vervulling beschreven in de boeken van Ezra en Nehemia. De twee en zestig weken zijn letterlijk vervuld in de eerste komst van Christus. De laatste week, waarvan in vers 27 gesproken wordt, ligt nog in de toekomst en zal eveneens letterlijk vervuld worden. Daar deze profetie van zoo ver reikende strekking is, moeten we hierbij later nog meer opzettelijk stilstaan.

Hier hebben we ongeveer al de profetische tijdsaanduidingen van het Oude Testament welke reeds hunne vervulling erlangden. Jona 3: 4 kunnen we hier rusten laten, wijl we daar kennelijk een voorwaardelijke profetie hadden. Uit zulk een uitzondering valt niets af te leiden. Hosea 6: 2 is misschien bloot een spreekwijs gelijk Job 5: 19; Spreuken 6: 16; 30: 15, 18; Amos 1: 3. Dergelijke verbindingen van twee elkander opvolgende getallen drukken de zekerheid en geregeldheid van een daad uit. Zoo zeide ook de Heere Jezus tot de Farizeën: "Zie ik werp duivelen uit en maak gezond, heden en morgen; en ten derden dage word ik voleindigd." Wil men Hos. 6: 2 echter met vele verklaarders nemen van de opstanding van Christus, dan hebben we hier weder eene letterlijke vervulling.

Gaan we nu naar het Nieuwe Testament, dan ontmoeten we daar al weder hetzelfde verschijnsel. Al de profetiën aangaande een bepaalden tijd zijn, voorzoover vervuld, steeds woordelijk vervuld. Zelfs die van Openb. 2: 10, alwaar de gemeente van Smyrna voorspeld wordt dat zij tien dagen verdrukking zal hebben In A. D. 168 onderging ze eene vervolging van tien dagen.

We achten dit feit van het hoogste belang voor heel de beschouwing der Schrift en wel het meest voor onze toekomstverwachting. Men kan er niet alleen een argument aan ontleenen tegen de zoogenaamde scheppingsperioden, maar ook een deugdelijke tegen de wijd verbreide jaardag-theorie van de Adventisten en vele Schriftverklaarders. Deze theorie houdt in, dat men met name in de profetische tijden een jaar stelt voor een dag. De magere gronden, die men hiervoor aanvoert, zijn de plaatsen: Num. 14: 34 en Ez. 4: 6. Hoewel uitnemende mannen als Augustinus, Ambrosius, Bengel e. a. deze theorie voorstaan, zijn toch de gronden veel te zwak, want wat de Heere nadrukkelijk als een uitzondering te kennen geeft, maken zij tot een vasten regel. Al de berekeningen in verband met de toekomst des Heeren zijn uit deze heillooze theorie voortgekomen. Verder zien we dat van de ongeveer 35 profetische tijdsbepalingen reeds over 30 letterlijk vervuld zijn. Ontkennenderwijs kunnen we hieruit afleiden, dat de Heere Zich niet veel heeft ingelaten met den tijd in betrekking tot de toekomst. Dat ook de verklaarders der profetie dit nim-

mer vergeten. Niet de *tijd,* maar het *feit* der dingen is in de Schrift steeds hoofdzaak.

En eindelijk zal een ieder met dergelijke feiten voor oogen zeker moeten toestemmen, dat het niet aangaat om de nog onvervulde tijden met de vergeestelijkings-theorie in nevelen te laten verwasemen. Als de Heere b.v. in Openb. 20 tot drie keer toe zegt: *duizend jaren* en drie keer *de duizend jaren,* dan bedoelt Hij precies wat Hij zegt.

In het nauwste verband met de profetische *tijden* staan de profetische *getallen* des Bijbels. Wat van de tijden gezegd is, geldt ook van de getallen. Ze moeten niet symbolisch maar letterlijk verklaard. Nu zijn er niet vele getallen in de Schrift, en wel om de eenvoudige reden, die boven is aangegeven. Doch er zijn er toch zeer bepaalde getallen. Zie Dan. 7:25; 8:14; 9:24-27; 12:11, 12; Openb. 11:2, 3; 12:6, 14; 13:5, 18. Men zal bespeuren, dat ze uitsluitend voorkomen in de twee meest profetische boeken des Bijbels. Hieraan ontleent men gewoonlijk een argument voor hunne symbolische verklaring. Ze worden gevonden in de meest symbolische boeken, en daarom meent men ze dan ook symbolisch te moeten verklaren. En dit wordt zoo algemeen gedaan, zelfs door voortreffelijke verklaarders, dat het bijna aanmatigend moet schijnen, om deze opvatting te bestrijden, hoewel we ons haasten, om hier aan toe te voegen, dat in de laatste halve eeuw steeds meer stemmen zijn opgegaan tegen de symbolische en steeds meer voor de letterlijke uitlegging.

In onze kringen gaat men ze veelal stilzwijgend voorbij, doch dit is tegen den wille Gods, want de Heere wil, dat ze onderzocht en verklaard zullen worden. Dan 9:2; 12:4, 10; Openb. 13:18.

Ze zijn eenvoudiger dan men meent. Ze zijn zelfs zeer eenvoudig; en daar zit voor den mensch, die aan Naaman's plage, de melaatschheid der trots, lijdende is, de grootste moeilijkheid. Als men ze n.l. onderling gaat vergelijken, dan zal men ras tot de ontdekking komen, dat ze allen op één getal neerkomen, n.l. het getal zeven. Ze zijn verdeelingen van het grondgetal zeven, dat met het getal twaalf den grootsten rol speelt in de H. Schrift. We hebben hier: "tijd, tijden en een gedeelte eens tijds," Dan. 7:25; "tijd, tijden en een halve tijd," Openb. 14:12; "een bestemde tijd,

bestemde tijden, en eene helft," Dan. 12:7; "twee-en-veertig maanden," Openb. 11:2; 13:5; "helft der week," Dan. 9:27; "duizend twee honderd zestig dagen," Openb. 11:3; 12:6. Men behoeft geen bekwame rekenaar te zijn, om terstond te zien, dat we hier met de helft van het getal zeven te doen hebben. Ze zijn de helft van de nog onvervulde week van Daniël, waar we nog later bij zullen moeten stilstaan.

Wij eindigen thans met een woord van E. Geurs: "Nog eens, wij zeggen eenvoudig, dat de meest letterlijke uitlegging, wanneer zij noch met den Bijbel zelve, noch met het gezond verstand in strijd is, ook de meest veilige is." Zoo heeft de jonge Kerk er over gedacht tot op Origenes toe, die de Oostersche Kerken met zijn vergeestelijken ten deele verwoest heeft.

De letterlijke verklaring der profetie berust hoofdzakelijk op de letterlijke ingeving en de volgende beginselen en regelen zijn daarvan hoofdzakelijk een uitvloeisel.

1. *Geene profetie der Schrift is van eigen uitlegging.* De Apostel Petrus heeft in 2 Petr. 1:19 geschreven aan de geloovigen, dat ze wel doen met acht te nemen op het profetisch Woord. Hij geeft hiermede de apostolische vermaning, dat ze zich er aan moeten hechten, het ter harte moeten nemen, het lief moeten hebben, er zich door moeten laten leiden, dewijl het een licht is dat schijnt in eene duistere plaats.

Doch haastig voegt hij er aan toe, dat, zal het profetisch Woord werkelijk een licht voor hen wezen, ze dan allereerst een onmisbare wetenschap ten aanzien van dat Woord moeten hebben. Dit moet ge eerst weten, zoo zegt hij, dat geene profetie der Schrift is van eigen uitlegging. Hij wil hiermede zeggen, dat de profetie niet door den zin en de meening des menschen mag worden ontvouwd, maar alleen door den zin en de meening des Geestes. Hij die haar ingaf, moet haar uitleggen. Hij is de Auteur der profetie en ook haar Uitlegger. Er zitten diepten Gods in dat Woord, en Hij is het immers alleen, die onderzoekt de diepten Gods. Evenmin als de mensch een ware belijdenis kan doen uit de bron van vleesch en bloed, kan hij ook eene uitlegging geven naar den zin en de meening des H. Geestes. Het is deze gewichtige regel, welke door de vele secten en ketterijen gewoon-

lijk veronachtzaamd wordt. Men legt zijn eigene meeningen in het Woord der profetie. Alleen wanneer we de zalving des Heiligen Geestes hebben, deze laten doorwerken in ons leven en biddende toepassen op de verklaring der profetie, alleen dan zullen we met het Woord niet dwalen, maar integendeel wandelen in het vroolijkst licht, totdat de blinkende Morgenster verschijnt. Alleen wanneer we dit doen, zal de letterlijke verklaring een recht geestelijke verklaring zijn.

Geen profetie der Schrift is van eigen uitlegging. Dit wil ook zeggen, dat Schrift met Schrift moet vergeleken worden. Dat velen daarvan een afkeer hebben is licht verklaarbaar, want niet alleen eischt het harde studie, maar ook ketters doen dit veelal maar al te behendig. Niet zelden gaan ze teksten van denzelfden klank, gedachteloos aan elkander rijgen. Dit is er dan op berekend, om de eeuvoudige en argelooze zielen te verleiden. Ook heeft men meermalen onder deze leuze de zuiver logisch afgeleide waarheden ter zijde willen stellen. Men denke slechts aan het geroep der Baptisten, dat er nergens eenig voorschrift is te vinden voor den Kinderdoop of de besprenkeling.

Doch de Schrift is een organisch geheel, met één Auteur en één hoofddoel. Daarom doen we haar geweld aan, zoo we de onderscheidene plaatsen of waarheden los van elkander op zichzelve nemen. Men dient steeds de verschillende plaatsen van ongeveer dezelfde beteekenis met elkander te vergelijken en wel in hun voorafgaand en navolgend verband. Op deze wijze eerbiedigt men den grooten Auteur der woorden en zal men zijn eigen gedachten aan Hem gevangen geven. Hij wil onze gedachten aan het Woord binden. Men versta echter goed, dat Hij ze gevangen neemt, doch niet ombrengt; integendeel juist door ze gevangen te nemen, wil Hij ze op het pad des levens leiden.

2. *Niet af- of toedoen aan de Profetie.* Evenals het voorgaande, geldt ook dit natuurlijk van de gansche Schrift. Maar er wordt nergens meer gezondigd tegen dezen regel dan juist op het gebied der profetie. Dit tevoren voorziende geeft de Schrift nog op hare laatste bladzijde een plechtige waarschuwing tegen dit euvel en denkt daarbij kennelijk eveneens allereerst aan de profetie van het laatste bijbelboek. Dat deze waarschuwing niet

overbodig was, heeft de historie der Kerk maar al te zeer getoond. Het laatste profetisch bijbelboek zoowel als heel de profetie, is steeds zeer stiefmoederlijk behandeld. Sommige Kerkvaders waren evenals Luther reeds met een zekere mate van weerzin vervuld tegen het boek, dewijl het zoo duidelijk de leer van een duizend-jarig Rijk leert.

De Kerk van Rome heeft zich eeuwenlang aan beide deze zonden van af- en toedoen schuldig gemaakt. Ze heeft zichzelf eeuwenlang beschouwd als de vervulling van al de profetie, uitgenomen de wederkomst des Heeren, om te oordeelen de levenden en de dooden. En ook dit was voor haar een doode belijdenis, die haar ten eenenmale niet bezielde en slechts gebruikt werd door hare sluwe priesters, om bij het onkundig volk er den schrik in te houden voor de verschrikkingen van het toekomende oordeel. Door hare overleveringen en vele valsche leerstellingen heeft ze toegedaan aan de woorden der profetie.

Doch ook de Kerken der Reformatie gaan hier geenszins recht uit. Zij hebben zich veelal bezondigd door, wel niet in theorie maar in de praktijk, af te doen van de woorden der profetie. In hunne beschouwing en verklaring der profetie alsmede in hun Kerkbegrip, zijn ze helaas maar al te zeer in Rome's sop blijven varen. De Reformatoren mogen we hiervan geen verwijt maken, want zij hadden de handen vol met den strijd tegen Rome, de wereldmachten en de Wederdoopers. Op theologisch gebied hebben ze ons weder gegeven het gezag der H. Schrift, de rechtvaardigheid door het geloof en de zuivere Kerkregeering. Maar wel moet aan de reformatorische schrijvers verweten worden, dat ze door onbruik en misbruik feitelijk hebben afgedaan van de woorden der profetie.

Hadden de Protestantsche Kerken in hare belijdenisschriften en in hare standaardwerken en prediking steeds volle recht laten gelden aan heel het lichaam der profetie, dan zouden er thans niet zoovele secten zijn, die van de profetie het stokpaardje maken, waarop men blindelings voortholt.

3. *Israël is de kern der Oud-Testamentische Profetie.* Aan Israël en door Israël werden de profetiën uitgesproken over de volken. Van Israël echter is de toekomende Messias de kern. Zoo

kunnen we dan den Messias de kern der profetie noemen. Alles draait om de spil van het zaad der vrouw, het zaad Abrahams, het zaad Davids, het zaad der maagd. En in het N. T. is de wederkomst des Heeren de hope der Kerk. Breeder betoog zal dit thans niet behoeven.

4. Israël behoudt zijn identiteit als een eigen volk van het begin tot aan het einde der profetie. Israël is een bizonder volk Gods in onderscheiding van de Gemeente. Dit wordt ons overvloedig in de Schrift geleerd. Zie o.a. Gen. 12: 1-15; 1 Kron. 17; Jes. 66: 22; Jer. 31: 3, 35, 36; 33: 22-26; en verder Hand. 10: 45; Rom. 16: 25, 26; Ef. 3: 5, 6; Col. 1: 26, 27; 1 Tim. 3: 16.

Wijst eene eeuwenoude geschiedenis van dat volk daar niet kennelijk heen? Het heeft zich nimmer met de volken willen of kunnen vereenigen, hoewel het onder alle volkeren verstrooid was. Het is eeuwen lang door water en vuur gegaan, doch is nimmer uitgeroeid kunnen worden. Dit volk is dus zoowel in zijn voortbestaan als in zijn ontstaan het staande wonder van Jehova. De Heere doet echter nooit wonderen zonder een verheven doel. Daarom is dit reeds een sterke heenwijzing naar het eenig doel des Heeren met dit eenig volk. Physisch is dit volk eveneens eigendommelijk. In alle landen is de Jood ongeveer dezelfde figuur: een gebogen gestalte, raafzwaart haar, zwarte zwaarmoedige oogen en met een geheel andere reuk aan zich dan een blanke of een neger.

Zoo zullen we ook vatten de idee van het overblijfsel, dat in de profetie des Ouden Verbonds zulk een hoofdbestanddeel vormt. Hoe Israël ook door de oordeelen Gods vanwege zijn zonde getroffen en geteisterd zal worden, het zal nimmer ganschelijk worden uitgeroeid. Het overblijfsel, bijna al de profeten melden het ons, zal behouden worden. Typisch zag op het overblijfsel reeds heen Lev. 2: 3, 10; 6: 16; Jes. 11: 1; 1 Kon. 18: 19. Jesaja sprak er veel van, 1: 9; 11: 11; 16: 14; Jer. 23: 3; Ez. 9: 8; 11: 13; Micha 2: 12; 4: 7; 5: 6; 7: 18; Zefanja 3: 12, 13, 18, 19. En zoo bijna al de profeten.

Aan de idee van overblijfsel ligt ten grondslag de idee van verkiezing; zonde en ellende worden er bij ondersteld en de pro-

fetie ligt er in van Israëls onvernietigbaarheid en toekomstig herstel.

5. De tijden der wederoprichting aller dingen is volgens den Apostel Petrus een onderwerp van al de profeten, Hand. 3:21. Deze tijden zijn niet de eeuwigheid, nog minder deze bedeeling, waarin alle dingen nog door de zonde liggen ter neder geslagen. De uitdrukking bedoelt hetzelfde als de wedergeboorte, waarvan Christus gewag maakt in Matth. 19:28, wanneer de Apostelen zullen zitten op twaalf troonen, oordeelende de twaalf geslachten Israëls; hetzelfde als de bedeeling van de volheid der tijden waarin alles onder het eene hoofd Christus zal bijeenvergaderd worden, Ef. 1:10; en wederom hetzelfde als het vrederijk waarvan al de profeten hebben gesproken. De gangbare meening is, dat deze bedeeling nog eenigen tijd langer of korter zal duren en dat dan op zekeren dag plotseling de eeuwigheid aanbreekt, doch deze gedachte is beslist onbijbelsch. Er zijn tal van uitdrukkingen in het N. Testament, die noch op deze bedeeling, noch op de eeuwigheid kunnen duiden. Dat men daarover steeds heenleest is ten deele te verklaren uit onkunde aangaande de laatste dingen en ten deele uit vooroordeel, dat meer dan iets anders verblindt.

We hebben nog nimmer een werk over de profeten gelezen, dat dorst te ontkennen, dat de profeten gewagen van een vrederijk. Van alle zijden wordt u toegestemd, dat de profeten er vol van zijn. Allen, zoowel de meest radicale critici als de steilst orthodoxe en de daar tusschen liggende "vermittlers," stemmen u dit als uit één mond toe. Men zou trouwens opzettelijk blind moeten zijn, om dit te durven loochenen. Maar ter verklaring dezer dingen worden steeds zeer verschillende wegen ingeslagen. De Gereformeerden gaan ze veelal stilzwijgend voorbij of laten ze met Kuyper in de eeuwigheid opgaan, of met Bavinck tot dichterlijke voorstellingen vernevelen, of men gaat ook wel met vele Oude Gereformeerden deze dingen verklaren van den heerlijken staat der Kerk aan het eind der dagen. Dit laatste zouden we liefst valsch Chiliasme willen noemen.

In navolging van Kuenen verklaren de ongeloovige critici deze dingen veelal uit de dweeperij der profeten. Volgens Hengstenberg waren de profeten zieners, die in scherp contrast

met het donker heden een heerlijk vrederijk ter vertroosting aan Israël voorspiegelden. Riehm bestreedt in zijn "Messiaansche Voorzeggingen" deze beschouwing met eene zienswijze, die hierop neerkomt, dat de profeten zich in de meeste gevallen glad en al vergist hebben. Langs dezen weg, meent die schrijver, kan de zoen getroffen tusschen orthodoxe en historisch-critische beoefening der Oud Testamentische wetenschap. En daarin heeft hij helaas niet zoo ver mis gezien.

Enkele uitleggers laten al deze dingen slaan op den terugkeer uit de ballingschap en in verband daarmede den bloeitijd onder de Maccabeën.

Al dergelijke verklaringen doen geen recht aan de profeten. Wanneer zij Israëls bekeering en heerlijkheid als natie en met Kanaän tot een eeuwige bezitting en den Messias in het midden voorspellen als in Jes. 2; 11:40-66; Jer. 23, 30, 31, 32, 33: Ez. 30-40 enz., dan wacht dit alles nog zijne volkomen vervulling bij de toekomst des Heeren. Er zijn in het Oude Testament ongeveer een 200 verzen, welke ons heenwijzen naar het toekomstig herstel der Joden, dat volgens Paulus zijn zal als eene opstanding uit de dooden voor de geheele wereld. Verreweg de meeste dezer Schriftuurplaatsen komen voor in verband met de komst van den Messias tot een ordeel der natiën en tot oprichting van het vrederijk, hetwelk volgens Joh. 20 een duur zal hebben van duizend jaren. Deze dingen te verklaren van het vrederijk levert voorzeker soms moeilijkheden op, doch wij houden ons overtuigd dat er toch alleen bij deze verklaring recht gedaan wordt aan de bedoelingen der profeten en er niets af- of toegedaan wordt aan het woord der profetie.

En bij de verklaring der profeten, verlieze men niet uit het oog, dat de Heilige Geest bijna altoos genoegzame aanwijzing geeft ingeval ze niet letterlijk verklaard moeten worden.

6. Waar de Heere Zelf eene verklaring geeft van een of ander visioen, dient men zich onvoorwaardelijk aan deze verklaring te onderwerpen en deze als de eenig juiste te beschouwen. Tegen deze eenvoudige regel wordt veel gezondigd.

Deze verklaringen komen veelvuldig voor in de Heilige Schrift. De droomen worden steeds uitgelegd, sommige gelijke-

nissen worden verklaard. En in al deze gevallen houdt men zich gewoonlijk heel eenvoudig aan deze goddelijke verklaring. Wanneer de Heere in Openb. 1 : 20 zegt: "De zeven sterren zijn de zeven Engelen der gemeenten, en de zeven kandelaren, die gij gezien hebt, zijn de zeven gemeenten," dan denkt men in den regel niet aan een andere verklaring. Evenmin zoekt men naar een andere verklaring wanneer er verklaard wordt in Openb. 19:8, "Dit fijne lijnwaad zijn de rechtvaardigmakingen der heiligen." Of ook weder in vs. 10, "de getuigenis van Jezus is de geest der profetie."

Ten aanzien van de uitsluitend profetische gedeelten veronachtzaamt men echter de eenvoudige wenken die de Heilige Geest zelf geeft, maar al te zeer. Zoo wordt de groote stad van Openb. 11:8 nader aangeduid als de stad "waar ook onze Heer gekruist is." Al de Kerkvaders dachten hierbij aan niets anders dan aan Jeruzalem. Doch in latere tijden heeft men gedacht aan Rome, Parijs en wat niet al. In Openbaring 12:9 wordt de groote roode draak nader aangeduid als "de oude slang," als "de duivel en Satanas" en als degene "die de geheele wereld verleidt." En toch denken sommige uitleggers, in weerwil van deze opzettelijke verklaring, hierbij nog aan den Paus, de Antichrist, of het Romeinsche Keizerrijk. "De zeven hoofden zijn zeven bergen," Openb. 17:9. Deze verklaring neemt men gewoonlijk weder met dank aan. Insgelijks de daarop terstond volgende: "en zijn ook zeven Koningen." Eveneens die in vs. 12, "de tien hoornen zijn tien koningen." En in vs. 14 neemt men de verklaring van het Lam, "het is een Heer der Heeren en een Koning der Koningen," alweder met dank aan. In vs. 15 zoekt men naar geene andere verklaring van de wateren, dan die daar wordt geboden. Vs. 18 wordt de vrouw verklaard te zijn "de groote stad, die het Koninkrijk heeft over de Koningen der aarde," en dit wordt in den regel al weder gretig aanvaard. Het moet echter onze verwondering wekken, dat men in Openb. 20: 5 de godgegevene verklaring stilzwijgend ter zijde stelt, alsof ze volstrekt niet gegeven was. In onmiskenbaar duidelijke termen wordt er, en wel als eene opzettelijke verklaring van het visioen, gezegd: "Dit is de opstanding, de eerste," en toch stelt men haar veelal eenvou-

dig terzijde. Het kan voorzeker geenszins gezegd worden dat in deze korte verklaring alles zoo duister is, of dat deze verklaring ons tot ongerijmdheden leidt. Alleen halsstarrig vooroordeel zou aldus kunnen spreken. Wij kunnen derhalve haast geene andere gevolgtrekking maken dan dat men deze eenvoudige verklaring niet wil aanvaarden. Wij herinneren hier aan een woord van den geleerden Deken Woodhouse: "When an interpretation is expressly given in a vision, that interpretation must be used as the key to the mystery, in preference to all interpretation suggested by the imagination of man."

Wij meenen, dat bovenstaande beginselen en regelen redelijk en schriftmatig zijn, en daarom hopen we in het vervolg van dit werk ons hieraan te houden. Vindt men dus deze regelen billijk, dan zal men ook des te lichter de gevolgtrekkingen, waartoe wij komen, kunnen billijken.

De Teekenen der Tijden.

De Schrift leert ons, dat het letten op de teekenen der tijden eene roeping is van elk geloovige. Christus heeft niet alleen de Farizeën geveinsden geheeten, omdat ze hun tijd niet kenden, maar ook de scharen, omdat ze hun tijd niet beproefden, Matth. 16: 1-4, Luk. 12: 54-59. Het niet letten op de teekenen der tijden is zwaarder zonde dan men gewoonlijk meent. Het onderstelt feitelijk eene loochening van Zijne goddelijke voorzeggingen en eene miskenning van Zijne hand in de historie. En dan veronachtzaamt men dientengevolge Zijne roeping. Israël heeft zijn tijd niet gekend en daarom ook niet den tijd zijner bezoeking. Naarmate onze tijd is moet onze strijd zijn. Dit hadden de mannen van Issasschar, die om hun verstand van de tijden, geprezen worden, begrepen.

Zoo gevoelt men, waarom de Heiland dit niet letten op de tijden zoo scherpelijk verweet. De mensch wil zijn eigen leven leiden en zijn eigen toekomst scheppen. Er was bovendien bij Israëls geleerden wel een hunkeren naar opzienbarende teekenen van den hemel, maar voor de feitelijke teekenen huns tijds waren ze stekeblind. De teekenen waren destijds, als ook thans weder, zeer talrijk. Tal van profetiën waren en werden voor hunne oogen vervuld. De voorlooper van den Messias was gekomen, doch ze hebben hem een duivel genoemd. Christus deed Zelf vele teekenen, doch ze schreven ze toe aan de machten der duisternis. Ze zagen er niets van, dat het Koninkrijk Gods tot hen was gekomen in den persoon van den Messias zelven. Onverschoonlijk was het voor de Schriftgeleerden dit alles niet te zien.

Zoo als het destijds ging, gaat het ook heden ten dage. Vele Christenen zijn blind als mollen voor de veelvuldige teekenen des tijds. Ach, dat men toch niet vergate, dat de teekenen des tijds geteekend worden door den vinger des Almachtigen tot onze

waarschuwing en vertroosting. Ze roepen ons toe, dat de Heere komt en dat onze strijd weldra vervuld is. DaCosta heeft een schoone onderscheiding gemaakt tusschen den geest des tijds en den loop der tijden. De eerste is uit den booze, en de tweede is van God. We moeten ons lijnrecht tegenover den eerste stellen en met den tweede moeten we mede; doch beide moeten we doordringen bij het speurlicht van het profetisch woord. En dan maken ze ons los van de aarde, want ze roepen ons bestendig toe, dat deze zondige wereld straks in wrakken neer zal storten, als Christus blinkende uit Zion verschijnt, om alles te reinigen en alles nieuw te maken. Dit ontzagwekkend gebeuren stemt tot nuchterheid en waakzaamheid. Wie zich hiervan doordringt, kan de tegenwoordige wereld niet meer liefhebben.

Men kan de teekenen des tijds in het algemeen onderscheiden in gunstige en ongunstige.

1. Tot de gunstige rekenen we de volgende:

a) Een zendingsijver, als sedert de dagen der Apostelen haast niet aanschouwd is. En ook thans kunnen we getuigen: de Heere wrocht mede. Hij gaf alom geopende deuren, gebaande wegen en een rijken oogst van zegeningen. Zie Matth. 24: 14.

b) De profetie wordt meer onderzocht dan ooit tevoren. De Heere heeft in bijna alle landen godzalige en bekwame mannen verwekt, die de profetische Schriften hebben onderzocht en daardoor schatten hebben opgedolven die door de Kerk nog nauwelijks waren ontdekt. En de schare wordt alom grooter, die met een vurig verlangen uitziet naar de komst des Heeren tot de opname van Zijne Gemeente, tot binding van Satan, tot herstel van Israël en tot vrijmaking van het zuchtend creatuur. En ook in dit toenemend onderzoek der profetie erkennen we met blijdschap de vervulling der profetie, dat velen tegen den tijd van het einde het profetische woord zullen naspeuren en dat de vromen het zullen verstaan. Dan. 12: 4, 10.

c) Een ander verblijdend verschijnsel is het, dat de oprechte Christenen geestelijk zich in Christus meer dan ooit te-

voren één gaan voelen. Het liefdelooze exclusivisme van vroegere eeuwen heeft bijna afgedaan. Wie van de verhouding tusschen de Calvinisten en de Lutherschen in den Reformatie tijd en lang daarna gelezen heeft, weet dat ze een schier duivelschen haat tegen elkander koesterden. We zeggen opzettelijk koesterden, want de kleine kinderen werden van hunne prilste jeugd af aan op de catechisaties met hatelijkheden gedrenkt. Even diep als we alle geschipper met de wereld, die in den booze ligt, verfoeien, zoo hartelijk juichen we toe alle toenadering tusschen de oprechte Christ-geloovigen; en we zien hierin reeds een zwakke flikkering van den blijden dag, wanneer al de schapen van Jezus éene kudde onder één Herder zullen zijn.

d) Verder begroeten we het als een vreugdevol verschijnsel, dat de profetie heden ten dage zienderoogen in vervulling treedt. De vijgeboom (Israël) is aan het uitbotten, Luk. 21:29, 30. Al de volken zijn toornig geworden, Openb. 11:18. De ruiter op het roode paard is uitgegaan om den vrede te nemen van de aarde, Openb. 6:4. Tal van Antichristen zeggen ons, dat het de laatste ure is, 1 Joh. 2:18. En zoo zijn er tal van profetiën meer, die, zoo ze nog niet hunne eindvervulling erlangden of erlangen, toch in elk geval reeds ten deele hunne vervulling hebben bekomen in onze veelbewogen tijden. Men verlieze evenwel nooit uit het oog dat wij nimmer als met het horloge in de hand precies kunnen zeggen: nu is het zoo laat op de wereldklok.

e) De teekenen onder de Joden, doch deze vereischen later breedere bespreking.

f) Eindelijk zouden we hier de aandacht willen vestigen op het zeer opmerkelijk verschijnsel onzer dagen, dat er in de gansche beschaafde wereld een algemeene indruk is, dat we genaderd zijn tot aan het eind der tijden. Bij de kinderen der wereld openbaart zich dit in een vaag voorgevoel, eene onbestemde vrees en verwachting der dingen, die het aardrijk zullen overkomen. Maar bij het volk des

Heeren wordt alom de overtuiging al meer algemeen, dat Christus weldra uit de hemelen zal komen. Allerwege hoort men het middernachtelijk geroep: Ziet, de Bruidegom komt, gaat uit Hem tegemoet! Zelfs in de Roomsche landen vindt men thans de verwachting van de spoedige wederkomst des Heeren. Ja, zelfs vindt men deze verwachting niet uitsluitend bij het Christendom, maar eveneens bij de verschillende anti-christelijke stroomingen. Zoo gewaagt het Socialisme gedurig van Christus' wederkomst. In hunne schatting zal natuurlijk de overwinning van het roode vaandel de komst van Christus zijn en het beloofde vrederijk op aarde brengen. Mrs. Baker Eddy vereenzelvigt den triomf van Christian Science met de komst des Heeren. De in 1911 opgerichte "Orde van de Ster in het Oosten" heeft als artikel één deze belijdenis in hare "Verklaring van Beginselen": "Wij gelooven, dat er spoedig een groot Leeraar in de wereld zal verschijnen en wij wenschen zoo te leven, dat wij Zijns waardig mogen zijn, wanneer Hij komt." Deze Heidensche orde, die in Indië, Engeland en Amerika alreede duizenden aanhangers heeft, is niets anders dan een listige vondst van den vorst der duisternis, om de zalige hope van 's Heeren toekomst te vervangen door de verwachting van een groot vernuft. Christus komt niet weder, om de wereld als Leeraar te onderwijzen, als bij Zijn eerste komst, maar, om haar als Koning te richten in rechtmatigheid. De persoon, op wien al deze verdwaasden hunne verwachting stellen, is niemand anders dan de mensch der zonde. Deze algemeene verwachting zegt op zichzelve niets, maar in verband gezet met heel het kader des tijds en in het licht bezien van het profetisch Woord, mogen we voornamelijk de levende verwachting der vromen vrij noemen: een gunstig teeken des tijds.

2. De ongunstige teekenen des tijds:

Als vingerwijzingen Gods naar de zalige toekomst des Heeren zijn al de teekenen, zonder onderscheid, gunstig te heeten. Ze roepen ons allen toe, dat deze donkere bedeeling dra voorbij-

gaan zal en dat de Vredevorst komt om een veelheid van vrede op aarde te brengen, totdat de maan niet meer zij.

Van ongunstige teekenen kunnen we evenwel gewagen, indien wij ze bloot nemen als verschijnselen van den dag en niet als de weeën, die de geboorte eener nieuwe wereld voorafgaan, Matth. 24:8. Het woord smarte hier gebruikt, beteekent: *barensweeën.* Vergelijk ook Rom. 8:20-22.

In het letten op de teekenen der tijden moet het opvallen, dat, gelijk de Schrift zich nimmer veel met de volken der wereld inlaat, ze ook hier weder allermeest de aandacht vestigt, niet op het groote wereldgebeuren, maar op de zaken den godsdienst en het zedelijk leven betreffende. Vandaar dat de teekenen op godsdienstig gebied het meest talrijk en duidelijk zijn. Toch wijst de Schrift als terloops en in verband met het godsdienstig leven ons ook op teekenen op ander gebied. We noemen hier enkele.

a. Intellectueel teeken des tijds. Tegen den tijd van het einde zal de wetenschap vermenigvuldigd worden. Dan. 12:4. De spotters der laatste dagen, waarvan Petrus gewaagt, zijn wetenschappelijke menschen, want ze redeneeren over de vastheid en de onveranderlijkheid der natuurwetten, gelijk de modernen en de evolutionisten dit voor de laatste halve eeuw gedaan hebben. Zij weten van de vaderen en ze weten van de toekomst des Heeren, zij weten van den zondvloed en dat de aarde in het water bestaat, doch hoewel ze weten, dat de aarde eens is omgekeerd bij den zondvloed, zoo willen ze toch van een vergaan der wereld in de toekomst niet afweten. Deze poogt men weg te spotten. En ook dit wapen van den spot wijst ons heen naar eene valsche wetenschap, want de eenvoudigen grijpen in den regel niet naar dit venijnig wapen. Judas wijst ons in zijn brief eveneens naar een ongoddelijk humanisme, dat zich afscheidt van het vrome volk, dat de stof schijnt te loochenen en het veel over de psyche heeft (hij spreekt letterlijk van psychische menschen) en dat den Geest niet heeft en daarom met de dingen des Geestes eveneens den spot drijft.

b) Het sociale teeken des tijds.—Hierop wijzen ons plaatsen als Jak. 5:1-8; Openb. 6:5, 6, e.a. De orde, die hier gesteld wordt: oorlog, honger komt overeen met de orde die Christus

aangeeft in Matth. 24, Markus 13, en Luk. 21. Naar sociale misstanden wijst ons ook het woord van Christus aangaande de dagen Lots in Luk. 17 : 28-30. Men denkt hierbij veelal aan de eene afschuwelijke zonde, waarvan Genesis 19 ons meldt. Vat men het evenwel zoo op, dan heeft het woord aan eerzame menschen niet veel te zeggen, dan kan men zich van de gedachte haast niet vrij houden, dat de Heiland zich iets aan overdrijving heeft schuldig gemaakt. Zoo opgevat, laat men zich in elk geval geenszins waarschuwen door dit woord. Doch die eene zonde is reeds het oordeel van den verkeerden zin, Rom. 1 : 28, gelijk die meer wordt aangetroffen onder oud en nieuw Heidendom. De eigenlijke zonde van Sodom wordt ons nadrukkelijk beschreven in Ezechiël 16: 49. En kennelijk heeft de Heiland daaraan allermeest gedacht. Ezechiël noemt allereerst de eigenlijke oorzaak: hoogmoed. Ze wilden hun eigen heer en meester zijn. Daaruit vloeide welbezien al het andere voort als: *zatheid van brood.* Het ging den eeuwenouden lijn langs van: welvaart, weelde, weelderigheid, wereldzin, wellust, wereld. De brooddronkenheid leidde, als gewoonlijk, tot de *stille gerustheid,* den valschen vrede. En daarbij waren ze gierig en gedachten bij al hun weelde de ellendigen niet. Dit alles bracht over hen het oordeel van den verkeerden zin en straks volkomene verdelging. Ze waren te slecht om op aarde te leven. Bij "eten en drinken," wil de Heiland kennelijk gedacht hebben aan hun brooddronkenheid; bij "kochten en verkochten" aan hun winzucht en gierigheid, en bij "planten en bouwen" aan hunne valsche gerustheid. Zij deden dit alles alsof het voor de eeuwigheid ging en alsof de Heere in Zijn toorn niet gereed stond om uit te rukken, dat Hij geplant had en af te breken, dat Hij gebouwd had.

Het woord aangaande Noachs tijdgenooten wijst er op, dat het niet te gunstig met het huwelijksleven zal staan aan het einde dezer bedeeling. Uit Genesis weten we, dat er vele gemengde huwelijken gesloten waren. De uitdrukking "Gods zonen" in Gen. 6: 2, wijst de geloovige Sethieten aan. Hier aan engelen te denken is ongerijmd. De geloovigen wilden geen afgezonderd volk meer wezen en zich niet vrij houden van de besmetting der wereld, maar bogen af van den lijn der genade, om zich voort te bewegen

op den lijn der Kaïnietische zonde-ontwikkeling. Het huwelijksleven werd al lichtzinniger. Ze namen zich vrouwen "uit allen, die zij verkozen." Dit woord wijst er op, dat men zich geheel liet leiden door zijne begeerte. Hunne vermenging met de kinderen der wereld zegt ons, dat ze den Heere niet meer raadpleegden; dit woord geeft te kennen, dat ze nauwelijks meer met hun verstand te rade gingen. Gedreven door de hartstochten en alle perken der zedelijkheid gering achtend, ging men er maar onbesuisd op los trouwen. In deze onheilige en onberadene huwelijken vond de Heere de aanleidende oorzaak tot het ten hemel schreiend zedenbederf, dat alleen door de wateren van den zondvloed kon worden weggespoeld. Vleeschelijke lusten en de werkingen des H. Geestes staan lijnrecht tegen elkander. Waar nu het zout was smakeloos geworden en men zich tot een speelbal der zinnelusten had verlaagd, daar week de Geest Gods en werd hiermede tevens de rem der algemeene genade weggenomen. De Heere beteugelde deze verbasterde maatschappij niet langer, maar liet het blindelings voorthollen naar het verderf.

Een anderen wenk aangaande het huwelijksleven der laatste dagen vinden we in 1 Tim. 4:3. Hier wordt van menschen gesproken, die het huwelijk zullen verbieden. Men moet hier niet denken aan een keizerlijk verbod, maar aan algemeene haat tegen het huwelijk. Men verbiedt immers datgene, wat men niet wil, wat men uit den weg wil ruimen. Onze vaderen dachten hierbij gewoonlijk aan Rome, doch op haar zijn deze woorden minder van toepassing. Immers heeft Rome, door het huwelijk tot een sacrament te maken, deze instelling eerder overschat dan onderschat. Zij verbiedt het huwelijk alleen maar aan hare priesters en nonnen. Dan ligt haar drijfveer voor dit verbod niet in den haat tegen deze instelling Gods en juist aan den haat toch tegen het huwelijk wil de Schrift hier gedacht hebben.

Zoo zien we dat aan het eind der tijden de fondamenten in maatschappij en huisgezin zullen worden omvergewoeld door de zonde der menschen.

c) Het politieke teeken of de Bewegingen onder de volken der aarde. Uit vele plaatsen in de profeten valt af te leiden, dat er een opbloeiend nationalisme zal zijn. De uitdrukking *al de*

boomen van Luk. 21 : 29 ziet ongetwijfeld op al de volken, gelijk de vijgeboom hier onwedersprekelijk op het volk Israëls henenwijst. En de belangen van de opbloeiende volken zullen naar luid der profetie met elkander botsen. De Schrift spreekt gedurig van het woeden der volken vlak voor de wederkomst des Heeren. Zie slechts Jes. 17: 12; Joël 3: 9, 10; Matth. 24: 6-8; Luk. 21 : 25, 26; Openb. 9: 14-21; 11: 18; 16: 12-16. Met name Openb. 11 : 18 is een treffende plaats. Het gaat daar over dingen, geschiedende onder de zevende bazuin en dit is de bazuin van de voltooiing aller dingen. En al de volken worden daar als toornig voorgesteld Ze vlammen van haat tegen den Christus en dientengevolge ook tegen elkander, want in Christus is de eenheid aller dingen. Alle dingen bestaan tezamen door Hem. Hij is het cement des Heelals. Maar tegen dien toorn der volken, wordt nu in treffende tegenstelling de toorn des rechtvaardigen Rechters gesplaatst. En eveneens wordt in hetzelfde vers in scherp contrast het loon der Godsgetrouwen geplaatst tegenover het loon dergenen, die de aarde als de schepping Gods hebben verdorven.

Als deze oorlog straks weer voorbij is. Deze uitdrukking hoort men telkens uit den mond onzer tijdgenooten. Men schijnt er vast op te rekenen, dat deze oorlog weder voorbij zal gaan. Het zij verre van ons stellig te beweren, dat dit niet zal gebeuren, maar met de Schrift in de hand, met name woorden als we vinden in Openb. 6: 1-4; 11 : 18 en 16: 12-15, zouden we evenmin van de vaste onderstelling uit durven redeneeren, dat deze ellenden nog weder zullen voorbijsnellen, alvorens de Heere komt. Reeds de diep ingekankerde haat en de totale verblinding der volken wijzen er ons op, dat we niet moeten mededoen aan het luchthartig geroep der valsche profeten van vrede en geen gevaar. Niet vooruit zij de blik op deze donkere aarde, maar omhoog, naar het woord des Heilands, want daar is het alles licht.

d) *Duivelsche teekenen of het woeden van den vader der leugenen.*—De mensch is in zijn loopbaan van zonde begonnen met de leuze als God te willen zijn, doch intusschen wandelt hij alle wentelende eeuwen door in het voetspoor van den duivel. En de slang en zijn zaad zetten al de eeuwen door onverpoosd hun strijd voort tegen den Christus en Zijn zaad. Evenals de Satan zich

echter op eene verhoogde wijze in zijn helsche verrichtingen openbaarde bij de eerste komst van Christus, alzoo zal hij dit naar luid der profetie ook doen bij Zijne tweede komst. Hij zal grooten toorn openbaren, wetende, dat hij maar een kleinen tijd heeft. Openb. 12:12. Hij zal al de volkeren verleiden, Openb. 16: 12-15, en tegen elkander doen aanbotsen. Armageddon is zijn werk. Hij zal met "energie van den leugen" werken in de kinderen der ongehoorzaamheid, die de waarheid niet liefgehad hebben, 2 Thess. 2:9, en hij zal vele verdwaasde afvalligen weten te leiden tot de duivels-kunstenarijen van het vragen naar de dooden. 1 Tim. 4:1, 2. Onwillekeurig moet men hier denken aan de vijftien millioen spiritisten in dit land alleen. Schrift-geloovige mannen als Haldeman, Gaebelein, Mauro, Mackenzie, Pollock en Pink, die allen een ernstige studie van het Spiritisme gemaakt hebben, zijn eenstemmig in hun oordeel, dat het niet de geesten van gestorven menschen zijn, die verschijnen en wonderen doen, maar de demonen zelve. Zelfs de bekende Nederlandsche schrijver, G. Wisse, die een doorwrochte studie leverde over het Spiritisme, en die bizonder veel meende te moeten verklaren uit de nog ongekende natuurkrachten en geheime zielsvermogens, schrijft toch op pag. 129 van genoemde studie: "Naar beginsel, methode en strekking beoordeeld, is de Vorst der duisternis voorzitter van de Seance." Volgens de Schrift is het vragen der dooden duivelswerk en mitsdien onder geenerlei beding geoorloofd. Zie Lev. 19:31; 20:6, 27; Deut. 18:10-12; 32:17; Ps. 106:37; Jes. 8:19, 20; 44:25; 47:9-13; Jer. 14:13-16.

e) Godsdienstige Teekenen, of Verschijnselen op godsdienstig-zedelijk Gebied.—Zooals we boven reeds aangaven, vestigt de Schrift onze aandacht hier het meest op. Daarom wenschen wij hier ook iets langer bij stil te staan. En plaatsen we hier op den voorgrond, dat de Schrift ons geen heilstaat der Kerk voorspiegelt, zooals tal van oude Gereformeerde godgeleerden droomden, maar eene grooten afval van den levenden God predikt. Dit zal het teeken des tijds bij uitnemendheid zijn. De H. Geest heeft het noodig geacht, om dit met allen nadruk en bij herhaling te verzekeren. Als een uitzondering zegt ons Paulus in 1 Tim. 4:1, dat de H. Geest den afval duidelijk voorspelt. Niet, alsof Hij

het andere duister voorzegd heeft, o neen, wij zijn geen Paus of Priesters noodig, die ons eene onfeilbare uitlegging moeten geven. Doch de H. Geest heeft het noodig gekeurd om op deze waarheid bizonderen nadruk te leggen. Hij is de groote Leeraar der Kerk, Die de toekomende dingen verkondigt. Maar Hij is zoo eerlijk. Hij voorspelt niet alleen, als de valsche profeten, de aangename dingen, maar ook de onaangename. Hij wil alle valsche gerustheid voorkomen. Daarom laat hij ons de afgronden der boosheid zien, opdat wij er niet in zullen storten. Wat de menschen liefst niet willen, dat begrijpen ze haast niet. Men denke slechts aan de jongeren voor wie het kruis veelszins verborgen bleef, enkel omdat ze het niet wilden. De kennis van den grooten afval van God en Zijn Woord is ten zeerste noodzakelijk voor de Kerk. Ze kan niets winnen en alles verliezen door de veronachtzaming van deze goddelijke waarheid. Zij dient het karakter dezer Bedeeling te kennen, zij dient te waken tegen den afval en de verleiding. Stel dat de kerken der Reformatie deze waarheid helder hadden ingezien en zich steeds voor den afval gewacht hadden, dan zouden ze nimmer zijn gaan droomen van een heerlijken kerkstaat op aarde in deze bedeeling.

Dat de H. Geest deze waarheid inderdaad met grooten nadruk en bij herhaling heeft geopenbaard kan hieruit blijken, dat er alleen in het N. T. wel een vijftigtal verzen zijn, die hierop slaan in meer directen of indirecten zin. De voornaamste plaats voor deze veronachtzaamde waarheid vinden we in 2 Thess. 2: 3, alwaar de Apostel zegt, dat de dag van Christus niet komt, tenzij dat eerst de afval gekomen zij. Hij gebruikt het bepalend lidwoord in het oorspronkelijke, waardoor hij deze apostasie (het woord dat hij bezigt) kennelijk wil aanduiden als den grooten en den bij zijne lezers welbekenden afval. Men vergelijke met deze plaats en voornamelijk in het verband, waarin ze voorkomen, de navolgende plaatsen: Matth. 24 en 25; Luk. 18: 8; 22: 34-36; Rom. 11: 22; Dan. 8: 23; 12: 10; 1 Thess. 5: 1-6; 2 Thess. 2; 1 Tim. 4: 1-7; 2 Tim. 3: 1-5, 12; 4: 1-3; Jak. 5: 1-8; 2 Petr. 3: 3, 4; Judas 18-23; Openb. 3: 14-22; Openb. 17 en 18.

Wie de moeite wil nemen, om deze plaatsen aandachtig en onbevooroordeeld na te gaan in hun onderling verband, zal zien dat

ons duidelijk een algemeenen afval voorspeld is en dat de avondstond van den dag der genade zeer donker zal zijn en haast gelijk zal staan met den morgenstond van den dag des gerichts.

Gaan we thans iets nader op den aard en den omvang van dezen afval in. Als we hier spreken van den afval, dan bedoelen we niet den afval van God zooals die alle eeuwen door gevonden werd. Wel bezien, is heel de wereldgeschiedenis eene geschiedenis van afval. Sedert het menschdom van God afviel, is het aldoor zinkende. En al wie in Christus als de Arke des behouds zijne redding niet zoekt, zal vroeger of later met de van God afvallige wereld verzinken.

Wij bedoelen hier den afval van God en Zijnen Christus, zooals die in het Christendom zelf plaats grijpen zal. Zulk een afval is mogelijk. Zout wordt niet licht smakeloos, maar het kan toch smakeloos worden.

Een afval van degenen die in Christus zijn is er niet, en daarom kan ook de Kerk, gedacht als het lichaam van Christus, er zich ten volle verzekerd van houden, dat de poorten der hel haar niet zullen overweldigen. Maar even vast als het staat, dat de Kerk als het lichaam van Christus nimmer kan afvallen, vervallen of maar éénmaal vallen, zoo vast staat het ook, dat een historische Kerk als instituut wel geheel van de genade kan vervallen. De Kerkhistorie heeft hier eene waarschuwende sprake. Gansche kerkengroepen zijn metterdaad afvallig geworden. Waar zijn de bloeiende gemeenten der eerste eeuwen in Klein Azië? Waar die van Palestina? Van Egypte? Van Abyssinië? Op een enkele uitzondering na zijn ze afvallig geworden en heeft God ze weggevaagd, om er de Heidenen en de Turken te doen tieren. Ook in dit verband kan gezegd: "Ziet de gestrengheid Gods over degenen die gevallen zijn." Het gif van de Godverzaking heeft steeds gewerkt in de historie der Kerk, maar in den laatsten tijd zullen we hiervan eene verergering in de diepte en in de breedte hebben. Dit zal de groote afval zijn, door den H. Geest nadrukkelijk voorzegd, een afval, die in de historie zijn weerga niet vindt. Den ziener op Patmos werd een visioen gegeven van de afvallige Kerk der laatste tijden en als hij haar zag, verwonderde hij zich met groote verwondering. In Openb. 18:*7b* wordt u die Kerk in en-

kele veelzeggende trekken geschilderd. Ze zegt in haar hart: "Ik zit als eene koningin, en ben geene weduwe en zal geen rouw zien." Uit dit woord spreekt duidelijk haar vadzige rust, haar vloekwaardige hoovaardij, hare schreiende lichtzinnigheid, hare geestelijke blindheid en hare valsche verleidelijkheid. De meeste Protestantsche verklaarders zijn bevangen in den waan, dat hier uitsluitend aan Rome gedacht moet worden. We mogen zeker wel allereerst en allermeest aan Rome denken, maar in geenen deele uitsluitend. We hebben hier alles, wat zich nog tooit met den naam van Kerk en geene Kerk meer is samengevat in het ééne veelzeggende beeld van een dronken hoer, rijdende op een beest. Zij is de volkomen tegenvoeter van de vrouwe des Lams.

De eene groote zonde dier afvallige bestaat hierin, dat ze het "Hoofd niet heeft vastgehouden," Col. 2:19. Terwijl ze greep naar de heerlijkheid dezer tegenwoordige booze wereld, heeft ze Christus vaarwel gezegd. Zoo gaat het ook heden ten dage nog in vele afvallige kerkgenootschappen.

Is de voorspelde afval reeds tegenwoordig of ligt hij nog als deel der onvervulde profetie in de toekomst, ziedaar eene vraag, die zeker niet geheel van belang ontbloot mag heeten. Bij de beantwoording dezer vraag dient men omzichtig te werk te gaan en zich van alle valsch alarmisme verre te houden.

Dan wijzen we u in de eerste plaats op het feit, dat geleerde en godzalige onderzoekers der profetie in verschillende landen het als hunne meening hebben uitgesproken, dat de voorspelde afval niet meer in de toekomst ligt, maar reeds is begonnen. We noemen hier slechts enkele van de meer bekenden: W. Bilderdijk, I. Da Costa, A. Capadose, G. Groen Van Prinsterer, H. P. Scholte, en Dr. Kuyper ten deele in Nederland; Hengstenberg, Auberlin en Hoffman in Duitschland; Bonar, Bickersteth, Birks, Pember en vele anderen in Engeland; en Dr. J. Gray, Dr. A. B. Simpson, Dr. C. I. Scofield, Dr. I. M. Haldeman, Philip Mauro, A. C. Gaebelein en vele anderen in Amerika. Al deze mannen, zoo nuchter als geleerd en godvruchtig, zijn van overtuiging, dat de groote afval begonnen is. Let wel, *begonnen,* dus nog niet voltooid. Voltooid wordt de afval niet, alvorens deze den mensch der zonde heeft voortgebracht. Die geweldenaar zal den afval volkomen

maken, want hij zal niet alleen kind, maar ook tevens het hoofd van den afval zijn. Voorts verlieze men niet uit het oog, dat de afval geene gebeurtenis is van een dag of een jaar, maar een langdurig proces. Zout wordt immers niet van versch plotseling smakeloos.

Hoewel we veel waarde hechten aan deze meening van geleerde en godzalige mannen, moeten we hier echter bedenken, dat menschen kunnen dwalen. Ook de allergeleerdsten en de vroomsten. Zelfs een heel geslacht kan zich deerlijk vergissen. Kort vóór het jaar 1000, meende men vast dat de dag des Heeren weldra aanbreken zou. Velen werkten niet meer, verkochten huis en have en verbeidden in angstige spanning het gewaande einde. Het jaar 1000 brak aan, doch niet de dag des toorns.

Geheel anders komt de zaak te staan, als de verschijnselen rondom ons beantwoorden aan hetgeen het profetisch Woord van den afval getuigt. We meenen, dat dit niet wel ontkend kan worden.

a) We denken hier allereerst aan de *Hooge Critiek.* De wijzen dezer wereld hebben in de laatste vijftig jaren rusteloos alle wetenschap en geleerdheid aangewend, om het Woord des Heeren te verkrachten. En hoewel ze natuurlijk dit Woord op zichzelf niet van zijn eeuwige kracht konden berooven, is het hun toch maar al te zeer gelukt, om de groote massa's los te maken van de tucht des Woords. Deze Bijbelsloopers hebben middelijkerwijs duizenden studeerende jongelingen doen breken met het Schriftgeloof en den God hunner vaderen. Zij zijn hoofdzakelijk verantwoordelijk voor de geestelijke ellende onzer eeuw. Hun schuld is het inzonderheid, dat de ketterij in onze dagen regel is geworden en de gezonde leer uitzondering. En deze Critiek is zeer algemeen. Ze vindt hare tolken aan bijna alle hoogescholen. Vooral Nederland staat in dit Godonteerend bedrijf mede in de voorste rijen en heeft zich op dit gebied zelfs eene treurige vermaardheid verworven door mannen als Kuenen, Scholten, Pierson, Wildeboer, Valeton, Eerdmans e.a.

Intusschen koestere niemand de luchthartige gedachte, dat deze donkere wolk dra voorbij zal drijven. Het staat te vreezen, dat de Hooge Critiek zal blijven stormloopen tegen den rots des

Woords. Ze moge nog zoo grondig door mannen van deze wetenschap weerlegd worden, de opgravingen in het Oosten mogen dagelijks hare gewaande resultaten in het aangezicht weerspreken, dit alles brengt deze moderne Schriftgeleerden niet tot inkeer, maar doet hen integendeel des te beradener voortgaan met hun verwoestend werk, hun spoor teekenend met vele slachtoffers. We zien het voor onze oogen, dat scholen, die tot dusver nog steeds vasthielden aan het "geloof eenmaal den heiligen overgeleverd," dit ten huidigen dage al meer laten varen, om zich te "begeven tot verleidende geesten."

b) *Het Hedendaagsch Godsbegrip.*—Als Gods Woord terzijde wordt gesteld, dan kan het niet anders of de gezonde leer moet verdwijnen, want dat Woord is de bron der zuivere leer. Neem dien bron weg en de stroom zal verzanden. Dit nu is inzonderheid in de laatste halve eeuw geschied. De algemeene voorstelling, die de godsdienstige wereld zich heden ten dage van God vormt, is die van het *algemeene Vaderschap Gods.* God is geen Souverein, geen Rechter, maar Vader van allen in gelijken zin. Deze beschouwing looft men als het product der ontwikkeling. Naarmate het menschdom meer ontwikkeld, krijgt het ook steeds edeler Godsbegrip. Toen de menschen nog op zeer laag peil stonden, maakten ze van allerlei gedierte hun God. Later was een sterke reus de Godsvoorstelling. Weer later begon men zich God als een wrekend Rechter te denken. In de Middeleeuwen stelde men zich God voor als een wreed Despoot. In onze verlichte tijden echter, vereeren wij God als ons aller Vader. Door eene nauwkeurige studie van Jezus' woorden is men tot de ontdekking gekomen, dat deze met geen ander doel tot de menschen kwam, dan om hen bekend te maken met dit algemeen Vaderschap. Daarom roept men in de laatste jaren zijn keel haast schor: terug naar Christus! wat dan zeggen wil: terug *van* Paulus en de andere Apostelen, want die hebben Jezus' leer van het Vaderschap niet begrepen of verknoeid tot een stelsel.

Zoo dweept men met de leer van het Vaderschap Gods. En dit is niet maar eeen liefhebberijtje van dezen of genen, doch is de centrale idee in de prediking in Engeland en Amerika. In Nederland is deze leer al lang allesbeheerschend geweest voor de

Groninger School, welker vertegenwoordigers zich thans gewoonlijk de Evangelischen noemen. Dit Godsbegrip beheerscht natuurlijk geheel het systeem der leer. De volgende stellingen vloeien er voor de aanhangers uit voort:

1. Er is *geen H. Drieëenheid.* Wanneer Jezus God als Vader aansprak, bedoelde Hij niet een deel der Godheid, zegt men. Dus Unitarisme.
2. *Gods eer* is niet het hoogste doel van den mensch, maar het *geluk van den mensch.* Een Vader beoogt immers in alles het geluk zijner kinderen. Dit is hun Humanisme.
3. Wij worden niet door God *aangenomen* tot kinderen, maar worden allen gelijkelijk als kinderen *geboren.* Derhalve geen noodzakelijkheid van wedergeboorte.
4. God *straft* de menschen niet, maar kastijdt ze alleen tot verbetering. Wat vader toch beoogt geene verbetering voor Zijne ondeugende kinderen? Alzoo geen poel, die brandt van vuur en sulfer.
5. Christus' dood was alleen een *martel*dood, geen *zoen*dood, want de Vader was niet vertoornd en behoefde mitsdien niet voldaan en verzoend te worden.
6. Van *genade* moet men eigenlijk niet spreken, want dit past niet bij het begrip *Vader.* De termen *Heere* en *Koninkrijk* evenmin, en moeten daarom in oneigenlijken zin gevat. Zoo moet men bidden: Uw Vaderhuis kome!
7. Alle menschen zijn broeders. Derhalve geen afzondering of gemeenschap der heiligen.

Een kort woord van critiek mag op deze verleidelijke leer niet ontbreken. In vierderlei zin wordt God Vader genoemd: in algemeenen zin als de Schepper aller menschen; als de Vader van Israël; van den Zoon; en van de geloovigen. De aanhangers dezer leer bedoelen het natuurlijk alleen in laatstgenoemden zin. Door God dus Vader te noemen, zegt men Zijne kinderen te zijn. Doch Joh. 1 : 12 leert ons duidelijk, dat alleen zij, die Christus als den Gezondene des Vaders aannemen door het geloof, de kinderen Gods zijn. Het gaat dezen hedendaagschen Schriftgeleerden als de Joden, die Christus verwierpen en toch roemden: "Wij heb-

ben éénen Vader, namelijk God." Doch wat zegt Jezus tot hen? "Indien God uw Vader ware, zoo zoudt gij Mij liefhebben . . . . gij zijt uit den vader den duivel en wilt de begeerten uws vaders doen." Joh. 8:41-43. Dat allen, die den naam van Christus noemen, steeds onverzwakt blijven handhaven, dat wie den Zoon niet heeft, ook den Vader niet heeft. Alleen, wie oprecht in Christus gelooft en Hem van harte liefheeft, kan zich met een *Abba Vader* op de lippen aan Zijn Vaderhart werpen. Wie Christus daarentegen als den gekruisten Zaligmaker niet liefheeft, is eene vervloeking. De vader der hedendaagsche godgeleerden is niet de Vader der geloovigen, maar een ontzenuwde, verwijfde zwakkeling; iemand die om zijn eer niet geeft, zijn zoon niet mint, zijn recht niet handhaaft. Het is in één woord, een nieteling. Te slecht om tot vriend te hebben. Elia spotte met den Baälgod, Jesaja met de afgoden van zijn tijd, maar de godvader van F. W. Robertson, Principal Fairbairn, Churchill King, Hillis, Ian Maclaren, Shailer Matthews e.a., is eveneens alle bespotting waard.

c) Het is met het kerkelijk en godsdienstig leven alom droef gesteld. Er gaan in de groote steden nauwelijks vijf per cent. menschen geregeld ter kerk. Ten plattenlande staan honderdtallen van kerken leeg. Indien we eerlijk willen zijn en onzen maatstaf nemen in de hooge eischen van een rechtvaardig God, dan is het haast niet mogelijk om met te donkere kleuren te schilderen. Gansche kerkegroepen zijn totaal vermoderniseerd. Vele theologische scholen hebben mannen op hunne katheders, die dagelijks doen wat de beruchte spotter Voltaire, ruim een eeuw geleden, als een uitzondering deed. Zij die nog ter kerk gaan, worden in vele gevallen vergast op steenen in plaats van brood. Duizenden worden een prooi van de meest zielbedervende ketterijen. Op elk terrein des levens ontwaart men brutaal verzet tegen de heilige ordinantiën Gods. Het Heidendom wint sneller veld in de zoogenaamde Christenlanden, dan het Christendom in de Heidenlanden. De kinderen onzes tijds zijn zelfs in deze kommervolle tijden lichtzinnig als de tijdgenooten van Noach en Lot. De jongelieden denken aan weinig meer dan aan spel en sport en dans en drank. De zwarte schilderingen van Paulus in 1 Tim. 4:1-3; 2 Tim. 3:1-5, en 2 Tim. 4:3, 4, zijn op de meeste Kerk-

leden van toepassing. Zien we op al deze dingen, dan kunnen we hier niet bloot denken aan eene tijdelijke of plaatselijke verachtering in de genade, maar kunnen we helaas! maar al te zeer gewagen van een algemeene afglijding van het eenig ware Fundament.

Dit zijn jammerlijke feiten en ze te willen ontkennen, verandert ze niet. Zulk een struisvogelpolitiek is een Christen onwaardig. Er is een humanistisch optimisme, dat op een ongodsdienstigen stand des harten wijst; dat opzettelijk de oogen sluit voor de duidelijkste uitspraken der Schrift en voor de meest onheilspellende teekenen des tijds. Laf is het ook, want men durft de veelszins ijzige werkelijkheid niet moedig onder de oogen te zien. Ze behoeven geen geloovige te verschrikken. Integendeel, er zitten voor de geloovigen zelfs rijke vertroostingen in. Ze kunnen er uit weten, dat de Heere Zijn Woord gestand houdt en Zijn Raad in dit alles vervult. Deze teekenen zijn het donker, dat voorafgaat aan den dageraad der verlossing, voorafgaat aan den opgang van de Zon der gerechtigheid. Ze zijn herauten van den Vredevorst, Wien de volkeren gehoorzaam zullen zijn. Daarom kunnen ze de Schrift-geloovigen zelfs optimistisch maken in den waren zin des woords.

Het is echter te bejammeren, dat velen dergenen, die den naam van Christus noemen, geen ernst maken met Zijn Woord en moedwillig de oogen sluiten voor deze verschijnselen ten einde met de kinderen der wereld te kunnen medezingen het liedeken van vooruitgang. Tal van Christenen zingen luchthartig mede. Ongetwijfeld veelal om niet voor eng, zwartgallig of kortzichtig te worden aangezien. Anderen stemmen u wel toe dat de ongerechtigheden tot schreiens toe vermenigvuldigen, maar ze troosten er zich mede, dat ze zelf braaf zijn, er niet aan meedoen en dat het kan verkeeren. Een teeken des tijds zien ze er niet in.

De idee van ontwikkeling en vooruitgang moet er tot op den wortel toe uit bij elk liefhebber des Heeren, want bij die beschouwing wordt men noodwendig lauw en zelf-tevreden en verliest men de noodzakelijkheid van het toekomstig en wereldomvattend werk van den Christus uit het oog. En gevolg hiervan is dan weder, dat men praktisch alleen in het heden leeft en niet in

de hoop op de toekomst des Heeren. Er kan voor deze arme wereld geen heil dagen, zoolang de Christus toeft, de zonde zonde baart, de Satan rondgaat, om de gansche wereld te verleiden—en zoolang Israël nog verstrooid ronddoolt op de aarde. De Verlosser zal uit Sion komen en de goddeloosheid afwenden van Jakob en dit zal voor de wereld als eene opstanding uit de dooden zijn. Daarom zeggen we het van harte den geliefden zanger na:

"Daarheen, o aard, den blik daarheen!
Uw heil vangt aan bij het eind van Jakobs weeën!"

Alvorens we echter een blik werpen op dit heil, moeten we eerst nog spreken over de gevolgen van den afval, of de mensch der zonde.

ANTICHRIST.

We hebben gezien dat alvorens de Christus wederkomt, eerst de groote afval moet komen. We wenschen er nogmaals aan te herinneren, dat we hierbij niet hebben te denken aan eene scheuring in de Kerk, aan de goddeloosheid in de wereld, maar bepaald aan eene algemeene afval van God en Zijn Woord. Heidenen zijn dus niet bedoeld, maar de gedoopte Christenheid. Wat den heerlijken naam draagt van Kerk zal afwijken van den levenden God. Zij die de reine bruid van Christus wezen moest, wordt eene gevallene vrouw, die hoereert met de koningen der aarde. Zij wordt de Moeder van de gruwelen der aarde. Het Modernisme en het Rationalisme in elken vorm is niet als een vijand van buiten af in de Kerk ingedrongen, maar is door de Kerk zelve voortgebracht.

Uit dien afval nu komt de Antichrist voort. De afval is zelf de Antichrist niet, maar deze laatste zal de vrucht zijn van den eerste. Hij zal den afval in zich gaan belichamen.

In de H. Godgeleerdheid neemt de leer van den Antichrist heden ten dage eene belangrijke plaats in. Dr. Preuss geeft hiervoor in zijn werk over den Antichrist deze twee redenen aan, namelijk, het wederontdekte Oosten en eene romantische trek in onzen tijd. Het komt ons voor, dat hiervoor wel betere gronden zijn aan te geven. Geheel onze tijd staat in het teeken van de laatste dingen. De herleefde belangstelling in het profetisch Woord moest zich ook wel bezig houden met de mysterieuse persoonlijkheid van den mensch der zonde. Daarbij komt, dat de vele Antichristelijke stroomingen onzes tijds steeds meer de aandacht van de godgeleerden tot zich trekken. En eindelijk heeft deze oorlog op een en ander zijn invloed reeds laten gelden. Al meer gaat men de vraag opperen, of niet misschien uit den wirwar der volken een vertienvoudigde Napoleon zal verrijzen, die de mensch der zonde zal blijken te zijn.

Het stuk van den Antichrist is nooit geheel door de Kerk

veronachtzaamd. En dit was wel niet best mogelijk, want de Schrift spreekt herhaaldelijk van hem.

De *naam* Antichrist vinden we alleen in de brieven van Johannes. En het is opmerkelijk, dat Johannes van hem spreekt als van eene welgekende waarheid bij de Christenen zijner dagen. 1 Joh. 2: 18-22; 4: 3; 2 Joh. 7.

De Apostel Paulus gewaagt slechts op één plaats, doch daar zeer breedvoerig, van den Antichrist. In 2 Thess. 2: 3-10 schrijft hij aldus: "Dat u niemand verleide op eenigerlei wijze: want die (de dag van Christus) komt niet, tenzij dat eerst gekomen zij, en dat geopenbaard zij de mensch der zonde, de zoon des verderfs; die zich tegenstelt en verheft boven al wat God genaamd, of als God geëerd wordt, alzoo dat hij in den tempel Gods als een God zal zitten, zichzelven vertoonende, dat Hij God is. Gedenkt gij niet, dat ik nog bij u zijnde, u deze dingen gezegd heb? En nu wat hem wederhoudt, weet gij, opdat hij geopenbaard worde te zijner eigen tijd. Want de verborgenheid der ongerechtigheid wordt alreede gewrocht; alleen die hem nu wederhoudt, die zal hem weerhouden, totdat hij uit het midden zal weggedaan worden. En alsdan zal de ongerechtige geopenbaard worden, dien de Heere verdoen zal door den geest Zijns monds, en te niet maken door de verschijning Zijner toekomst; hem zeg ik wiens toekomst is naar de werking des Satans, in alle kracht en teekenen en wonderen der leugen; en in alle verleiding der onrechtvaardigheid in degenen, die verloren gaan; daarom dat zij de liefde tot de waarheid niet hebben aangenomen om zalig te worden."

In de Openbaring van Johannes vinden we in het dertiende hoofdstuk nog een uitvoeriger mededeeling over dit afschuwelijk monster. Men leze aandachtig het dertiende hoofdstuk, en dan zal men zien dat het N. T. ons tot in bizonderheden deze duistere gestalte heeft uitgeteekend. En wat we zoo tot in bizonderheden in het N. T. voorzegd hebben, is ook in het O. T. volstrekt niet onbekend. Wel gaat het o.i. niet aan om met sommigen in bijna al de boeken des O. V. den Antichrist te vinden. We hebben ook ten aanzien van den Antichrist hier nog slechts schaduwachtige heenwijzingen. Even als de leer van den Satan nog niet duidelijk

gevonden wordt in het O. Testament, zoo ook nog niet de leer van den Antichrist. En hierin moeten we de opvoedkundige wijsheid Gods bewonderen. Want hier zien we, dat Hij Zelf altoos het zwaarste ook het zwaarst laat wegen niet alleen, maar dat Hij kennende de zwakheid en het onverstand van Zijn volk, het niet heeft willen verschrikken door den tegen-Messias, maar veelmeer verblijden door den waren Messias. En gesteld eens, dat beide de Duivel en de Antichrist in het O. Testament reeds ten voeten toe waren uitgebeeld, zouden de Joden dan niet licht vervallen zijn in de zonde der heidensche Perzen en gewagen van twee goden, een goeden en een boozen?

Zoo moeten we dan in de geschriften des O. Verbonds niet gaan zoeken naar een duidelijk portret van dezen wettelooze. Wel vinden we daar herhaaldelijk gewag gemaakt van een geduchten vijand van God en Zijn volk. Zie Deut. 32: 42; Ps. 8: 2 en in vele psalmen: 10: 1-11; 18: 14; 43; 52: 1-5; 53; 55; 74; 104: 30; 140; Jes. 11: 4; 14: 4-7, 18; 17: 1; 30: 31-33; 54: 16; Dan. 8: 8, 23; 9: 26, 27; 11: 21, 36; Zach. 11: 17; Jes. 57: 9; Jer. 23: 19; 30: 8; 30: 23, 24; Ez. 28: 1-8; Nahum 1: 11-14; Hab. 3: 13; Micha 4:14.

Het gaat echter niet aan, om al dergelijke plaatsen op den Antichrist te laten slaan. In sommige gevallen hebben we hier met persoonlijke vijanden te doen, op andere hebben we kennelijk te denken aan den Booze zelf, terwijl eindelijk Dan. 11: 36 en Zach. 11: 17 ongetwijfeld slaan op den Antichrist.

Het is blijkbaar de wil Gods, dat Zijn volk in elke geduchte openbaring van gramschap van het zaad der vrouw eene profetie zal zien van den dag, waarop de boosheid zich ten volle tegen den Messias zal belichamen.

Zoo worden dan de boosaards als Kaïn, Nimrod, Faraö, Amalek, Midian, Goliath, Saul, Sanherib, Rabsaké, Nebukanezar, Antiochus, Epifanes, Nero, e.a., voorgangers van den laatsten grooten vijand, evenals ook de heilige mannen Gods afschaduwingen waren van den toekomenden Verlosser. Er zijn vele profetiën der Schrift reeds vervuld, die toch hunne finale vervulling eerst bij de tweede komst des Heeren erlangen.

De merkwaardigste plaats over den Antichrist vinden we naar

aller toestemming in 2 Thess. 2. Daaruit blijken de volgende zaken:

1. *Hij komt voort uit den grooten afval.*

2. *Hij komt vlak vóór de komst des Heeren.* De schromelijke verwarring in de verklaring van dit hoofdstuk en de zeer wijd uiteenloopende uitleggingen zijn hoofdzakelijk ontstaan door de veronachtzaming van deze waarheid. Maakt men van de toekomst van Christus, waarvan het verband gewaagt, de verwoesting van Jeruzalem, dan moet men noodwendig eene verkeerde beschouwing verkrijgen van den Antichrist. Dan wordt Nero of een ander Romeinsch Keizer de mensch der zonde. Alsof een Heiden beide den Vader en den Zoon kon loochenen, waarvan hij nimmer gehoord had. Deze waarheid zegt ons ook dat de Paus niet de Antichrist kan zijn.

3. Hij wordt alsdan *geopenbaard.*—Dit onderstelt, dat hij er reeds eerder was. Johannes kon terecht zeggen, dat hij er in zijn tijd reeds was, ja, dat er reeds vele Antichristen waren. Wij moeten den Antichrist der laatste tijden wel onderscheiden van den geest van den Antichrist, het antichristelijke element, dat er alle eeuwen door zelfs in de Kerk gewoeld heeft. Verder dient men den eigenlijken Antichrist wel te onderscheiden van de pseudochristen en de voorbeelden van den Antichrist, die door Johannes de Antichristen geheeten worden. Zoo kunnen we zeggen, dat de Paus en vele ketters als Arius, Pelagius, Jozef Smith, Russell, Mrs. Eddy, en vele anderen Antichristen zijn, maar daarom is nog niet een hunner, noch zijn ze al tezamen, de eigenlijke mensch der zonde.

4. Hij is een *persoonlijkheid*—geen systeem of orde van personen, zooals blijkt uit de namen, die hem gegeven worden.

5. Hij is *schrikkelijk hoovaardig.*—Hij stelt zich tegen God en verheft zich boven al, wat als God genaamd of geëerd wordt. Daniël spreekt evenzoo van hem. Hij noemt hem een koning, die doet naar zijn welgevallen. De Antichrist wordt ons in de Schrift allereerst voorgesteld als iemand, die zijn eigen wil wenscht te doen. Alle eigenwillige godsdienst is in beginsel Antichristelijk, ja duivelsch, want wat doet de duivel anders dan in alles zijn eigen wil volgen.

6. Hij gaat in den tempel Gods zitten als een God. Wat moet men verstaan door den *tempel Gods?* Deze naam wordt gebruikt voor drieërlei: *a*) de geloovige, 1 Cor. 6:19; *b*) de Gemeente van Christus als de woonplaats des H. Geestes, 1 Cor. 3:16, 17; en *c*) gewoonlijk de Joodsche tempel te Jeruzalem, Dan. 9:27; Matth. 24:15; Mark. 13:14; Luk. 21:20. Waar *a* en *b* hier geen van beide mogelijk zijn, daar blijft ons niets anders over dan te denken aan den tempel, welken de Joden wederom herbouwen zullen te Jeruzalem. De Antichrist is naar veler meening eene Jood, zooals de Joden en vele kerkvaders steeds gedacht hebben. Op grond van Deut. 32:22; Gen. 49:17 en Jer. 8:16, dachten zij veelal, dat de Antichrist zou zijn uit den stam van Dan. De merkwaardige verzwijging van dezen stam in de opsomming der stammen Israëls in Openb. 7 versterkte hen in deze meening.

De Joden zullen in hunne starre ongeloovigheid naar Palestina terugkeeren en aldaar in hunne verblinding den tempel herbouwen. Zie Jes. 66:1-6; Dan. 8:11; 9:27; en in dien tempel zal hij zichzelven nederzetten. Onze Kantteekenaars en vele uitleggers drijven eenvoudig den spot met deze opvatting. Doch men dient wel te weten, dat de meeste kerkvaders het alzoo verstaan hebben. Zelfs Origenes en Hieronymus, die vurige tegenstanders waren van de leer van een duizendjarig rijk, hebben reeds deze verklaring van Dan. 8, 9, Matth. 24:22, en 2 Thes. 2. Hieronymus zegt op Dan. 8: "De meesten onzer betrekken deze dingen op den Antichrist, en zeggen, dat alles, wat onder Antiochus voorafschaduwd is, onder den Antichrist in werkelijkheid vervuld zal worden." En Origenes, die de heillooze zucht om alles te vergeestelijken tot een stelsel maakte, waarmede hij al de waarheden, die hem niet aanstonden, kon laten verwaaien, handhaafde zijne methode ten spijt, de leer van een persoonlijken Antichrist en past 2 Thess. 2:4 toe op zijne toekomstige werkzaamheid in Jeruzalem. Over de zienswijze aangaande deze dingen van de kerkvaders in het algemeen, zie men: Guers, "Israël en Zijn Toekomstig Herstel"; Seiss, "The Signs of the Times"; Cumming, "The Millennium"; Duffield, "The Prophecies"; Haldeman, "History of Pre-millennialism"; Silver, "The Second Coming in History

and Scriptures"; Maitland, "The Apostolic School of Prophetic Interpretation." Inzonderheid het eerstgenoemde en het laatstgenoemde werk kunnen we niet genoeg aanbevelen aan een ieder, die belang stelt in de Profetie.

7. Hij doet zichzelven vóór als God en eischt aller aanbidding voor zich op. Hier zal hij niet mee beginnen, maar mee eindigen. Zijne vergoddelijking zal het einde zijn van een proces. En welbezien van een eeuwenlang proces. Doch we doelen hier niet op het lange verbasteringsproces der zonde als zoodanig, maar op het proces van zijne persoonlijkheid. Hij treedt niet op als atheist in den gewonen zin des woords. We ontmoeten in hem meer de valsche en eigenwillige godsdienst dan wel volstrekte godsdienstloosheid. Hij loochent den Vader en den Zoon niet, omdat hij niet gelooft dat zij bestaan, maar omdat hij niet wil dat zij bestaan en omdat hij beide zelf wil wezen. Hij zal eerst den god Maüzzim eeren. Dan. 11:38, 39. Hierdoor moeten we verstaan de natuurkrachten of, zooals anderen willen, de geestelijke boosheden in de lucht, de demonische krachten dus. De historie leert ons dat wie opgaat in het stof er in ondergaat. Bloot naturalisme leidt veelal tot het beneden-natuurlijke, het demonische. Zijn naturalisme leidt tot tegenstand tegen den Vorst der vorsten, Dan. 8:25. Dan zal hij den Vader en den Zoon loochenen, 1 Joh. 2:22. Die loochening schrijdt voort tot lastering, Openb. 13:6. Hij zal vol zijn van namen der godslastering, Openb. 17:3. Zoo zal hij zichzelven groot maken boven allen God, Dan. 11:36. En de hoogste, of diepste laddersport zal zijn, dat hij zichzelven vertoont als God en dan consequent de aanbidding der gansche wereld voor zich opeischt. Uit Openb. 13 blijkt dat hem dit gelukt. De gansche wereld verwondert zich eerst over hem bij het zien van zijn wonderbare macht. Men roemt hem als den Onoverwinnelijke. "Wie is gelijk aan dit Beest, en wie kan oorlog met hun voeren?" zoo roepen ze eerst in verbazing uit. En wanneer ze dan zien, dat hij macht heeft over de militaire wereld, de handelswereld en de godsdienstige wereld, dan gaan allen hem aanbidden. En de inwoners der aarde zullen dit niet geveinsdelijk doen, maar bij het zien van de opzienbarende teekenen en wonderen zullen de afvalligen blijkbaar in den waan verkeeren, dat ze een goddelijk wezen aanbidden.

Als men in verbazing zich afvraagt, hoe het toch zoover met den Antichrist kan komen, dan geeft Openb. 13 ons hierop het antwoord. In dit hoofdstuk ontmoeten we zesmaal het woord *geven.* In zichzelven heeft hij de macht om de aanbidding der wereld af te dwingen volstrekt niet, doch de Schrift wijst er met nadruk op, dat deze macht hem gegeven wordt. Gegeven van den Heere tot een rechtvaardig oordeel voor de wereld, die Hem verwierp. God doet alsdan tweeërlei. Hij laat den Satan toe, dat deze aan het Beest zijn macht, zijn troon en groot gezag geeft. En in de tweede plaats zendt God in de harten der afvalligen eene kracht der dwaling (letterlijk eene energie van den leugen) dat zij den leugen zullen gelooven. Christus heeft de koninkrijken der wereld en hunne heerlijkheid niet willen aannemen uit de hand des duivels, doch de Antichrist zal daar volstrekt geen bezwaar in vinden.

8. Zoo zien we dan, dat hij komt naar de werking des Satans, d.w.z. naar Satan's wil en met Satan's macht en energie. Sommige Schriftverklaarders willen bij deze uitdrukking gedacht hebben aan eene generatie des duivels. Ook hierin zou hij dan de ware tegen-Christus zijn. Gelijk Christus ontvangen zou zijn door de overschaduwing des H. Geestes, alzoo zou dan de Antichrist ontvangen worden door den Satan. Hij zou dan dus niet de gevleeschde duivel zelf zijn, zooals nog weer anderen meenen, maar een kind des duivels. Hierop zou dan ook de naam *zoon des verderfs* slaan.

Wanneer we letten op de belichaamde geestes-verschijningen van het Spiritisme, dan is deze gedachte niet zoo geheel onwaarschijnlijk meer. (Prof. Crookes heeft tal van malen een portret genomen van zulk eene verschijning). We laten hier volgen wat Ds. S. J. Du Toit, die deze meening is toegedaan, hiervan zegt in zijn uitnemend werkje over de Onvervulde Profetiën. Hij schrijft, pag. 88: "Merk nu hierbij op het verschijnsel dat wij nergens in de H. Schrift vinden, dat het den Satan vergund is zich eene lichamelijkheid toe te eigenen—den Engelen dikwijls;—dat hij juist altoos daarnaar schijnt te smachten; hij twist met Michaël om het lichaam van Mozes, de duivelen bidden zelfs om in de zwijnen te mogen varen, Luk. 8:32. En hebben wij niet die

vele gevallen van duivel-bezetenen en duivel-uitwerpingen in de Evangelische geschiedenis te beschouwen als zoovele mislukte pogingen van den Satan om, tegenover het vleeschgeworden Woord, zichzelven eene lichamelijkheid toe te eigenen? Zal hem dien wensch niet eenmaal toegestaan worden en de hoogste openbaring van Satan's macht (energeia) daarin openbaar worden? Leidt het Spiritisme, waarin reeds millioenen gelooven, niet daarheen, door de natuurlijke scheidsmuren af te breken en een ongeoorloofde omgang tusschen den mensch en verleidende geesten te bevorderen?"

Hoe dit ook zij, dit is zeker, de Antichrist zal ten volle eene duivelsche persoonlijkheid zijn, zooals de wereld er nog nooit een gehad heeft. En vindt zijne persoonlijkheid nergens zijne weerga, ditzelfde geldt van zijn *invloed.* Hij zal alles, letterlijk alles op deze aarde gaan controleeren met zijn helsche macht. Hij zal de aarde beroeren en de koninkrijken doen beven, Jes. 14:6. Hij zal de tijden en de wetten in zijne hand zien overgegeven, Dan. 7:25; hij zal het wonderlijk verderven, Dan. 11:36; hem wordt macht gegeven over alle geslacht en taal en volk, Openb. 13; de tien koningen zullen hem hunne kracht en macht overgeven, Openb. 17:13. Hij zal dus een wereldbeheerscher wezen, zooals er nimmer tevoren op aarde geweest is. Ook hierin zal hij al de aartstyrannen verre achter zich laten, dat hij zijne macht en invloed weet te schragen door de meest opzienbarende teekenen en wonderen. Men leze slechts 2 Thess. 2:9; Openb. 13:12, 13; Openb. 13:15. Alle niet-verkorenen zullen hem aanbidden. Slechts het kleine aantal dergenen welker namen zijn geschreven in het boek des levens des Lams zullen zich van dezen gruwel onthouden, Openb. 13:8. Doch deze getrouwen zullen daarom gedood worden, vs. 15.

9. Er is iets dat den Antichrist tegenhoudt, opdat hij niet te vroeg, maar op zijn eigen tijd zal verschijnen. Het mysterie der wetteloosheid werd reeds gewrocht in de dagen van Paulus, zoodat de mensch der zonde reeds toen geopenbaard zou zijn, indien deze tegenhouder er niet geweest ware. De vraag is nu, wat bedoelt de Apostel, als hij spreekt van een tegenhoudende macht; wie houdt den mensch der zonde tegen?

In het beantwoorden dezer vraag zijn er groote moeilijkheden. Twee taalkundige moeilijkheden allereest, want (1) hij stelt deze macht als onpersoonlijk en als eene mannelijke macht voor; (2) de Statenvertalers hebben, om van vers 7 een logischen volzin te maken, onderscheidene woorden ingevoegd. Het is de vraag echter of deze bijvoegingen juist zijn en of ze wel juist de gedachte des Apostels weergeven.

Een andere moeilijkheid zit hierin, dat we hier een eenige plaats hebben. Op niet één andere plaats lezen we in de Schrift aangaande deze terughoudende macht, waardoor de Antichrist niet geopenbaard kan worden. Alzoo kan niet een andere schriftuurplaats ons over deze vraag eenig licht ontsteken.

Maar de grootste moeilijkheid is misschien wel deze, dat de Apostel bij zijne lezers bekendheid van deze dingen veronderstelt, zoodat hij het zelfs ten eenenmale niet noodig keurt om die macht te noemen. Geene lafheid of politiek, zooals velen meenen, doet de Apostel den naam van dezen tegenhouder verzwijgen, maar eene genoegzame bekendheid. "Wat hem wederhoudt, weet gij," zoo schrijft hij.

Zoo behoeft het ons zeker niet te verwonderen, dat de gedachten over dezen persoon of ook dit *iets* dat wederhoudt, ten zeerste uiteenloopen. Tot op onzen tijd gaat de uitlegging van deze plaats nog gebukt onder de verklaring, die onze geleerde voorzaat, Grotius, van deze plaats gegeven heeft. Hij meende dat Keizer Caligula de Antichrist was, dewijl hij aangebeden wenschte te worden en verlangde, dat zijn beeld in den tempel te Jeruzalem zou worden geplaatst. De Stadhouder Vitellius was den Joden evenwel zeer genegen en ijverde daarom ten zeerste tegen de Keizerlijke plannen. Daarom zou deze dan de tegenhouder geweest zijn. Er is haast geen Romeinsch Keizer wien de eer van tegenhouder niet gegeven is.

Vele kerkvaders dachten aan den Romeinschen staat met zijn strenge rechtsorde. Vele hedendaagsche verklaarders zijn thans nog deze meening toegedaan. Zij die meenen, dat deze brief in de tweede eeuw geschreven is, denken veelal aan een of ander beroemden bisschop.

Zij, die gelooven, dat elk rijk zijn eigen engel heeft, denken

veelal aan een schutsengel. Von Hoffmann, de beroemde uitlegger van de Erlanger school, wilde aan Michael, den aartsengel, gedacht hebben.

Anderen willen gedacht hebben aan den Raad Gods, om de boodschap des Evangelies over het aardrijk te verspreiden en dat deze het is, die den mensch der zonde belet zich te openbaren.

Degenen, die in de Fransche Revolutie den grooten afval zagen en in Napoleon I of III den Antichrist, denken aan het Duitsche Keizerrijk.

In onzen tijd verklaren dezulken, die van de woordelijke ingeving of ook de voorzegging der Schrift niet willen weten, deze woorden van Paulus in symbolischen, d. i. nietszeggenden zin. Zoo zelfs Joseph Parker, die in Engeland en Amerika veelal geroemd wordt als beslist rechtzinnig. Zie zijn uitleg op dit hoofdstuk.

Velen zijn er die aan Paulus zelf of aan al de Apostolische predikers te zamen, gedacht willen hebben. Ook Calvijn denkt aan de prediking des Evangelies.

Chrysostomus verklaart het van den voortduur van de bizondere gaven des Heiligen Geestes. Hij laat er evenwel terstond op volgen, dat de Antichrist dan reeds gekomen moet zijn, daar de buitengewone geestesgaven reeds lang uit de Kerk verdwenen zijn.

De Pre-millennialisten denken gewoonlijk òf aan de Gemeente zelve, die door de opname zal worden weggenomen, òf aan den Heiligen Geest, òf aan beide tegelijk, daar toch de Heilige Geest in de Gemeente woont.

Er zijn er die hier denken aan het autoriteits-beginsel, dat in de overheid werkt of aan het rechtsbesef der menschen of aan den klem van de waarheid op de gewetens der menschen.

Mrs. Geo. C. Needham heeft in haar deugdelijk werk over denAntichrist een betoog, dat ten doel heeft om aan te toonen, dat men aan niets of niemand anders moet denken dan aan den Satan.

Aan deze korte opsomming van wijd uiteenloopende verklaringen, die nog met vele anderen kon worden aangevuld, kan men zien, dat die vraag, wie de weerhouder is, niet met volle zekerheid kan worden beantwoord. Dit is een van die plaatsen, welke

de Heere in Zijne wijsheid onbepaald heeft gelaten, zoodat men hier niet een bepaalde meening, met uitsluiting van alle andere, moet zoeken op te dringen.

Wij voor ons zouden het liefst denken aan den Heiligen Geest als den persoon, die weerhoudt; en Zijne algemeene werking in den staat en in de wereld in het algemeen als het *iets*, dat den Antichrist tegenhoudt. Deze goddelijke persoon toch is in het huishoudelijke werk der Heilige Drieëenheid de auteur van de gemeene genade, die als een rem voor de gansche wereld werkt, waardoor deze niet te snel het oordeel tegenspoedt. Waardoor werd de eerste wereld rijp voor het gericht? Nietwaar, doordien de Heilige Geest niet langer ging twisten met de wereld. Welnu zoo zal het ook thans weder gaan. Indien de Heere Zijn Geest niet van de wereld terugtrok en haar daarmede tevens de algemeene genade ontnam, dan zou de gansche wereld niet blindelings den mensch der zonde achterna wandelen en aanbidden.

Wij geven deze gedachte niet aan onze lezers als de eenige ware, maar als eene opvatting, die overeenstemt met den ontwikkelingsgang der eerste wereld en die ook het verband en de woorden zelve geen geweld aandoet.

10. *De val van den Antichrist.* "Denwelken de Heere verdoen zal door den Geest zijns monds, en te niet maken door de verschijning Zijner toekomst." Hij wordt zonder handen verbroken, Dan. 2:34; 8:25. Menschelijke kracht kan hem niet afmaken, maar Christus kan dit alleen, en Hij zal hem verpletteren bij Zijne wederkomst. Zonder eenig rechtsproces wordt hij gezonden naar den poel, die brandt van vuur en sulfer, Openb. 17 en 19.

Men dient wel te onderscheiden tusschen den Antichrist en den valschen Profeet. De Antichrist wordt ons steeds voorgesteld als een koning, die de koninklijke heerschappij van den Christus poogt na te bootsen. Hij zal terzelfder tijd het laatste hoofd en de vertegenwoordiger zijn van het Romeinsche wereldrijk. Doch de Antichrist wil ook het profetisch werk en de wondere gaven des Geestes naäpen. Daartoe nu gebruikt hij den valschen profeet als zijn helper, waarvan Openb. 13:11-18, Openb. 16:13, 19:20, 20:10 ons vermelden. Deze is het gods-

dienstig verlengstuk van den politieken Antichrist. Evenals deze is hij een kind der hel. Hij is het volkomen met dezen eens en is zijn zeer getrouwe en bekwame dienaar. Niet minder dan achtmaal lezen we in Openb. 13: 11-18 van hem, dat hij maakt dat het een of ander geschiedde. Hij is inzonderheid de bewerker van de anti-christelijke teekenen en wonderen. Hij weet zelfs leven te geven aan het beeld van het beest, waardoor dit beeld kan spreken en alzoo kan hij de scharen voor zich in aanbidding op de knieën brengen. Hij zal blijkbaar nog verleidelijker zijn dan de eigenlijke Antichrist, want hij heeft twee hoornen, gelijk een lam, Openb. 13: 11. Hoornen zijn zinnebeelden van macht, doch we hebben hier geen ruwe koninklijke hoornen, maar als van een lam. Hij zal dus heel zacht en zoetjes zijne macht weten aan te wenden. Hij *is* een *beest,* maar hij *doet* in zijne listige omleidingen *gelijk een lam,* gelijk de zachtmoedige Heiland.

Vragen we nu, waarin zijne tweeërlei macht bestaan zal, dan denken wij het liefst aan de macht van de wetenschap en van den godsdienst.

In herkomst en aard, gelijk aan den Antichrist, ondergaat hij met dezen ook hetzelfde lot. Bij de verschijning van den verheerlijkten Christus wordt hij zonder eenige omwegen geworpen in den poel, die brandt van vuur en sulfer, waarheen hij straks gevolgd wordt door zijne consorten, den duivel, den dood en het doodenrijk, Openb. 20: 10, 14.

Vervolgens vraagt de Overwinnaar van deze Satanische persoonlijkheden ons aller aandacht.

De Toekomst des Heeren.

Door de toekomst des Heeren verstaan wij de heerlijke waarheid, dat onze Zaligmaker, die thans ter rechterhand des Vaders zit en daar een naam heeft boven allen naam, eenmaal lichamelijk, zichtbaar, hoorbaar en met groote kracht en heerlijkheid tot deze aarde zal wederkeeren. Er is naast de voldoening en de godheid van Christus geene waarheid, die derwijs door den duivel gehaat wordt dan deze. Het gelukte hem om haar voor vele eeuwen aaneen te verdonkeren. Wat heeft hij al niet in de plaats geschoven voor de toekomst des Heeren! Gerichten als: aardbeving, oorlog, honger en pestilentie, de uitstorting des Heiligen Geestes, de val en verwoesting van Jeruzalem, de oprichting van den Pauselijken stoel en van den heerlijken kerkstaat, de openbaring van Christus in den mensch, de dood der geloovigen, de opstanding der geloovigen, de zegeloop der waarheid, de scheidende en verheffende kracht des Evangelies, het Socialisme, het Mormonisme, Christian Science, het Reform Jodendom, de Christelijke beschaving, — ziedaar altegader zaken, die men de tweede komst van Christus genoemd heeft.

Er is nauwelijks één jaartal te vinden dat niet door een of ander warhoofd in den loop der eeuwen is aangegeven als het jaar waarin de Heere komen zal. En het menschdom schijnt uit de historie maar niet te willen leeren. Zelfs in onze dagen zijn nog uitnemende mannen als Dr. Totten, de sterrenkundige van Yale, en Baxter en Dimbleby van Engeland als valsche profeten openbaar geworden. Volgens den pas heengeganen aartsketter Russell zou in 1914 al het bestande omgekeerd worden door de toekomst des Heeren. In dat jaar kwam de groote wereldbrand, en nu meenen vele van zijn verdoolde volgelingen dat zijne voorzegging toch uitgekomen is.

Al dergelijke uitwassen hebben intusschen deze waarheid zelve in groote verdenking gebracht, zoodat overigens vele wel-

denkende Christenen de vurige verwachting van de toekomst des Heeren hebben bestempeld als dweeperij of eenzijdigheid. Dit velerlei misbruik, door de listige methoden des duivels van deze waarheid gemaakt, heeft misschien mede ten gevolge gehad, dat er heden ten dage in Gereformeerde kringen nog steeds weinig over de wederkomst van Christus gepredikt of geschreven wordt. Terwijl de gansche wereld in vuur en vlam staat, zitten wij nog steeds midden in "de leer der doopen," en schijnt men van geen voortvaren en haasten tot de toekomst des Heeren te willen weten. Deze waarheid is zeer vernederend voor het hoogmoedig hart des menschen en kennelijk past zij niet in het kader van veler streven. Wie de wereld heimelijk nog liever heeft dan Christus, durft den Rechter niet in Zijn vlammend oog blikken. Het is te vreezen dat velen instinctmatig gevoelen, dat het wachten op Christus een wachten op eigen dood en verderf zou zijn.

Er is geene waarheid, die in het Nieuwe Testament zoo veelvuldig voorkomt als de toekomst des Heeren. Volgens de onderzoekingen van Bickersteth, Birks en Bonar in Engeland, en Brookes in Amerika, komt zij in het Nieuwe Testament over de drie honderd malen voor. Neemt men dan nog al die plaatsen, waar zij ondersteld wordt, dan komt zij ongeveer eenmaal voor in elke vijftien verzen van het Nieuwe Testament. Wanneer wij een brief ontvangen, waarin eene geliefde vriend ons herhaaldelijk ééne bijzonderheid noemt, dan maken wij daaruit de gevolgtrekking, dat deze bijzonderheid voor den schrijver van hoog gewicht geacht wordt. Als iemand in het dagelijksch leven veel en vaak over een en dezelfde zaak spreekt, zij het dan ook in steeds andere bewoordingen, dan leiden wij daaruit heel natuurlijk af, dat de zoodanige zaak door hem zeer belangrijk geacht wordt. Waar de Schrift nu inderdaad vaker spreekt over de wederkomst van Christus dan over eenig ander leerstuk, moeten we ook hier niet eveneens de gevolgtrekking maken, dat de Heere deze waarheid van het grootste gewicht acht? En als dit zoo is, moet ze dit dan ook niet bij ons zijn? Wij verstouten ons te zeggen, dat niemand heel het Woord bedient, die de toekomst des Heeren niet in al hare heilsbeteekenis ontvouwt. Want er zijn niet slechts enkele "mooie teksten," die over die toekomst hande-

len; wij hebben hier zelfs geen afzonderlijk leerstuk, maar de Schrift is er vol van. Heel de godgeleerdheid moet ontaarden, zoo ze hiermede niet rekent. Zonder deze waarheid mist de heilige tempel der godgeleerdheid zijne vensters en zijne tinne. Er is in het Oude Testament schier geene Messiaansche profetie, die ons niet tevens over Golgotha heenwijst naar de zalige toekomst des Heeren. Dies moet gezegd, dat wie deze dingen verzwijgt, zich schuldig maakt aan het Woord des Heeren. Deut. 4:2; 12:32; Openb. 22:19. Wie den hoogsten trap van Christus' glorie weglaat, die moet noodwendig veel meer weglaten.

De zoodanige kan niet ontvouwen de met Christus' toekomst in verband staande gebeurtenissen. Daarbij komt dat de Heere Zijn gezanten nadrukkelijk bevolen heeft, dat ze van deze dingen niet zullen zwijgen. Het Grieksche woord, dat het meest door *prediken* vertaald is, beteekent naar de oorspronkelijke beteekenis van het woord een *aankondigen dat de Koning komt.* Te prediken: *het Koninkrijk komt,* onderstelt de aankondiging dat de Koning komt. Christus *vóór* ons, *in* ons en *komende tot* ons, ziedaar dan ook de drie hoofdpunten van Paulus' prediking en die van al de Apostelen.

De prediking van de toekomst des Heeren zal uiteraard eene Christus-prediking zijn. Ze kan dit hier bij uitnemendheid en in geheel eenige mate zijn. Hier kan meer dan bij eenige andere waarheid op de eenheid en de schoone harmonie van het ééne groote werk des Heeren voor zondaren worden gewezen. Hier kan worden aangetoond, dat de Christus in de kribbe ging, om aan het kruis te gaan en aan het kruis, om op den troon te komen. Gewezen kan hier op de waarheid, dat het kruis, beter, het geslachte Lam, tot in eeuwigheid het middelpunt en het zwaartepunt zal zijn, terwijl eveneens in der eeuwigheid de verhoogde Christus het hoogtepunt zal zijn van het werk der zaligheid en daardoor alles zal uitloopen op den lof des Drieëenigen Gods.

De prediking van de toekomst des Heeren beveelt zich in bizonderen zin aan de gewetens der menschen aan. Zij predikt den mensch het volkomen bankroet der gansche wereld-historie buiten God om. Zij zet de wereldwijzen van het voetstuk van hunnen philosofischen trots en met alle vetten der aarde voor het oog van den rechtvaardigen Rechter.

Deze prediking zegt den weelderigen mensch onzer dagen, dat zijn opgehoopte schatten straks voor de mollen en de vleermuizen worden geworpen en dat het goud en zilver, dat niet omgezet is in goede werken, hem niet volgen in de eeuwigheid, maar integendeel een getuigenis tegen hem zal zijn. Zij zegt den lichtzinnige: wee u, die nu lacht, want gij zult huilen en weenen vanwege de ellendigheden, die over u komen zullen. Ze stelt in het licht, dat de wereld die nu is, slechts een doorgangsfase is tot een nieuwen hemel en eene nieuwe aarde, waarin gerechtigheid zal wonen. Den treurende wordt gezegd, dat alle tranen dra uit de oogen gewischt worden, en dat het lijden dezes tegenwoordigen tijds niet is te waardeeren tegen de heerlijkheid, die aan ons zal geopenbaard worden. Zij roept allen toe, dat de tijd kort is en daarom zoo diep ernstig. En eindelijk bevredigt ze het denkend verstand omdat ze aantoont, dat met de wederkomst des Heeren het doel aller dingen bereikt zal worden.

Het is zeer *noodzakelijk,* dat de Heere wederkomt. Zijn uitroep aan het kruis mag niet verklaard, alsof Hij reeds al Zijn middelaarswerk volbracht had. Indien Hij niet wederkwam, dan zou Hij niet de volkomene Zaligmaker zijn. Dan zou ook Zijne eerste komst daarmede al hare beteekenis verliezen. De profetie zou alsdan al hare waarde verliezen en heel de Bijbel zou gansch onbetrouwbaar zijn.

Christus heeft in de toekomst nog zeer veel te doen, en deze Goël zal niet rusten, vóór Hij het alles gedaan heeft. Hij moet de dooden nog opwekken; Zijn volk verzamelen, verheerlijken, beloonen; den Antichrist verdoen; de volken richten; den Satan binden; Israël herstellen; de schepping vernieuwen, enz., enz.

"Onzes erachtens is er nog eene andere reden om 's Heeren wederkomst ernstig te begeeren. Wij weten, dat Hij om onzer ongerechtigheden wil met de versmaadheid des kruises overladen is geworden. Nu is Zijn smaad wel van Hem weggenomen, naardien Hij met heerlijkheid omkleed is, ja, aan de rechterhand Gods eene plaats verkregen heeft, maar de glans, die Hem omgeeft, wordt tot nog toe niet door de wereld gezien. Wel wordt door de prediking zijne verheerlijking in den hemel tot kennis der menschen gebracht, maar haast allen weigeren er geloof aan te geven.

Het aantal van hen, die gelooven zonder te zien, is zeer klein, het geloof is waarlijk niet aller. Alzoo blijft hier op aarde op Christus smaad rusten. Toen de wereld Hem voor het laatst zag, hing Hij als een doode aan het hout der schande en der vervloeking; is het dan niet noodig, dat zij Hem ook aanschouwe in Zijne hemelsche heerlijkheid, opdat zij ophouden Hem te smaden? Ongetwijfeld. Verheerlijkt moet Hij ter plaatse, waar Hij vernederd is; waar Zijn kruis heeft gestaan, moet ook Zijn troon gezien. Zullen wij dan niet verlangen naar den dag, waarop een smaad van Hem weggenomen wordt, die om onzer zonden wil op Hem kwam?" (Van Andel.)

Christus' wederkomst is niet alleen noodig om de Gemeente, Israël, en de volken alsmede om den Antichrist, den Satan en de gansche schepping, maar niet het minst ook om Hemzelven. Wij moeten nimmer uit het oog verliezen, dat Hij nog niet op den hoogsten trap Zijner heerlijkheid geklommen is en dat Hij dus nog niet al het loon Zijns Vaders ontvangen heeft. Wie Hem dus liefheeft, moet Zijne wederkomst alleen daarom reeds vurig verlangen, want de liefde zoekt immers altoos het goede voor het voorwerp der liefde?

Waartoe komt Christus weder?

Het *doel* van 's Heeren komst wordt gewoonlijk aangegeven als *het oordeelen van levenden en dooden.* Geheel juist is dit echter niet. De Schrift leert ons duidelijk, dat het *naaste* doel Zijner toekomst ligt in de volkomene verlossing Zijns volks, terwijl het hoogste doel uiteraard niet anders kan zijn dan van Zijne eerste komst en dat Hij aldus uitdrukte: Vader, Ik heb U verheerlijkt op de aarde. Al wat adem heeft, love den Heere! Dit was de grondtoon der Patriarchen, Psalmisten en Profeten. Dit einddoel nu zal Christus dan als de groote Zaakwaarnemer des Vaders bewerkstelligen. Alle knie zal zich dan voor Hem buigen en alle tong zal belijden, dat Hij de Heere is tot *heerlijkheid des Vaders.* Doch om dit naaste doel en dit hoofddoel te verwerkelijken, moet Christus al wat Hem en Zijn volk wederstaat uit den weg ruimen, en zal Hij de wereld oordeelen in rechtvaardigheid. Het oordeel is dus niet het doel, maar het ontzagwekkend *middel,* dat Hij bezigt, om den opstand in God's schep-

ping te dempen en den Vader de volle eere van Zijn handenwerk te geven.

De eere Gods te handhaven op elk terrein van het leven is een gezegde, dat in de rechtzinnige kringen veel gehoord is en den geloovigen terecht als dure roeping voorgehouden wordt, doch het zal voor de Gemeente in deze bedeeling steeds meer een voorwerp van hope dan heerlijke werkelijkheid zijn. Zij moet er inderdaad meer op hopen in al de beteekenis van dat woord dan iets anders, want niet zij, maar de Christus is de volkomene handhaver van de eere Gods op elk terrein van het leven. De Gemeente vrage allermeest naar den wille Gods, want dit is het eenig richtsnoer van geloof en leven. Dan zal zij nimmer in de fout van Rome vervallen, die ter eere Gods de schapen van Jezus ter slachting leidde.

De *gevolgen* van de wederkomst des Heeren zullen vele en heerlijk wezen. Wij wijzen hier alleen maar op de gevolgen hiervan voor de Gemeente: Israël; de wereld als antichristelijke macht; de wereld als voorwerp der liefde Gods en den duivel.

1. *De Gemeente.*—De Gemeente is hier door de genade Gods reeds zóó rijk, dat zij alles heeft, 1 Cor. 3: 22; 2 Pet. 1: 3; alles kan, Fil. 4: 13; alles weet, 1 Joh. 2: 20. Nochtans zijn de geloovigen zelfs bij hun sterven nog niet volzalig, want de volzaligheid komt niet, dan na de verlossing des lichaams, na de vereeniging aller geloovigen rondom den Christus op den hoogsten trap Zijner heerlijkheid en na de verheerlijking der gansche schepping. Wij moeten niets afdoen van de zaligheid, welke de geloovigen thans reeds hebben in Christus, maar evenmin mogen we iets afdoen van de toekomstige zaligheid. Sommigen schijnen er een behagen in te hebben, de tegenwoordige verlossing te verheffen ten koste van de toekomende, doch het mag nimmer vergeten worden, dat de Schrift zelfs nog veel meer wijst op de toekomstige dan op de tegenwoordige verlossing. Wanneer den menschen het hart zal bezwijken van vrees en verwachting der dingen, die het aardrijk zullen overkomen en de krachten der hemelen zullen bewogen worden, dan moeten de geloovigen het hoofd omhoog heffen, *omdat hunne verlossing nabij is.* In Ef. 1: 7 komt ditzelfde woord vóór van de tegenwoordige verlossing door Zijn bloed. Daar is

het eene verlossing tot stand gebracht door vrijkooping en hier door macht.

De Apostel Paulus zal de tegenwoordige zaligheid niet onderschat hebben, maar hij overschat haar ook niet, naardien hij haar *de eerstelingen des Geestes* noemt. De geloovigen zuchten, volgens hem, met het zuchten des verlangens, om geheel van den dood verlost te worden. Daarbij denkt hij aan de opstanding van het lichaam der geloovigen. En bij die zalige opstanding zal de aanneming tot kinderen voltooid worden, daar dan het lichaam openlijk ten toon gesteld zal worden als deelende in de verlossing der ziel. Rom. 8 : 23.

Naarmate de Christus met Zijne wederkomst naderbij komt, is ook den geloovigen de zaligheid nader. Rom. 13 : 10. Christus verlost niet alleen van de zonde, maar ook van deze tegenwoordige booze wereld, Gal. 1 : 4; van de macht der duisternis, Col. 1 : 13, 14; van alle ongerechtigheid, Tit. 2 : 14; van den toekomenden toorn, 1 Thess. 1 : 10; zelfs door het vuur des gerichts heen, 1 Cor. 3 : 15. De *verkregene* verlossing in Ef. 1 : 14 moet vertaald door *te verkrijgen* verlossing en ziet op de toekomst. De geloovigen zijn verzegeld tot den dag der verlossing d.i. tot den dag van Christus' toekomst. Ef. 4 : 30. De geloovigen zijn niet gesteld tot toorn, maar *tot verkrijging* der zaligheid, 1 Thess. 5 : 9. Volgens Petrus is de zaligheid bereid, om geopenbaard te worden in den laatsten tijd, d.i. bij de komst des Heeren. 1 Pet. 1 : 5. Daarom moeten de geloovigen volkomenlijk hopen op de genade, die hun toegebracht wordt in de openbaring van Jezus Christus. Christus komt weder tot de zaligheid der Zijnen. Hebr. 9 : 28.

En zoo gaat het heel de Schrift door. Dezelfde gedachte ligt ook in de meermalen gebruikte beelden van *verzegeling, eersteling* en *onderpand,* Rom. 8 : 23; 2 Cor. 1 : 22; 2 Cor. 5 : 5; Ef. 4 :30. Telkenmale worden we hierbij herinnerd, dat in vergelijking met de toekomst des Heeren en wat die medebrengt, de geloovigen nog maar een eersten termijn hebben van het volle heil en op hunne volkomene zaligheid moeten wachten. Er is in de toekomst des Heeren nog genade en barmhartigheid voor de geloovigen, Mal. 3 : 17; 1 Pet. 1 : 13; 2 Tim. 1 : 18; Judas 21.—Voorts wordt op al de plaatsen waar Christus of de verlossing als een

voorwerp van hope wordt voorgesteld, indirect naar de zalige toekomst des Heeren gewezen. Zelfs de heiligmaking wordt ons in de Schrift voorgesteld als haar beslag en voltooiing verkrijgende in den dag van Christus, en niet in den dag des doods, zooals men het gewoonlijk voorstelt. Bij den dood der geloovigen is slechts de eene helft der heiligmaking voltooid, namelijk, de afsterving der zonde. Doch de heiligmaking bestaat uit twee deelen en is ook een volkomene toewijding van den geheelen mensch aan God drieëenig. En dit kan immers bij den dood nog niet, daar alsdan het lichaam nog rust in het graf. Vandaar dat de Schrift ons meermalen de verheerlijking op den dag van Christus voorstelt als de voltooiing der heiligmaking. Fil. 1 : 6; 1 Thess. 5 : 23 en andere plaatsen.—Ten overvloede zij er eindelijk nog aan herinnerd dat volgens sommige deskundigen de begrippen *verlossing* en *zaligheid* in het N. T. altoos eene eschatologische strekking hebben.

In het aangezicht van deze Schriftuurlijke voorstellingen, zijn vele meditaties en vrome gedichtjes schrikkelijk eenzijdig. Wij laten hier één zulk een gewraakt exemplaar volgen. Wij onderstrepen enkele uitdrukkingen.

"*Niets,* o zondaar, klein of groot,
Jezus, die eens stierf den dood,
Heeft—gij kunt er vast op aan—
Alles reeds voor u voldaan.

Toen Hij aan het kruishout hing,
Toen volbracht Hij *alle ding,*
Dat tot uwe zaligheid
Dienen moet in eeuwigheid.

't Is volbracht door Gods genâ
't Is volbracht op Golgotha,
't Is volbracht! Zijn naam zij d'eer
Zondaar zeg, *wat wilt gij meer?*

Om nadruk te leggen op de algenoegzaamheid der eene volmaakte offerande en voldoening van Christus en om af te manen van het eigengerechtig pogen om zelf de zaligheid te verdienen,

kan een dergelijk versje zijn nut doen en heeft het inzooverre bestaansrecht. Toch zal zulk een schrijven, dat typisch is voor ontelbare meditaties en rijmpjes, hoe goed ook gemeend, en hoe waar op zichzelve ook, juist *omdat* het de groote en albeheerschende voldoening van Christus op zichzelve neemt, geheel los van de toekomstige en wereldomvattende verlossing,—wij zeggen: daarom zal zulk een schrijven zijn doel niet, of maar zeer zelden, bereiken. Zulk schrijven kan zelfs zeer nadeelig zijn voor het leven der hope, want de indruk wordt niet alleen gegeven, dat er niets meer is te werken om de zaligheid, maar ook niets meer te hopen, te verwachten, te verlangen. *Wat wilt gij meer?* Knijp nu dan de oogen maar gerust dicht voor al het heil der toekomst. Nergens spreekt de Schrift op zoodanige wijze. Nergens maakt zij zoodanige scheiding tusschen Zijne voldoening en Zijn toekomstig werk. Zelfs in de drie brieven, waar het sterkst de nadruk gelegd wordt op Zijn eenige offerande, vindt men de voldoening van Christus nooit zoo voorgesteld. Men begrijpe ons dus goed. Ons bezwaar is volstrekt niet, dat er te sterken nadruk gelegd wordt op de voldoening. Eer het tegendeel, lang geen nadruk genoeg, omdat zij op zichzelve gezet wordt. En een uit het verband gerukte waarheid is op zijn best maar een halve waarheid.

2. *Gevolgen van 's Heeren toekomst voor Israël.* Evenals op de Gemeente, komen we hierna weder op Israël terug, zoodat we hierop thans niet in den breede behoeven in te gaan. De vraag is meermalen geopperd of Christus komen zal na de bekeering der Joden dan wel of Israël bekeerd zal worden na de terugkomst des Heeren. Jes. 57:20 en Rom. 11:26 leeren ons, dat Israël als volk bekeerd zal worden door de komst des Heeren. Zach. 12: 13 en 14 en vele andere plaatsen leeren ons hetzelfde.

Wij dienen ons de zaken ongeveer aldus voor te stellen. Er zal allereerst eene nationale herleving en opbloeiing bij Israël, gelijk bij al de volken, plaats hebben. Tot driemalen toe wordt ons dit voorgesteld in de Gelijkenis van den uitbottenden vijgeboom. Door Christus' vloek is hij verdord voor geheel deze bedeeling en kort vóór de toekomst des Heeren zal dezelfde boom weder beginnen uit te spruiten, ten teeken dat de zomer nabij, de dag des Heeren in aantocht is.

Als gevolg van het herleefde nationalisme zal Israël gedeeltelijk naar het land der vaderen terugkeeren. En niet in bekeerden, maar in onbekeerden toestand; Jer. 3:14; Ez. 38:7-12; Zach. 12:1-8, e. a. plaatsen.

Hier zal de eerste verdrukking van Gog en Magog Israël in de groote verdrukking werpen. De groote voorspoed, de macht en het aanzien, waartoe Israël dan geklommen zal zijn, zal blijkens Zach. 12:2, 3, Ez. 38 en 39 den naijver van de volken opwekken, en den alouden haat van het Anti-Semitisme in ongekende mate doen oplaaien. Ontzagwekkende legers onder aanvoering van Rusland*) en door de aanhitsing van den Antichrist stroomen als een vloedgolf over het heilige land. Zie ook Jes. 25; 26; 34:1-8; 57:19; Dan. 9:26, 27; Joël 3:1-15; Zef. 3:1-8; Zach. 12-14, en andere plaatsen.

Wanneer Israëls nood dan op het allerhoogst geklommen zal zijn in de groote verdrukking, dan zal de Christus verschijnen en zullen ze Hem zien, denwelken ze doorstoken hebben. Zach. 12:10. Dan zullen ze roepen: "Gezegend is Hij die komt in den naam des Heeren." Matth. 23:39. Christus zal nederdalen op den Olijfberg, Zach. 14:4, en eene groote aardbeving zal het gansche land een ander aanzien geven. Deze aardbeving lost ons ten deele de vraag op, hoe een groot volk, als Israël, in het duizendjarig rijk zijn zal, in het kleine Palestina kan wonen.

De rouw van Israël over het verwerpen van zijn Messias zal groot zijn, Zach. 12:10-14, vgl. Jes. 53. De geopende fontein voor Davids huis zal echter alle schuld wegwasschen. Israël wordt op één dag bekeerd, Zach. 3:9, en geheiligd, Zach. 14:20. Israëls' wee heeft thans voor eeuwig een einde genomen.

3. *De gevolgen van 's Heeren toekomst voor de wereld als antichristelijke macht.* De wereld in dezen zin genomen ligt in den booze, 1 Joh. 5:19, en heeft den duivel tot overste en god. Joh. 14:30; 16:11; II Cor. 4:4. Zij kent den Vader, den Christus en den H. Geest niet, noch de geloovigen, Joh. 14:17; 17:25;

*) Dat we bij Gog en Magog aan de Noordelijke volken, met name aan Rusland, moeten denken, is thans de algemeene gedachte. In het grondwoord *rosh* van Ez. 38:3 zien velen dit land bij name aangeduid. In Mesech en Tubal ziet men de twee voorname Russische steden Moscow en Tobolsk. Zie de Scofield Reference Bible op deze plaats.

1 Joh. 3 : 1. Zij is het slangenzaad, dat altoos de geloovigen haat en tegen hen krijg voert, Joh. 15 : 18, 19; 17 : 14. Daarom is vijand van God al wie deze wereld tot vriend is, Jak. 4 : 4; 1 Joh. 2 : 15-17; 5 : 4. Van deze wereld in een luchthartig optimisme te verwachten, dat ze mettertijd beter zal worden naarmate de beschaving toeneemt, is door en door onbijbelsch. Er is niets in hemel of op aarde, dat *deze* wereld beter zal maken. Het is eenvoudig Gods doel niet om haar beter te maken, maar om haar te oordeelen in rechtmatigheid. Toch zijn er altoos nog velen, die den naam van Christus noemen, welke meenen dat de Zending nog eens de wereld zal bekeeren. Doch de ervaring, de tegenwoordige statistieken en de Schrift leeren het ons alle drie heel anders. Na eeuwen van Zending en prediking is het nog zwarte nacht bij de volken der aarde. Eerst als Christus ten anderenmale verschijnt, zal de duisternis wegvlieden en de morgenstond der nieuwe schepping gaan gloren. Christus zal bij Zijne toekomst geene bekeerde wereld ontmoeten, zooals het Post-Millennialisme droomt, maar integendeel eene wereld gerijpt in de boosheid. Het is juist de onredbaarheid dezer tegenwoordige wereld, die de toekomst van Christus noodig maakt. Te leeren dat de wereld beter of bekeerd wordt, is indirect te loochenen dat Christus komt, want Hij komt niet dan nadat de oogst der zonde rijp, en de maat der zonde is vol geworden.

De Schrift leert ons nadrukkelijk, dat de volken arbeiden ten vure, Hab. 2 : 13, en dat het van God afgevallen samenstel der dingen als een schat is weggelegd en bewaard wordt ten vure, II Petrus 3 : 7. De verbranding van hemel en aarde heeft echter blijkbaar niet plaats dan na het duizendjarig rijk, en wel na den tweeden opstand der volken als de duivel voor een korten tijd ontbonden zal zijn geweest. Zie Openb. 20 : 11 en 21 : 1.

Maar door het gericht over de volken, het verdoen van den Antichrist en zijn helper, en het binden van den Satan, alsmede door de groote wonderen welke 's Heeren komst vergezellen, zal toch de wereld aanvankelijk reeds verheerlijkt worden.

Niet de wereldverbranding ná, maar wel het volkengericht vóór het vrederijk, wordt ons zeer breedvoerig beschreven. Men kan de lange beschrijving daarvan lezen in het grootste gedeelte van de Openbaring van Johannes, de hoofdstukken 6 tot 19. Het

niet onderscheiden tusschen deze twee heeft allerlei wanbegrip veroorzaakt. Zoo zijn er nog tal van vromen in onze kringen die meenen dat de Heere zoo maar op zekeren dag kan komen, om alles te verbranden. Maar men dient te weten, dat het oordeel begint met het volkengericht. En dit is geen daadzaak van één dag, maar dit neemt eenigen tijd in beslag en in zekeren zin geheel den dag van Christus, m.a.w. geheel het vrederijk. Toch is het duidelijk, dat de slag van Armageddon zal plaats hebben terstond na de komst des Heeren. Deze slag des grooten Gods, waarin al de koningen der aarde betrokken zijn, zal geleverd worden in Palestina. Uit Openb. 16: 12-18 zijn de volgende punten af te leiden:

(1) De volken worden aangeblazen door den duivel, den Antichrist en den valschen profeet. Ze hebben dit middelijkerwijs gedaan door de drie onreine geesten, den vorschen gelijk.

(2) De Koningen van het Oosten zijn er mede in betrokken. Er is volstrekt geen bewijs voor de gedachte, dat hier aan het terugkeerend Israël gedacht zou moeten worden. En niet alleen de koningen van het Oosten, maar de gansche wereldmacht ontvangt hier uit Gods hand de rechtvaardige vergelding.

(3) De tijd van dezen slag is de toekomst des Heeren. Dit blijkt genoegzaam uit den tusschenzin van vers 15, "Ziet, Ik kom als een dief. Zalig is hij, die waakt en zijne kleederen bewaart, opdat hij niet naakt wandele en men zijne schaamte niet zie." En dit geschiedt onder de zesde fiool, welke de fiool van het einde is, terwijl de zevende de fiool is, waarin alles voltooid is, en deze volgt hier terstond op.

(4) De plaats zal zijn op den berg van Megiddo, aan welks voet de groote vlakte van Jisreël zich uitstrekt. Het is de plaats, waar van ouds in Palestina slag geleverd werd. Zie Richt. 5: 19, II Kron. 35: 22. Daar sneuvelde Josia, de vrome Koning van Juda. Hij was een uitnemend theocratisch vorst, doch hij viel voor de heidensche macht van Egypte. De theocratische vorst bij uitnemendheid zal daar alle volkeren verpletteren. Zonder bloedstorting geschiedt geene vergeving. Zonder bloedstorting geschiedt evenmin vergelding.

(5) Terstond na de slachting der volken—zie ook Jes. 63—zullen er oordeelen losbreken, waarbij aan de tegenwoordige wereld een einde komt. Er zal een aardbeving zijn, als er nooit te voren geweest is. Deze zal niet bloot plaatselijk zijn, maar zich uitstrekken over de gansche wereld. Deze aardbeving is vanwege haar ver reikenden invloed voorwerp der profetie. Zie Jes. 2:19, 21; Hag. 2:7, 8.

In Dan. 2 wordt ons hetzelfde gericht beschreven. Het beeld, dat Nebukadnezar zag in een droom, vertegenwoordigt de gansche ongoddelijke wereldmacht van uit de tijden der heidenen. De steen, die er op viel en het tot stof vermaalde, wijst ons op de komst van Christus ten gerichte. Voor dit volkengericht zie men verder de volgende plaatsen: Dan. 7:13; Matth. 13:40, 41; Jes. 66:15; Openb. 14:18, 19; 19:19, en vele andere. Er is misschien geen beeld, dat vaker gebruikt wordt dan het beeld van *oogsten.* De oogst der aarde is dan rijp geworden en de Heere komt als de groote Landman, om te oogsten en om Zijn dorschvloer te doorzuiveren.

4. *De gevolgen van de wederkomst des Heeren voor de wereld als voorwerp van Gods liefde.* Dood en verderf kunnen het laatste woord voor God's schepping niet zijn. Want Hij heeft immers in Christus de wereld met Zichzelven verzoend, II Cor. 5:19. Christus heet toch zeker niet tevergeefs het Licht, het Leven en de Zaligmaker der wereld? Joh. 1:12; 6:33; 4:14. Neen, Zijn doel om haar te behouden kan niet mislukken, Joh. 12:47. Hij zal bij Zijne toekomst alle dingen in den hemel en op de aarde met God verzoenen, Col. 1:20; alle dingen onder één Hoofd vergaderen. Christus is de Eerstgeborene aller creaturen, de eigenlijke Erfgenaam van alle dingen. De koninkrijken, beter, het koninklijk bewind der wereld, wordt het Zijne, Openb. 11:15. Hij zal als Koning heerschen, totdat Hij al de vijanden onder Zijne voeten zal gelegd hebben. 1 Cor. 15:25.

Al deze heerlijke woorden, waarop niets mag worden afgedongen, zullen dan in vervulling treden. De tijden der Heidenen zijn dan afgesloten en dan wordt de draad van Israël's historie weder hervat. Dan eerst zal ten volle, en ver boven onze verwachting, vervuld worden de dikwijls herhaalde belofte, dat alle

volken in Abraham gezegend zullen worden. Christus zal dan in werkelijkheid de Koning Israëls blijken te zijn. Wij maken er veel van dat Christus onder Pilatus gekruisigd is, en terecht, maar heeft hij ook niet evenzeer als wereldrechter boven Zijn kruis gezet: *Deze is Jezus de Nazarener, de Koning der Joden.* Pilatus, als het werktuig Gods, gaf ook hier eene ware profetie. De oversten van Israël haatten het opschrift, aldus gesteld, doch hier zeide de anders zoo veranderlijk en vreesachtige man: "Wat ik geschreven heb, heb ik geschreven." Welnu, Christus bestijgt straks den troon als de Koning der Joden, en dit zal voor de wereld als voorwerp van Gods welbehagen het leven uit de dooden blijken te zijn.

5. *De gevolgen van de toekomst des Heeren voor den duivel.*—Al de koninkrijken der wereld zijn in zekeren zin den duivel overgegeven. Hij verleidt de gansche wereld. De Heidenen dienen Hem. Hij bezit groote list, geweld en toorn. Onder de toelating Gods vermag hij wonderen en teekenen te doen, en kan hij zelfs heerschen over de elementen der natuur. Hij is het vreeselijkste wezen in de gansche schepping. De Schrift geeft ons den indruk, dat Hij dienaar is van het recht Gods tot een rechtvaardig oordeel der godvergeten menschheid. Christus' toekomst brengt ook verlossing van dezen wreeden onderdrukker, die reeds zoo menige ziel van Gods kind benauwd heeft. In de eerste opstanding wordt Hem zijn eerste vangst ontnomen. Hij heeft het geweld des doods, d.w.z. de heerschappij over den dood. In het volkengericht verliest hij een ander deel van zijn bewind. Door het nederwerpen van den Antichrist en den valschen Profeet worden hem zijn trouwste helpers ontnomen. Zoo worden dezen sterke door den Sterkere al zijne vaten ontroofd. In Openb. 20:2, 3, wordt ons zijn nederlaag beschreven: "En hij greep den draak, de oude slang, welke is de duivel en Satanas, en bond hem duizend jaren; en wierp hem in den afgrond, en sloot hem daarin, en verzegelde dien boven hem, opdat hij de volkeren niet meer verleiden zou, totdat de duizend jaren zouden geeindigd zijn; en daarna moet hij een kleinen tijd ontbonden worden. Zie ook Jes. 27:1 en Rom. 16:20. Met den duivel is de grootste ergernis uit de schepping gebannen en de moederbelofte vervuld. Nu eerst kan er sprake zijn van een vrederijk.

Wij zullen vervolgens nog meer moeten zeggen van de kostelijke vruchten van 's Heeren komst, doch het weinige, dat gezegd werd, is reeds genoeg om ons met Ds. H. Pierson de vurige zucht te doen slaken:

"Kom, Heere Jezus! wat toeft gij nog langer?
't Wordt uw Gemeente van uur tot uur banger,
De olie verteert en de lampen gaan uit;
Ach, wat beproeft Gij de liefde uwer bruid!
Kom, Heere Jezus! wat toeft Gij nog langer?
Wat toeft Gij nog langer
't Wordt uw Gemeente van uur tot uur banger,
Al banger!

" 't Wachten is pijnlijk en 't eindloos verlangen
Heeft reeds haar oogleên met sluimer bevangen.
Zwaar drukt de nacht en de leden zijn loom,
Toch hoort zij telkens Uw stem in den droom.
Kom, Heere Jezus! wat toeft Gij nog langer?
Wat toeft Gij nog langer?
't Wordt Uw Gemeente van uur tot uur banger,
Al banger."

DE EERSTE OPSTANDING.

Het is iets pijnlijks voor het gemoed van den Christen, wanneer hij in de eene of andere zaak tegen de gangbare meening van zijne broederen moet ingaan. Zóó pijnlijk is het zelfs, dat velen het gemakshalve stelselmatig nalaten. Maar de waarheid blijft altoos eischen, dat we haar boven alles, zelfs boven den vrede liefhebben. Het is deze liefde voor de waarheid, die ons dringt, om tegen de algemeen aangenomene leer van de éêne algemeene opstanding te velde te trekken. Men versta ons goed, niet de opstanding wenschen wij hier te bestrijden,—want deze is eene van de meest vertroostende waarheden onzer heilsverwachting,—maar de leer van de *gelijktijdige* opstanding van de geloovigen en de ongeloovigen. En daarbij wenschen wij tevens aan te toonen, dat eene tweeërlei opstanding, onderscheiden niet alleen in oorzaak, aard en doel, maar ook in tijd wel op de Schrift gegrond is.

Het spreekt vanzelf, dat de H. Schrift hier alleen de kenbron van het onderzoek moet zijn. In de leer der laatste dingen, zoowel als in heel de leer der waarheid, is er veel te veel geredeneerd zonder uitlegkundigen grond. De uitlegkunde is eeuwen lang te zeer beschouwd als hulpmiddel voor het geloofssysteem. Deze wijze van doen heeft in den loop der eeuwen onberekenbare schade berokkend aan de ontwikkeling der waarheid. Niet alleen in de middeleeuwen, maar ook lang na de Reformatie werd vaak meer gevraagd naar hetgeen Plato, Aristoteles en Augustinus en Hieronymus zeiden, dan naar hetgeen de Schrift zegt. En men gaat, helaas, nog al door om zonder ernstig Schriftonderzoek de eenmaal aangenomene ideeën voor onomstootelijke waarheid aan te zien. De eenig juiste methode bij de ontwikkeling der waarheid is de uitlegkundige. Niet de traditioneele, niet de dogmatische, nog minder de wijsgeerig-bespiegelende, maar de bijbelsch-uitlegkundige. Bij ons onderzoek wenschen we deze methode te

volgen. Ons werk verga, zoo het niet is naar Gods Woord!

In dit hoofdstuk wenschen we enkele voorbereidende opmerkingen te maken.

1. De eerste opstanding is *mogelijk.* — Ze is voor God geen grooter wonder dan de eene algemeene of de gelijktijdige. Het wonderlijke, dat hier dus in schuilt, behoeft niemand af te schrikken, want ze is een wonder van Gods almachtige hand. Mogelijk is ze eveneens van uit het oogpunt dergenen, die opstaan zullen. Indien er maar één soort menschen in de graven nederlagen, dan zou het ten eenenmale geen zin geven, om te spreken van eene tweeërlei opstanding. Nu er echter herborene en onherborene menschen in 't graf rusten, nu geeft het zin, om te spreken van eene tweeërlei opstanding.

2. Ze is ten zeerste *redelijk.* — Er is geen enkel logisch bezwaar tegen eene afzonderlijke opstanding, uitsluitend voor de geloovigen, aan te voeren. Er is geen innerlijke tegenstrijdigheid in deze idee. Er is niet een enkel besef of gevoel in den mensch, althans in den wedergeborene, dat er tegen opkomt. Ze is niet in strijd met eenig gezond begrip en kan bijgevolg geenszins ongerijmd heeten. Ze kan op zijn best indruischen tegen eene wereld van vooroordeel.

3. Ze is geene *heillooze dwaling.* — Gesteld al, dat we hier met eene dwaling te doen zouden hebben, dan zouden we hier volstrekt niet met eene fundamenteele en mitsdien heillooze dwaling te doen hebben. Want we worden hier niet genoodzaakt om ook maar één enkele waarheid prijs te geven. Ze tast den Heilige Zelven niet aan, noch ontkent ze iets van de heiligheid van Zijn Woord. Deed ze dit wel, wij zouden er van gruwen en haar met verachting als eene ketterij verafschuwen. Later hopen we te zien, dat we, wel verre van er iets bij te verliezen, er iets bij gewinnen.

4. *Vele heiligen zijn reeds opgestaan,* zoodat we in elk geval reeds daardoor de idee eener algemeene opstanding moeten laten varen. Matth. 27 : 52 zegt ons, dat er reeds eene gedeeltelijke opstanding heeft plaats gehad. "De graven werden geopend, en vele lichamen der heiligen, die ontslapen waren, werden opgewekt. En uit de graven uitgegaan zijnde, na Zijne opstanding, kwamen zij

in de heilige stad en zijn velen verschenen. Het ontga de aandacht niet, dat het heiligen waren, en wel velen, die opstonden uit kracht van Christus' dood. Dat deze opgewekte heiligen nog weder ontslapen zouden zijn, is ten zeerste onwaarschijnlijk. Er tegen pleit:

a. dat het woord, vertaald door *verschenen,* wijst op onsterfelijke glans en glorie. Het is het woord, dat voor Christus en de toekomstige verheerlijking der geloovigen gebezigd wordt. Met Calvijn nemen dan ook de meeste uitleggers aan, dat ze zijn opgewekt met verheerlijkte lichamen. Zoo ook onlangs Dr. H. H. Kuyper in "De Heraut."

b. dat dit in strijd zou zijn met het kennelijk doel dezer opstanding. Doel hiervan toch was blijkbaar, om de vrucht van Christus' opstanding voor de geloovigen te doen zien. Nu zou het al een zeer naren indruk hebben gegeven, indien deze heiligen dra daarop wederom gestorven waren. Evenmin is het aannemelijk, dat de Heere deze geloovigen, die eenmaal dermate verhoogd geweest waren, dat ze met den verheerlijkten Christus verkeerd hadden, wederom in het graf gelegd zou hebben.

c. dat in Psalm 68:19 en Efeze 4:8 het woord *gevangenis* vertaald moet worden door *gevangenen,* en daarbij hoogst waarschijnlijk gedacht moet worden aan deze geloovigen, die gevangen geweest waren door dood en graf. Zoo vatten onderscheidene kerkvaders en Luther, Calovius, Alford, Owen, Nast, Olshausen en vele anderen het op. Hiervoor pleit dat Christus' hemelvaart aldus eene te grootere triomftocht was naar de koninklijke Residentie daarboven; dat deze heiligen, zoo ze niet weder stierven, toch vroeger of later ten hemel moesten varen en er geene meer geschikte gelegenheid was dan de hemelvaart van Christus Zelven; en eindelijk, dat Christus dan niet alleen lichamelijk in den hemel verkeert.

5. Ze ligt *geheel op den lijn van het Gereformeerde denken.*— Wij, Gereformeerden, leeren toch dat de Verkiezing geheel het leven des menschen beheerscht en dat zij doorwerkt tot in eeuwigheid. Wat de verlosten en de heerlijkheid eens zijn zullen, zal

uitsluitend vrucht der verkiezing Gods zijn. Welnu, we hebben hier niets meer of minder dan de uitverkiezing, toegepast op de opstanding der geloovigen. Evenals in het woord *ekklesia* het voorzetzel *ek* wijst op het feit, dat de kerk vrucht is van de verkiezing Gods, zoo wijst ook hetzelfde voorzetsel *ek,* dat meermalen in verband met de opstanding der geloovigen gebezigd wordt, er op dat we in deze opstanding eene vrucht van de verkiezing der genade hebben. In het Engelsch noemt men haar dan ook veelal de "elective resurrection." Eene zuivere ontwikkeling van de leer der opstanding zal het "hart der kerk" ten goede komen. En omgekeerd zal eene diepe eerbied voor de verkiezing Gods, die thans zoozeer gesmaad wordt, ons te gemakkelijker heen leiden naar de tweeërlei opstanding. Persoonlijk kan schrijver dezes getuigen, dat bij het onderzoek dezer waarheid de heerlijke waarheid der verkiezing hem steeds dierbaarder geworden is. En is het niet veelzeggend, dat Amerikaansche Methodisten het Premillennialisme meermalen juist daarom met zoo weergalooze bitterheid bestreden hebben, omdat dit h. i. zoo Calvinistisch was ten aanzien van de uitverkiezing. De Methodistische schrijver, Geo. W. Wilson, die in een lijvig boekdeel deze leer fel bestreed, laat zich hierover aldus uit, en hij onderstreept zijne woorden: "Every prominent Pre-millennarian on the globe is a pronounced Calvinist on election." Deze blaam is hooge lof.

6. De meeste theologen, over deze dingen schrijvende, stemmen u in beginsel toe, dat er eene ongelijktijdige opstanding is. Uit vele voorbeelden kiezen wij slechts drie. Kuyper zegt bij Openb. 20:5, "De voorstelling is derhalve deze, dat de opstanding der dooden in twee momenten plaats grijpt; (1) de opstanding der verzegelden uit de gestorvenen. (2) die van de overige der dooden. Doch, uit dwaze vrees voor het Chiliasme, voegt hij er in één adem aan toe: "Beide hebben plaats zonder tijdverschil." De scherpzinnige Maccovius, na het groot onderscheid tusschen de opstanding der rechtvaardigen en der onrechtvaardigen besproken te hebben, zegt: "Er zal eene opstanding van allen zijn, doch niet op hetzelfde oogenblijk, maar achtereenvolgens. Dit leert de Heilige Geest in 1 Cor. 15:23." Doch ook hij laat er terstond op volgen, dat alles toch in denzelfden tijd geschiedt.

Dr. Bavinck laat zich, als altoos heel voorzichtig, aldus uit: "Er volgt daaruit (n.l. uit het groote verschil tusschen de opstanding der geloovigen en der ongeloovigen) *nog niet met zekerheid,* dat beide opwekkingen ook in tijd verschillen, dat de opstanding der rechtvaardigen een korter of langer tijd aan die van de onrechtvaardigen voorafgaat." *Magnalia Dei,* pag. 640. De door ons onderstreepte woorden zijn veelbeteekenend. Deze hooggeleerde stemt blijkbaar toe, dat er zeer waarschijnlijk ook wel verschil in tijd zal bestaan.

7. Onze laatste voorbereidende opmerking is deze, dat eene ongelijktijdige opstanding, zonder stelligen grond, reeds *hooge waarschijnlijkheid* bezit. — Ze is waarschijnlijk, zoo we letten op het afgezonderd karakter van het volk des Heeren. Ze zijn immers een afgezonderd volk. Dit volk zal alleen wonen, dit moest Bileam, onder aanblazing des H. Geestes reeds van Israël profeteeren, en in beginsel blijft dit altoos waar van 's Heeren volk. Nu kunnen we toch moeilijk aannemen, dat dit heilig en afgezonderd volk, dat de wereld in niets gelijkvormig mag zijn, in zulk een gewichtig feit als de opstanding in gezelschap met de rampzalige dooden zal worden aangetroffen. Deze waarschijnlijkheid wordt grooter, zoo we bedenken, dat de H. Schrift ons doorloopend leert, dat God het ongelijksoortige steeds in elk opzicht gescheiden wil houden en in niet één enkel opzicht vereenigd wil zien. Wij mogen niet scheiden, wat Hij samenvoegde; evenmin mogen wij samenvoegen, wat Hij scheidde. Geheel de wetgeving van Israël leert ons, dat Hij het heterogene, het ongelijksoortige in samenvoeging, haatte. Waarom mocht onder Israël een os niet voor den ploeg loopen naast een ezel? Lag hier op zichzelf zooveel onheil in besloten? Waarom mocht een Israëliet geen twee zaden gemengd in een akker strooien? Dit is toch, naar de landbouwkundigen zeggen, goed voor het land. Waarom mocht een Jood geen twee soorten van kleedingstoffen in een kleed dragen? Dit schaadt de gezondheid immers in geenen deele. Op al deze vragen luidt het antwoord: Omdat God het andersoortige niet vereenigd wil hebben. Hij maakte alles naar zijn aard en in den scheppingsaard der dingen heeft Hij palen gesteld, die Zijne schepselen niet terzijde mogen stellen. Waar

Hij nu in het werk der herschepping zoo diepe lijnen van tegenstelling trok tusschen de geloovigen en de ongeloovigen, is het daar denkbaar, dat in den doorluchtigen dag der toekomst Zijn volk zal gevonden worden in vereeniging met de goddeloozen?

Zeer waarschijnlijk is eene ongelijktijdige opstanding verder, omdat die der geloovigen in oorzaak, aard en doel ten zeerste van die der ongeloovigen verschilt. Dr. Bavinck zegt, dat hieruit nog niet met zekerheid volgt, dat er ook tijdsverschil zal zijn, maar, zoo vragen wij, is er toch geene groote mate van waarschijnlijkheid, dat er eveneens tijdverschil zal zijn.

Eindelijk heeft eene ongelijktijdige opstanding hooge waarschijnlijkheid en is ze ten zeerste aannemelijk, zoo we bedenken, dat de dag van Christus geen dag in den engeren zin des woords is, maar eene aparte bedeeling. Velen begaan de fout van de scheppingsdagen tot lange tijdperken te maken, hoewel doorslaand duidelijk blijkt dat dit gewone zonnedagen waren; en daarentegen vat men den dag des Heeren als eene gewone dag van vier-en-twintig uren, hoewel eveneens ten duidelijkste blijkt dat we hier met eene gansche bedeeling te doen hebben. Dat we den dag des Heeren eene bedeeling heeten, verwondere niemand, want de Schrift zelve noemt haar zoo. En eveneens noemt ze deze gansche bedeeling van nu reeds bijna twee duizend jaren meermalen een dag, Rom. 13:11; 1 Cor. 4:3; 2 Cor. 6:2. Zie verder Joh. 16:21, 25, 26; 2 Cor. 7:5. Johannes noemt den ganschen tijd, die verloopt van Christus eerste tot Zijn tweede komst, zelfs eene *laatste ure.* Zie hierover eveneens Bavinck Dogmatiek, IV, 769 v.v. — Houden we dit nu voor oogen, dan kan gereedelijk toegestemd worden, dat de Heere Zijn volk opwekt ten uitersten dage met de goddeloozen. In dien dag, aldus opgevat namelijk, zullen ze allen uit het graf verrijzen.

Zoo hebben we nu dan gezien, dat de leer van een eerste opstanding, eene opstanding van geloovigen, met uitzondering van de goddeloozen, mogelijk, redelijk en onschuldig geacht moet worden, en verder dat wij in allen gevalle niet kunnen spreken van eene algemeene opstanding, alsmede dat zij, geheel op den lijn van het Gereformeerd denken liggend, door vele godgeleerden in beginsel wordt toegestemd, zoodat wij, met het oog op een en

ander van eene hooge mate van waarschijnlijkheid konden gewagen.

Alvorens we nu de stellige bewijzen eener tweeërlei opstanding geven, gaan we eerst nog in een volgend hoofdstuk letten op de bezwaren en tegenwerpingen, die tegen deze waarheid worden ingebracht.

Bezwaren tegen de Eerste Opstanding.

Er worden bezwaren tegen deze leer ingebracht, en het zou zeer onbillijk zijn indien men naar deze bezwaren niet wilde luisteren. We wenschen hier de voornaamste en telkens terugkeerende grieven ordelijk voor te stellen en kortelijks te beantwoorden. We nemen de sterkste het laatst.

1. Onze Geref. vaderen weten er niets van. — Bij eenig nadenken zal men moeten toestemmen, dat dit weinig of niets zegt. Want ten eerste hadden de vrome en vroede vaderen lang niet al de wijsheid in pacht. Zij zijn niet de eenige schatgravers of de schatbewaarders van de waarheid der H. Schrift. Wij voor ons belijden van harte dat ook op hen en hunne werken van toepassing is Artikel 7 van onze Geloofsbelijdenis, waarvan het tweede deel aldus luidt: "Men mag ook de schriften van geene menschen, hoe heilig zij geweest zijn, vergelijken bij de goddelijke schriften, noch de gewoonte bij de waarheid Gods (want de waarheid is bovenal), noch de groote menigte, noch de oudheid, noch de opvolging van tijden of personen, noch de Conciliën, Decreten of Besluiten. Want alle menschen zijn uit zichzelven leugenaars, en ijdeler dan de ijdelheid zelve. Daarom verwerpen wij van ganscher harte al wat met dezen onfeilbaren regel niet overeenkomt, gelijk ons de Apostelen geleerd hebben, zeggende: beproeft de geesten of zij uit God zijn."

En ten tweede zegt dit argument niets, omdat de vaderen de gansche leer der laatste dingen zoo goed als links hebben laten liggen. Ze hebben van deze dingen niets ontwikkeld en konden dit niet wel doen, omdat hun kerkbegrip niet deugde. Geheel anders zouden de zaken staan, indien ze wel hun reuzenkracht hadden aangewend op deze dingen en na ernstig onderzoek der H. Schrift hun verkregen resultaat hadden vastgelegd in een Geloofsbelijdenis. In dat geval zou dit argument nog wel geenszins afdoend, maar toch wel terdege beteekenisvol zijn. Nu echter is

dit niet het geval. Ongeveer hetzelfde, dat we hier van de vaderen zeiden, kan ook van de Geloofsbelijdenis gezegd. In de laatste jaren gaan er steeds meer stemmen op over het inadequate van onze Belijdenis, met name over het stuk der laatste dingen.

Hier moet evenwel bij gezegd, dat indien wij van de vaders tot de grootvaders teruggaan, deze wel terdege eene eerste opstanding kenden en wilden. Het is in de laatste jaren herhaaldelijk aangetoond, dat de gansche kerk tot op den tijd van Constantijn den Groote deze beschouwing was toegedaan. En Dr. Bavinck noemt zelfs een veertiental Geref. vaderen op, die voorstanders waren van deze beschouwing, zoodat men ziet, dat het welbezien niet aangaat om te zeggen, dat de vaderen er niets van wisten of van wilden.

2. Een tweede bezwaar tegen deze leer is deze, dat ze *Joodsch* is. — Indien dit argument niet zoo dikwijls gehoord of neergeschreven werd, dan zouden we het hier niet willen noemen, want het is eigenlijk geene wederlegging waard. Dit argument ontleent steeds zijn kracht aan den boozen hartstocht van 't anti-semitisme, dat een oordeel is voor het Jodendom en de diepe zonde van het Heidendom, alsmede van de Kerk uit de volken. Zeker is ze Joodsch. Reeds Abraham verstond haar, want van hem wordt in het N. T. getuigd, dat hij geloofde, dat God machtig was Izak *van uit* de dooden te verwekken. Jozef hechtte er aan, want waarom zou hij anders bevolen hebben, dat men zijn gebeente moest vervoeren naar Kanaan? Job vond er blijkbaar troost in, David zong er van, Jesaja juichtte er over en de martelaren des Ouden Verbonds lieten zich folteren, met fierheid de aangebodene verlossing van de hand wijzende, "opdat zij eene betere opstanding verkrijgen zouden."—Ze wordt gevonden in het "tweede boek van Ezra" en in het "Testament der Twaalf Patriarchen." De Joden geloofden ten tijde van Christus algemeen in de opstanding der rechtvaardigen, afgescheiden van die der onrechtvaardigen en gescheiden door het tijdperk van de regeering van den Messias. Al de voornaamste Joodsche verklaarders hebben dit geleerd. Indien nu de leer der eerste opstanding in Jezus' dagen algemeen bij de Joden bekend was, dan gaat ons er ook een licht op over de vraag, waarom deze leer niet duidelijker omschreven is. Zij wordt steeds

veel meer ondersteld, dan met nadruk geleerd. En verder zien we dan hierin juist eene sterke bevestiging dezer waarheid. Want, hadden de Joden dit als een dwaalbegrip geherbergd, dan zouden we van Christus en van Zijne Apostelen, die steeds getuigden voor de waarheid en tegen leugen en dwaling, eene wederlegging dezer doling gehad hebben. Doch nergens vinden we deze. Zooals we straks zullen zien, hebben ze juist het tegendeel gedaan.

3. Er is maar één tekst voor deze leer en dit is een zeer duistere plaats, waar dus niets uit valt af te leiden. Het gaat met dit bezwaar als met het voorgaande; talloos vaak wordt het gedachtenloos en zonder eenig bewijs nagezegd. De conclusie in dit gezegde berust op twee onwaarheden en is daarom zelve onwaar. Met die ééne tekst wordt natuurlijk Openb. 20:5 genoemd. Dat dit nu de eenigste Schriftuurplaats zou zijn, is ten eenenmale onwaar. Wel moet toegestemd, dat deze plaats de allerduidelijkste is, maar haar de eenigste te noemen is geheel bezijden de waarheid. We kunnen volmondig toestemmen, dat er niet vele Schriftuurplaatsen zijn, die nadrukkelijk de eerste opstanding bewijzen. En dit ligt in den aard der zaak, dewijl de Schrift in 't geheel niet veel van de opstanding spreekt. Evenals dit het geval is met de meeste leerstellingen, wordt deze waarheid in tal van plaatsen ondersteld. Al de plaatsen, die van de wederkomst des Heeren melden,—en die zijn over 300—onderstellen de afzonderlijke opstanding der geloovigen, want het eerste werk dat Christus doen zal bij Zijne komst is de levende geloovigen veranderen en de ontslapenen opwekken. Aangezien de Schrift dus in het geheel niet veel van de opstanding gewaagt, verwachte niemand veel Schriftbewijs voor een tweeërlei opstanding. Het is echter een opmerkelijk feit, dat op al de plaatsen, waar gesproken wordt van de opstanding, op een vijftal uitzonderingen na, uitsluitend gedoeld wordt op de opstanding der geloovigen. Zoo merkwaardig is dit, dat Weiss, R. Schmidt e.a. godgeleerden, getroffen door dit verschijnsel, zelfs hebben geloochend, dat de Schrift ook de opstanding der goddeloozen leerde. Doch het oordeel onderstelt de opstanding der ongeloovigen en de Schrift leert haar nadrukkelijk, Dan. 12:2; Joh. 5:28; Hand. 24:15. Maar dit neemt niet weg, dat de opstanding der geloovigen allerwege op den voorgrond staat. Zie

b.v. Job 19: 25-27; Ps. 73: 23-26; Jes. 26: 19, 20; Ezech. 37; Hos. 6: 2; 13: 14; Matth. 22: 32; Luk. 14: 14; 20: 34-36; Mark. 9: 10; Mark. 12: 25; Joh. 6: 39, 40, 41; Hand. 4: 2; Rom. 8: 11, 23; I. Cor. 6: 14; I. Cor. 15; II. Cor. 4: 14; Phil. 3: 11, 20; I. Thess. 4: 16, 17; Hebr. 11: 35; Openb. 20: 5. Deze plaatsen zijn met nog vele andere te vermeerderen.

Dat nu de zalige opstanding zoo uitsluitend op den voorgrond gesteld wordt, is haast onverklaarbaar, indien men aanneemt, dat de beide klassen samen opstaan. In dat geval toch zou men verwachten, dat ook met hen gerekend werd. Dan zou de opstanding niet telkens weder verbizonderd, maar meer in algemeene termen voorzegd zijn. Nu vinden we niet één tekst, waar nadrukkelijk van de dooden als van éene massa gesproken wordt. Op de twee plaatsen in het N. T., waar ze in één adem genoemd worden, worden de geloovigen het eerst genoemd en in hun aard nadrukkelijk van de ongeloovigen onderscheiden. Joh. 5: 28; Hand. 24: 15.

Maar toegegeven, dat Openb. 20: 5 de eenigste plaats ware voor de eerste opstanding, zou hieruit niets te bewijzen zijn? Is er dan uit één Schriftuurplaats niets te bewijzen?—Vaak wordt beweerd, door dezulken die aan den klem dezer plaats niet kunnen ontkomen, dat hier inderdaad van twee letterlijke opstandingen, gescheiden door een tijd van duizend jaren, sprake is, doch dat dit een zeer duistere en bovendien de eenigste plaats is en het mitsdien niet aangaat om hierop eene leerstelling te bouwen. Naar onze overtuiging is deze meening onjuist in drieërlei opzicht. Want ten eerste hebben we hier geen duistere plaats. En de sterkste tegenstanders, als b.v. Vos en Warfield, zijn hiervoor het sterkste bewijs. Zij zien immers terstond, dat hier van een tweeerlei opstanding sprake is. Zoo duidelijk is het, dat men in weerwil van zijn afkeer tegen deze leer, toch gulweg toestemt, dat ze hier gevonden wordt. Men kan toch een zekere plaats onmogelijk duister heeten, wanneer vriend en vijand u terstond weten te zeggen: dat staat er. Daarbij komt dat de H. Geest zelf in Openb. 20: 5 een korte, letterlijke en onfeilbare verklaring van dit visioen geeft. Hadden we hier niets dan dit visioen, dan zouden we misschien reden hebben, om over het duistere dezer plaats te klagen.

Maar nu de H. Geest er nadrukkelijk ter opheldering bijvoegt: "Deze is de opstanding, de eerste," nu gaat het niet aan om te klagen over duisternis. Zeker, er moge dan duisternis zijn, maar die zit dan in eigen hoofd en hart. We stemmen volkomen toe, dat deze plaats schrikkelijk duister is voor het blinde en verblindende vooroordeel, dat beslist afkeerig is van eene eerste opstanding. Elk zal toestemmen, dat het kinderlijk en onbevangen gemoed de beste schriftverklaarder is en niet het bevooroordeelde. Men kome niet met zijne vooropgezette meeningen tot Gods Woord om dit te conformeeren naar zijne meeningen. Het "verstand des vleesches" wil zich niet aan Gods Woord onderwerpen. En naarmate dit verstand grooter is, gaat de onderwerping in de meeste gevallen te langzamer. Zelfs het herboren verstand wil zich bij lange na niet altoos onvoorwaardelijk en zonder voorbehoud onderwerpen. Men wil het kaartenhuis van eigen geliefkoosde meeninkjes niet omvergestooten zien. De eisch van dit Woord is echter, dat alle gedachten en alle overleggingen des harten zich onder dat Woord moeten gevangen geven. Er is niets, dat ons gewoonlijk dermate belemmert, om de gedachten Gods te vatten, dan de vleeschelijke gedachten van vrome menschen. Daarom komt het ons voor, dat wij weldoen, indien we Openb. 20: 5 naderen, alsof er nooit iets van gezegd ware, of als een kindeke, dat dit voor het eerst leest. Zoo ergens dan past hier althans een dubbel dubito tegenover dat gewaand duistere ten aanzien van de eerste opstanding. Deze plaats is, mits men het verklarend gezegde eenvoudig en natuurlijk opvat, zoo helder als glas en zelfs voor geen tweeërlei uitlegging vatbaar.

In de tweede plaats is genoemde meening onjuist, omdat ze het voorstelt, alsof de leer der eerste opstanding alleen voorkomt in Openb. 20: 5. Als bewijs voor het tegendeel, zie hierboven en hierna.

En ten derde gaat feil, al wie meent, dat het niet aangaat, om op één schriftuurplaats eene leerstelling te bouwen. Is een zekere plaats werkelijk naar aller toestemming duister in dier voege, dat men, hoe men zich ook wende of keere, er geen natuurlijken zin uit kan verkrijgen, dan zal de Kerk natuurlijk wijs doen, om hier niet een dogma op te bouwen. Geheel anders staan de zaken ech-

ter, zoo de jonge Kerk van Christus volgens Alford e.a. deze plaats geene andere dan eene letterlijke en natuurlijke beteekenis heeft gegeven en haar heel eenvoudig van eene eerste opstanding heeft verklaard. Dit weegt wegens de in de Kerk wonende en werkende Geest Gods. Indien de regel der Schrift er niet tegen indruischt,—en dit is hier niet het geval—dan kan men op zulk een plaats ongetwijfeld een leerstuk bouwen. Ja, we kunnen ons sterker uitdrukken en zeggen: uit zulk een plaats *moet* men de waarheid aanvaarden tot geloof en levenswandel. Zelfs zulk een eenige waarheid zou men hoog moeten schatten, indien men ernst wil maken met de woordelijke ingeving der H. Schrift. En er is immers niets overtolligs in de Schrift. Het geheel en elk der deelen, zij het dan ook niet in gelijke mate, is noodig voor het volk des Heeren. Gesteld dus, dat op grond van eerlijke en onbevooroordeelde uitlegkunde bewezen werd, dat hier eene eerste opstanding geleerd wordt, dan zou deze plaats alleen voldoende zijn, om de tweeërlei opstanding officieel kerkelijk te leeren. Wij wijzen daarom al het zeggen, dat uit een plaats niets valt af te leiden, van de hand als rationalistische redenaties, die in vleesch en bloed hun oorsprong hebben.

Het is zeer bevreemdend, dat men ten opzichte van andere Schriftuurplaatsen niet zoo vreesachtig is,om er er iets uit af te leiden en er zelfs fundamenteele leerstukken op te bouwen. Men ga toch eens na hoeveel duidelijke teksten men heeft voor de eeuwige generatie des Zoons, den uitgang des H. Geestes, den Raad des Vredes, de leer van het Werkverbond, de erfschuld, de totale onmacht en den kinderdoop. In niet één van die gevallen eischt men afzonderlijke teksten, die als gesneden brood zoo maar gegeten kunnen worden. En dit is geen vereischte. De Gereformeerden hebben altoos in tegenstelling van vele secten geleerd, dat het voor eene waarheid niet noodig is om "formaliter" in den Bijbel te staan. Waarheden, die zakelijk of bij logische gevolgtrekking gevonden worden, zijn eveneens geldig en bindend. Men luistere slechts naar hetgeen Dr. Hepp in zijn uitnemend proefschrift zegt over den Schriftuurlijken grondslag van het getuigenis des H. Geestes: "Een bepaalde uitspraak, waardoor het algemeene getuigenis des Geestes voor den geloovige reeds aan-

stonds boven allen twijfel vaststaat, is in de H. Schrift niet te vinden. Dit dient gulweg te worden vooropgesteld. Men behoeft niet te vreezen, dat men met dit toe te geven zijne positie verzwakt. Van Geref. standpunt hecht men er betrekkelijk weinig waarde aan, zoo eenig leerstuk niet met uitdrukkelijke woorden in de Schrift is geopenbaard. Welk dogma men ook neemt, de groote vraag is nimmer, of er een of andere losse tekst, maar of er eene basis voor gevonden wordt in Gods Woord."

Dit is al zoo ruim als 't maar kan. Nogmaals noemen we het bevreemdend, dat men in betrekking tot de leer der laatste dingen, niet alleen hoogere, maar zelfs geheel andere eischen stelt. Waarom redeneert men ook hier niet uit den aard der zaak zelve als b.v. uit de verkiezing, Christus' opstanding van tusschen de dooden uit, de mystieke unie, de algeheele afzondering van de ongeloovigen, Christus' wederkomst met al Zijne heiligen, het oordeelen der heiligen, enz., enz.

En eindelijk, dat de Heere wil, dat we Hem onvoorwaardelijk gelooven, ook dan, wanneer Hij slechts één woord spreekt, blijkt genoegzaam uit de historie des heils. Hoeveel aanwijzingen kreeg Israël in den ouden dag aangaande den Messias? Van achteren, in het licht der vervulling beschouwd, mogen ze voor ons duidelijk zijn, maar voor Israël waren het zeer algemeene beloften. En op een twee à drietal dezer Messiaansche beloften, heeft Israël zich voor vele eeuwen moeten verlaten in betrekking tot de vurig-begeerde toekomstige verlossing. Men vergete het niet, Gods Woord weegt zwaarder dan het menschenwoord. Niemand achte het licht. Daarbij verlieze men nimmer uit het oog dat God Zijn volk, aan hetwelk Hij Zijn openbaring geeft, niet als dwazen beschouwt, maar als wijzen. En één woord voor den wijze is immers genoeg.

Zoo hebben we dan gezien, dat er redenen genoeg zijn, om al dat geredeneer van *eene plaats* en *duistere plaats* beslist van de hand te wijzen als een nietswaardig argument. Laatster instantie is het niets dan een uitvlucht van het arglistig hart om aan den klem van Openb. 20:5 te ontkomen.

4. Een vierde bezwaar tegen de eerste opstanding gaan we thans nog beschouwen. Het luidt aldus: *de Schrift leert nadruk-*

kelijk eene algemeene en gelijktijdige opstanding. Dit bezwaar is eerbiedwaardig. Van de prilste jeugd af aan hebben we de argumenten voor een algemeene opstanding gekend. De Heere alleen weet, hoeveel worsteling en innerlijke zielestrijd het kost om zulke vastgewortelde meeningen te verwerpen. Maar de waarheid Gods moet den geloovige dierbaarder zijn dan alle menschelijke tradities, ja dierbaarder dan dit tijdelijk leven zelf.

De Schrift leert nadrukkelijk een algemeene opstanding, dus luidt het bezwaar. En daarbij wijst men op het volgende drietal plaatsen: Dan. 12:2; Joh. 5:28, 29; en Hand. 24:15. We wenschen achtereenvolgens op deze plaatsen kortelijks te wijzen. Dan. 12:2, "En velen van die, die in het stof der aarde slapen, zullen ontwaken, dezen ten eeuwigen leven, en genen tot versmaadheden en tot eeuwige afgrijzing."

Een ieder gevoelt terstond, dat hier niet de minste grond gegeven is voor eene ongelijktijdige opstanding. Dit zou wel het geval zijn, indien we uit eene gelijktijdige voorzegging moesten besluiten tot eene gelijktijdige vervulling, doch dit zou tegen heel het lichaam der onvervulde profetie indruischen. Indien iets, dan hebben we hier een zeer sterke heenwijzing naar de ongelijktijdige opstanding. Want, hoewel het geenszins het doel van den profeet is om te wijzen op den tijd van de opstanding, maar op het feit als zoodanig, geeft hij desniettemin een duidelijken wenk aangaande eene ongelijktijdige opstanding. Dit komt evenwel nog duidelijker uit in de vertaling van de geleerden als Tregelles, Bush, Whiting, Seiss, e.a., en die aldus luidt: "en velen van hen, die in het stof der aarde slapen, zullen ontwaken, deze (velen die ontwaken) ten eeuwigen leven, en gene (de overige slapenden die eerst op een anderen tijd ontwaken) tot versmaadheden en tot eeuwige afgrijzing."

Mogen we de deskundigen gelooven, dan hebben de Rabbijnen bij dezen tekst veelal eveneens aan eene ongelijktijdige opstanding gedacht. Verreweg de meeste verklaarders doen evenzoo. En zij die dit niet willen, hebben in den regel dezelfde beschouwing als Van der Palm, die zich aldus laat hooren: "Dat hier niet op de eigenlijke opstanding der dooden gedoeld wordt, kan ook uit het woord *velen* blijken; doch de verbloemde uitdrukking wordt

daarvan ontleend, om den onsterfelijken roem aan te duiden dergenen, die voor deze heerlijke zaak gevallen waren; en den onuitwischbaren hoon van hen, die dezelve verraden hadden." Zoo weet deze geleerde er zich van af te maken.

Joh. 5:28, 29—"Verwondert u daar niet over; want de ure komt in welke allen, die in de graven zijn, Zijne stem zullen hooren, en zullen uitgaan, die het goede gedaan hebben tot de opstanding des levens, en die het kwade gedaan hebben tot de opstanding der verdoemenis."

Dit is de tweede plaats, waarin men de leer der algemeene opstanding geleerd meent te zien. Het woord *uur,* zoo meent men, wijst duidelijk op eene gelijktijdige verrijzenis uit het graf. Inderdaad, zoo ergens, dan is hier de schijn tegen de leer van eene ongelijktijdige opstanding. En toch hopen we den lezer duidelijk te maken, dat we hier niets meer hebben dan den schijn.

De beste uitlegger van een Schriftwoord is het verband, waarin een woord voorkomt. Men zie dan naar vers 25 van ditzelfde hoofdstuk. Daar zegt Christus met een plechtig herhaald amen: "de ure komt *en is nu.*" Dat uur heeft dus reeds over 1900 jaren geduurd, en strekt zich uit over deze gansche bedeeling. Met welk recht durft men nu beweren, dat dit niet het geval is met het woord *uur* van dit vers? Gezonde uitlegkunde eischt zelfs, dat we ook hier het woord uur deze beteekenis geven. Het is immers een vaste regel in de Schriftuitlegging, dat een woord slechts een bepaalde beteekenis heeft in hetzelfde verband. "Wanneer een woord in hetzelfde verband meer dan eens voorkomt, moeten we daaraan in den regel steeds dezelfde beteekenis toekennen."—Berkhof, Hermeneutiek, p. 98.

Verder dient men hier wel te bedenken, dat het bij Johannes gewoonte is, om van uur te spreken ten aanzien dezer gansche bedeeling. Men denke aan zijne vaderlijke vermaning: "Kinderkens, het is de laatste ure."

En eindelijk verlieze men hier niet uit het oog, dat we hier met profetie te doen hebben. En de tijdsonderscheidingen staan in de profetie nimmer op den voorgrond. Zoo noemen de profeten meermalen in één adem, wat toch later blijkt door eeuwen van elkander gescheiden te zijn. Men vergelijke b.v. Jes. 61:2b met

Luk. 4 : 21. Het was ook hier geenszins het doel van Christus, om nadruk te leggen op den tijd van de opstanding. Wanneer de profeten van het O. Verbond menigmaal geen tijdsonderscheiding geven tusschen Zijn eerste en tweede komst, dan behoeft het ons zeker geenszins te verwonderen, dat we in het feit der opstanding geene tijdsaaanduidingen hebben.

Hand. 24 : 15—"Hebbende hoop op God, welke deze ook zelven verwachten, dat er eene opstanding der dooden wezen zal, beide der rechtvaardigen en der onrechtvaardigen."

Wat we boven gezegd hebben, geldt ook van dezen tekst. Uit het gelijktijdig noemen van de tweeërlei opstanding volgt in geenen deele, dat ze op hetzelfde moment zullen plaatsgrijpen. Het is hier al weder geenszins het oogmerk van den Apostel, om op den tijd te wijzen. Voorts houde men hier in het oog tot wie hij hier spreekt. Hij spreekt hier tot lieden, die van het Messiaansche heil niets weten, tot Heidenen. Vandaar, dat hij bloot in het algemeen wijst op de opstanding. En toch, kunnen wij wel zeggen, dat hij op een plaats als deze van de opstanding in het algemeen spreekt. Moeten we, om nauwkeurig te zijn, niet zeggen, dat hij van twee opstandingen in het algemeen spreekt? Want ware er toch slechts ééne algemeene opstanding, dan bestond er volstrekt geen enkele reden, waarom de Apostel met nadruk zou zeggen: "Beide der rechtvaardigen en der onrechtvaardigen." In dat geval was het genoeg om er met een woord van te reppen, zonder meer. Eene onderscheiding van klassen van menschen ware dan niet noodig.

Voorts mag der aandacht niet ontgaan, dat ook hier weder de opstanding der geloovigen het eerst genoemd wordt. Dit geschiedt, zooals we zagen, op alle drie plaatsen, waar de beide soorten van menschen in verband met de opstanding genoemd worden. Is dit niet van groote beteekenis, en voornamelijk, wanneer we daarbij de volgende plaatsen gaan vergelijken, I. Cor. 15 : 23; I. Thess. 4 : 17; Openb. 20 : 5?

Eindelijk is het verband ook hier weder van groote beteekenis. Paulus spreekt hier van Israëls verwachting inzake de opstanding. Daarom is het van belang om te weten, welke verwachting de Joden dienaangaande hadden. Het is inzonderheid door

Berthold in zijn Christologia Judaeorum aangetoond, dat de Joden de verwachting hadden van eene eerste opstanding. De nieuwere uitleggers op het N. Testament zeggen ons hetzelfde. Volgens L. W. Munhall is er bij de orthodoxe Joden in Palestina eene overlevering, die zegt, dat de eerste opstanding zal plaats hebben in het dal Josafats, weshalve ze daar gaarne begraven worden, ten einde alzoo deel te mogen hebben in de eerste opstanding.

Alzoo hebben we dan gezien, dat deze teksten volstrekt niet als bewijs kunnen gelden voor eene gelijktijdige opstanding. Ze mogen, wanneer men ze op zichzelf beschouwt, evenmin gebruikt worden voor de leer eener eerste opstanding. Maar wanneer men ze onbevooroordeeld gaat beschouwen in het licht van Openb. 20:5 en andere Schriftuurplaatsen, dan wijzen ze ons eerder naar twee ongelijktijdige opstandingen dan naar de eene algemeene.

Bewijzen voor de Eerste Opstanding uit het Oude Testament.

We zijn nu toegekomen aan stellig Schriftbewijs voor eene eerste opstanding der geloovigen. We zullen de voornaamste Schriftuurplaatsen, welke daarop slaan, achtereenvolgens kortelijk bespreken. Als wij in het O. Testament beginnen en zoo voortgaan tot aan Openb. 20, dan zullen we tevens gelegenheid hebben, om hier een leerzaam voorbeeld van toenemende leerontwikkeling waar te nemen.

Jes. 24: 22—"En zij zullen samenvergaderd worden gelijk de gevangenen in een put en zij zullen besloten worden in eene gevangenis, maar na vele dagen weder bezocht worden."

Wij geven hierbij duidelijkshalve de volgende wenken en verzoeken den lezer deze plaats te vergelijken met Openb. 20.

1. Het gaat hier over den dag des gerichts. Om zich hiervan te vergewissen, lette men nauwkeurig op het voorafgaand en het navolgend verband. Dit wijst ons dus ook op den tijd der opstanding.

2. *Wie* zullen samenvergaderd en besloten worden in een put? Vers 21 geeft hierop het antwoord: "de heirscharen in de hoogte en de koningen der aarde." Enkelen willen bij heirscharen der hoogte aan de sterren denken, doch die kunnen niet wel opgesloten en gericht worden. De meeste verklaarders denken hier aan den duivel en de geestelijke boosheden in de lucht. De koningen der aarde (vergelijk Openb. 16: 12-16) staan altoos, maar inzonderheid aan het einde in het nauwste verband met den verleider der gansche wereld. Zie Dan. 9: 20; Ps. 2; Openb. 19: 21. De duivel heeft met zijne heirscharen uit de hoogte de volken verleid. Doch hij zal uit de hoogte gebannen worden en met zijne verleide heirscharen uit de hooge en van de aarde in den afgrond gesloten worden. Openb. 20: 3. Dan kan hij de volken niet meer verleiden.

3. Zij blijven een langen tijd in den afgrond. En terwijl deze goddeloozen in den afgrond zitten, is het vrede op aarde (vs. 23 en Openb. 20:4) en regeert de Heere met Zijn volk op aarde. Zijn volk is dus reeds opgestaan, terwijl de goddeloozen nog in den afgrond rusten. En daarin blijven ze een langen tijd, want onze tekst zegt verder: en na *vele dagen* (bet. na veelheid der dagen) zullen zij weder bezocht, d.i. gestraft worden. De duivel en de boozen ontvangen hun volle straf eerst aan het einde van het duizendjarig vrederijk, na den opstand van Gog en Magog. Aan het begin wordt hij in den *afgrond* geworpen (Openb. 20:3) en aan het einde in *den poel, die brandt van vuur en sulfer.*

In deze plaats wordt dus de eerste opstanding ondersteld en de tweede besproken. De tekst, genomen in zijn verband, geeft de schoonste harmonie met Openb. 20 en wordt nog verduidelijkt door Jes. 25:3 en

Jes. 26:14a—"Dood zijnde, zullen zij niet weder leven, overleden zijnde, zullen zij niet opstaan."

We stippen ook hier weder slechts enkele zaken aan.

1. Hiermede wordt volstrekt niet gezegd, zooals sommigen meenen, dat er geene opstanding der goddeloozen zal plaats hebben. Deze wordt duidelijk genoeg in Jesaja geleerd. Zie ook Dan. 12:2; Joh. 5:29; Hand. 24:15. Maar wel wordt hier bedoeld, dat de goddeloozen niet zullen opstaan met de vromen, om met dezen te heerschen in het vrederijk.

2. We hebben hier een lied van het verloste volk des Heeren over hunne vroegere verdrukkers. Zelve zijn ze reeds volkomen verlost. De dood is voor hen verslonden tot overwinning (25:8); op de gansche aarde is de smaadheid Zijns volks weggenomen en zijn hun de tranen uit de oogen gewischt. Ze zijn dan geen kruisdragers meer als thans, maar kroondragers met Christus, want Deze is wedergekomen (vers 9) en heeft het bewindsel des aangezichts, waarmede alle volken bewonden zijn, weggenomen (vers 7). Hier zien we derhalve, dat, hoewel het woord niet genoemd mag worden, nadrukkelijk gezegd wordt, dat de eerste opstanding heeft plaats gehad. Deze lieden toch, van wie hier gezongen wordt, zijn nog niet opgewekt. Zij liggen nog dood neder in hunne graven. Zij zullen ook niet opstaan tot aan het einde

van het vrederijk. Zij zijn de goddeloozen en "zalig en heilig is hij, die deel heeft aan de eerste opstanding."

De bedoeling dezer woorden is dus duidelijk genoeg. Deze goddelooze dooden zullen niet weder op aarde heerschen als tevoren. Zij blijven in hunne graven, totdat voor hen het uur des gerichts geslagen is. Openb. 20: 10-15.

Vers 19.—"We geven hier de vertaling van Van der Palm, omdat deze den zin beter doet uitkomen dan onze Statenvertaling. We hebben hier den chorus, de slotzang, die door de verlosten wordt uitgejubeld.

"Nu, nu, herleven uwe dooden,
Nu verrijzen hunne lijken;
Juichend ontwaken zij,
Die woonden in het stof!
Uw dauw is als de dauw,
Die neêrzijgt op de kruiden,
En de aarde brengt ten tweeden maal
De reeds gestorvenen voort!"

1. Op *uwe dooden* valt hier allereerst de nadruk. Zeker, ook de ongeloovige dooden zijn in het algemeen Godes, doch volstrekt niet in dien heerlijken zin als hier bedoeld. De geloovigen ontslapen in Jezus. Zalig zijn de dooden, die in den Heere sterven. Niets kan hen scheiden van de liefde Gods in Christus. Ook de dood niet, want de mystieke unie is onverbrekelijk. Deze dooden behooren den dood niet toe, maar den Heere in leven en sterven. Gansch anders staat het met de ongeloovige dooden. Die behooren den dood toe in al den bangen zin des woords. Als knechten van Gods strenge recht hebben Satan en de dood een zeker recht op hen ontvangen.

2. Deze dooden des Heeren zullen eene heerlijke opstanding hebben in onderscheiding van de goddeloozen, van wie reeds gezegd is in vers 14, dat zij niet opstaan zullen. Zij zullen juichend ontwaken. Dit behoeft ons niet te verwonderen, zoo we bedenken dat Paulus reeds luide jubelt enkel op het blij vooruitzicht der zalige opstanding.

3. "Uw dauw is als de dauw, die neerzijgt op de kruiden."—

Israël sprak het beeld van water steeds toe. Maar het beeld van den dauw nog veel meer. Er waren tijden, waarin er geen regen viel en alles verschroeien zou, indien de milde en verkwikkende dauw zich niet levenwekkend over het dorstend aardrijk ging uitstrekken. En wat de dauw deed in het rijk der natuur, dat doet de H. Geest in het rijk der genade. Hij wordt hier vergeleken bij den dauw, gelijk elders bij wind, vuur, olie, enz. Zacht maar onwederstaanbaar zijgt Hij levenwekkend neder op het dorre doodenveld en doet dit ten leven ontluiken en bloeien. De H. Geest is meer bizonder de Auteur van alle leven. Dit zal ook in den dag der opstanding openbaar worden. Alsdan maakt Hij het groote kerkhof dezer wereld tot een lusthof voor de geloovigen. Zendt de Heere Zijn Geest uit, zoo worden zij geschapen, Hij vernieuwt het gelaat des aardrijks, wanneer de goddelooze van de aarde verdaan zal worden.

4. "En de aarde brengt ten tweeden maal
De reeds gestorvenen voort."

Uit deze woorden blijkt niet onduidelijk, dat hier van eene andere dan de zalige, van de tweede opstanding, sprake is. In het eerste deel van dit vers staat op den voorgrond, dat de dooden het eigendom des Heeren zijn. Hier staat evenals in vers 14 het doodzijn en de straf op den voorgrond. Deze dooden worden hier voorgesteld als iets walgelijks. Als een dood aas worden ze weggeworpen. De aarde braakt ze uit. Ze staan op tot een afgrijzing, tot het oordeel, waarvan in het volgende vers wordt gesproken en in de eerste verzen van het volgende hoofdstuk.

Dat we hier met de opstanding der goddeloozen te doen hebben, blijkt uit de woorden en de constructie der woorden. Het woord voor gestorvenen gebezigd (rephaïm) beteekent eigenlijk *reuzen*, en is ook zoo overgezet in Deut. 3 : 11, 12; II. Sam. 21 : 16, 18; 23 : 16, 18, 22; Job 26 : 5; Spr. 9 : 18; 21 : 16. Doch het komt ook telkenmale weder voor in den zin van schimmen in het doodenrijk, die men zich voorstelde als zonder vleesch en bloed, maar toch niet geheel zonder levenskracht. Behoudens enkele uitzonderingen, wordt het woord toch in den regel gebezigd ter aanduiding van de goddelooze dooden.

Het woord vertaald door uitwerpen is ook volstrekt geen

woord, dat men verwachten zou in betrekking tot de zalige opstanding der geloovigen. Het ziet op het verachtelijk wegwerpen van een dood lichaam. Ze worden hier niet gezegd te leven of op te staan, gelijk de anderen, maar de aarde wordt hier voorgesteld als ze uit te werpen en weg te slingeren. Zij zijn zelfs der schepping niet waardig en daarom werpt deze ze uit als eene waardelooze massa. Er gaat geene waarde in de schepping Gods verloren. Al de beelden, die de H. Schrift gebruikt, wijzen daarheen. Zij zullen als kaf voor den wind verstuiven, als schuim van de aarde verdaan, als een stoppel verbrand en als een aas worden uitgeworpen. Kaf, schuim, stoppel en aas hebben volstrekt geene waarde. Wat wordt weggeworpen *staat* niet. De Schrift stelt ons de rechtvaardigen gewoonlijk voor als *staande* voor den Zoon des Menschen in het gericht (Ps. 1:5; Dan. 12:13; Luk. 21:36) met vrijmoedigheid (I. Joh. 2:28; 4:17; Jak. 2:13*b*).

De goddeloozen daarentegen worden *weggeworpen,* aan Zijne voeten *nedergeworpen* en doodgeslagen. Zij zullen niet bestaan voor het aangezicht des Heeren, maar buitengeworpen worden in de buitenste duisternis. De idee van opstaan ontmoet men in verband met de goddeloozen haast niet. Voor het volk Gods is de opstanding een opstaan in den vollen zin des woords, maar voor de goddeloozen is het wezenlijk een diepe val, eene algeheele verwerping, een verzinken onder den toorn des Almachtigen.

Het lange tijdsverloop tusschen de twee opstandingen moet men natuurlijk niet als duidelijk aangegeven verwachten in een profetie als deze. Alle verklaarders zijn echter hierin eenstemmig, dat ze in deze laatste zinsnede een of andere tijdsaanduiding zien. De Kantteekenaars teekenen er bij aan: "*Nadat* gij de reuzen zult ter aarde geveld hebben." Het voegwoord *waw* beteekent niet zelden, nadat, nadien, ten andere, ten tweeden maal. Zie Richt. 2:19. Slaan we vervolgens een blik op Jes. 27:12.

Jes. 27:12.—"En het zal te dien dage geschieden, dat de Heere dorschen zal van den stroom der rivier af tot aan de rivier van Egypte; doch gijlieden zult opgelezen worden één bij één, o gij kinderen Israëls."

Ook hier achten wij de vertaling van Van der Palm duidelijker en laten deze hier volgen:

"Eens genaakt de dag,
Waarin Jehova ooft-inzaam'ling houdt,
Van de overstroomde boorden des Euphraats,
Tot aan Egyptens beek;
Dan wordt gij alle opgelezen, éen voor éen,
Gij kind'ren Israëls."

Jes. 27 wordt voor een van de moeilijkste hoofdstukken van Jesaja gehouden. Veel wordt echter opgehelderd, wanneer we bedenken, dat hier een lied gezongen wordt over Israëls toekomstige wederaanneming, die volgens den Apostel Paulus eene wederopstanding uit de dooden zal zijn voor de gansche wereld.

Vanaf vers 7 worden enkele verzwegen tegenwerpingen beantwoord. In tegenstelling met de bezongen heerlijkheid luidt de eerste tegenwerping, dat God Zijn volk menigmaal hard geslagen heeft. Hierop luidt het antwoord, dat de Heere Zijn volk nimmer zoo hard sloeg als Israëls verdrukkers. Eene tweede tegenwerping houdt in, dat God eens dermate met Zijn volk getwist heeft, dat Hij het in ballingschap heeft verstooten. Hiertegen wordt gezegd, dat dit alles met mate was en loutering van afgoderij en beeldendienst beoogde. Eene derde tegenwerping wijst er op, dat Jeruzalem, de stad Gods, verstooten en verlaten was geworden als eene woestijn; of zulks dan wel te rijmen was met de groote liefde Gods, waar straks van gezongen werd? Hierop wordt een tweeledig antwoord gegeven. (1) Israël was een dor hout, rijp voor het vuur, een volk, waarin geen verstand was en dat alle genade verbeurd had. (2) Israëls zaak is nog geen afgesnedene. Eens toch genaakt voor Israël de blijde dag der verlossing. Dit nu wordt in vers 12 beschreven. In vers 13 wordt de vergadering van de levende ballingen beschreven en hier de verzameling van de ontslapenen. Daar wordt het beeld gebruikt van een veldheer, die zijne krijgers met trompetgeschal bij elkander roept. Zie Jes, 18: 3; Matth. 24:31; I. Cor. 15:52; I. Thess. 4:16. We hebben daarbij niet te denken met de Statenvertaling aan het edict van Cyrus noch an de bazuin des Evangelies, maar aan den dag van Israëls wederaaneming en herstel.

Maar vóór de inzameling van de levenden, zullen de ontslapenen opgewekt en bijeengezameld worden, gelijk ook de Apostel leert in I. Thess. 4: 17. Hier wordt blijkens het oorspronkelijk idioom niet bedoeld, dat de gestorvenen één voor één opgelezen zullen worden, maar wel, dat ze al te zamen zonder uitzondering als een eenige kostelijke vrucht zullen bijeenverzameld worden. Niet op de bizondere personen, maar op het gansche uitverkoren en ontslapene Israël wordt hier de nadruk gelegd, zooals ook ten duidelijkste blijkt uit de nauwkeurige plaatsaanduiding. Alzoo is ook hier weder uitsluitend van Gods volk sprake.

Delitszch, Nagelsbach e.a. verklaren deze plaats van de eerste en afzonderlijke opstanding.

Jes. 66: 24.—Hier valt met plaatsen als Job 19: 25, 26; Zach. 14: 5; Hos. 6: 2, voornamelijk wanneer men ze in het licht van de meer duidelijke plaatsen beschouwt, menige wenk af te leiden voor eene afzonderlijke opstanding. Maar wij wenschen ons hier te houden aan de meer duidelijke teksten.

Ez. 37: 1-14.—We behoeven deze plaats hier niet over te schrijven. Het is het bekende visioen van de levendwording der dorre doodsbeenderen. We maken de volgende opmerkingen over deze woorden.

1. Ontkennenderwijs valt hier met een ruime mate van zekerheid te zeggen, dat hier niet aan de geestelijke opwekking des zondaars gedacht is. Indien de woorden en het verband nog iets beteekenen in de uitlegging der H. Schrift, dan wordt ons daardoor deze opvatting verboden. Ook dient men niet aan de bloot burgerlijke herstelling uit de eerste ballingschap te denken, want het volk wordt bekeerd, vereenigd, gelukkig en door den Messias geregeerd. En al even weinig kunnen we denken aan de zoogenaamde algemeene opstanding der dooden, dewijl de profeet slechts een groot aantal geraamten ziet, het woord door *dooden* vertaald, niet het algemeene woord voor dooden is, en inzonderheid, dewijl heel het verband ons dit al weder verbiedt.

2. Wel blijkt uit de verklaring, welke de Heere Zelf van dit visioen geeft, dat we hier eene aanduiding hebben van de terugkeer en de bekeering der Joden. En deze herrijzenis der Joden uit de graven der volken is blijkens de Schrift een beeld en tevens

een brokstuk van de eerste opstanding. Men leze en herleze het verband van de hier genoemde en toegelichte Schriftuurplaatsen. Als de Verlosser uit Sion komt, dan zal Hij de goddeloosheid afwenden van Jakob en dan zullen ook de geloovigen uit hunne graven verrijzen. Deze twee gelijktijdige heilsfeiten der toekomst staan in het nauwste verband met elkander.

3. Israël moest bekend zijn met het beeld, dat hier gebruikt wordt. Anders toch zou dit visioen zijn doel missen. Nu zeggen ons de geleerden, die van dit punt eenige studie gemaakt hebben, dat Israël zeer bekend was met eene eerste opstanding, maar van eene algemeene en gelijktijdige niet wist en haast niet met de opstanding der goddeloozen rekende. Houden we dit voor oogen, dan zal er ons een licht opgaan over de omstandigheid, dat de Profeten en Apostelen en Christus bijna uitsluitend spraken van de opstanding der rechtvaardigen. Ze leerden wel onomwonden de verrijzenis der ongeloovigen, zie Hand. 24:14, 15; 26:7, 8, maar niet als op denzelfden tijd plaats hebbende met de geloovigen.

Dan. 12:2. — Over dit vers hebben we reeds eerder gesproken. Daarom kunnen we er thans zeer kort over zijn. Daar werd aangetoond, dat deze woorden in geenerlei geval dienst kunnen doen voor eene algemeene opstanding; dat ze integendeel veeleer heenwijzen naar eene afzonderlijke opwekking, zal hier nog kortelijks worden aangetoond.

De vele uiteenloopende verklaringen, kunnen tot drieërlei herleid worden. *a*) De volksherstelling van Israël onder het beeld van de opstanding. Dan verwijst men voor gelijke gevallen naar Jes. 24, 25, 26, 27, 66, Ez. 37 enz. *b*) De meesten verklaren dit vers van de gemengde opstanding. Deze verklaarders doen gewoonlijk als Barnes, die zich over dit vers eerst aldus uitlaat: "De natuurlijke en voor de hand liggende beteekenis van het woord *velen* is deze, dat er een zeer groote menigte van menschen zal opstaan, doch niet allen. Zoo zouden we het opvatten indien dit woord gebruikt werd van andere zaken." En toch gaat deze verklaarder volslagen gewetenloos op dit punt van de *velen* ALLEN maken. Aldus werkt het vooroordeel en alzoo wordt de Schrift mishandeld tengevolge van het vooroordeel. Velen zou

misschien nog allen kunnen beteekenen, maar *velen van* stellig niet. Hoe men 't ook wende of draaie, de uitdrukking *velen* sluit klaarlijk eene algemeene opstanding uit. *c*) Heden ten dage zijn er velen (dit beteekent nu niet *allen!*) die dit vers laten slaan op de ongelijksoortige opstanding. Deze beschouwing is o. i. de juiste. Tot staving van dit gevoelen wijzen we nog op de volgende zaken:

1. Het *min partitivus* geeft ons de idee aan de hand, dat hier eene scheiding zal plaats hebben. Nu weten wij dat de Heere bij Zijne komst de bokken zal scheiden van de schapen.

2. Het aanwijzend voornaamwoord heeft, zooals het hier staat, eene distributieve beteekenis. In het Hollandsch dienen ze aldus vertaald: *deze* (die welbekend zijn), *die daar* (die geheel anders zijn of eerst later aan de orde komen).

3. Het beeld van den slaap in betrekking tot den dood wordt uitsluitend gebruikt van de ontslapene heiligen. De goddeloozen worden hier geene *slapers* geheeten, doch slechts *die daar.*

4. Werpt men nochtans tegen, dat deze verschillende soorten van opgewekten in één adem genoemd worden, dan wijzen we er op dat Daniël wel meer zoo doet. In hoofdstuk 9:26 wordt Jeruzalem's verwoesting in één adem genoemd met de afsnijding van den Messias, hoewel dit toch 40 jaren van elkander verwijderd lag. In 11:2 worden Xerxes en Alexander naast elkander geplaatst, hoewel er toch 120 jaren tusschen deze beide vorsten lag. Jesaja noemt in één volzin het jaar van 's Heeren welbehagen en den dag der wrake. Jes. 61:2. Men zie verder Jes. 7:9; Mal. 4:1, 2; Joel 2:29-31 en al de Messiaansche profetiën.

Dan. 12:13. "Maar gij, Daniël, ga henen tot het einde, want gij zult rusten en zult opstaan in uw lot in het einde der dagen." Dat hier van de opstanding gesproken wordt, blijkt genoegzaam uit het verband en wordt zelfs door de verklaarders, die vers 2 niet van de opstanding verklaren, toegestemd. Hier valt de nadruk meer op het afzonderlijk en vertroostend karakter dan wel op het ongelijktijdige van de verrijzenis uit het graf.

1. Daniël, de gewenschte man, die krank geweest was vanwege de vreeselijke dingen, die over zijn volk komen zouden, wordt hier vertroost met zijne afzonderlijke en zalige opstan-

ding. Indien er nu toch slechts ééne opstanding van boozen en goeden gelijkelijk ware, dan moet het op zijn minst zeer vreemd geheeten worden, dat de geloovigen zoo nadrukkelijk gewezen worden op en vertroost worden met hunne opstanding. Waarom dan juist gewezen op die ééne machtsdaad der opstanding en niet op de zaligheid in het algemeen? Het wordt ons echter alles duidelijk, zoo we bedenken, dat de eerste opstanding insluit, dat men met Christus zal heerschen, terwijl de andere dooden in hunne graven blijven.

2. Wat beteekent de uitdrukking: opstaan in uw lot? Het woord *lot* wijst ons naar Israëls werpen van het lot, opdat daardoor elk zijn eigen erve kon verkrijgen. Welke beteekenis dit hier heeft, is niet al te duidelijk. De verklaringen hierover loopen zeer verre uiteen. Sommigen denken hier aan de eerste opstanding, waarvan melding gemaakt wordt in Matth. 27: 52, 53. Deze gedachte is lang niet dwaas en volstrekt niet onmogelijk, alleen zij kan niet bewezen worden en de uitdrukking: *eind der dagen* begunstigt haar niet. Anderen denken hier aan het Messiaansch Koninkrijk, het Millennium. Zoo Gesenius bijv., en hij verwijst daarbij naar Openb. 20: 6. Velen willen hier gedacht hebben aan het genadeloon. Evenals Paulus spreekt van zijn weggelegd pand, doelende op het genadeloon, zoo zou hier dan van eigen lot worden gesproken. Deze verklaring heeft veel voor. Het verband begunstigt haar, met name de verzen twee en drie. En het genadeloon dient tot troost en bemoediging.

Het komt ons voor, dat we hier aan de eerste opstanding hebben te denken met inbegrip van het genadeloon, want deze twee worden in de Schrift ten nauwste verbonden. Het genadeloon wordt uitgekeerd, wanneer de Heere komt, en terstond na de zalige opstanding. Evenals van de stammen Israëls ieder zijn deel van Kanaän ontving uit de hand des Heeren, alzoo zal ook in dien dag een ieder zijn loon naar zijne werken ontvangen. Mede om het genadeloon is de eerste de zalige opstanding, en zalig en heilig zijn zij die er deel aan hebben.

Bewijzen voor de Eerste Opstanding uit het Nieuwe Testament.

Lukas 14:14 is hier het eerst aan de beurt. Het luidt: "En gij zult zalig zijn, omdat zij niet hebben om u te vergelden, want het zal u vergolden worden in de opstanding der rechtvaardigen."

1. De bepaling "van de rechtvaardigen" zou hier geheel overbodig zijn, indien Christus hier dacht aan de z. g. algemeene opstanding. Er was immers niets, dat Hem noopte om alleen de rechtvaardigen te noemen. Geheel ongezocht spreekt hij van de opstanding der rechtvaardigen.

2. De Joden hebben dit in geen anderen zin opgevat dan een afzonderlijke opstanding, want volgens Bertholdt, Olshausen, Meyer, Van Koetsveld, Van Oosterzee, Munhall e.a. onderscheidden zij de twee opstandingen in den tijd. Welnu, gesteld dat deze meening der Joden eene dwaling ware, zou Christus dan door zulk eene uitdrukking hen niet in dit kwaad gestijfd hebben? Het is immers niet denkbaar, dat de trouwe Getuige, de mond der Waarheid, de Joden zou versterken in eenige dwaling!

3. Een van de aanzittende Farizeën riep uit in geestdrift op het hooren van dit woord: "Zalig is hij die brood eet in het koninkrijk Gods." Hieruit blijkt niet onduidelijk, dat deze Schriftgeleerde hier dacht aan de afzonderlijke opstanding van het volk des Heeren.

4. Als volstrekt niet afdoend, maar toch van groote beteekenis, moet het geacht worden dat de uitnemendste uitleggers dit woord alzoo verklaren. We noemen hier: Gill, Dodridge, Van Oosterzee, Olshausen, Alford, Meyer, Lange, Mos, Stuart, Ryle en de rationalistische verklaarders, die op dit punt zeker wel onpartijdig genaamd mogen worden.

Lukas 20:35. "Maar die waardig geacht zullen zijn die eeuw te verwerven, en de opstanding uit de dooden, zullen noch trouwen, noch ten huwelijk uitgegeven worden."

De aanleiding tot dit woord is de listige voorstelling van het leviraatshuwelijk van de zijde der Sadduceeën. Ze willen hiermede niet alleen Christus, maar terzelfder tijd hunne tegenstanders vastzetten, want deze leerden, dat de mensch als een zinnelijk wezen opstond en in de toekomende eeuw nog kinderen zou voortbrengen. Doch Christus toont hen dat ze dwaalden, omdat ze de Schriften niet kenden en de bedeeling niet onderscheidden, want in die eeuw trouwt men niet meer en wordt men niet meer ten huwelijk uitgegeven.

1. Men houde in het oog, dat hier geen sprake is van de opstanding der dooden, maar van de opstanding *uit* de dooden. Het niet onderscheiden van deze twee is een van de oorzaken, waardoor men de ongelijktijdige opstanding uit het oog verloor. Had men dit onderscheid niet totaal verwaarloosd, maar steeds eerlijk erkend, zooals men het in verband met Christus' opstanding gewoonlijk doet, dan was men wel genoodzaakt geweest om eene eerste opstanding aan te nemen. Als toch het woordje *ek* voor dooden gebruikt wordt, dan beteekent dit immers, zooals Van Andel gewoonlijk vertaalt, *van tusschen de dooden.* En wordt daarmede dan niet duidelijk ondersteld, dat niet allen opstaan?

Wanneer dit voorzetsel van Christus' opstanding gebruikt wordt, dan vertaalt en verklaart een ieder: *van uit de dooden.* Maar waarom doet men niet evenzoo, wanneer dit voorzetsel in betrekking tot de opstanding der Zijnen gebruikt wordt? Men blijft zichzelf hier lang niet gelijk.

Prof. Ten Hoor teekent bij 1 Petrus 3 op de uitdrukking: *uit de dooden,* de volgende woorden aan: "Het is hier geen opstanding *der dooden,* ook niet slechts *uit den dood,* maar *uit de dooden,* uit het midden der dooden, uit de wereld, uit den staat der dooden. Het zegt dus, dat van alle dooden Christus alleen opgestaan is, terwijl op dat oogenblik alle andere dooden in den staat des doods bleven. Christus ging door Zijne opstanding niet slechts uit den kring der lichamelijke dooden weg, maar ook uit den kring der sterfelijke menschheid, die onder het oordeel des doods ligt. Door Zijne opstanding komt Hij zoo hoog te staan, dat Hij boven den sfeer des doods verheven is. Hij is geheel uit de wereld der dooden en des doods uit. Door Zijne opstanding

staat Hij dus hooger, dan zij, wier zielen in den hemel, doch wier lichamen nog in den sfeer der dooden zijn."

Dit is alles heel goed en scherp gezien van den Professor, maar als nu niet eenmaal, maar tal van malen dezelfde uitdrukking wordt gebezigd voor de opstanding der geloovigen, dan geldt dit gezegde zeker niet minder van hen. En geldt dit ook van hen, dan is alleen daarmede eene eerste opstanding bewezen.

2. De uitdrukking: *"Die waardig zullen geacht zijn,"* is hier zeer merkwaardig. Ze leidt ons tot de natuurlijke vraag, of er dan anderen zijn, die niet waardig zullen geacht worden, om deze bepaalde opstanding te bereiken. Men moet hier een stap verder gaan en zeggen, dat deze gedachte er uit afgeleid moet worden. Stel toch eens, dat we deze plaats gingen verklaren van de algemeene opstanding. Welken zin moet men dan aan deze uitdrukking geven? Is de opstanding als zoodanig geen noodzakelijk iets? Kan van de opstanding, op zichzelve genomen, met ernst gezegd worden, dat men daarvoor waardig geschat moet worden? Ze is immers voor alle menschenkinderen gelijkelijk noodzakelijk en onvermijdelijk! Wil men hier dus aan de algemeene opstanding denken, dan kan men onmogelijk deze uitdrukking handhaven, want het is ongerijmd, om van iets onvermijdelijks te zeggen, dat men er waardig voor geacht moet worden.

Neemt men deze uitdrukking daarentegen van de afzonderlijke opstanding der geloovigen, dan loopt alles los. Want velen zullen niet waardig geschat worden, om de opstanding van tusschen de doodenwereld deelachtig te worden. Alleen de uitverkorenen zijn ook voor deze zalige opstanding verkoren.

3. In de derde plaats dient men hier te letten op de uitdrukking: *kinderen der opstanding.* Men versta Christus wel. Diegenen, die deze bepaalde opstanding worden waardig geacht, zijn kinderen Gods, omdat ze kinderen der opstanding zijn. Dit zou alweder onmogelijk van de algemeene opstanding gezegd kunnen worden. In dat geval toch zouden ook de ongeloovige opgewekten kinderen Gods heeten; iets wat we beslist van de hand moeten wijzen. Alleen zij, die de eerste opstanding ten volle worden waardig geacht, zijn kinderen der opstanding. Deze eigenaardige naam wordt hun, naar het ons voorkomt, gegeven

om drieërlei redenen. *a*) Wijl ze hun lichaam door die opstanding gekregen hebben. Kind is men in wezenlijken zin van wie men zijn bestaan ontvangt. Welnu, het lichamelijk bestaan ontvangt men van de opstanding. *b*) Wijl dan hun adoptie, hun aanneming tot kinderen compleet is. Deze is thans met het oog op het lichaam nog niet volledig, zooals ons duidelijk blijkt uit het woord van den Apostel in Rom. 8: 23. *c*) Wijl de Heiland hiermede Zijn listigen vragers den mond wil snoeren. Als toch die verrezenen kinderen Gods zijn in den vollen zin des woords, omdat de Heere Zelf hen levend maakte, dan behoeven ze toch immers geen kinderen meer te zijn van een vader en moeder. Wanneer God de Vader is van de rechtvaardigen in vollen zin en deze de kinderen in algeheelen zin, dan gevoelt men, dat zij niet meer kinderen kunnen zijn, voortgesproten uit het huwelijk van man en vrouw.

4. Eindelijk vestigen wij hier nog de aandacht op de uitdrukking: "Want zij kunnen niet meer sterven." Het behoeft geen betoog, dat dit woord niet past op de verlorenen. Die ontvangen dan juist den dood in al zijn omvang, worden den prooi van den tweeden dood. Ze staan op ter verdoemenis.

Zoo meenen we hier weder te moeten besluiten, dat hoewel deze plaats nog niet wijst op de tijdsonderscheiding, we haar desniettemin moeten opvatten als eene sterke heenwijzing naar de eerste opstanding. Zoo en niet anders vatten Alford, Godet, Meyer, Nitsch, Olshausen, Van Oosterzee, Pfleiderer, Fausset e.a. uitleggers het op.

Fil. 3: 11. "Of ik eenigszins moge komen tot de wederopstanding der dooden." We hebben hier meer dan in de vorige verzen, omdat we hier een afzonderlijk woord voor deze afzonderlijke zaak hebben. Jammer genoeg komt hiervan niets uit in onze vertaling.

Een kort woord over den tekst zelven. Er zijn drie verschillende lezingen van dit woord. We zullen pogen dit verschil in het Hollandsch te doen uitkomen.

Het woord dat allen hebben is *uitopstanding.* Dit is de eenigste plaats in de gansche Schrift, waar dit woord gevonden wordt. Doch nu leest men verschillend als volgt:

a) de uitopstanding der dooden;

b) de uitopstanding van tusschen de dooden;

c) de uitopstanding, die n.l. van tusschen de dooden.

Deze laatste lezing vindt men in de beste en meeste handschriften. En geleerden als Scholz, Lachmann, Tisschendorf, Alford en vele anderen nemen haar aan.

Er zijn in hoofdzaak vier verklaringen van dit woord.

1. Een geestelijke opstanding. Zoo Cocceius en in navolging van hem vele Gereformeerden. Zelfs in onze dagen zijn er nog die slaafsgewijs, zonder eenig nadenken of onderzoek, op dit voetspoor voortwandelen. Dit kan de beteekenis van dit vers niet zijn, dewijl Paulus reeds lang geleden uit den doodslaap der zonde was verrezen en mitsdien niet meer behoefde te streven of hij haar eenigszins deelachtig mocht worden. Eveneens pleit het verband hier ten zeerste tegen.

2. Eene tweede verklaring is die van Van Hengel. Hij meent, dat Paulus hier dacht te leven tot aan den tijd van de wederopstanding der dooden. Hierin zijn de meeste rationalistische verklaarders hem gevolgd. Zelfs Van Oosterzee gaat hierin met hem mede. Dit laat evenwel de woorden gansch onverklaard en behoeft daarom geene wederlegging.

3. De meeste Gereformeerden van onzen tijd laten het op de algemeene opstanding slaan, doch met dien verstande, dat men op het onderdeel daarvan, de opstanding der rechtvaardigen, den meesten nadruk legt. Doch zoo genomen, worden alweder de woorden niet verklaard. En dit is de taak van den Schriftuitlegger.

4. Steeds grooter wordt het aantal uitleggers, die het verklaren van de eerste opstanding. Wij noemen slechts Alford, Meyer, Olshausen, Lightfoot, Ellicot, Ebrard, Nitsch. En het zijn niet alleen de Chiliasten, zooals men niet zelden hoort smalen, die de eerste opstanding hier en elders in de Schrift geleerd zien. We noemen Dr. S. Hoekstra, W. N. Stoit, Jaarboeken van Wetenschap, Theol. XII, pag. 543-595.

Bij de beschouwing onder drie genoemd, blijft ten eenenmale onverklaard, hoe de Apostel daarnaar zoo kon streven. De

algemeene opstanding is immers een onvermijdelijk iets. Deze is door niemand te ontgaan. Zegt men, dat hij de zalige opstanding bedoelde, dan rijst de vraag op: of hij zich niet van zijn kindschap bewust was. De kinderen Gods hebben immers niet anders dan eene zalige opstanding te wachten. Paulus bedoelt dus niet in het algemeen de opstanding noch de zalige opstanding, want het eerste is hem gewaarborgd als mensch, en het tweede als Christen. Maar wel bedoelt de Apostel eene opstanding, die in oorzakelijk verband staat met dit tijdelijk leven en meer bizonder het leven der heiligmaking en die tevens de genadige belooning zou zijn van zijn jagen en streven, om Christus in alles gelijkvormig te worden. Men vergelijke hier nauwkeurig Openb. 20: 4-8, Luk. 14: 14 en Heb. 11: 35. Uit deze en andere plaatsen blijkt ons, dat de Schrift de opstanding niet buiten het verband met dit leven plaatst, zooals thans algemeen gedaan wordt. Dat wij geoordeeld zullen worden naar onze werken, zal reeds in het opstandingslichaam uitkomen. Alreede de opstanding zal een deel van de belooning der genade zijn.

Verder wordt hier bij de verklaring van de algemeene opstanding niet verklaard de bepaalde keuze en vorm der woorden. We hebben hier een duidelijken naam voor de zaak. Als men nu zeer wel van de Kerk als *ekklesia* weet te verzekeren, dat deze eene uitverkorene menigte is, waarom stemt men dan niet even bereidwillig toe, dat deze *uitopstanding* eene uitverkorene menigte is uit de massa der grafbewoners. Wel meenen sommigen dat *ek* hier ziet op het uitkomen uit de aarde, doch dan zou men kunnen vragen, waarom men niet altoos dit *ek* heeft, als er van de opstanding gewaagd wordt, daar toch alle dooden uit de aarde moeten verrijzen. Wij nemen daarom liever met vele deskundigen aan, dat *ek* ziet op de uitverkorene menigte, die deel zal hebben aan de eerste opstanding.

En deze verklaring is waarlijk niet nieuw. Dächsel zegt bij de verklaring van dit vers: "Reeds onder de kerkvaders lieten eenigen, dat niet op de algemeene opstanding ten jongsten dage zien, maar op de eerste opstanding in Openb. 20: 4 gemeld"—en hij voegt er aan toe, dat ze hierin juister hebben gezien dan de meeste latere uitleggers.

I Thess. 4 :16*b*. "En die in Christus gestorven zijn, zullen eerst opstaan."

Sommige geloovigen te Thessalonika hadden geen helder begrip van de wederkomst des Heeren. Daarom miste deze heilsverwachting bij hen ten deele haar doel. Er zijn vele verkeerde beschouwingen in omloop aangaande de fout dezer Christenen en daarom wenschen we hier kortelijks de aandacht op te vestigen.

a) Hun fout was niet deze, dat ze meenden, dat de ontslapenen bij 's Heeren komst geen deel aan Hem zouden hebben. Dit wisten ze wel beter.

b) Dat ze vreesden, dat de levenden de dooden zouden voorgaan is al even onaannemelijk. Zulk een kinderachtigheid mogen we in de verklaring van vers 16 niet onderstellen, want de Thessalonische Christenen waren van de verstgevorderde geloovigen, waarvan het N. Testament ons melding maakt.

c) Hun dwaling bestond blijkbaar hierin, dat ze meenden, dat hunne geliefde dooden niet eerder zouden opstaan dan aan het einde van den dag van Christus, zoodat ze niet met Hem zouden heerschen in dien dag. Zoo kunnen we licht verklaren, waarom de Apostel er kennelijken nadruk op legt, dat het eerste werk van Christus in Zijne toekomst zal zijn: het opwekken van de geloovige dooden. De geloovigen behoefden dus niet te vreezen, dat zij geen deel zouden hebben aan de eerste opstanding als de onmisbare voorwaarde tot de intrede in het Messiaansche rijk.

Kort hierna meenden sommige licht bewogen en overspannen geloovigen blijkbaar, dat de dag van Christus tegenwoordig was.

Wij teekenen hier verder het volgende aan.

Wij hebben hier voor het eerst eene duidelijke uitspraak aangaande de eerste opstanding. Wij kunnen niet toegeven, dat hier uitsluitend eene tegenstelling gegeven wordt tusschen het eerst opstaan en het later opgenomen worden in de wolken van vers 17. Hiertegen geldt het volgende:

a) Die tegenstelling heeft Paulus reeds duidelijk gemaakt in de verzen 14 en 15, zoodat hij hier dus eene onnoodige herhaling zou geven.

b) Dit was de moeilijkheid niet voor die geloovigen, zoodat hierop niet bij herhaling de nadruk behoefde gelegd.

c) Indien hier de algemeene opstanding bedoeld was, dan zou de Apostel hier niet alleen de dooden in Christus behoeven te noemen.

d) Het woord *eerst* mag naar aller toestemming niet beperkt tot *gestorvenen,* zoodat de tegenstelling zou worden: eerst de gestorvenen en dan de levenden; maar deze tijdsaanduiding is eene bepaling van den geheelen volzin: "Eerst zullen de dooden in Christus opstaan."

e) Vers 14 zegt dat Christus de ontslapenen wederbrengt met Hem. Daar wordt de eerste opstanding reeds ondersteld, tenzij men wil aannemen, dat de Heere alleen met de zielen der ontslapenen komt.

f) Vele kerkvaders, Olshausen, Mos. Stuart, e.a. maken hier de tegenstelling tusschen de eerste en de tweede opstanding, aangezien men alleen dan eene ongewrongene verklaring krijgt van Paulus' woorden.

I Cor. 15:23. "Maar een iegelijk in zijne orde; de eersteling Christus, daarna die van Christus zijn in zijne toekomst."

Uit heel het hoofdstuk zelf blijkt genoegzaam, dat de Apostel aldoor denkt aan de opstanding der geloovigen. De andere ligt, als gewoonlijk, geheel buiten zijne visie.

In dit vers voorkomt hij eene bedenking. Hij heeft n.l. in het vorige vers gezegd, dat, gelijk zij allen in Adam sterven, alzoo in Christus allen levend gemaakt worden. Nu lag natuurlijk de tegenwerping voor de hand, waarom dan de geloovigen niet terstond met Christus uit het graf verrezen; met andere woorden, waarom liggen dan dood en graf nog tusschen Christus en ons in? Hierop nu antwoordt de Apostel, dat de opstanding niet één feit is maar een drieledig. Evenals de dood zelf in drieën uiteenvalt, alzoo ook de herrijzenis uit den dood. God heeft hier een orde gesteld, die men niet terzij kan stellen.

Een iegelijk in zijne orde. Letterlijk zegt hij: een iegelijk in zijn eigen legerafdeeling, bende, cohort. De term is ontleend aan de verschillende regimenten van soldaten. Hierin ligt reeds op zichzelf de idee van opvolging, tijdsopvolging, want de verschillende legerafdeelingen marcheerden immers niet naast, maar achter elkander. Zoo zegt de Apostel hier, dat de opstanding geschiedt in drie verschillende troepen.

1. De eersteling Christus. Hier hebben we de eerste troepafdeeling van de opgewekten. Het beeld van eersteling is ontleend aan het leven onder de schaduwen. Bij het rijpen van den oogst moest Israël de eersteling-garven naar den tempel brengen.

Dit beeld is in dit verband van rijke beteekenis en geeft ons de volgende gedachten aan de hand.

a) In de eerstelingen was de gansche oogst geheiligd. Door deze den Heere aan te bieden, zeide Israël, dat de gansche oogst den Heere toekwam en Hem moest worden gewijd. Zoo zijn ook de geloovigen in Christus als den Eersteling der opgewekten geheiligd, d.i. afgezonderd en toegewijd. Afgezonderd, waarvan? Van de overige dooden, om den Heere als een heiligen oogst te worden toegewijd.

b) Dit beeld wijst ons eveneens op de eenheid van Christus en de ontslapen geloovigen. De eerstelingen waren zelve toch een deel van den oogst. Zoo nu is er ook eene geestelijke eenheid tusschen Christus en Zijn volk. Christus is geen eenling, maar een eersteling van den oogst. Krachtens de mystieke unie bestaat er tusschen Hem en Zijne Gemeente de nauwste saamhoorigheid. Dit beeld sluit de ongeloovigen uit.

c) Ten derde geeft dit beeld de onderstelling aan de hand, dat de opstanding der geloovigen moet plaats hebben na die van Christus. De eerstelingen toch kwamen vóór den oogst. Ze waren hiervan voorteeken en onderpand. Zoo is ook in Christus' opstanding reeds de ontwijfelbare vastheid van de toekomstige opstanding gegeven.

d) Eindelijk geeft dit beeld ons den stillen wenk, dat er met den Christus meer uit het graf zijn verrezen. In de idee

van eersteling is reeds de idee van veeltalligheid besloten. De eerstelingen bestonden uit enkele schoven en zelfs uit vele aren. Vragen we nu, wie dan met Christus opgewekt zijn, dan verwijzen we daarbij het liefst naar Matth. 27: 52, 53. Als de eerste vrucht van Zijne opstanding verrezen er toen reeds *vele* heiligen uit hunne graven.

2. *Daarna die van Christus zijn in Zijne toekomst.*

a) Nadrukkelijk wordt hier weer de verbizondering gemaakt: *die van Christus zijn.* Het eerste, dat Hij doen zal in Zijne toekomst, is het bijeenvergaderen van Zijne juweelen, die alom verstrooid zijn, diep in de zeeën en diep in de aarde.

b) Zijn volk vertegenwoordigt den vollen oogst, waarvan Hijzelf de eersteling genaamd is. De ongeloovige dooden zijn niet door den eersteling geheiligd. Dat er geene anderen dan de Zijnen zullen verrijzen in Zijne toekomst, lag reeds opgesloten in het pas gebruikte beeld, doch het wordt ons ten overvloede en tot volle verduidelijking nog nadrukkelijk gezegd.

3. *Daarna zal het einde zijn.* — Hier wordt gedoeld op de derde legerafdeeling. Dat hier niet breeder of duidelijker van gesproken wordt, vindt misschien daarin zijn oorzaak, dat in dezen troep niets dan de goddeloozen gevonden worden en de Schrift, hoewel ze de opstanding der goddeloozen leert, spreekt hiervan nimmer in eenige lengte. Ze wordt steeds veelmeer ondersteld dan nadrukkelijk geleerd.

Zij die dit vers verklaren van de algemeene opstanding vertalen hier, alsof er stond: "*Dan* (d.i. bij Christus wederkomst) zal het einde zijn." Doch een ieder, die een weinig Grieksch kent, weet zeer wel, dat *eita* zoo niet vertaald mag worden. Het ontga de aandacht niet dat het eerste *daarna* reeds een tijdperk van bijna twee duizend jaren insluit. En wie geeft ons dan het recht, om dit *daarna,* uitgesproken in hetzelfde verband, te vertalen door *dan.* Het woordje wijst op een korter of langer tijdsverloop. Zie de verzen 5-7. Het mag dus ook niet vertaald: *onmiddellijk daarop, terstond* of *oogenblikkelijk daarna.* Ter aandui-

ding van deze gedachte worden de woorden *exautees* en *eutheoos* gebruikt.

Voor we van deze plaats afstappen, schrijven we hier af, wat de zoo scherpzinnige als beminnelijke Van Andel op deze plaats aanteekent:

"Hier is alzoo geen sprake van de algemeene opstanding, maar slechts van de herleving dergenen, die den Geest van Christus hebben; want die Zijn Geest niet heeft, is de Zijne niet. Deze opstanding der geloovigen is iets bijzonders, iets eigens, dat haar van elke andere opstanding uit de dooden onderscheidt, hetzij van die, welke den mensch aan het aardsche leven teruggeeft, hetzij van die, welke plaats geeft aan het einde des gerichts. Zij is de vrucht en voortzetting van Christus' opstanding; zij is de openbaring van Christus' leven in ons; zij is de volmaking van Christus' geestelijk lichaam. Christus zou zonder de opstanding der Zijnen niet volledig zijn; Zijne opstanding zou, om zoo te spreken, zonder de onze niet afloopen en niet tot haren slotsom komen. Als wij dit niet in het oog houden, komen wij er toe, om onze opstanding te onderschatten, door haar aan te merken als iets bijkomstigs, dat, gelijk een artikel van weelde, desnoods gemist kan worden. Wij houden dan op met Paulus te jagen naar de opstanding als naar een prijs, dien wij door heiliging des lichaams deelachtig pogen te worden. Dat de algemeene denkwijs der geloovigen onzes tijds op dit gewichtig punt een algeheelen ommekeer noodig heeft, kan wel niet ontkend. Mochten wij dan allen de opstanding der heiligen hoogschatten; want zij is de openbaring van Christus' heerlijkheid en tot volmaking onzer gemeenschap met God volstrekt noodig.

"Als iets eenigs in haar soort is deze opstanding dan ook, wat den tijd betreft, van de algemeene opstanding gescheiden. Duidelijk komt dit uit in Openb. 20, alwaar zij de eerste opstanding heet, door het tijdperk van Christus' richterlijke heerschappij over de volken der wereld van de latere afgescheiden."

Men ziet dus, dat deze Christen wijsgeer en echt bijbelsch Christen, die in Geref. kringen alleszins recht tot meespreken heeft, eene ongelijktijdige opstanding aanneemt. Men zie verder Alford, Bengel, Bloomfield, Burkitt, Da Costa, Meyer, Olshausen,

Gill, Godet, King (in Lange), Hoffman, Girdlestone, en de Engelsche Godgeleerden. Tegenover zulk een overstelpend getuigenis van de bekwaamste en meest onbevangen uitleggers, zal het den Gereformeerde hard zijn, om in deze hoogst gewichtige zaak de verzenen tegen de prikkels te blijven slaan.

Hebr. 11:35*b*.—"Opdat zij eene betere opstanding verkrijgen mochten."

1. De vraag is hier welke vergelijking er ligt opgesloten in *betere*. Hierover zijn drie gedachten:

a) Betere dan de voormelde opstanding van het eerste deel van dit vers.

b) Betere dan de aangebodene verlossing uit het lijden.

c) Betere dan de opstanding der goddeloozen. Hieraan dachten reeds enkele ouden en denken thans velen.

2. Er wordt hier naar aller toestemming gedacht aan de zeven broeders en aan Eliëzer, waarvan het tweede boek der Makkabeën melding maakt. Nu weten we, dat de Joden in het algemeen en de Makkabeën in het bizonder vertrouwd waren met de gedachte van eene eerste opstanding.

3. Hier wordt tevens een leerrijk voorbeeld gegeven van den rijken troost dezer waarheid voor de martelaren. De bloedgetuigen zullen waarschijnlijk een bizonder heerlijk opstandingslichaam ontvangen.

Openb. 20:5—"Maar de overige der dooden werden niet wederlevend, totdat de duizend jaren geëindigd waren. Deze is de eerste opstanding."

Hier wordt de eerste opstanding het allerduidelijkst geleerd. En dit is misschien de reden, waarom deze plaats de meest gehavende en gemartelde is van de gansche Schrift.

Als bewijsplaats voor de eerste opstanding onderscheidt ze zich van al de vorige in drieërlei opzicht.

a) Ze geeft den tijd die tusschen de tweeërlei herleving verloopt, het duidelijkst aan. Niet minder dan zes keeren wordt er in deze verzen gesproken van duizend jaren, waarvan driemaal met het bepalend lidwoord, *de duizend jaren*.

b) Ze geeft nadrukkelijk aan wie de deelgenooten der eerste opstanding zullen zijn.

c) Ze wijst het doel aan van de eerste opstanding, n.l. opdat de verrezenen duizend jaren met Christus heerschen zullen.

In het algemeen zijn er eigenlijk maar twee wezenlijk verschillende verklaringen van dit stuk, n.l. de letterlijke of ongewrongene en de symbolische of vergeestelijkende, terwijl enkelen tusschen beide inzweven.

Bij de symbolische verklaring loopt men zeer verre uiteen. Wij noemen kortheidshalve slechts de voornaamste pogingen, om deze woorden naar die methode te verklaren.

1. Zeer algemeen is de verklaring van een heerlijken Kerkstaat, waarin de martelaarsgeest weder herleefd zal zijn, en de beginselen der martelaars weder geliefd zullen zijn. Zoo tal van oude Gereformeerden. Vooral Brakel was hiervan de woordvoerder in Nederland en A. Barnes in Amerika.

a) Ongelukkig voor deze uitlegging is echter, dat een martelaarsgeest niet noodig is in dagen van grooten voorspoed; en alsdan gewoonlijk het meest geschuwd wordt.

b) Het geheele verband weerspreekt haar. Dan zou men eigenlijk moeten lezen: zalig en heilig zijn de beginselen der martelaren. Dan zou de martelaarsgeest duizend jaren met Christus heerschen.

c) Al meer begint men het ongerijmde van dit valsch Chiliasme, dat een heilstaat der Kerk wil buiten Christus' tegenwoordigheid, in te zien, maar nog weinig is bedacht, hoezeer de gansche Schrift hiertegen indruischt. Men denke slechts aan de leer van den afval en van den Anti-Christ.

2. De Kantteekenaars maken er eene opwekking van uit den geestelijken dood.

Hiertegen geldt:

a) dat het de uitdrukkingen totaal onverklaard laat.

b) dat dit ten eenenmale ongerijmd is, omdat de lieden, waarvan gesproken wordt, reeds zalig en heilig waren en zich reeds om Christus' wil hadden laten martelen.

3. Vele Gereformeerden zien heden ten dage in deze eerste opwekking niets anders, dan het zalig verkeer der afgestorvene geloovigen met Christus in den hemel gedurende deze gansche bedeeling. Johannes wil volgens deze beschouwing alleen maar zeggen, dat de geloovigen daar boven reeds zalig zijn, en er dus niet op behoeven te wachten, maar aanstonds bij hun sterven gaan leven en heerschen met Christus. Zoo Bavinck, Ten Hoor, Warfield, en anderen.

Hiertegen geldt het volgende:

a) Deze uitlegging laat onverklaard, waarom Johannes tot zesmalen toe zulk een nauwkeurige tijdsbepaling geeft. Nadruk op de zaligheid der aflijvige zielen ware dan genoeg.

b) Ze begaat de hermeneutische fout van dezelfde uitdrukking in hetzelfde verband, zonder eenige noodzaak, op tweeërlei verschillende wijzen uit te leggen. Consequentie eischt, dat men dan ook de tweede opstanding vergeestelijkt.

c) In vers 4 wordt gezegd, dat aan deze opgewekten het oordeel werd gegeven. Nu weten we van de zielen onder het altaar, dat deze nog luide en vol verlangen roepen om het oordeel en de wrake Gods.

d) De verzekering van het onmiddellijk-zalig-zijn der ontslapenen komt hier in 't geheel niet te pas en ook wordt ons dit op andere plaatsen veel duidelijker en eenvoudiger geleerd.

4. Eenig is de verklaring van Dr. Kuyper. Hij neemt kort en goed deze gansche scene voor eene chronologische aanduiding voor de eeuwigheid. Dit is op dit standpunt misschien wel het meest consequent, maar ook tevens het meest gemakkelijk. Menigeen volgt hem slaafs in deze monstreuse voorstelling.

De lezer gelieve deze verzen te lezen en telkens *eeuwigheid* te lezen, waar de duizend jaren genoemd worden. En dan zal hij aldus moeten lezen: "totdat de eeuwigheid zou geëindigd zijn." — "Na de eeuwigheid moet hij een kleinen tijd ontbonden worden." — "En wanneer de eeuwigheid zal geëindigd zijn, zal de Satanas uit zijne gevangenis ontbonden worden."

Het is ten zeerste te bejammeren, dat de beide voornaamste woordvoerders der hedendaagsche Geref. Theologie dit hoofdstuk zulk een schreiend onrecht aandoen, want ze worden door duizenden slaafs gevolgd. Zoo komen ze beide nog aandragen met het verouderd argument, dat Johannes daar zielen ziet en dat deze dus niet kunnen opstaan. De Ariaan Whitby heeft het eerst dit dwaze argument gebruikt. Dr. Dav. Brown van Schotland, die in zijn werk over de Wederkomst van Christus een tweeërlei opstanding uitvoeriger heeft bestreden dan iemand voor of na hem, heeft dit zielen-argument als nietswaardig prijs gegeven. Zeer terecht toont hij aan, dat hier volstrekt geen sprake is van eene opstanding der zielen, maar van degenen, die onthoofd waren. Wil men evenwel dit argument toch vasthouden, dan zou men met recht kunnen antwoorden, dat de zielen ook niet onthoofd kunnen worden, ook geen voorhoofd hebben of handen. Welke uitlegkundige goocheltoeren men ook make, men kan, zoo men Johannes' taal en bedoeling geen geweld wil aandoen, aan den klem dezer woorden niet ontkomen, hier wordt eene eerste opstanding geleerd.

Men moet de volgende stellingen hier toch toestemmen:

a) Er wordt hier, afgedacht van de beteekenis, gesproken van eene eerste opstanding.

b) Deze woorden moeten *iets bepaalds* beteekenen. Want de Schrift geeft geene dubbelzinnige of onzinnige orakelspreuken, zooals het orakel van Delphi.

c) Het moet òf eigenlijk òf oneigenlijk verklaard worden. Een derde is hier niet wel mogelijk.

Welnu het is een regel der schriftuitlegging, die heden ten dage nergens meer tegenspraak zal vinden, dat men een woord steeds letterlijk en eigenlijk moet nemen, tenzij deze beteekenis ongerijmd zou zijn. Zegt men nu, dat eene eerste opstanding ongerijmd is, vanzelf dan zal men dit oneigenlijk moeten verklaren. Maar dan vragen wij ook beleefdelijk degelijk en doorslaand bewijs uit de Schrift, waarom zulk eene opstanding ongerijmd zou wezen.

En vat men dit woord oneigenlijk, zooals nog steeds velen

doen, dan dient men al weder naar een onbetwisten regel der hermeneutiek, ook de z.g. algemeene opstanding van 12-14 te vergeestelijken. En dan is er in 't geheel geen opstanding des lichaams. Dan is al 't ijselijke waar, dat Paulus ons beschrijft in 1 Cor. 15: 12-20.

Men ziet dus, dat men bij eenige consequentie in de meest zielbedervende ketterij zou vervallen. De meeste uitleggers hebben dit wel gezien en daarom hebben zelfs zij, die anders volstrekt niet in eene tweeërlei opstanding gelooven, toch bij deze plaats rondweg erkend, dat althans hier deze leer niet weggeredeneerd kan worden. Zoo b.v. Mos. Stuart, Van der Palm, Chas. Hodge e.a. Weer anderen zijn er geweest en zijn er die, om hun uitlegkundig geweten geen geweld aan te doen, heel dit boek een plaats in den canon ontzegd hebben. Aldus reeds sommige Kerkvaders en enkele Hervormers. De beroemde Simcox teekent op vs. 4 aan: "Elke beschouwing, behalve de letterlijke, brengt onoverkomelijke uitlegkundige bezwaren met zich mede."

Wij beëindigen deze beschouwing van de onderscheidene schriftuurplaatsen met een woord van Lange—

"Ook de sluim'ring heeft haar graden
Ook zijn trappen heeft het graf.
Eerst aan 't eind daalt 's Heeren Engel
Tot de ontelbre dooden af.
Maar de heil'gen rijzen vroeger
uit des aardrijks killen schoot,
Waar zij minder diep in zonken,
want zij waren minder dood.

Enkele Slotopmerkingen over de Eerste Opstanding.

Uit de behandelde schriftuurplaatsen zal ons zijn gebleken, dat er zeer weinig wordt gesproken van de opstanding der goddeloozen, nergens van eene gemengde en gelijktijdige, en daarentegen zeer veel van de bizondere opstanding der geloovigen. Zelfs op de drie plaatsen, waar in één vers of samenhang de opstanding der rechtvaardigen en onrechtvaardigen genoemd wordt, wordt dan toch zonder uitzondering de opstanding der geloovigen het eerst genoemd en nadrukkelijk van de andere onderscheiden. Zie Dan. 12:2; Joh. 5:29; Hand. 24:15. Dat men met zijn besten wil slechts een drietal plaatsen kan aanvoeren voor de z.g. algemeene opstanding en dat deze zelfs nog eer het tegendeel bewijzen, is reeds veelbeduidend. Daartegenover staan een drietal plaatsen, waar nadrukkelijk in den tijd tusschen de tweeërlei opstanding onderscheiden wordt. Zie 1 Cor. 15:23, 24; 1 Thess. 4:16; Openb. 20:5. En dan zijn er zeer vele teksten die haar onderstellen, deels omdat de Joden hierin volstrekt geen onderricht behoefden, en deels omdat nooit de tijd maar het feit als zoodanig in de voorzegging op den voorgrond staat. Waar nog bijgevoegd kan worden, dat de Schrift, u den indruk gevend, dat ze het gebrek van elders vóór de afsluiting van het heilig Boek nog wil vergoeden, in Openb. 20 niet minder dan zes keer met allen nadruk den tijdsduur aangeeft, welke tusschen de beide opstandingen zal verloopen.

Wie heeft in het aangezicht van zulke klare feiten den moed, om te klagen over duisterheid aangaande de eerste opstanding, of erger nog, wie heeft den arren moed om haar te loochenen?

De taalkundige en de dogmatische gronden vragen hier nog onze aandacht.

1. *De Taalkundige Gronden voor de Eerste Opstanding.*—

Zij die de eerste Opstanding loochenen, geven zich volstrekt geen rekenschap van den eigenaardigen vorm der woorden, welke voor de opstanding der geloovigen gebezigd wordt. Wij zullen pogen om ons in deze taalkundige kwestie zelfs voor den eenvoudigsten lezer verstaanbaar uit te drukken.

De uitdrukking *ek nekroon* (van uit, van tusschen de dooden) wordt nimmer van de opstanding der goddeloozen en immer van de opstanding van Christus en van de Christenen gebezigd. Deze uitdrukking wordt ongeveer vijftigmaal gebruikt in het N. T., maar nimmer in betrekking tot de idee van opstanding in het algemeen of ten aanzien van de opstanding der goddeloozen. Dan blijft het verbizonderende woordeken *ek* stelselmatig weg.

Thayer is heden ten dage een van de hoogste autoriteiten in het Nieuw Testamentisch Grieksch. Volgens hem is de theorie van een algemeene opstanding ten eenenmale onhoudbaar. Hij zegt dat *ek* staande voor woorden in het meervoud beteekent "from the midst of many."

Edw. Robinson, auteur van een beroemd Grieksch Woordenboek, verklaart *ek* voor den tweeden naamval "als aanduidende een deel dat uit een geheel genomen is." Hij geloofde in eene eerste opstanding.

Sommige verklaarders meenen, dat in de Schrift de uitdrukkingen met en zonder het specialiseerend woordje *ek* door elkander gebruikt worden, doch dit is geenszins het geval. Men oordeele zelf.

Van de opstanding van Christus zal niemand ontkennen, dat deze eene *uitopstanding* was, waarbij vele dooden in hunne graven bleven. En ziet, daarom wordt altoos *ek* voor Zijne opstanding gebruikt. We verwijzen hierbij den lezer terug naar hetgeen Prof. Ten Hoor van de uitdrukking *uit de dooden* geschreven heeft. Wordt er van de opstanding van den Dooper en van Lazarus gesproken, dan wordt telkens *ek* gebruikt, om aan te duiden dat er vele dooden achterbleven.

Slechts in twee gevallen wordt *ek* weggelaten, als bijv. in Matth. 22:23, 28; Joh. 11:24; Hand. 23:8. In zulk een geval wijst de Schrift alleen maar op het toekomstig feit der opstanding, zonder meer. Dan is het volstrekt de bedoeling niet, om op het

bizondere in verband met de opstanding te wijzen, en dient men de eerste opstanding eenvoudig als het species onder het genusbegrip te denken. Olshausen merkt hierbij zeer terecht op, dat de profeten op dezelfde wijze de eerste komst van den Messias onder Diens tweede komst begrepen hebben. Het meerdere omvat het mindere. Twee sluit een niet uit, maar in.

Voorts verdient het ten zeerste onze opmerking, dat *ek* in den regel wordt weggelaten tegenover degenen, die de bizondere opstanding der geloovigen niet erkennen. Zoo wanneer Paulus spreekt over de opstanding voor de spottende Atheensche wijsgeeren, dan laat hij het weg. Hand. 17:32. Eveneens wanneer hij het heeft over het loochenen van de opstanding door de Sadduceeën, Hand. 23:6-8. Alweder laat hij het weg als hij spreekt over de hope der opstanding voor den heidenschen stadhouder Felix. In Hand. 26:8 vinden we al weder hetzelfde verschijnsel. Tegenover de loochenaars van de opstanding in de Gemeente van Corinthe en in Hebr. 6:2 tegenover menschen die verachterden in de genade, doet hij eveneens. In al deze gevallen laat hij het *ek,* dat heenwijst naar de opstanding der uitverkorenen, eenvoudig weg, daar toch al dergelijke klassen van menschen blind als mollen zouden zijn voor dit heilsmysterie. Spreekt hij echter in hetzelfde verband van de eenige opstanding des Heeren, als in Hand. 17:31 en 26:23 dan gebruikt hij het weder.

Nu stemmen velen u wel toe, dat de beide uitdrukkingen nauwkeurig in de Schrift onderscheiden worden en dat *ek* altoos uitsluitend van Christus en de Zijnen gebezigd wordt. Ook stemt men wel toe, dat met dit *ek* iets bizonders wordt uitgedrukt, doch dit bizondere bestaat voor hen dan hierin, dat de geloovigen van uit den staat des doods in den staat der heerlijkheid worden overgeplaatst. Nu moet toegestemd, dat dit woordje wel tropisch gebruikt wordt ter aanduiding van *uitgang* uit zekeren staat en een *overgang* in een anderen; en het is natuurlijk evenzeer waar, dat dit het geval met de geloovigen zijn zal, maar wij kunnen deze beteekenis in dit geval niet hebben, omdat er niet in het enkelvoud staat: *uit den dood,* maar in het meervoud, *uit de dooden.*

2. *Dogmatische gronden.*

Reeds vroeger hebben wij er op gewezen dat de particuliere opstanding geheel op de linie der verkiezing en der afzondering van het volk des Heeren ligt. Even streng als wij de idee van verkiezing in de *ekklesia* verwerkelijkt zien, moeten we ook hier de uitverkiezing gaan handhaven.

Wij wijzen hier verder nog op een tweetal zaken, n.l. de mystieke unie en het oordeel der geloovigen.

a) De Mystieke Unie beheerscht geheel het leven van den geloovige. Christus Zelf is de Opstanding. Joh. 11 : 25.

De opwekking der geloovigen is vrucht van hun innige eenheid met Christus. Omdat ze geestelijk en bondsgewijs in Christus besloten zijn, kan de dood geen scheiding maken tusschen hen en hun Zaligmaker. Zij zijn door Zijn Geest verzegeld tot den dag der verlossing. Op aarde wordt het verzegelde nauwkeurig van het onverzegelde gescheiden. En zoo zal ook de H. Geest niet toelaten, dat de verzegelde brieven van Christus in één massa met de onverzegelden zullen gevonden worden. De mystieke unie reikt van eeuwigheid tot eeuwigheid. De geloovigen zijn verkoren in Christus, hebben geleefd in Christus, zijn gekruisigd met Christus, en zoo zullen zij opstaan met Christus. Zoo vatten de Apostelen het op als ze de opstanding *in Jezus* predikten. Hand. 4 : 2.

Van belang is in dit verband de beteekenisvolle uitdrukking: *eerstgeborene uit de dooden,* die we vinden in 1 Cor. 15 : 20; Col. 1 : 18; Openb. 1 : 5. Evenals hij opstond als verwinnaar van dood en graf, van Satan, zonde en hel en daarbij velen achterliet in het doodenrijk, zoo zullen ook de Zijnen eenmaal als overwinnaars door en met Hem vele grafbewoners achter zich laten. Op treffende wijze verduidelijkt ons het beeld van eerstgeborene de idee van de mystieke unie ten aanzien van de opstanding. De kracht Zijner opstanding is thans reeds het leven der Zijnen. Fil. 3 : 10. Maar eerst in zijn zalige toekomst zal dit in de eerste opstanding nog duidelijker aan het licht treden. Wij moeten hier helaas getuigen, dat de algemeene prediking op dit punt niet Apostolisch is. De Apostelen hebben nimmer Christus als een

eenling van tusschen de dooden voorgesteld, maar steeds als de *Eersteling*, de *Eerstgeborene*, de *Eerste*, Hand. 26:23. Hieruit moet immers volgen, dat er meerderen van tusschen de dooden verrijzen. Men dient hier een van tweeën te doen: loochenen, dat Christus van tusschen de dooden is opgestaan òf toestemmen dat de geloovigen eveneens van tusschen de dooden zullen opstaan, want èn deze beelden èn dezelfde woorden wijzen op de volkomen eenheid van de opstanding van Christus en de zijnen. Zelfs hunne lichamen zullen gelijkvormig gemaakt worden aan Zijn heerlijk lichaam, Fil. 3:21. Mogen we den lezer verzoeken om verder met deze gedachte voor zich de navolgende plaatsen te bestudeeren. Er valt in dit licht bezien een nieuw licht op. Rom. 6:5-10; 8:11, 23; 14:10; 1 Cor. 6:1-8, 14, 20; 15:22-27 vergel. met Openb. 20:1-8; II Cor. 4:14. Olshausen zegt op de uitdrukking: *ek nekroon*, "the phrase would be inexplicable, if it were not derived from the idea that out of the dead some would rise first."

b. Het Oordeel der Geloovigen.

De geloovigen zullen met Christus de wereld oordeelen. Ook dit is vrucht van de mystieke unie. De Apostel Paulus wijst er in II Cor. 4 eerst op, dat hij moet lijden om Christus wil, ja dat hij de dooding van Jezus in zijn lichaam omdraagt, opdat daardoor ook het opstandingsleven van Jezus in zijn lichaam zou geopenbaard worden. Onder dit alles troost hij zich met de wetenschap dat hij volkomen aan Christus' opstanding gelijkvormig zal worden. En hij zelf zegt elders: "Indien wij verdragen, zoo zullen we ook met Hem heerschen," d.w.z. richten, oordeelen. Het lijden en verdragen in gemeenschap met Christus was letterlijk en reëel, zoo zal dan zeker ook het richten wezen. Trouwens hij leert het ons nadrukkelijk in 1 Cor. 6:1-10.

Nu is hieruit wel af te leiden dat de geloovigen, alvorens ze zullen oordeelen, reeds moeten zijn opgewekt. Men stemt immers toe, dat al de geloovigen zullen oordeelen. Eveneens stemt men toe, dat al de geloovigen het gansche gericht over de goddeloozen in gemeenschap met Christus zullen uitvoeren. Welnu de opstanding der goddeloozen is voor dezen reeds een oordeel.

Beter ware 't hun voorzeker, indien hunne lichamen in den schoot der aarde bedolven bleven. Zij staan op ter verdoemenis. Zullen de geloovigen ook hierin met Christus oordeelen, dan, dit gevoelt een ieder, moet hunne opstanding reeds hebben plaats gehad. Als men geene ongelijktijdige opstanding aanneemt, hoe zullen dan al de verheerlijkte geloovigen de wereld ten aanzien van de opstanding ter verdoemenis oordeelen?

Hier komt nog bij, dat de opstanding gaat vóór het wereldgericht, zooals uit de volgende plaatsen wel kan worden afgeleid: Dan. 7:22; Mal. 4:4, 5; Rom. 16:20; 1 Cor. 6:2, 3; Openb. 2: 26, 27; Judas 14, 15. Men dient dus welbezien bij de beschouwing van eene gelijktijdige opstanding één van tweeën te doen: òf loslaten, dat de geloovigen de wereld zullen oordeelen, wat Dr. Kuyper ook doet, òf men dient aan te nemen dat er eerst een opstanding van de rechtvaardigen plaats heeft. Doch wanneer men dit laatste aanneemt, dan is er alleen maar gradueel verschil ten aanzien van den tijdsduur tusschen de tweeërlei opstanding.

Eindelijk geven we hier de gedachte in overweging, dat Christus komen zal met al Zijne heiligen. Reeds in het Oude Testament wordt ons dit geleerd. Zach. 14:5; Judas 14, 15; Col. 3:4; 1 Thess. 3:13; 4:4. Dit onderstelt, dat de opstanding en de opname in de lucht reeds moet hebben plaats gehad.

Als wij nu op de voornoemde gronden de eerste opstanding aannemen als een toekomstige daad der verlossing boven allen twijfel verheven, dan is de vraag aan de orde, van welk nut deze leer is. Zullen we dan, met het oog op al het vooroordeel, dat er tegen gevonden wordt, er ons maar niet over stil houden; zal de moeilijkheid om de algemeene denkwijs op dit punt om te zetten opwegen tegen het nut, dat er in deze leer gevonden wordt? Ons antwoord hierop is tweeërlei:

a) Alle Bedienaren des Woords hebben bij de aanvaarding van hun gewichtig ambt beloofd, plechtig beloofd voor God en Zijne Gemeente, "dat zij de Schriften der profeten grondig aan hun volk zullen voordragen en hetzelve zullen toeëigenen, zoo in het gemeen als in het bizonder tot nuttigheid der toehoorders." Ze hebben beloofd, dat zij alle dwalingen, die tegen de zuivere leer strijden, met de Heilige Schrift bestrijden zouden.

b) Deze leer is van het hoogste geestelijk nut. Wie de theorie van eene algemeene opstanding houden, zien in de opstanding wel in het algemeen een zegen, maar toch geen bizonderen en geheel eenigen zegen. De goddeloozen staan immers in hunne afgrijselijkheid op terzelfder tijd en onder dezelfde omstandigheden. Alleen de onderscheiding van leven en verdoemenis geldt hier, evenals in dit leven. Deze beschouwing nu druischt ten zeerste in tegen de Schrift, die de opstanding der geloovigen als een gansch bizonderen zegen beschouwd wil hebben en van grooten invloed op het leven der heiligmaking. Men denke slechts aan de herhaaldelijke uitspraak van Christus in Joh. 5: "Ik zal hem opwekken ten uitersten dage."

En het nut dezer leer is vierderlei:

1. Ze werpt een vloed van licht op de uitverkiezing. Hier zien we dat de uitverkiezing niet een bloot leerstuk is, maar eene goddelijke werkelijkheid, die zich uitstrekt over het lichaam der geloovigen en reikt tot in eeuwigheid.

2. Ze verduidelijkt de gansche leer der laatste dingen en alles wat daar onder begrepen is.

3. Ze maakt de opstanding des lichaams tot een voorwerp der hope en der rijkste vertroosting.

4. Tal van teksten worden er door opgehelderd.

Thans rest nog de vraag, welke tusschentijd er tusschen de tweeërlei opstanding zal verloopen? De Apostel Paulus spreekt hier niet duidelijk. Daarom meenen sommigen heden ten dage, dat waar Johannes in Openb. 20 tot zes keer toe een bepaalden tijd aangeeft, dat er in dezen leerverschil is tusschen Paulus en Johannes. Alford denkt, dat het Paulus eenvoudig nog niet geopenbaard is geweest, en dat Johannes eerst later de Openbaring aangaande den bepaalden tijd ontvangen heeft. Zie zijne aanteekening op 1 Cor. 15:23.

Hoe dit zij, de kennis aangaande het bepaalde tijdsverloop wordt ons eerst gegeven aan het einde der Godsopenbaring. Dit verschijnsel zegt ons, dat het tijdsverloop niet het meest gewichtige is, en eveneens hebben we hier een voorbeeld van de toe-

nemende helderheid en volledigheid der Godsopenbaring. De uitdrukking, "de duizend jaren," alhoewel voorkomend in verband met een visioen, dat uiteraard niet in elk opzicht star-letterlijk kan worden genomen, moet hier nochtans in hare voor de hand liggende beteekenis worden verstaan. Aangezien "de overige der dooden" uitsluitend ziet op dezulken, die buiten Christus gestorven zijn, zoo besluiten we hieruit, dat er onder de heiligen op aarde tijdens het duizendjarige rijk geen sterven meer zal plaats hebben. De dood zal alsdan nog niet vernietigd zijn, want hij is de laatste vijand, die te niet gedaan zal worden; maar hij zal geene slachtoffers meer vinden onder het volk des Heeren. Alzoo zal er dan zijn eene opstanding der rechtvaardigen bij den aanvang, en eene opstanding ter verdoemenis aan het einde van de duizend jaren.

Hiermede is tevens de vraag beantwoord, wie deel zullen hebben aan de eerste opstanding. Op dit punt is er eenig verschil bij de voorstanders van eene ongelijktijdige opstanding. Er bestaat in hoofdzaak tweeërlei meening op dit punt:

a) In ouden en nieuwen tijd zijn er die meenen, dat alleen een bepaalde klas van geloovigen zullen deel hebben aan de eerste opstanding. Dan wijzen ze op het voorbeeld van den Apostel Paulus, die wel ten volle van zijne zaligheid verzekerd was, maar blijkens Fil. 3:11 nog niet van zijne eerste opstanding. Eveneens wijst men op Openb. 20:4, alwaar blijkbaar uitsluitend van de martelaren gesproken wordt. Het kan niet ontkend worden, dat hier eene moeilijkheid schuilt, doch men heeft hierbij te zeer uit het oog verloren, dat de Schrift de eerste opstanding ten nauwste verbindt met de leer van het genadeloon. En gelijk er nu graden van genadeloon zijn zullen, alzoo zal er in het opstandingslichaam graadverschil van eere en heerlijkheid zijn. En Paulus, ziende op de vergelding des loons, vreesde geenszins, dat hem de zalige opstanding alszoodanig zou ontgaan, maar wel, dat hij de bizondere eer der genadige vergelding zou kunnen missen. Er zullen volgens zijn eigen woord immers predikers zijn, die wel behouden worden doch geen genadeloon ontvangen.

Breeder kunnen we hier thans niet op ingaan. Voor nadere ontvouwing van dit gewichtig stuk, zie het volgende hoofdstuk.

b) Wij gelooven op grond van den naam "de opstanding des levens" en "der rechtvaardigen," alsmede op grond van de volgende Schriftuurplaatsen, 2 Cor. 5:10; Rom. 14:10; 1 Thess. 4:16; 1 Cor. 15:23 en Openb. 20:6, dat al de herborenen zullen deel hebben aan de eerste opstanding. Deze beschouwing is thans de meest algemeene.

Sommigen hebben er behagen in om deze twee beschouwingen tegen elkander uit te spelen en het verschil breed uit te meten, doch daartoe heeft men geenszins het recht; want allen zijn het hierin eens, dat er eene eerste opstanding zal zijn, en dat na het duizendjarig rijk alleen de goddeloozen zullen opstaan ter verdoemenis.

Het zal nimmer gelukken, aan wie ook, om terwille van eene kleine moeilijkheid, een duidelijk geopenbaard leerstuk van de baan te ruimen.

Wij eindigen onze beschouwing over de eerste opstanding met de woorden van den uitnemenden Joseph A. Seiss en betuigen daarmede onze volle instemming:

"De opstanding der heiligen is geheel afgescheiden, zoowel in aard als in tijd, van de opstanding van 'de overige der dooden.' Schrapt dit leerstuk uit het boek der Openbaring en wij hebben het nog in de brieven van Paulus. Schrapt het uit de brieven en wij hebben het nog in het onderwijs van Jezus zelven. Schrapt het uit het geheele Nieuwe Testament en wij houden het nog vast en onwrikbaar in de heilige godspraken van Daniël en Jesaja. Edoch, dat de hand verdorre, die poogt deze leer uit eenig deel van Gods Woord te schrappen. Zij is daar, duidelijk en klaar, en geeft alle heiligen het recht te hopen op de verlossing hunner lichamen en hunne lichamelijke verheerlijking, bij den aanvang van het duizendjarig rijk."

De Opname der Geloovigen.

Even weinig als de Schrift nadruk legt op den tijd, doet ze dit op de bepaalde orde der toekomende dingen. Er zijn slechts een viertal plaatsen in het Nieuwe Testament, welke ons zeer in het algemeen eenige punten van orde aanbieden. Wij laten ze hier volgen.

Hand. 15:14-17. Hier hebben we:

1. de uitroeping der Gemeente uit alle volken;
2. de wederkomst des Heeren;
3. het herstel van Davids huis en van Israël;
4. de heerlijke gevolgen hiervan voor de gansche wereld. Zie ook Rom. 11:15.

1 Cor. 15:23-28. Deze plaats geeft ons:

1. de eerste opstanding;
2. het heerschen en richten van Christus;
3. de ten onderbrenging van al Zijne vijanden;
4. de overgave van het Koninkrijk aan den Vader;
5. God alles in allen.

2 Thess. 4:14-17. Hier blijkt:

1. de nederdaling van Christus in de lucht;
2. de eerste opstanding;
3. de verandering der levende geloovigen;
4. de opname der Gemeente in de lucht;
5. de wederbrenging met Hem.

Openb. 20. Deze plaats wijst op:

1. het binden van Satan;
2. de eerste opstanding;
3. het heerschen der opgewekten met Christus gedurende het vrederijk;
4. de opstand van Gog en Magog aan het einde;
5. de tweede opstanding;
6. het laatste gericht.

Uit deze plaatsen kan men zien, dat de juiste orde slechts in hoofdzaken is aangegeven. Als men derhalve lieden hoort, die alles zoo haarfijn in orde weten voor te stellen, dan mag men in den regel wel een vraagteeken plaatsen achter hun spreken. Er kan niet genoeg aan herinnerd worden, dat de profetie niet gegeven is tot bevrediging van de menschelijke nieuwsgierigheid—want deze is eene zonde tegen het tiende gebod—maar tot leering, wederlegging, verbetering, onderwijzing, en tot de rijkste vertroosting.

Wanneer de Heere komt, dan zullen er levende geloovigen zijn. 't Zal een klein kuddeke wezen. Hij zal niet veel geloof op aarde vinden. Ook de wijze maagden zullen slapen en de liefde van velen zal deerlijk afgekoeld zijn, maar dit neemt niet weg, dat de geloovigen niet allen in de graven zullen rusten.

De geloovige ontslapenen zullen het eerst worden opgewekt. Zooveel blijkt genoegzaam, dat deze de levenden voorgaan in de verheerlijking. Doch tijd zal er niet verloopen tusschen de eerste opstanding en de verheerlijking der nog levenden.

Het opstandings-lichaam zal gelijkvormig zijn aan Christus' heerlijk lichaam. Fil. 3:21. En wil men zich iets van deze heerlijkheid voorstellen, dan leze en herleze men de majestueuse beschrijving in Openb. 1. Zóó overtreffend heerlijk was de Christus, dat Johannes, die Hem anders toch zoo goed gekend had, als dood aan Zijne voeten nederviel. De geliefde jonger had nog vleesch en bloed, en dit kan de heerlijkheid van het verheerlijkte niet verdragen. Het wordt er door overstelpt. Dit opstandingslichaam zal naar de beschrijving van Paulus in 1 Cor. 15 een vijftal eigenschappen bezitten. Het zal zijn: *onverderfelijk, heerlijk, krachtig, geestelijk,* en *onsterfelijk.* Doch niet alleen de opgewekte heiligen zullen zulk een lichaam ontvangen, maar ook de levend overgeblevenen. Ook zij zullen dan overkleed worden met het lichaam der heerlijkheid. En over dit alles verloopt hoegenaamd geen tijd, want de Schrift zegt ons nadrukkelijk in 1 Cor. 15:51, dat deze verandering geschiedt in *een punt des tijds,* in een ondeelbaar oogenblik.

Met het ontvangen van het nieuwe lichaam is hunne aanneming tot kinderen voltooid. Alsdan zal hunne openbaring in

heerlijkheid plaats hebben. Rom. 8: 19; Col. 3:4; 1 Joh. 3:2. Hier heeft de wereld steeds eene kruis-gemeente aanschouwd, doch dan zal zij zich met Christus openbaren in heerlijkheid en majesteit, en wel voor de oogen van het gansch verbaasd heelal. De z.g. publieke rechtvaardiging zal dan plaats hebben.

In datzelfde ondeelbaar oogenblik zullen blijkbaar tevens al de uitverkorenen bijeenvergaderd worden. Men vrage niet, hoe dit kan, dewijl een geestelijk lichaam, d.w.z. een lichaam, dat geheel door den H. Geest geregeerd wordt, al zeer weinig aan tijd en plaats gebonden zal zijn. Men denke b.v. slechts aan het verheerlijkt lichaam van Hem, wien zij dan gelijkvormig gemaakt zullen zijn.

Dan zal de eene, heilige, algemeene Christelijke Kerk geen voorwerp van geloof en hope meer zijn, maar heerlijke werkelijkheid. Eene andere heilstaat der Kerk dan deze komt er niet. De ware eenheid der Kerk is geene confederatie, zooals men die heden ten dage najaagt, maar eene geheiligde vereeniging rondom den verheerlijkten Christus. Dan, en niet eerder, zal er zijn éene kudde onder éen Herder, Joh. 10: 16; dan wordt alles onder het ééne Hoofd, Christus, bijeenvergaderd; dan zullen al de heiligen tezamen ten volle begrijpen welke de breedte, de lengte, de diepte en de hoogte zij van de liefde van Christus. Dan zal er in werkelijkheid eenigheid des geloofs zijn en eenigheid van kennis van den Zone Gods. Ef. 4: 13. En Christus zal dan ten volle verheerlijkt worden in al Zijne heiligen en bewonderd door allen die in Hem gelooven. 2 Thess. 1: 10.

Na de *saamvergadering* van alle geloovigen uit de vier windstreken der gansche aarde, Matth. 24: 31, heeft op hetzelfde moment de *toevergadering,* anders gezegd, de opname, tot Hem plaats. 1 Thess. 4: 17; 2 Thess. 2: 1; Joh. 14: 2, 3; Matth. 24: 29; (Zie Kantt.)

Men spreekt in dit land en in Engeland veel van eene *secret rapture,* eene heimelijke opname der Gemeente in de lucht, alwaar de wereld niets van zou bemerken, doch we hebben met onzen besten wil nog nergens eenig bewijs voor deze meening kunnen vinden. Wel voor het tegendeel, want Hij komt *hoorbaar,* 1 Thess. 4: 16, en *zichtbaar,* Matth. 24: 30.

Dat er evenwel eene opname der geloovigen zal plaats hebben, kan met de Schrift in de hand niet wel geloochend worden. De drie laatstgenoemde teksten wijzen daarop kennelijk henen. Christus komt eerst blijkbaar *om* en later *met* de Zijnen.

Maar, zoo zal men zeggen, dan stelt ge een tweeërlei wederkomst des Heeren. Hiertegen merken we op:

a) dat er volgens de oude profeten in 't geheel maar één komst van Jehova tot Zijn volk is. Zij onderscheidden zelfs in het geheel niet tusschen eene eerste en eene tweede komst, zooals wij dit thans doen;

b) dat de benaming *tweeërlei wederkomst* niet juist is, daar we hier enkel met onderscheidene phasen van Zijn ééne wederkomst te doen hebben;

c) dat alles geschiedt in den eenen *dag des Heeren,* doch deze dag is, zooals thans algemeen wordt toegestemd, geen dag in den engeren zin des woords;

d) dat Christus bij de opname der Gemeente blijkbaar niet op de aarde komt. De geloovigen worden Hem tezamen tegemoet gevoerd in de lucht. 1 Thess. 4:17;

e) dat de Schrift ons duidelijk leert een onderscheid tusschen de komst des Heeren *om* Zijn volk en *met* Zijn volk. Men leze met aandacht 1 Thess. 4:14-17. Al de plaatsen, welke zeggen, dat Hij wederkomen zal met al de heiligen, onderstellen, dat Hij eerst om hen gekomen is; Hij zal staan op den Olijfberg met de Zijnen;

f) dat de beelden, die de Schrift voor beide gebruikt, wijzen op dit onderscheid. Voor Zijn volk komt Hij als de Bruidegom; als de Vriend, Joh. 14:3, de Verlosser, 1 Thess. 4:16, de Loonbetaler, 1 Tim. 3:8, Openb. 22:12. Maar ten aanzien van de goddeloozen is het altoos donder en bliksem, storm en wervelwind;

g) dat Paulus in 1 Cor. 15:51 deze komst om de geloovigen eene *verborgenheid* noemt. Blijkbaar is deze waarheid eerst aan Paulus geopenbaard geworden, zoodat men er niet veel duidelijke teksten voor moet zoeken.

Waarom zou er geene korte spanne tijds kunnen verloopen tusschen de komst des Heeren *om* en die *met* de Zijnen? Wetende dat de dag des Heeren een *aioon,* eene bedeeling, zal zijn, moeten we niet de fout begaan van Zijn toekomstig werk te willen inkrimpen tot het werk van een twaalf-urigen werkdag.

Dat de Schrift dezen tijd niet nadrukkelijk noemt, doet niets ter zake, want zij geeft ons wel meer voorbeelden in de profetie, van verzwijging van een bepaalden tijd. Zoo is b.v. Jes. 61:2 gescheiden door een komma, dat een tijdperk van reeds bijna twee duizend jaren aanduidt. Zie ook Luk. 4:20. Waar dit nu gedaan kon worden ten aanzien van de eerste komst des Heeren, daar kan men dit eveneens verwachten in betrekking tot de tweede.

Ongetwijfeld zal deze opname der Gemeente plaats hebben vóór de *groote verdrukking.*—Jer. 30:7; Dan. 7:1; Matth. 24:21; Markus 13:19; Openb. 3:10; 7:14—die over de gansche aarde komt en waarvan de historie de weerga niet kent. Israël zal kennelijk door deze verdrukking heengaan, zooals inzonderheid uit de twee eerstgenoemde teksten blijkt. Doch de geloovige Gemeente zal er uit verlost worden, gelijk de Heere reeds zoo menigmaal gedaan heeft in de historie des heils (Noach, Lot, Roode Zee, verwoesting van Jeruzalem). En alleen dus genomen kan de toekomst des Heeren voor de Gemeente de blijde, bezielende en bestendige hope zijn, wat met haar doorgang door de groote verdrukking niet best zou kunnen.

En terwijl Israël en de wereld in de groote verdrukking vergelding voor al hunne boosheid gedaan wordt en de dan uit de lucht geworpen booze geesten schrikkelijk huishouden onder de aardbewoners, heeft de Gemeente *verkwikking,* 2 Thess. 1:7, in gemeenschap met haren Heer. De van de booze geesten gereinigde lucht is alsdan, naar veler meening, hare tijdelijke woonplaats. Aldaar zal ze voor den rechterstoel van Christus geopenbaard worden, om de rechtvaardige vergelding voor de goede werken te ontvangen. Doch hierover in een volgend hoofdstuk.

Deze komst des Heeren tot opname der Gemeente is de eigenlijke hope der Gemeente, die al het andere heil omvat. Zelve verlangt Hij hiernaar, want Hij wil dat Zijne Gemeente als Zijn lichaam zal zijn, waar Hij is. Joh. 12:26; 14:3; 17:24. Zelf

wacht Hij hierop. Hebr. 10: 13 (grondtekst), Openb. 1 : 9. Zijn Geest roept tot Hem : *kom,* en Hij verzekert ons in Zijne allerlaatste belofte, dat Hij haastelijk komt. Openb. 22. Eens gaf Hij Zich in grondelooze ontferming voor Zijne Gemeente; thans heiligt Hij haar; in de toekomst zal Hij haar vóór Zich en den Vader stellen, vóor de engelen en de duivelen, ja vóor de gansche wereld als "eene Gemeente,die geen vlek of rimpel heeft of iets dergelijks, heilig en onberispelijk." Ef. 5 : 27. Dan zullen ons als mede-erfgenamen met Christus alle dingen ten volle geschonken worden in daadwerkelijk bezit. Rom. 8: 17, 32; Ef. 1 : 11. Thans bezit de Gemeente de eerstelingen, maar dan komt de volle oogst der heerlijkheid, de oogst van een altoosdurende en volmaakte gemeenschap met den Heere en met al de heiligen. "En alzoo zullen wij altijd met den Heere wezen." Het is omdat wij in ons leven Hem zoo goed kunnen missen, dat wij elkander zoo weinig vertroosten met deze woorden. Alleen de ware liefde haakt naar de volle gemeenschap. Alleen de reine bruid verlangt vurig naar de komst des Bruidegoms.

HET GENADELOON.

Voor vele geloovigen is er ten aanzien van het toekomstig gericht eene moeilijkheid. Eenerzijds lezen ze in de Schrift: "Die in Hem gelooft, wordt niet veroordeeld," Joh. 31 : 18, en "Er is geene verdoemenis voor degenen, die in Christus zijn," Rom. 8: 1, terwijl ze anderzijds lezen, dat wij allen voor den rechterstoel van Christus moeten geopenbaard worden, 2 Cor. 5: 10, alsmede dat de Heere Zijn volk oordeelen zal, Hebr. 10: 30. In een en ander meent men dan soms onoplosbare tegenstellingen te ontdekken, waar men niet het eigenlijke uit wijs kan worden. Wij schrijven hier af het kostelijk antwoord dat de Heidelberger geeft op de 56ste vraag: "Wat gelooft gij van de vergeving der zonden?" Antwoord: "Dat God om des genoegdoens van Christus wille, al mijne zonden, ook mijnen zondigen aard, waartegen ik al mijn leven lang te strijden heb, nimmermeer wil gedenken, maar mij uit genade de gerechtigheid van Christus schenken, *opdat ik nimmermeer in het gericht Gods kome.*" Het officieel standpunt der Geref. Kerk is dus—en zeer terecht—dat een gerechtvaardigde nimmermeer in het gericht Gods komt. Christus is voor hen geoordeeld en heeft alzoo voldaan aan Gods recht, en God eischt geen twee betalingen. Zij zijn in Christus door rechterlijke toerekening en evenmin als Christus kan geoordeeld worden kunnen ook zij die in Christus zijn, worden getroffen door het gericht Gods. En als de Apostel zegt in Heb. 10: 30 dat de Heere Zijn volk zal oordeelen, dan wil hij hiermede zeggen, dat de Heere Zijn volk zal *wreken, recht doen,* tegenover hunne wederpartijders. Men lette slechts op het verband.

Dit alles neemt evenwel niet weg, dat wij allen voor den rechterstoel van Christus moeten geopenbaard worden, om weg te dragen hetgeen in het lichaam is geschied, hetzij goed, hetzij kwaad, 2 Cor. 5: 10. Zij die eene gemengde opstanding leeren, zien hierin veelal eene aanduiding, dat alle menschen eenmaal in

dichte en dooreenwriemelende drommen voor den strengen Rechter op den grooten witten troon moeten verschijnen. De leer van een gemengd en gelijktijdig oordeel gaat gewoonlijk samen met die van een gelijktijdige opstanding. Doch ook hiervoor geeft de Schrift ons niet het minste recht. Deze twee zienswijzen gaan gewoonlijk samen, en ze zijn beide even onbijbelsch, want

a) het *allen* van 2 Cor. 5: 10 slaat blijkens heel het verband duidelijk op de geloovigen alleen.

b) De rechterstoel van Christus is geheel iets anders dan de groote witte troon van Openb. 20. Vóór den eerste komen alleen de geloovigen en aan het begin van den dag van Christus, d.i. het vrederijk en vóór den laatste komen alleen de goddeloozen aan het einde van het duizendjarig vrederijk.

c) De idee van de bonte dooreenmengeling van de verheerlijkten en de verlorenen is ongerijmd.

d) Niet alleen de *tijd* maar ook de *plaats* van beide is verscheiden. De rechterstoel, de *bema,* van Christus zal in de lucht zijn, waarheen de geloovigen zijn opgenomen en de groote witte troon op de aarde.

e) Het *doel* van beide loopt zeer ver uiteen. Het doel van de eerste is de vergelding des loons uit te reiken naar den maatstaf der werken en het doel van de laatste is niets minder dan de verwijzing naar het eeuwig verderf van het aangezicht des Heeren. Hier staan niet de *werken* maar de *personen* op den voorgrond.

De geloovigen kunnen zich alzoo gerust op Christus' woord verlaten, als Hij zegt: "Voorwaar, voorwaar zeg Ik u: die Mijn woord hoort en gelooft Hem, die Mij gezonden heeft, die heeft het eeuwige leven en komt niet in de verdoemenis (gericht, oordeel) maar is uit den dood overgegaan in het leven." Zij komen niet met de goddeloozen in het algemeen gericht, maar wel zal het gericht gaan over hun leven en werken.

Tengevolge van eene gebrekkige Eschatologie (leer der laatste dingen) is er haast volslagen gemis aan de rechte waardeering van het heerlijke stuk van het genadeloon. De Heere roept Zijn volk evenwel op de laatste bladzijde der H. Schrift nog plechtig

toe: "Zie Ik kom haastelijk en Mijn loon is met Mij om een iegelijk te vergelden gelijk zijn werk zal zijn." Wie dus schrijft over de toekomst des Heeren mag de leer van het loon der vergelding niet verzwijgen. Waar echter de werken over de toekomst des Heeren over dit gewichtig onderwerp zoo goed als geheel zwijgen, daar wenschen wij hierop juist iets breeder in te gaan.

Van ontwikkeling dezer "diep ingrijpende loonquestie" als Kuyper haar noemt, is nog geen sprake geweest. Er is ongetwijfeld geene andere waarheid, die dermate veronachtzaamd is door de Theol. wetenschap en de Gemeente als deze. Wanneer wij de geschiedenis hierover nagaan, dan zien we dat de jeugdige Kerk er al ras te veel uit afleidde. Zij leidde er de verdienstelijkheid der goede werken uit af.

Rome liep verder in dit spoor en beging steeds de groote fout van het *loon,* waarvan de Schrift zoo vele malen spreekt, te verklaren van den hemel of het eeuwig leven.

De Reformatoren, alhoewel ze er oog voor hadden, kwamen niet tot de ontvouwing dezer rijke waarheid. Het was hunne roeping, om de hoofdwaarheden tegenover Rome te handhaven, en daarom zwegen zij blijkbaar over deze belangrijke waarheid om opvoedkundige redenen.

Bij de latere kerken der Reformatie was er steeds een angstvallige en dwaze vrees van in Rome's vaarwater te verzeilen. Toch had men toen aan het werk moeten tijgen, om ook deze duidelijk geopenbaarde waarheid te ontvouwen.

Het Rationalisme sloeg op hol met de onafhankelijke moraal van de deugd om de deugd. Bij hen kon er uiteraard van genadeloon geen sprake zijn. De zedeleer van Kant sluit het beslist uit.

Mystieke en Antinomiaansch gezinde richtingen waren hiertegen gewoonlijk zeer vijandig, dewijl ze als slordige geloovigen geene beminnaars waren van de goede werken zelve en dus volstrekt niet gediend waren met dezen prikkel tot de goede werken.

In het algemeen echter was het weinig leven bij de toekomst des Heeren de oorzaak, dat men geen oog had voor deze troostrijke waarheid. Heeft men geen oog en hart voor de persoonlijke komst van onzen dierbaren Heiland, dan natuurlijk ook niet voor

het werk, dat Hij als de Zaakwaarnemer des Vaders alsdan zal doen.

Zoo leidde dan, als altoos, ook hier weder de eene zonde tot de andere, zij het dan ook geene zonde van bedrijf maar van nalatigheid. Wij spreken opzettelijk van zonde, want de veronachtzaming en stelstelmatige verzwijging dezer waarheid is verre van verschoonbaar en van onberekenbare schade gebleken voor het Christelijk leven tot op den huidigen dag.

Waardeering en ontwikkeling dezer waarheid wordt geëischt, om de volgende redenen:

Ten eerste door den verschuldigden eerbied voor de H. Schrift in haar geheel en in al hare deelen. De leer van het genadeloon is een stuk van de profetie. En dat het geen gering stuk is moge den lezer daaruit blijken, dat er naar onze berekening niet minder dan 200 verzen in het N. Testament slaan op dit heil, hetzij dan meer nadrukkelijk of meer zijdelings en indirect.

Ten tweede eischt deze waarheid nadere ontvouwing met het oog op de geloovigen zelve. Uit nederbuigende goedheid wil de Heere deze belooning aan de geloovigen voorhouden als een aanlokkelijken prijs voor den looper in de loopbaan. Indien toch een beker koud waters in den naam eens discipels aan een discipel gegeven, geenszins onbeloond zal blijven, wat troost moet ons deze leer dan niet bieden in tijden, waarin we worden geroepen om de smaadheid van Christus te dragen. De Gemeente moet weten, dat God er Zijn eer in stelt, om te beloonen in de toekomst des Heeren; dat Hij zonder genadeloon niet gediend wil worden, en dat zij Hem niet op de rechte wijze dient, wanneer ze niet blikt op de vergelding des loons.

En ten derde achten we ontwikkeling dezer stof dringend noodig met het oog op onzen tijd. Wij beleven tijden, waarin de strijd des geloofs en des levens voor de vromen onzer dagen steeds zwaarder zal worden. Het profetisch Woord heeft ons dit voorspeld. Wijl de ongerechtigheid zal vermenigvuldigen, zoo zal de liefde van velen verkouden. Satans toorn zal in de laatste tijden bijzonder groot zijn. Men sla verder een vluchtigen blik op de zwarte schilderij, die Paulus eenmaal en andermaal ophangt van de laatste tijden. Naarmate nu het kruis zwaarder voor de

geloovigen zal drukken, dienen zij meer dan ooit te voren den blik te richten op de toekomstige vergelding des loons. Want alleen dan, wanneer we ons overtuigd houden, dat het kruis dra door den Heere Zelf verwisseld zal worden met een kroon, kunnen wij de rechte kruisdragers zijn.

Het spreekt wel haast vanzelf, dat hier geene volledige behandeling van dit stuk der profetie verwacht moet worden. Het kan hier alleen ter sprake komen van uit het oogpunt der toekomende dingen. Ten einde echter het eschatologisch belang dezer waarheid te belichten is het, ook vanwege de groote onbekendheid dezer waarheid, noodig om allereerst kortelijks stil te staan bij het *begrip,* den *grondslag* en het *karakter* van het genadeloon.

1. Het *begrip.—Het genadeloon is die vrije gunstdaad Gods, waardoor Hij, naar Zijne beloften, in de toekomst van Christus en door Dezen, aan Zijn volk, naar den maatstaf hunner goede werken, eene bijzondere mate van heerlijkheid uitdeelt.*

Het begrip *genade* moet hier opgevat in den zin van onverdiende gunstdaad Gods, niet aan nog schuldige en onverloste, maar aan gerechtvaardigde zondaars bewezen. In dit woord *genadeloon* schuilt dus tegenspraak, want genade sluit het begrip loon uit, en loon sluit het begrip genade uit. Deze twee zijn volstrekte tegenstellingen. Men moet het begrip genade hier in genoemden zin vasthouden, doch de term *loon* moet hier nader verklaard. Indien we dit woord hier nemen in zijn gewone beteekenis, dan is het geheel onjuist. In den gangbaren zin verstaat men er een door den arbeider vooraf bedongen som door, die hem door den werkgever als verschuldigd bedrag wordt uitgekeerd. Het begrip bezoldiging deugt voor deze zaak al evenmin, want ook dit is een van te voren vastgestelde uitbetaling voor bewezen diensten. Ook hier is er wederzijdsche overdrachte van zekere waarde. Ons Hollandsch woord *fooi* klinkt voor deze hoogheilige zaak wat al te plat, anders zou dit de juiste term zijn voor de bedoelde zaak, want wat het fooistelsel is in onze menschelijke samenleving, is het genadeloon in het Koninkrijk Gods. Het woord, dat het naast bij fooi komt is belooning, en dit is de meest juiste term om deze zaak aan te duiden. Want ten eerste sluit belooning de idee van vrijheid in van de zijde des belooners. Er

is niets bedongen, niets geëischt, niets vastgesteld. Ze is geheel onverplicht, zoodat hier plaats is voor genade als vrije gunst des belooners. En in de tweede plaats is belooning voor den beloonde een blijk van waardeering voor goede daden.—Zoo is dan de uitdrukking *belooning uit genade* verkieselijker, wijl juister, dan de uitdrukking *genadeloon*. Het historisch gebruik en de kortheid van dezen term, geeft het echter recht op handhaving. Gemakshalve bedienen we er ons daarom ook van.

2. *Grondslag.*—Wanneer wij spreken van genade in den zin van vrije gunst, dan zou ons dit op de gedachte kunnen brengen, dat God evenzeer de goede werken der ongeloovigen onbeloond zou kunnen laten. Gewoonlijk stelt men zich dit zoo voor. Toch is dit geheel onjuist. Er is goddelijke noodwendigheid in het uitkeeren van het genadeloon. Want de grondslag van de toekomstige belooning is de vergeldende gerechtigheid Gods. Evenzeer als God het kwade moet straffen, moet Hij krachtens Zijn heilig wezen het goede beloonen. Het is een schadelijke eenzijdigheid, wanneer men wel sterken nadruk durft leggen op Zijne wrekende en niet tevens even sterk op Zijne beloonende gerechtigheid. Bij zulk eene voorstelling wordt God een wreed strafrechter, die gansch geen behagen in het goede kan hebben. Hij kan het goede evenmin onbeloond laten, als het kwade straffeloos aanschouwen. Door het laatste zou Hij Zijn troon, gegrondvest op recht en gerechtigheid, laten ondermijnen; door het eerste zou Hij Zijn troon doen dalen in glorie. Gods gerechtigheid toch omvat niets minder dan het stellen en handhaven van de zedelijke wereldorde. Krachtens hetzelfde beginsel, waardoor Christus aan het kruis moest, worden de geloovigen beloond. Alleen Christus moest aan het kruis krachtens Zijne strafeischende gerechtigheid, terwijl de geloovigen beloond worden uit kracht van Zijne beloonende gerechtigheid. De gerechtigheid Gods is het beginsel der verlossing voor de geloovigen.

Door recht worden ze verlost en door recht ontvangen zij de bijzondere mate van heerlijkheid in het genadeloon. Er is dus noodwendigheid in het uitkeeren van het genadeloon. Het is van het hoogste belang, om dit wel in te zien en streng te handhaven. Alleen men verwarre de noodwendigheid niet met noodzakelijk-

heid. Deze is van buiten, gene van binnen, voortkomend uit recht en liefde. Ook de verstgevorderde brengt door zijne goede werken geene noodzakelijkheid aan, waarom God zijne goede werken zou moeten beloonen. Het noodwendige van het genadeloon komt nergens sterker in uit, dan in Hebr. 6: 10, alwaar we dit opmerkelijk woord lezen: "want God is niet *onrechtvaardig,* dat Hij uw werk zoude vergeten en den arbeid der liefde, die gij aan Zijn naam bewezen hebt, als die de heiligen gediend hebt en nog dient." Hier wordt gezegd, dat God hunne goede werken zelfs niet kan vergeten, omdat Hij niet onrechtvaardig kan zijn. Indien God, stel dat dit mogelijk ware, hun goed werk onbeloond kon laten, dan zou Hij onrechtvaardig kunnen zijn. Zie ook 2 Thess. 1 : 7.

Dit nu wel in te zien is van zoo hoog belang, want wel verre van loondienst te bevorderen, snijdt deze gedachte juist alle loonzucht bij den hartader af, omdat we alzoo zien, dat God in het schenken van het genadeloon alleerst en allermeest Zichzelf beoogt. Dat Hij niet onrechtvaardig is, dat Hij ons werk vergeet, moet ons doen zien, dat het onzerzijds zeer onrechtvaardig is, om Zijn loon te vergeten. Hij wil beslist niet gediend worden zonder deze belooning, want Hij vindt hierin de glorie Zijner vergeldende gerechtigheid. Het is derhalve om Zijner gerechtigheid wil, dat de geloovigen als Mozes en al de Apostelen op de vergelding des loons moeten zien. Zij die deze leer als gevaarlijk van de hand wijzen, weten niet wat ze doen.

Men zou hier kunnen vragen of we bij deze beschouwing van de noodwendigheid der belooning het begrip genade niet verliezen; of we dan nog wel kunnen spreken van de vrije gunst desbetreffende. Ons antwoord is zeer zeker, want:

a) Het doen van de goede werken is op zichzelve reeds groote genade. Het is God die in ons werkt het willen en het werken tot het doen der goede werken.

b) Dat God ons bekend maakte met het genadeloon als een prikkel tot godzaligheid is blijk van Zijne ongehoudene goedheid. Als de absoluut Souvereine had Hij het volste recht, om alleen maar te eischen en te bevelen zonder eenige beweegreden of prikkel. Doch in Zijne nederbuigende goedheid wijst Hij altoos op de voordeelen, aan Zijn dienst

verbonden, en op de nadeelen, verbonden aan den dienst van Satan en zonde. Hij dringt aan met den drang der liefde en Hij spoort Zijn volk steeds aan tot heiligheid door hen te wijzen op de heerlijkheid als in onafscheidelijk verband staande met onzen levenswandel.

c) Ook de inhoud van het genadeloon is alleen door Christus verworven en wordt ons *om* en *in* Hem toegepast. Van nature lagen wij onder dood en doem. Alles wat de zondaar daarboven krijgt, is enkel genade. Dit stemmen niet alleen alle oprecht geloovigen toe op aarde, maar evenzeer de verheerlijkten, doordien ze daarboven hunne kronen nederwerpen voor de voeten Gods. Openb. 4 : 10 ; 5 : 13 ; 19 : 4.

d) Er bestaat hier even weinig eene tegenstelling tusschen genade en recht als bij de rechtvaardiging des zondaars. Ook deze geschiedt om des genoegdoens van Christus en toch om niet. Tusschen deze twee zou alleen dan een tegenstelling bestaan, indien God niet Zelf den Christus met Zijne voldoening om niet had gegeven. Zoo nu heeft God ook hier door Zijne gerechtigheid Zelf het genadeloon verordend, terwijl Hij het door de genade in Christus aan den zondaar toepast. Neen, alle roem is uitgesloten. Hunne werken volgen de in Jezus ontslapenen. Zij gaan hun dus niet, zooals Rome het eigenlijk wil, vooraf, teneinde hen de hemelpoort te openen.

Alle loonzucht is afschuwelijk. Het is niet alleen eene uiting van een slaafschen geest, maar beslist vijandschap tegen God, dewijl het God tot schuldenaar wil maken. Dit hebben de vromen, als bij onmiddelijke aanschouwing steeds wel gevoeld, weshalve ze veelal een onverwinlijken afkeer hadden van allen loondienst. Het is bovendien op zichzelf eene eeuwige onmogelijkheid, dat de mensch iets verdienstelijks voor God kan doen, want om dit te doen, zou hij God eenige waarde moeten toebrengen, die hijzelf niet bezit en men gevoelt dat dit absurd is.

3. *Karakter.*—Gelijk de godgeleerdheid in het Oude Testament de begrippen Sion, Kerk, Koninkrijk, Israël, Gemeente gewoonlijk door elkander klutst, zoo geschiedt dit in het N. T. veelal ten aanzien van de begrippen hemel, zaligheid, eeuwig leven, erfe-

nis, heerlijkheid en genadeloon. Voornamelijk ten aanzien van de meer eschatologische begrippen heerscht er veelal de schromelijkste begrips-verwarring; ergerlijk en bedroevend voor dengene die zijn aandacht meer bepaaldelijk aan deze dingen wijdde. We kunnen hier slechts op wijzen, want het ligt ver buiten ons bestek, om hierop thans in the gaan. Slechts zij hier gewezen op het onderscheid tusschen de zaligheid en het genadeloon. Dit laatste woord komt in den Bijbel nergens voor. Gewoonlijk wordt de zaak, er mede bedoeld, uitgedrukt door het begrip *heerlijkheid.*

(*a*) De zaligheid wordt den *onbekeerden zondaar* voorgehouden, terwijl daarentegen de geloovigen uitsluitend worden aangespoord door het genadeloon. Dit is alleen voor hen, gelijk trouwens alle beloften Gods.

(*b*) De zaligheid is een *genadegift,* waarbij in het geheel geen werk in aanmerking komt. Jes. 55:1, Joh. 4:10, Rom. 6:23, Ef. 2:8, 9. Hierbij komt zelfs niet de mensch als factor in aanmerking. Geheel anders is dit echter bij het genadeloon. Daarbij komt de mensch wel ter dege in aanmerking. Matth. 6:1-20; 10:42; 1 Cor. 3:10-15; 9; 2 Tim. 4:7, 8; Openb. 22:12.

(*c*) Bij het genadeloon wordt steeds de vrije gave der zaligheid *ondersteld;* alsmede dat hij, die deze gave ontving, krachtens dezelve kan werken voor den Heere. De genadegift onderstelt niets anders dan een doemschuldig schepsel. Genade*gift* en genade*loon* dient men dus nauwkeurig te onderscheiden.

(*d*) De zaligheid is *voor allen gelijk,* want deze is *de volheid van eeuwig goddelijk geluk.* De eene hemeling kan dus niet meer zalig zijn dan de andere, dewijl ze allen even vol zijn van goddelijk geluk. De zaligheid drukt dus de staat en de gelijkheid van allen uit. Maar, gelijk er naar de oude vergelijking grootere en kleinere gevulde vaten zijn, zoo zal er ook daar de rijkste verscheidenheid zijn in graad en mate van heerlijkheid. Dit nu staat, naar luid der Schrift, in oorzakelijk verband met het leven der geloovigen op aarde. Niet de zaligheid als zoodanig.

(*e*) Weer een ander punt van onderscheid is deze, dat de zaligheid niet alleen voor allen in wezen gelijk is, maar dat ze ook is voor *al* de geloovigen, voor al de uitverkorenen, terwijl daarentegen volstrekt niet alle geloovigen het loon der genade ontvan-

gen; 1 Cor. 3: 10-15 leert ons nadrukkelijk, dat *zelfs niet alle predikers, die zalig worden, genadeloon ontvangen.*

(*f*) Eindelijk valt als punt van onderscheid nog aan te geven, dat de zaligheid reeds een *tegenwoordig bezit* is, terwijl het genadeloon inzonderheid *in den dag van Christus* wordt uitgekeerd. Zeker, ook hier is er reeds heil aan Zijn liefdedienst verbonden, maar dit neemt toch niet weg, dat we bij genadeloon voornamelijk met profetie te doen hebben. En nadat we ter opheldering zeer kort hebben stilgestaan bij het begrip, den grond en het karakter, moet verder nog beknoptelijk op de profetische zijde van dit heil gewezen.

Wanneer wordt het genadeloon geschonken? Deze vraag zal ons onder de bespreking reeds eenigermate duidelijk zijn geworden. Het wordt ons niet ten volle geschonken, alvorens de Heere komt tot volkomen verlossing en verheerlijking Zijns volks. Wel werpt ook dit toekomstig heilgoed zijn licht ons in deze donkere wereld voor de voeten, ja, in het hart zelfs, en zijn we ook desbetreffende in hope zalig, maar intusschen blijft dit volle heilgoed toeven tot den dag aller dagen. Hoezeer we ook vasthouden, dat de godzaligheid tot alle dingen nut is, en dat de dienst des Heeren in zijn leed en strijd, in zijn smaad en zelfverloochening reeds de zaligste geneugten kan geven aan het geloovig hart, waardoor het zelfs psalmen kan zingen in den nacht, dit alles neemt niet weg, dat we zeer eenzijdig gaan, zoo we dit het eigenlijke genadeloon heeten.

Wij menschen vervallen zoo licht in uitersten en zoo zijn we ook licht geneigd, om de eene waarheid ten koste van de andere te verheffen. Zoo hoort men niet zelden het tegenwoordig heil der geloovigen ophemelen ten koste van het toekomende. Hiermede verheerlijkt men God in geenen deele. De Schrift gaat hierin niet mede. Het is waar, men kan het tegenwoordig heil der geloovigen niet licht te hoog schatten, maar men dinge toch nimmer iets af op het *in hope zalig,* op het feit, dat wij hier nog maar de eerstelingen hebben en dat de volle oogst nog te komen staat, Rom. 8: 23, want dan eerst is er ruimte voor de blijde hope.

Deze valsche strekking van het oog te sluiten voor Christus' toekomstig werk, laat zich niet het minst gelden ten opzichte van

deze waarheid. Op de begrafenissen hoort en in de doodsberichten leest men gedurig weder, dat deze of gene vrome het loon der getrouwen ontvangen heeft. Wie eenigszins met den hartstocht der godsdienstige werkelijkheid bevangen is, kan hiermede geen vrede nemen, omdat de Schrift ons zoo duidelijk leert, dat de dag van Christus tevens de dag der loonsuitkeering is. Dit behoort tot het rechterlijk werk van Christus. De dag der wrake voor de goddeloozen is de dag der genadige vergelding voor Zijn volk. Jes. 34: 8; 35 : 4; 40: 10; 59: 16-20; 61 : 2, 3; 62: 11. Het *openbaar vergelden* van Matth. 6: 4, 6, 18 wijst ons ook heen naar het publiek gericht over de geloovigen in dien dag. De nederigheid en de milddadigheid zal vergolden worden in de opstanding der rechtvaardigen, Luk. 14: 14. Het wordt geschonken bij de oprichting van het Messiaansche Koninkrijk aan Israël, Matth. 19: 27, 28; 24: 47; 25: 31-46; Luk. 22: 28-30. De Apostel Paulus verwachtte zijn genadeloon niet eerder dan in den dag van Christus, 1 Cor. 3: 10-15; 4: 5; Fil. 2: 16; 1 Thess. 2: 19, 20; 3: 7; 1 Tim. 1: 12, 18; II Tim. 4: 8. De Apostel Petrus had dezelfde verwachting, 1 Petr. 1: 7; 5: 2-4. En bij Johannes ontmoeten we al weder hetzelfde, 1 Joh. 2: 28; II: 7, 8; Openb. 11: 18; 14: 13. De genadige belooning aan Zijn volk is een van de oogmerken van de wederkomst des Heeren, Matth. 17: 27; Openb. 11: 18; 22: 12. Deze uitkeering van het genadeloon staat in het nauwste verband met de opstanding der rechtvaardigen, Dan. 12: 2, 3, 13; Luk. 14: 14. Deze opstanding is er een deel van.

Wat nu den *inhoud* van het genadeloon betreft, moet streng worden vastgehouden, dat het Christus' loon is en dat het in de nauwste saamhoorigheid met Hem aan de geloovigen wordt geschonken in dien dag. De Vader zal ons dan *met Hem alle dingen* schenken. In die *alle dingen* is Zijn loon begrepen. Hij zegt dan ook op de laatste bladzijde der Schrift: "Zie, Ik kom haastiglijk, en *Mijn* loon is met Mij, om een iegelijk te vergelden, gelijk Zijn werk zal zijn." Wij weten dat Hij loon ontving op den arbeid Zijner ziel. Geen genadeloon, maar verdiend loon. Omdat Hij Zichzelven vernederd heeft beneden alle perk en peil, daarom heeft God Hem ook uitermate verhoogd, Fil. 2: 9. Op de diepste zelfvernedering volgde voor Hem de grootste verhooging. In dit

alles nu is Hij ons volmaakt voorbeeld en onze schuilende Borg. Ons voorbeeld, want ook hier geldt weder de regel, dat het lichaam het hoofd moet volgen. Ook voor Zijn volk geldt de wet der rechtvaardigheid, dat op de diepste zelfvernedering de hoogste heerlijkheid volgt. Wie zich vernedert, zal verhoogd worden. Door Zijne genade, maakt Hij Zijn kinderen klein, ten einde ze daardoor des te meer te verhoogen. Eveneens in het zien op de vergelding des loons is Hij ons voorbeeld. Volgens Heb. 12: 1, 2 heeft Christus op Zijn loon geblikt en heeft Hij met het oog daarop het kruis verdragen en de schande veracht. Ook uit Zijne bede: "Vader, verheerlijk Uwen Zoon," blijkt, dat Hij dorstte naar de glorie. Nu was dit loon van Christus wel geen genadeloon, maar toch werd dit, zoowel als dat der geloovigen, krachtens Gods rechtvaardigheid gegeven. Beide vloeien voort uit hetzelfde beginsel der beloonende gerechtigheid Gods.

Maar Christus, de Middelaar, is niet alleen in het zien op het loon ons tot voorbeeld gesteld, Heb. 12: 1, 2, maar Hij is ook in het ontvangen daarvan onze Plaatsvervanger. Door Hem en met Hem ontvangen de getrouwen het loon. Hunne verhouding tot Hem bepaalt hier alles. Hoe meer ze in Hem blijven, voor Hem werken, op Hem wachten, hoe grooter de belooning der genade in dien dag zijn zal. De mate van het loon wordt eeniglijk door de verhouding tot Hem bepaald. De geloovigen lijden hier de smaadheid en de verdrukking van Christus. Mozes droeg reeds de smaadheid van Christus; Paulus vervulde in zijn vleesch de overblijfselen der verdrukking van Christus. Er is voor de Gemeente als het Lichaam van Christus een zekere mate van lijden bepaald, dat *moet* geleden worden. Daarom moeten de geloovigen ingaan in het Koninkrijk Gods door vele verdrukkingen. Er is zedelijke, goddelijke noodwendigheid bij dit lijden, als valt af te leiden uit het telkens herhaalde woordeke *dei,* dat ook van het lijden van Christus gebezigd wordt. Zie Luk. 24: 26; Hand. 14: 21; 1 Petrus 5: 9. In zulke plaatsen hebben we niet bloot profetie—want dan ware een ander woord gebezigd—noch verplichting van de zijde des menschen, maar we hebben hier een noodwendigheid, die voortvloeit uit de goddelijke rechtvaardigheid in verband met de zonde en heerlijkheid.

Wat uiteraard de gevolgen der zonde zijn, dat laat God, naar deze wet der rechtvaardigheid, in Christus, tot eeuwige heerlijkheid werken. De lichte verdrukking, die zeer haast voorbijgaat, *werkt* nu een gansch, zeer uitnemend, eeuwig gewicht der heerlijkheid voor de geloovigen, II Cor. 4 : 17.

Wanneer wij nu wel inzien, dat het lijden der geloovigen, dat geleden wordt om hunne verhouding tot Christus, Diens eigen lijden is, dat het slangenzaad Hem in Zijne leden aanrandt, dan zullen wij ook begrijpen, waarom het zoo groote genade is, voor Hem te mogen lijden. De Schrift leert ons, dat wie met Christus de diepe vallei der vernedering en des lijdens ingaat, ook met Hem zal verheerlijkt worden. Hij is op den arbeid Zijner ziel tot Hoofd en Erfgenaam aller dingen gemaakt. Welnu wie hier Zichzelven verloochent en Zijn kruis Hem vroolijk nadraagt, die zal naar Gods Onfeilbaar Woord mede-erfgenaam met Hem zijn en met Hem heerschen. Dat de geloovigen dezelfde glorie met Christus als den Middelaar—niet de ongeschapen glorie van Christus, als den Zone Gods!—ontvangen, leert de Schrift op onderscheidene plaatsen. Hij is de Erfgenaam aller dingen, de overwinnaars zullen alles beërven, Openb. 21 : 7. De heerlijkheid, die Hij van den Vader ontvangen heeft, geeft Hij hen, Joh. 17 : 21. Hij heeft een Naam ontvangen boven allen naam, Fil. 2 : 9; de geloovigen ontvangen dezen eveneens, Openb. 22 : 4. Hij zal eens zitten in Zijnen troon; zij zullen er met Hem zitten, Openb. 3 : 21. Hij heeft macht over de volken; de overwinnaars eveneens, Openb. 2 : 26, 27. Christus is de blinkende morgenster; zij ontvangen deze morgenster. Openb. 2 : 28. Hij wandelt in het wit; zij zullen met Hem wandelen in het wit. Met Christus zullen ze heerschen als profeten, priesters en koningen. Als de Apostel Johannes zegt, dat wij Hem zullen gelijk wezen, dan is dit geene Oostersche overdrijving, maar heerlijke werkelijkheid, want zelfs hunne lichamen zullen gelijkvormig gemaakt worden aan Zijn heerlijk lichaam. Fil. 3 : 21.

Intusschen blijft nog de vraag van welken bizonderen aard deze genadige belooning zal zijn. Wie zal zich vermeten hierop met zekerheid te antwoorden. Ongedachte verrassingen zal God zijn volk weten te bereiden; immers heeft oog noch oor ooit ver-

nomen wat Hij Zijn liefhebbers bereidt. Toch geeft de Schrift ons ook hier enkele veelzeggende wenken. In de Gelijkenis van de talenten wordt ons gezegd, dat aan de talenten van de getrouwe dienstknechten meerdere talenten worden toegevoegd. Hieruit valt af te leiden, dat het genadeloon althans ten deele zal bestaan in eene *vermeerdering* van de reeds verkregen genade-goederen. Dezelfde waarheid vinden we aangegeven in de Gelijkenis van den getrouwen Huisverzorger en in die van de Ponden. En dezelfde gedachte vangen we alweder op uit de belofte, gegeven aan de getrouwen te Sardis. Daar waren enkele namen, die hunne kleederen niet bevlekt hadden, en nu belooft de Heere hun, dat ze met Hem zullen wandelen in witte kleederen, overmits zij het waardig zijn. Aan de onbevlekte kleederen, die ze hier reeds hebben, worden dus vlekkelooze kleederen toegevoegd. Het genadeloon als de bizondere trap van heerlijkheid zal dus blijkens de Schrift een verheerlijkt verlengstuk zijn van de reeds verkregen genade-goederen. De genade is de heerlijkheid in knop, en door de toekomstige verschijning van de Zon der gerechtigheid, zal die knop openbreken in veelvoudige pracht.

Verder kunnen we in betrekking tot het karakter van het genadeloon zeggen, dat de goede werken der zalig ontslapenen dezen niet bloot volgen, Openb. 14: 13, maar zij volgen ook bepaaldelijk om hen. Zij volgen niet slechts *op*, maar ook *om* hen. De werken uit het geloof, naar de wet Gods en tot Gods eere zijn van eeuwigheid af voorbereid geweest, Ef. 2: 10, en zij zullen ook niet door den tand des tijds vergaan, maar de eeuwigheid verduren en den verheerlijkten geloovige eeren. Dit leert ons de Apostel Paulus in 1 Thess. 2: 19, 20, waar hij zegt, dat degenen, die hij door het Evangelie geteeld heeft, zijn hoop en blijdschap en kroon des roems zijn in den dag van Christus. Die geloovigen zullen koninklijke eer en heerlijkheid aan Paulus bijzetten in den grooten dag der belooning. Zij zullen Paulus' eigendom zijn in bizonderen zin. Zij de zijne en hij de hunne. Hetzelfde leert ons de Apostel op andere plaatsen. Wij kiezen ter verduidelijking alleen nog Fil. 2: 16, "Voorhoudende het Woord des Levens, mij tot een roem tegen den dag van Christus, dat ik niet tevergeefs heb geloopen, noch tevergeefs gearbeid." Als de geloovigen het

licht des Woords voor zich uit de wereld indragen, dan is dit tot heil van de wereld en van hunzelven. Maar er is nog een derde, die daardoor bate erlangt voor den dag van Christus, namelijk Paulus zelve. In dien dag zal de Apostel lof en eer van die geloovigen inoogsten. Dan zal deze trouwe dienstknecht openbaar worden als diegene, die de Filippensen vermaande en aanspoorde tot volharding en tot het laten schijnen van hun licht. Aan die heiligen zal dan Christus de stof ontleenen, om Zijn dienaar te prijzen als een goed en getrouw dienstknecht. En dan zullen ze van dien dag af den Apostel toebehooren en hij aan hen. Zij zijn *zijn* glorie en hij de *hunne* en samen zijn ze de heerlijkheid van Christus. De bizondere betrekking van den Leeraar tot de Gemeente wordt dan verheerlijkt en bestendigd. De zoogenaamde leer van de wederherkenning wordt dus ondersteld door de leer van het genadeloon, want al het gezegde had geene beteekenis, indien de Apostel zijn vroegere schapen niet herkende en zoo deze hem niet als hun herder kenden.

De goede werken der geloovigen zijn dus niet alleen de *vruchten* des geloofs, maar door Gods bestel tevens de *zaden* van eeuwige heerlijkheid; zaden van eene heerlijkheid, die Hij geeft om niet. De werken der liefde zijn niet de grond, maar leveren wel de stoffe voor de toekomstige belooning uit onverdiende gunste Gods. Dit behoeft niemand te verwonderen, want het is eene vanzelfsheid, die voortvloeit uit de zedelijke wereld-orde, of juister, uit de beloonende gerechtigheid Gods. Het is een bekende en vaste ordinantie Gods, dat elk zaad, hetzij natuurlijk of geestelijk, de vatbaarheid is ingeschapen om zijn eigen veelvoudige vrucht voort te brengen en niets anders. Dit is een onveranderlijke wet, die zelfs geene uitzondering toelaat. Nimmer leest men druiven van doornen of vijgen van distelen. In dien dag werpen dus de werken der geloovigen, als de geestelijke zaden, juist de bepaalde vrucht af naar hunnen aard. Wat de mensch zaait, *dat* zal hij maaien. Deze gedachte is door de gansche Schrift heengeweven. Zie bijv. Psalm 41 : 1-3; Spreuken 9: 25; Dan. 12: 3; Jer. 32: 19; Matth. 25: 14, 16; Rom. 2: 6; 1 Cor. 15: 58; II Cor. 9: 6. Gelijk er evenredigheid bestaat tusschen zaad en vrucht, zoo tusschen werk en genadeloon. Op de allerdiepste

vernedering volgt de allerhoogste glorie. Fil. 2:5-10. "Wie spaarzamenlijk zaait, zal ook spaarzamelijk maaien." II Cor. 9:6. De toekomst zal opleveren, wat we zelf hebben gezaaid. Zij zal niet bloot in tijdsorde volgen op dit leven, maar er mede in onlosmakelijk verband staan. Geen duidelijker beeld had de Schrift ter aanduiding van deze gedachte kunnen geven dan het beeld van zaaien en oogsten.

"In 't verleden ligt het heden;
In het nu wat worden zal."

In onze geestbedwelmende tijden is het zien op de vergelding des loons van het hoogste belang. Wij dienen niet te werken *om* dit loon, maar wel ter dege met het oog op de vergelding des loons. Daarmede volgen wij veilig in de voetstappen van Mozes, Christus en de Apostelen. Deze waarheid zelve is van het allergrootste belang voor leer en leven beide. Ze doet ons zien dat Hij genade voor genade geeft, d.w.z., Hij kroont Zijn eigen genade, Zijn eigen werk in ons. Zijn vrij welbehagen wordt er door verheerlijkt, want hier blijkt zoo zonneklaar dat "wie heeft, dien zal gegeven worden." Evenals de eerste opstanding laat ze ons zien het albeheerschende van de mystieke unie. Ze werpt licht op het groote onderscheid der geloovigen in dit leven en de dienovereenkomstige verscheidenheid in hemelsche glorie.

Maar inzonderheid is deze waarheid van groot belang voor het leven. Hiervoor is ze wel het meest geopenbaard. De Heere houdt er rekening mede in Zijn Openbaring, dat Zijn volk, klein van moed en zwak van krachten, tot hinken en tot zinken ieder oogenblik gereed is. Daarom spoort Hij ze aan met deze waarheid tot klimmenden ijver in de loopbaan des geloofs.

De valsche mystiek staat diep schuldig in betrekking tot deze waarheid. Onder den schijn van vroomheid en nederigheid hoort men niet zelden gezegden als deze: "Al was er geen hemel tot belooning en geene hel tot straf, dan zou ik God nog willen verheerlijken." Dit gezegde kan goed bedoeld zijn; zooals het er staat is het een dom en Godonteerend gezegde. Onjuist in dubbelen zin. Want vooreerst is de hemel geen loon. Het was al vroeg Rome's groote fout, dat ze dit ging meenen. De goede werken zijn tot niets nut voor de zaligheid alszoodanig, staan hiermede

volstrekt niet in oorzakelijk verband. Wel met de heerlijkheid. Deze twee moeten nimmer gescheiden, maar steeds nauwkeurig onderscheiden worden. Wij verdienen den hemel niet als loon, noch wordt hij ons als genadeloon gegeven, want er komen velen in den hemel, die toch geen genadeloon hebben. Wij worden wel vermaand, om door onze goede werken *schatten in den hemel* te vergaderen, Matth. 6:9.

En ten andere getuigt zulk zeggen veelal van jammerlijke overgeestelijkheid en gebrek aan zelfkennis, waardoor men het beter meent te weten dan de Heere zelf, Die rekening houdende met onze menigvuldige zwakheden, wist dat wij prikkels noodig hadden op den weg des heils. Vanzelf zij, die de leer der onmacht verwisseld hebben met de stok-en-blok-theorie, moeten er wel toe komen, om alle geestelijke prikkels overbodig te achten. Het zal toch niet baten dat men een blok een spoorslag geeft.

Wat heilzame prikkel geeft deze waarheid, zoo ze recht verstaan en recht betracht wordt! Ze brengt de wereld aanvankelijk onder de voeten en den hemel brengt ze nader. Ootmoedig blijft steeds de betuiging aller vromen: "Wij Heere zijn maar onnutte slaven, want wij hebben maar gedaan, hetgeen wij moesten doen"; doch Hij zal zeggen: "Wel gij goede en getrouwe slaven, gaat in in de vreugde uws Heeren." En alles zal zijn tot den drievoudigen lof Zijner heerlijkheid. Ef. 1:6, 12, 14.

Het Avondmaal van de Bruiloft des Lams.

Het Avondmaal des Lams is in de tale Kanaäns veelal eene dichterlijke benaming voor den hemel en de eeuwige heerlijkheid. Zoo vast houdt men zich over het algemeen overtuigd, dat hiermede niets anders dan de algemeene glorie en het geluk des hemels bedoeld wordt, dat verreweg de meeste verklaarders dit als eene onomstootelijke waarheid bij hunne lezers onderstellen. De hemelen zijn dan de eeuwige bruiloftszalen en de hemelingen de bruiloftsgasten en Christus de Bruidegom en dit alles sluit immers als een bus.

Naar de ongewrongene en eenvoudige opvatting der profetie wordt hier echter iets zeer bepaalds mede gezegd. Een ieder die onbevangen Openb. 19 leest kan zich hiervan zelve overtuigen. Daar vinden we niet gesproken van het Avondmaal van de Bruiloft des Lams als iets vaag-symbolisch, maar als iets wezenlijks. Vers 9 luidt: "En Hij zeide tot mij: Schrijf: Zalig zijn zij die geroepen zijn tot het Avondmaal van de bruiloft des Lams. En Hij zeide tot mij: Deze zijn de waarachtige woorden Gods." Deze laatste verzekering is treffend. Gedurig ontmoeten we zulke korte en plechtige letterlijke verklaringen. Dewijl de Heere van te voren gezien heeft, dat de Vorst der duisternis in den loop der eeuwen zou trachten het profetisch getuigenis van zijn kracht en invloed te berooven, door de geloovigen wijs te maken, dat het alles maar dichterlijke voorspiegeling is van iets schoons, iets grootsch, iets heerlijks. Neen, zegt de H. Geest der profetie: wij hebben hier de waarachtige woorden Gods. Deze korte verklaring zegt ons, dat wij op de *woorden* moeten letten en niet aldoor behept zijn met de gedachte aan symbolen, poëzie of iets dergelijks. En verder zegt Hij ons dat deze woorden precies bedoelen wat ze zeggen. Het is toch immers eisch der waarachtigheid, om onmiskenbaar duidelijke taal te gebruiken.

Ons dan houdende aan deze goddelijke vingerwijzing, wenschen wij ter nadere kennismaking met deze gewichtige zaak de volgende vragen te stellen: *wanneer, wat* en *waar* zal het zijn, en *wie* zullen er deel aan hebben?

1. *Wanneer* zal het Avondmaal van de Bruiloft des Lams zijn? —Niet thans in den hemel, want:

a) Zijne bruid is nog niet volwassen en nog niet toebereid.

b) Eerst nadat de Heere Jezus Christus is gekomen, lezen we er van.

c) Eerst moet de ontrouwe bruid, de hoere Babylon geoordeeld worden. Zie Openb. 18 en 19.

En even weinig zal het Avondmaal van de Bruiloft des Lams al de eeuwigheid der eeuwigheden door gevierd worden. Indien het alzoo bedoeld was, dan was het beeld al zeer ongelukkig gekozen, want eene bruiloft, met name het avondmaal eener bruiloft, duurt maar zeer kort. Toch is de uitdrukking, "eeuwige bruiloftszalen" kennelijk geboren uit de onderstelling, dat deze Bruiloft heel de eeuwigheid in beslag zal nemen. Openb. 19 leert ons echter duidelijk, dat er ook aan deze werkelijke Bruiloft en dit werkelijk Avondmaal een einde komt. Ze worden weldra gevolgd door de schrikkelijkste tooneelen van bloed en slachting, door den slag van Armageddon, den krijg des grooten Gods. Zeer treffend wordt daarbij het Avondmaal des grooten Gods gesteld tegenover het Avondmaal van de Bruiloft des Lams. Men zie de verzen 9 en 17.

Zoo komt het ons dan voor dat ook de gedachte van sommige Schriftverklaarders, die meenen, dat het Avondmaal van de Bruiloft des Lams geheel het duizendjarig rijk door zal duren op grond van de Schrift verworpen moet worden. Kennelijk moet het geplaatst bij de intrede van dit rijk.

2. *Wat* zal het Avondmaal van de Bruiloft des Lams zijn? Hier dient men zich zorgvuldig voor tweeërlei uitersten te wachten, n.l. voor vervleeschelijking en voor vergeestelijking. Bij het eerste krijgen wij een Turkschen, of nog juister, een Mormoonschen hemel; bij het tweede vliegt alles heel schijngeestelijk in mist en nevel weg. Wij wenschen er verder aan te herinneren, dat we hier het hoogtepunt van de mystieke unie hebben, en waar

deze als zoodanig een ondoordringbaar mysterie voor ons is, daar zal het 't hoogtepunt hiervan dit wel niet minder wezen. Wij zullen er ons dus voor wachten om hier met grondlooze bespiegelingen voor den dag te treden. Slechts enkele zaken stippen we ter verduidelijking aan.

a) Christus Zelf is de Bruidegom. Zoo heeft Hij Zichzelven meermalen genoemd. Zie Matth. 9:15; 12:1-13; 25:1-10; de Apostelen spreken eveneens van Hem als de Bruidegom, Joh. 3:29; 2 Cor. 11:2; Ef. 5:22-32. Reeds deze veelvuldige heenwijzingen geven ons genoegzamen indruk, dat eene geestelijke verbintenis van Christus en Zijn volk, met heel de Schrift is ingeweven, en daarom van het allergrootste belang is voor alle liefhebbers des Heeren.

b) Verder dient men hier te onderscheiden tusschen het huwelijk als zoodanig en het Avondmaal, dat daarbij plaats heeft. Van het huwelijk zelve wordt hier welbezien in het geheel niet gesproken. Op de vraag naar wat dit is, verwijzen we naar Ef. 5:27-29; Col. 1:22 en 2 Thess. 2:10. Het huwelijk komt eerst (zie vers 7), daarna het Avondmaal.

c) Het Avondmaal wijst ons op de eenheid, de blijdschap, de rust, de vrede en de vrijheid der verlosten. Al deze gedachten waren van ouds toch veelal samengevat in de rijke gedachte van den laatsten maaltijd van den dag.

We hebben hier de vervulling van het H. Avondmaal. Het profetisch karakter van den H. Disch is door de Kerk van Christus ten zeerste veronachtzaamd. Op de plaatsen, waar het N. T. spreekt over het H. Avondmaal—en die zijn op verre na niet zoo veelvuldig als men gewoonlijk meent—wijst het ons ook nadrukkelijk op de toekomst des Heeren. "Ik zal van nu af niet meer drinken van deze vrucht des wijnstoks, tot op den dag als Ik ze met u nieuw zal drinken in het Koninkrijk mijns Vaders." Matth. 26:9. Zie ook Markus 14:25; Lukas 22:16. En op de tweede hoofdplaats, alwaar van het H. Avondmaal breedvoerig gesproken wordt, vinden we het alweder direct verbonden met de gedachte van de toekomst des Heeren. "Zoo verkondigt den dood des Heeren, totdat Hij komt." 1 Cor. 11:26.

Het komt ons voor, dat de reden, waarom zoo weinig geloo-

vigen de gewenschte vrucht van het H. Avondmaal trekken, juist hier gevonden moet worden. Men beschouwt het H. Avondmaal bloot als een herdenkingsmaal, waar men zich uitsluitend dient te bepalen bij Zijn lijden en sterven. Maar gesteld, dat Christus geleden had en gestorven was en Hij was niet weder opgestaan, dan waren wij, zegt de Apostel, nog in onze zonden en wel de ellendigste van alle menschen. Het is duidelijk, dat de Heere wil, dat de geloovigen evenzeer den blik voorwaarts richten. Er zij drieërlei blik. Allereerst naar het verleden, naar het historisch heilsfeit van Zijn verzoenend lijden en sterven. Dit blijft tot in de eeuwigheid door voor de verlosten, het grootste wonder van Gods genade en het zwaartepunt der verlossing. Daarom moet het oog des geloofs zich daarheen telkens weder wenden.

Maar de Christus is geen doode Christus, neen, Hij is dood geweest en ziet Hij leeft in alle eeuwigheid. De Schrift wil niet dat we Hem bloot herdenken, maar dat we aan Hem denken als den levenden Heiland, die daar boven nog in liefde ons blijft gedenken. Vandaar dat we in de tweede plaats den blik der liefde naar boven moeten heffen, zooals ons Avondmaals-formulier het ook wil.

Beide deze elementen kunnen echter zeer wel tegenwoordig zijn, en dat toch vele vromen wel gevoelen, dat ze niet den rijken zegen trekken, die er wel in is. Ze gelooven wel dat de Heere er meer ingelegd heeft, doch zij krijgen het er niet uit. En dit wijten ze dan wel heel terecht aan hunne zonde, maar daarmede hebben ze nog niet den eigenlijken vorm dezer zonde aangewezen.

Wij meenen, dat hier de vorm van zonde schuilt, dat er een wezenlijke werking voor de rechte avondmaalsviering ontbreekt, n.l. de hope. En door hope verstaat het N. Testament veelal *het geloof zooals het zich welverzekerd, vreugdevol en verlangensvol naar de toekomst met name de toekomst des Heeren richt en het heil daarmede verbonden.* Wij moeten den dood des Heeren verkondigen, *totdat Hij komt.* Wat zegt dit? Alleen dit, dat het H. Avondmaal nooit mag worden afgeschaft? Zeker, dit wordt er ons ook mede gezegd, terwijl daarmede tevens wordt aangeduid, dat het in dezen vorm en beteekenis wel zal vervallen bij de komst des Heeren, dewijl de schaduwen vervliegen, wanneer het Lichaam er

is, de teekenen verdwijnen, wanneer Christus Zelf tegenwoordig is en de geloovigen alsdan geene versterking des geloofs, geene verlevendiging der hope en geene vermeerdering der liefde meer behoeven.

Maar dit woord herinnert er ons voornamelijk aan, dat het Avondmaal, reeds zelve de vervulling zijnde van het Paaschmaal, op zijn beurt weder de profetie en afschaduwing, het voorbeeld en het voorspel is van het Avondmaal van de Bruiloft des Lams, wanneer al de geloovigen Hem in Zijn schoonheid aanschouwen zullen, van aangezicht tot aangezicht. En nu wil de Apostel zeggen, dat de geloovigen met het oog der hope moeten blikken op Zijne komst, wanneer de volle verwerkelijking van dezen heiligen maaltijd zal aanbreken, en waarvan de avondmaalsviering zelve reeds dient beschouwd als zalig onderpand en voorsmaak.

Tot geene andere gedachte leidt ons de Heere zelve in Matth. 26:29 en de verwante teksten bij de andere Evangelisten. Men heeft dit woord reeds vervuld geacht in het Heilig Avondmaal zelve, doch dan moet men aannemen, dat de Heiland Zelf het sacrament gebruikt en geestelijk Zijn eigen bloed drinkt. De verklaring, dat de Heere hier spreekt van de vervulling van het Joodsche Pascha houdt nog minder steek. Sommigen hebben gemeend, dat deze woorden hunne vervulling ontvingen, doordien de Heiland na Zijne opstanding en vóór Zijn hemelvaart met Zijne jongeren at en dronk, doch ook deze verklaring heeft te worstelen met onoverkomelijke hindernissen, want ten eerste is het lang niet zeker, dat Hij wijn, en wel nieuwen d. i. andersoortigen wijn met Zijne jongeren heeft gedronken. En ten andere is tegen deze opvatting, dat ze in het geheel niet rekent met de uitdrukking "in het koninkrijk mijns Vaders." Waarbij nog gezegd kan worden, dat de jongeren ook zelve niet geloofden, dat ze in het koninkrijk waren, want zelfs na Zijne opstanding vroegen ze nog: "Heere zult Gij in dezen tijd het koninkrijk weder oprichten?" Zoo houden we het er voor dat deze woorden nog nimmer hunne vervulling erlangden, en eerst in het Avondmaal van de bruiloft des Lams zullen verwerkelijkt worden. Dus ook niet in de eeuwigheid, maar in het duizendjarig rijk moet de vervulling dezer woorden gezocht. In de eeuwigheid zullen buik en spijze ganschelijk te

niet gedaan zijn, maar nog niet in de tusschenbedeeling van duizend jaren. Dat een woord als deze niet wel kan slaan op iets in het verleden, noch op de eeuwigheid, gevoelen de meeste verklaarders en predikers wel, weshalve men gewoonlijk liefst maar niet op zulk een tekst als deze ingaat, òf, zoo men dit wel doet, alles vergeestelijkt in toepassing op het Avondmaal of den hemel der heerlijkheid.

Vasthoudende, dat we hier de *waarachtige woorden Gods* hebben, verklaren wij echter dit Avondmaal van de Bruiloft des Lams voor eene geestelijk-lichamelijke werkelijkheid, en van de groote vreugde in het duizendjarig rijk en wel voornamelijk bij de intrede daarin.

3. *Waar* zal dit alles plaats hebben? — Hier valt weinig van te zeggen, omdat de Schrift desbetreffende slechts weinige vingerwijzingen geeft. Maar de volgende plaatsen geven ons den indruk, dat het althans voor Israël in Jeruzalem zal plaats hebben: Matth. 8:11; 22:11-13; 25:6; Luk. 22:30; Jes. 25:6-9; Ez. 34:23, 24; 37:21-28; Joël 3:17-20; Amos 9:13-15. Dit is ook de meest algemeene gedachte. En voor den onbevangene zit hierin niets ongerijmds.

4. *Wie* zullen aan dit alles deelnemen? — Christus en Zijne Gemeente, samenvergaderd uit alle volken, zijn als de Bruidegom en de Bruid de hoofdfiguren. Doch alleen de idee van bruiloft en avondmaal zeggen ons reeds, dat er ook neven-figuren op dit feest van alle feesten zullen gevonden worden. Eene nauwkeurige lezing van de Openbaring van Johannes doet ons zien, dat dit dan ook werkelijk het geval zal zijn. Men vergelijke voorts het Hooglied van Salomo, Ps. 45 en de Gelijkenis der Tien Maagden. En na het volkengericht worden ook de volken genood. Zie Jes. 25.

In het besef van zeer onvolkomen en gebrekkig over dit heilig mysterie der toekomst geschreven te hebben, maar ook terzelfder tijd staande in de overtuiging dat we hier, althans in hoofdzaak, niets anders dan de *waarachtige woorden Gods* hebben ontvouwd, eindigen wij deze beschouwing.

Het Richten der Geloovigen.

Nadat de geloovigen het genadeloon hebben ontvangen en nadat het geheel eenig huwelijk tusschen Christus en Zijne reine, vlekkelooze bruid voltrokken is, gaan de geloovigen met Christus oordeelen. Dit geschiedt bij de komst van Christus *met* al Zijne heiligen. Het laatste deel van Openb. 19 beschrijft ons deze komst en dit gericht. De ziener beschrijft ons het visioen van Armageddon's slag in drie deelen. Eerst wordt ons voorgesteld de rechtvaardige Rechter. Doch Hij is niet alleen. Er volgt Hem een blinkende stoet van hemelingen, gekleed in rein, fijn, lijnwaad, waaraan wij de heiligen van vers 8 erkennen, zoodat de verklaring, die hier van engelen wil spreken, met beslistheid moet van de hand gewezen. Ten tweede wordt hier eene plechtige oproeping gedaan aan de vogelen des hemels, om zich te verzadigen aan het Avondmaal des grooten Gods; en ten derde wordt ons hier in enkele forsche trekken de uitoefening van het gericht geteekend. De koningen der aarde hebben samen het dolzinnig plan gevormd om den persoonlijken Christus te bekampen. Het treedt dan klaarlijk aan het licht, dat alle volken bewonden zijn met een bewindsel des aangezichts, met een deksel, zoodat ze niet kunnen zien, Jes. 25. Van uit verschillende oogpunten bezien kan men dit uit verschillende oorzaken verklaren. Zij zelve hebben de liefde tot de waarheid niet aangenomen en daarom heeft God hun een kracht der dwaling gezonden, dat ze den leugen zouden gelooven. Zoo verkreeg Satan al meer vat op hen, en hij, die steeds alle volken verleidde, weet hen dan door den Antichrist en den valschen profeet derwijs op te hitsen tegen den Christus, dat ze optijgen naar Jeruzalem teneinde aldaar den levenden Christus te bestrijden. Maar hiermede zien wij ze dan ook het verderf tegenbuitelen. De Antichrist, die blijkbaar de leider der godvergeten samenrotting is, wordt het eerst gegrepen en zonder eenigen vorm van proces levend in den poel des vuurs geworpen. Dit is verpletterend voor zijne volgelingen,

want deze dachten dat niemand tegen hem kon oorlogen. "Wie kan tegen hem krijgvoeren," zoo riepen ze vol zelfvertrouwen. En zietdaar, Hij, die reeds eenmaal Zijn vangeren met één woord het stof deed lekken, grijpt hem ten aanschouwe van al zijne aanbidders en werpt hem in de hel. De valsche profeet, de dienaar van den Antichrist, ondergaat hetzelfde lot. Welke zeldzame wondermacht hij ook mocht bezitten—zie Openb. 13—deze kan hem nu niet redden uit de hand van den rechtvaardigen Rechter. En ook hunne machtige legers worden in een oogenblik verwoest door het zwaard Zijns monds.

Aan dit oordeel over de volken met hunne helsche stokebranden zullen de heiligen deelnemen. Natuurlijk niet dewijl Christus het alleen niet af kan. Hij doet het welbezien alleen. Men hebbe den indruk niet, alsof hier coöperatie ware tusschen Christus en Zijn volk. Maar waar Hij thans is, daar zijn nu ook Zijne dienaars. Het lot der Gemeente is aan dat van het Zijne voor eeuwig verbonden. Ook het richten der heiligen is niets anders dan vrucht van de mystieke unie. Alhoewel Hijzelf de groote Zaakwaarnemer des Vaders is en alleen aan Hem al het oordeel is overgegeven, Hij schenkt Zijne Gemeente alle dingen met Hem. Zoo volgen dan de heiligen den Christus en zijn getuigen van Zijn volkomen triomf. Dat ze hierbij niet geheel lijdelijk zijn, blijkt wel uit de meeste plaatsen, die ons heenwijzen naar het gericht der heiligen: Ps. 58: 10, 11; Dan. 7: 21-27; Mal. 4: 3-5; Matth. 5: 5; 19: 18; Luk. 19: 12-27; Rom. 16: 20; 1 Cor. 6: 1-10; II Tim. 2: 12; 1 Pet. 2: 9; Openb. 1: 5, 6; 2: 26, 27; 3: 21; 5: 10; 19: 13; 20: 5.

Enkele godgeleerden zijn van meening, dat niet al de heiligen deel zullen nemen aan het gericht, doch alleen maar diegenen, die genadeloon hebben ontvangen. Het is zeker, dat het richten en regeeren met Christus als een element van het genadeloon wordt voorgesteld. Maar daaruit af te leiden, dat zij die geen genadeloon ontvingen, niet met Christus de wereld en de Engelen oordeelen zullen, gaat, dunkt ons, te ver. De gronden, die men voor deze meening uit de Schrift aanvoert, n.l. Rom. 8: 17; II Tim. 2: 10-11 en 1 Cor. 3: 9-15 zijn daarvoor bij lange niet afdoend.

Deze waarheid is al weder van veel praktisch belang. In het algemeen valt dit reeds daaruit af te leiden, dat de Schrift er meermalen op wijst tot vertroosting en bemoediging. Zij moeten hier het kruis dragen, doch zij zullen dit niet eeuwig doen. Na een korte spanne tijds wordt alles anders. Het lijden van het kruis is niet te waardeeren tegen de heerlijkheid, die aan ons zal geopenbaard worden. Nadat ze een weinig tijds zullen geleden hebben, zullen ze in Christus Jezus eeuwige heerlijkheid ontvangen. Daarom moeten ze in navolging van Christus en de Apostelen niet aanmerken de dingen, die gezien worden, maar het kruis verdragen en de schande verachten.

Uit 1 Cor. 6 blijkt, dat de Apostel Paulus deze waarheid gepast weet aan te wenden, om de Gemeente van Christus in 't gemeen en de geloovigen in 't bizonder een hoog Christelijk eergevoel te geven. 't Was ėr ook zoo'n droeve toestand daar in Corinthe. Men oordeelde niet diegenen, die binnen waren, d.w.z. men oefende geene tucht uit, maar men ging daarentegen buiten eigen kring, om zich door de wereld te laten oordeelen. Er was twist gerezen bij de broederen en wel over nietige dingen. Insteê van dit nu in der minne te schikken of het in eigen kring af te maken, ging men als broeders met elkander voor het wereldsch gericht, om daar recht te verkrijgen en zijn tegenstander een nederlaag te doen lijden. Hoe weinig handelden ze hiermede in den geest van Christus, die als Hij gescholden werd, niet wederschold, en als Hij leed niet dreigde, maar gaf het over aan Hem, die rechtvaardiglijk oordeelt. Het was openlijke ongehoorzaamheid aan Zijn Woord, dat ons zegt, dat we na herhaalde vermaning het onrecht des broeders aan de Gemeente moeten zeggen. Hoe laag dacht men van de Gemeente van Christus; men wierp hare eere voor de wereld te grabbel en men werd er de oorzaak door, dat de heidenen den naam van Christus gingen lasteren.

De Apostel was verontwaardigd over zulk een schuldig bedrijf. Hij beschuldigt hen van treurigen moed, groote onkunde en diepe schande. "Weet gij niet, dat de heiligen de wereld oordeelen zullen? En indien door u de wereld geoordeeld wordt, zijt gij onwaardig de minste gerechtzaken? Weet gij niet, dat

wij de Engelen oordeelen zullen? hoeveel te meer dan de zaken die dit leven aangaan."

Men gevoelt hier, dat de Apostel het feit, dat de geloovigen eens twee werelden zullen oordeelen, van verreikende beteekenis acht. Het valt niet te ontkennen, dat de tegenwoordige Gemeente ook met deze waarheid hoegenaamd geene rekening houdt. Niemand heeft daar echter meer schade van dan zijzelve. De twee verklaringen, alsof hier van heidensche rechters sprake is, en dit dus niet van toepassing is op de algemeen-Christelijke van onzen tijd; en ten andere, dat deze woorden slechts golden voor dien tijd en niet voor den onzen, — zijn niets dan looze kunstgrepen, er alleenlijk op berekend, om aan den eisch dezer plaats te ontkomen, dat men namelijk nimmer met een broeder in Christus voor het wereldsch gerecht moet gaan, maar voor de Gemeente. De Gemeente zal de wereld richten, daarom late zij zich niet door haar richten. Een levendig besef van het toekomstig gericht der heiligen zal de geloovigen bewaren voor zelfverlaging en een leven beneden hun hoogen stand; zal hen vrijwaren voor wereldgelijkvormigheid, en zelfs de klove tusschen wereld en kerk verscherpen; en eindelijk niet het minst het geloovig hart de groote genade Gods doen bewonderen en zeggen:

"Wie is aan onzen God gelijk
Die armen opricht uit het slijk;
Nooddruftigen van elk verstooten,
Goedgunstig opricht uit het stof
En hen, verrijkt met eer en lof,
Naast Prinsen plaatst en wereldgrooten?"

Velen meenen, dat het gericht der heiligen zijne vervulling in den hemel der heerlijkheid zal vinden, doch dit zal niet best gaan. De twaalven zullen zitten op twaalf tronen, oordeelende de twaalf geslachten Israëls, en de twaalf stammen worden alleen op aarde als zoodanig gekend. De getrouwe geloovigen van Thyatire zullen macht ontvangen over de Heidenen.

Zullen er dan in den hemel nog Heidenen zijn? En al is het misschien zelfs beter, dat we dit woord *Heidenen* door *volken* vertalen, zoo blijft toch nog hetzelfde bezwaar, want in den hemel

der heerlijkheid zullen er evenmin afzonderlijke volken als huisgezinnen zijn. Neen, niet in den hemel, maar op de aarde zal dit heerschen der geloovigen eenmaal gezien worden. Wij vermogen niets tegen de waarheid, en deze zegt ons duidelijk, dat de zachtmoedigen het aardrijk zullen beërven, Matth. 5 : 5; dat ze zullen heerschen op de aarde, Openb. 5 : 10; 11 : 15-18. Vergelijk verder Dan. 2 : 35, 44; 7 : 13, 14, 27; Zach. 14 : 9; Ps. 2; 22 : 28-32; 32; 72 e. a. plaatsen. We achten onszelven in het geweten gebonden aan dergelijke uitspraken van Gods Woord en moeten ons ook hier weder verzetten tegen de vergeestelijking, die ook deze heilsverwachting zou willen verkeeren in duisternis en droombeeld. Het is billijk en eisch van het recht, dat de geloovigen op de plaats, waar ze eens het schouwspel der wereld waren in hun lijden en strijden, hun bloed en tranen,—dat ze daar eens met Christus zullen heerschen voor de oogen der gansche aarde. Als het des Vaders welbehagen is hun het koninkrijk te geven, dan zullen wij er geen welbehagen in hebben hun den troost daarvan te ontnemen. "Dat moogt ge Judaïsme noemen, als gij wilt; gij moogt er bij lachen, alsof het fantasie was; gij kunt het houden voor een vleeschelijken droom; gij moogt het brandmerken als eene ketterij; maar het is en blijft Gods waarheid, waaraan gij, en ik, en alle menschen onherroepelijk gebonden zijn, en die alle uitzicht heeft van in vervulling te treden eer de volgende eeuw zal voorbijgegaan zijn. Ik verlang naar die vervulling en heet haar welkom, als de rijke verwachting en de wederoprichting van onze vervallen en misleide wereld."—*Seiss.*

Men houde evenwel voor de aandacht, dat het voor deze beschouwing volstrekt niet noodig is om aan te nemen, dat de heiligen te dier tijde hun vaste woonplaats op aarde zullen hebben. Er is niets, dat pleit voor die gedachte. De tegenstelling thans bestaande tusschen hemel en aarde zal dan aanvankelijk zijn opgeheven, de hemel zal zijn geopend en de geloovigen, den Engelen gelijk, zullen als deze troongeesten opklimmen en nederdalen. Eerbiedwaardige beoefenaars der profetie als Auberlin, Da Costa, Van Oosterzee, Van Andel en tal van anderen verwijzen hierbij gewoonlijk naar de verschijning van den Heere Jezus gedurende de veertig dagen vóór Zijn hemelvaart, waarin ons een voorbeeld en voorspel gegeven wordt van hetgeen dan wezen zal. Hij was

toen nog niet ten volle in den hemel, noch kon Hij in eigenlijken zin des woords een aardbewoner heeten.

Nauwkeurig laat zich de heerschappij der geloovigen niet omschrijven. Op grond van de Schrift blijken echter de volgende hoofdzaken duidelijk genoeg.

a) Zij is vrucht van de mystieke unie, gelijk welbezien al de andere heilsweldaden. 2 Tim. 2 : 12; Openb. 5 : 10.

b) Zij is niet bloot een veroordeelen van de goddeloozen, maar tevens een besturen en regeeren. Men moet hier denken aan het Israëlitisch begrip van rechter. De rechters van Israël waren niet bloot personen, die veroordeelden of vrijspraken, maar wetgevers en regeerders. Zoo zullen ook de geloovigen niet alleenlijk de wereld richten, maar tevens besturen. Zie Gen. 18 : 15; Jes. 32 : 1; Jer. 23 : 5; Ps. 98 : 8, 9.

c) Zij zal voor de geloovigen, die hier met Christus leden, de belooning zijn van groote eer en heerlijkheid.

d) Er zal de grootste verscheidenheid gevonden worden. Sommigen zullen regeeren over vijf en anderen over tien steden. Zie de gelijkenis van de tien ponden, Luk. 19 : 11-26. De twaalf Apostelen zullen heerschen over de twaalf stammen Israëls. Matth. 19 : 28.

e) Deze regeering zal duizend jaren duren, Openb. 20. Aan het einde daarvan zal Christus Zijn Koninkrijk aan den Vader overgeven. 1 Cor. 15 : 24.

Hier doet zich echter eene moeilijkheid voor. Want onderscheidene Schriftuurplaatsen zeggen ons, dat Hij eeuwig zal heerschen, dat Zijn troon en scepter eeuwig duren zullen en dat Hem de kracht en de heerlijkheid tot in eeuwigheid zullen worden toegebracht. Zie 1 Kron. 22 : 10; Ps. 45 : 7; 89 : 37; Jer. 23 : 5; Dan. 7 : 14, 27; Micha 4 : 7; Luk. 1 : 33; Hebr. 1 : 8; Openb. 1 : 6.

Deze moeilijkheid vervalt echter terstond, zoo we slechts het onderscheid tusschen Israël en de Gemeente als Zijn lichaam streng handhaven. Hij is de Koning Israëls tot in eeuwigheid. Nadrukkelijk zegt de Engel tot Maria, dat de Heere God Hem den troon Zijns vaders Davids geven zal en dat Hij over het *huis Jakobs Koning zal zijn in der eeuwigheid.* Aan dit Koninkrijk zal geen einde zijn. Israël zal eeuwig het volk der aarde zijn. Thans gaan we niet verder op deze kwestie in, daar we nog meer breedvoerig zullen stilstaan bij Israëls toekomst.

Israel en de Gemeente.

In de studie der profetie is het een strikt vereischte, dat men Israël en de Gemeente nauwkeurig onderscheidt. Indien we ons niet geheel vergissen, dan is het juist het kerkbegrip, dat velen verhindert om een onbevooroordeeld onderzoek in te stellen naar de beteekenis van het profetisch Woord. Het kan niet wel ontkend worden, dat de Gemeente nog maar weinig de Gemeente kent. Waar toch gemeentelijke zelfkennis een strikt vereischte genaamd moet worden voor de praktijk der godzaligheid. In den schoot der Gemeente zelf worden allerlei onschriftuurlijke gedachten gekoesterd over den oorsprong, het wezen, de roeping, de hope, en de toekomst der Kerk.

En een oorzaak van dit droef verschijnsel moet hierin gezocht, dat men Israël en de Gemeente als wezenlijk één beschouwt. Of nog nader aangeduid, dat men al de verlosten tezamen als een klasse, één lichaam beschouwt.

Wij zijn echter ten stelligste overtuigd, dat deze gedachte niet naar de Schrift is. De Heere heeft niet één volk, maar een tweeërlei volk: een aardsch en een hemelsch. Israël is Zijn aardsch volk met eene aardsche roeping, en de Gemeente, als het lichaam van Christus, is Zijn hemelsch volk met eene hemelsche roeping. Schaduwachtig en typisch werd, zooals velen thans meenen, dit onderscheid reeds aangeduid bij de roeping van Abraham, den vader aller geloovigen, (dus ook van de Nieuw-Testamentische geloovigen; er is continuïteit van het verbond). Hij heeft een zaad als het zand der zee (Israël) en als de sterren des hemels (Gemeente).

Om aan te toonen, dat Israël en de Gemeente wezenlijk onderscheiden zijn, wenschen we op de volgende feiten de aandacht te vestigen.

1. Er wordt nergens in het Oude Testament van het lichaam van Christus gesproken. Het lichaam van Christus is echter het

wezen der gemeente; derhalve is het wezen der gemeente niet aangekondigd in het O. T.

Zeker, wel vinden we in de vertaling der Zeventigen meermalen het woord *ekklesia,*—het woord dat geregeld in het N. Testament gebezigd wordt voor kerk,—maar hieruit mag geenszins afgeleid worden, dat de Kerk als het lichaam van Christus in het Oude Verbond reeds bestond of bekend was. Immers wij zouden met het volste recht eveneens kunnen beweren, dat de Kerk van Christus reeds in oud Hellas bestond, omdat ook daar bestendig het woord *ekklesia* gebruikt werd. Dit woord wordt ook zelfs in het Nieuwe Testament voor andere vergaderingen dan de Kerk gebezigd; zullen we daaruit wettig mogen afleiden, dat vergaderingen van allerlei aard ook de Kerk van Christus zijn?

2. In Matth. 16: 18 ontmoeten we in het N T. voor het eerst het woord en de idee van kerk of gemeente. En nu lette men er wel op, dat de Heiland hier niet van de Kerk als iets welbekends, als een historisch instituut gewaagt, maar er van spreekt als nog iets toekomstigs. Immers Hij bezigt hier niet den verleden, noch den tegenwoordigen, maar den toekomenden vorm van het werkwoord: *Ik zal bouwen.* Niet: *Ik bouw* of *heb gebouwd.* Wat nu nog gebouwd moet worden, heeft nog geen historisch bestaan, maar ligt nog in de toekomst.

3. De Schrift zegt ons herhaaldelijk en in de duidelijkste woorden, dat de Kerk als het lichaam van Christus een mysterie is. Het is voornamelijk Paulus, die ons dit zegt, omdat hem als den Apostel der Heidenen, de bediening dezer verborgenheid was toebetrouwd. Nu is een mysterie in Paulinischen zin eene waarheid, die niet anders dan door de bizondere openbaring gekend kan worden. Zie Rom. 16: 25, 26; Ef. 3: 1-10; Col. 1: 24-27; 1 Tim. 3: 16. Met nadruk wordt hier herhaaldelijk gezegd, dat dit mysterie alle vorige eeuwen is verborgen geweest, door niemand is gekend geweest en aan Paulus is geopenbaard geworden. Men wist in de oude bedeeling wel, dat het heil van Israëls Messias eens zou dagen voor alle volken; dat er dus zaligheid was in de komende Messias, niet alleen voor Israël, maar ook voor de volken. Dit blijkt duidelijk genoeg uit tal van plaatsen. Hierin bestond deze verborgenheid dus niet.

Maar waarin dan wel? Hierin, dat er *door het lijden en sterven van Israëls Messias een mystiek lichaam van den Messias zou ontstaan, saamgevoegd uit Jood en Heiden en dat wel vóór de bedeeling van het Messiaansche heil.* De Profeten hebben zelfs nauwelijks van deze gansche bedeeling gedroomd. Ze richtten hun blik altoos op het Messiaansche heil der toekomst. Nadrukkelijk wordt heel deze bedeeling eene *bedeeling der verborgenheid* geheeten. Zie Ef. 3:9 in het oorspronkelijke en naar de voornaamste handschriften. We leven thans in de tijden, waarin de verborgenheden des Koninkrijks, Matth. 13, zich ontvouwen.

De Kerk en de kerkbedeeling is dus in de dagen van ouds niet bekend geweest.

4. De Gemeente is het lichaam van Christus. Zie Ef. 1:22, 23; 2:16; 3:6; 4:1-16; 5:23-32; Col. 1:18-24; 1 Cor. 12:12-27. Het wezen der Kerk bestaat daarin, dat ze het lichaam van Christus is. Ze is niets anders, niets meer en niets minder. Hierin is ze onderscheiden van alle andere organizaties.

Christus Zelf is het Hoofd van dit lichaam. Op meer dan één plaats wordt Hij aldus genoemd. Maar ons wordt duidelijk geleerd, dat Hij dit door Zijn lijden en sterven geworden is en dat Zijn hoofd-zijn een deel is van Zijn loon op Zijn diepe vernedering. Dus moet men een van tweeën aanvaarden: òf de Kerk is vier duizend jaren hoofdeloos geweest, òf zij is eerst na het Hoofd ontstaan. God maakt in den regel geene hoofdelooze dingen.

Hier komt bij, dat het een vaste wet is, dat het hoofd aan het lichaam vooraf gaat. Deze wet geldt in de natuurlijke en in de geestelijke wereld. En heel het N. Testament leert ons, dat deze vaste regel van toepassing is op Christus en Zijn lichaam. Zijne Gemeente volgt Hem in alles. Johannes drukt dezen regel uit in dit woord: "Zooals Ik in de wereld ben zoo zijn zij in de wereld."—Als nu dan heel het N. Testament ons leert, dat de Gemeente in alles volgt, waarom zouden we hier dan deze groote uitzondering maken en hier de rollen omkeeren?

5. Als we blikken op den H. Geest, dan komen we al weder tot dezelfde slotsom. In het huishoudelijk werk der H. Drieëenheid is het de H. Geest, die het lichaam van Christus vormt. Hij heeft

Christus' vleeschelijk lichaam gevormd in den schoot der maagd Maria en Hij vormt ook Zijn geestelijk mystiek lichaam, de Kerk. 1 Cor. 12: 13. Maar nu was de H. Geest nog niet alzoo werkzaam in de dagen des Ouden Verbonds. Hij kon niet komen, alvorens Christus verheerlijkt was. Hij bouwt alleen op den grondslag van de aangebrachte offerande van Christus. Zelf brengt Hij geen heil aan, doch Hij neemt het alles uit den vollen en verheerlijkten Christus. In de dagen der oude bedeeling heeft Hij wel vele enkelingen herbaard en gezaligd, doch eerst met Pinksteren is Hij gezonden van den Vader en den verheerlijkten Zoon, om uit Jood en Heiden een mystiek lichaam voor Christus samen te stellen.

6. De Kerk is gebouwd op het fundament der Apostelen en Profeten. Veelal meent men, dat in dezen tekst de O. Testamentische godsmannen van dien naam bedoeld zijn en hier meent men dan duidelijk geleerd te zien, dat de Kerk wel terdege bekend was bij de profeten en reeds in het O. Testament een bestaan had. Doch overal waar de uitdrukking Apostelen en Profeten voorkomt in het N. Testament, vindt men de Profeten genoemd na de Apostelen. Zie Ef. 2: 20; 3: 5; 4: 11; 1 Cor. 12: 28, 29. Hieruit leiden we met de meeste verklaarders af, dat we bij Profeten hier niet aan de O. Testamentische maar aan de N. Testamentische Profeten hebben te denken.

Zoo gevoelt men, dat, wanneer deze verborgenheid van Christus, gelijk Paulus haar noemt, in alle andere eeuwen den kinderen der menschen niet is bekend gemaakt, maar eerst geopenbaard is aan zijn heilige Apostelen en Profeten, Ef. 3: 5, het alsdan ten eenenmale niet aangaat, om de vele O. Testamentische beloften op de Kerk te laten slaan.

Alles tezamen genomen is het dus duidelijk, dat er verschil is.

Vragen we nu verder, *waarin* Israël en de Kerk verschillen.

1. De *roeping* van deze twee is zeer verschillend. De roeping van Israël als het aardsche volk was aardsch. Men leze met deze waarheid voor de aandacht den zegen en de vloekspraken, uitgesproken op Ebal en Gerizim. En verder Num. 24: 2; Deut. 11: 11, 12; 28: 1-18, en tal van andere plaatsen.

De roeping der Gemeente is hemelsch. Zij heeten "deelge-

nooten der hemelsche roeping," Hebr. 3:1. Zie verder 1 Pet. 1:4; Philip. 3:19-21; Hebr. 10:34; 1 Tim. 6:8; Ef. 2:6; Col. 3:1-5 e.a. plaatsen.

2. De *beloften* waren zeer verschillend. Zie, wat de bediening der verdoemenis belooft: Ex. 20:12; Deut. 7:15; Deut. 28:13. Israël heeft op gehoorzaamheid steeds beloften van aardschen voorspoed: rijkdom, eer, een lang leven, een talrijk kroost, en een rijke begrafenis.

Maar indien de Gemeente getrouw is, zal ze vervolgd worden. Ja, naarmate ze meer getrouw is, zal ze meer vervolgd worden. Naarmate ze meer gehoorzaamheid bewijst, aan haar verheerlijkt Hoofd, zal de wereld haar meer haten en vervolgen. Intusschen is dit lijden der Gemeente geen teeken van Gods toorn, maar van Zijne genade voor haar. Het is haar uit genade gegeven niet alleen in Hem te gelooven, maar ook voor Hem te lijden. Dat het geloof genade is, stemt elk geloovige u toe, maar dat het lijden voor Christus eveneens genade, d.i. onverdiende en verbeurde gunst Gods geacht moet worden, dit wordt maar zeer weinig begrepen en nog minder gewaardeerd.

3. Israël werd meer beheerscht door het vleesch en de Gemeente meer door den Geest, die in haar woont. Wie van ouds uit Joodsche ouders geboren was, en ten achtsten dage was besneden, was daarmede ten volle burger Israëls.

Hoe geheel anders is het ook hier weder met de Gemeente van Christus gesteld. In dit mystiek lichaam kan niemand ingelijfd, dan die geboren is van boven door water en Geest. Voor Israël gold meer het beginsel: gehoorzaam en leef; voor de Gemeente: leef en gehoorzaam. De Gemeente moet als het hemelsch volk den blik naar boven gericht hebben. Daar toch is haar burgerschap; daarheen is ze verplaatst met Christus. Zij moet allereerst en allermeest het Koninkrijk Gods en Zijne gerechtigheid zoeken; zij moet schatten vergaderen in de hemelen; zij moet bedenken de dingen, die boven zijn, niet die op de aarde zijn; zij moet zich benaarstigen om de rust in te gaan, die er overblijft voor het volk van God; zij moet grijpen met beide handen naar het eeuwige leven. Wij achten het een zware zonde, wanneer predikers des Evangelies de volle kracht dier woorden

voor de Gemeente Gods zoeken te verzwakken. Niet zelden ontvangt men den indruk, dat sommige predikers vreezen, dat wanneer de geloovigen dit alles doen, ze hun aardsche roeping zullen veronachtzamen, of dat ze te hemelschgezind zullen worden. Mede hieraan is het te wijten, dat de geloovige Gemeente thans even snel jaagt, om rijk te worden, als de kinderen der wereld. O, dat alle heilherauten begrepen, en dat de gansche Gemeente toch vatte wat het zeggen wil, om schatten te vergaderen in den hemel. Het staat te vreezen, dat velen nauwelijks meer gelooven, dat dit kan en nog minder, dat dit moet en nog weer minder, hoe heerlijk dit is.

4. De wapenen van den krijg waren voor beide zeer verschillend. Israël moest met vleeschelijke wapenen strijden; de Gemeente moet uitsluitend met geestelijke wapenen krijg voeren, want zij heeft niet als Israël den krijg te voeren tegen vleesch en bloed. Israël moest de Heidenen verdelgen, wij moeten ze bekeeren. Voor Israël gold de wet der wedervergelding. Elia kon vuur van den hemel doen dalen, maar wij mogen dit niet. Samuël mocht Agag in stukken slaan ter eere Gods, wij mogen dit niet. Esther mocht zich wreken, wij mogen dit niet. Christus Zelf is in dit alles als ons Hoofd het volmaakte voorbeeld, 1 Pet. 2: 23, "Die als Hij gescholden werd, niet wederschold en als Hij leed niet dreigde, maar gaf het over aan Hem, die rechtvaardiglijk oordeelt." Men vergelijke verder de volgende plaatsen, Deut. 7: 1, 2; Deut. 28: 7; 31: 3-5 met Matth. 5: 38-44; 27: 52; Joh. 18: 36; 1 Cor. 4: 12, 13; 2 Cor. 10: 4; Ef. 6: 12.

5. In den *eeredienst* vinden we al wederom wezenlijk verschil en niet bloot verscheidenheid van bediening, zooals men dit veelal gelieft te noemen. In niets treedt het groot verschil tusschen "Mozes' huis" en "Christus' huis," Hebr. 3: 5, 6, zoo duidelijk aan den dag, als hier. Israël had een wereldlijk heiligdom tot "godshuis" en een "huis des gebeds." Daarheen moest Israël tijgen van de einden des lands, om te bidden en te offeren. Israël had zijn heilige plaatsen, vaten, personen, perioden, doch al deze scheidsmuren zijn voor de Gemeente gevallen. Haar heiligdom is in den hemel, Hebr. 10: 19, 24. En de geloovigen zijn allen heiligen, allen profeten, priesters en koningen krachtens het ambt

aller geloovigen. Christus alleen is de Hoogepriester, naar de orde niet van Aäron, maar van Melchizedek. Voor Israël zie men 1 Kron. 22: 5, 2 Kron. 6: 38; voor de Gemeente, 1 Cor. 12: 14-27, Hebr. 13: 15, 1 Petr. 2: 5, 9, Openb. 1: 5, 6.

6. Israël was Gods dienstknecht of onmondig kindeke, de Gemeente des N. Verbonds is mondig. In Israël was de slaafsche geest der dienstbaarheid en der vreeze. Rom. 8: 15, Gal. 3: 24, 4: 6; maar de Gemeente kan roepen: Abba Vader. Bij Israël was een bediening der verdoemenis, bij ons die der heerlijkheid. Israël had en heeft nog een deksel, wij allen aanschouwen met ongedekten aangezichte de heerlijkheid des Heeren als in een spiegel. Zie het diepzinnig betoog van Paulus in 2 Cor. 3.

7. Eindelijk wijzen we er nog op, dat beider hope eenigszins verschilde. Het was Israëls bestendige hope, om met den Verlosser uit Davids huis ten spitse der volken gesteld te worden. Christus' wederkomst is uitsluitend de hope der Gemeente. Israël wist als volk van geen kruisdragen, zooals de Gemeente dit weet. De gansche Gemeente in haar geheel, en elk geloovige in het bizonder, moeten zichzelven verloochenen, het kruis opnemen en Hem navolgen. Zoo het volk des N. Verbonds geen kruisdrager wil zijn, zoo zal het nooit kroondrager worden. Hier kruisdragen achter Christus, dan straks kroondrager met Hem.

Zoo hebben we dan gezien het wezenlijk en groot verschil tusschen het tweeërlei volk Gods. Uit alles blijkt dat we hier niet bloot verscheidenheid van bedeeling en bediening hebben, maar een wezenlijk verschil. Israël is een andersoortig volk Gods dan de Gemeente.

We zeiden, dat er ten aanzien van beider hope *eenigszins* verschil bestond. En we bedoelen er mede, dat er ten aanzien van dit punt geen wezenlijk verschil bestaat. Er moge verschil zijn in het hopen als daad en in betrekking tot de hope op het persoonlijke heil, maar voor de Gemeente, zoowel als voor Israël, is het voorwerp der hope: Christus de Koning der heerlijkheid, komende tot oprichting van het Koninkrijk. Alles wacht op den komenden Christus. Het zuchtend creatuur, het blinde Heidendom, Israël, de Kerk en de H. Geest, alles ziet uit in vurig verlangen naar dien dag aller dagen.

In dien dag der rijksoprichting zelve zal het hemelsbreed verschil tusschen deze twee evenwel eerst recht duidelijk voor het oog der gansche wereld aan den dag treden.

Er zijn twee vereischten, die beslist noodig zijn, om Israëls toekomst te verstaan. Ze zijn deze twee: het inzicht in het wezenlijk verschil tusschen Israël en de Gemeente en de wetenschap dat dit volk Jehova's eeuwig wondervolk is in den bizonderen zin des woords.

Op het eerste hebben we een vluchtigen blik geslagen, thans vraagt het tweede kortelijks de aandacht.

Israel Gods Wondervolk.

God heeft thans tweeërlei wondervolk op aarde: de Gemeente, die een gegeven erfrecht heeft op het hemelsch Kanaän, en Israël, het volk der aarde, dat een gegeven erfrecht bezit op het aardsche Kanaän.

Israël is Gods wondervolk. Hetzij we letten op zijn ontstaan in het grijs verleden, op zijn voortbestaan in den loop der eeuwen, op zijn wijze van bestaan in het heden, of hetzij we het oog wenden naar zijn grootsche toekomst, het wonder Gods, ziet daar, den sleutel tot recht verstand van Israël. Het verkeert al de wentelende eeuwen door onder alle volkeren als het wandelend wonder en, voor wie het wonder loochent, als het wandelend raadsel. Het is terzelfder tijd de belichaamde vervulde en nog onvervulde profetie.

Israël dankt zijn *ontstaan* aan het wonder. Het zaad der belofte werd geboren uit eene moeder, die beide verouderd en onvruchtbaar was. De Schrift vestigt op dit dubbel wonder in Oud en Nieuw Testament de aandacht. Naar den mensch gesproken was het verkrijgen van een zaad der belofte beslist onmogelijk. En waar Sara de zaak juist bloot van uit den mensch bezag, daar moest ze in haar ongeloovigheid wel lachen. De Heere zou dit, zoo dacht ze blijkbaar, wel heel anders bedoeld hebben, en daarom ging ze ook heel anders te werk dan de Heere het wilde. De Heere bestrafte haar met te zeggen: "Zou iets voor den Heere te *wonderlijk zijn?*" Evenals Sara ongeloovig lachtte ten aanzien van Israël's *herkomst,* zoo lachen thans duizenden Christenen ten aanzien van Israël's *toekomst.* Maar al zou ook de gansche wereld lachen, dat ze schudde, zij kan daarmede Gods wonderen niet weglachen.

Israël is Gods wonder in zijn *voortbestaan.* Dit is haast nog grooter wonder dan zijn ontstaan, want hier hebben we niet slechts een enkele of dubbele wonderdaad Gods, maar een lange reeks van wonderen, zich uitstrekkend over vele eeuwen en vol-

ken. Het is een vaste wet in het rijk der natuur, dat wat brandt, verteert, doch Israël maakt op dezen vasten regel eene uitzondering. Israël is het brandend braambosch, dat alle eeuwen door brandt en nooit verteert. Dit braambosch heeft reeds gebrand en is reeds fel geblakerd bij de tichelovens van Egypte, doch ziet, het groeide tegen de lekkende vlammen in. Het werd ontworteld uit zijn vette aarde, maar ziet, het leeft en draagt vele vruchten.

Israël heeft steeds bestaan onder de allerongunstigste voorwaarden. Ja, welbezien mistte het steeds alle levensvoorwaarden. Dit volk heeft eene geschiedenis van bloed en tranen als niet een ander. Het is het schouwspel en het treurspel der eeuwen. Het heeft zich nooit met de volken kunnen vermengen, hoe gaarne het dit soms ook wilde. Het bleef en blijft steeds, naar het welbekend beeld, de oliedrop op de groote wateren der volkerenzee. Alle andere volken kunnen met hun besten wil niet onvermengd voortbestaan, wanneer ze wonen onder vreemde volken, Israël daarentegen blijft, naar luid der profetie, het volk, dat steeds alleen woont, en dat, verstrooid onder de volken, toch met de volken niet gerekend wordt. Num. 23 : 9.

Wanneer we letten op Israëls *bestaan,* gelijk het is ten huidigen dage, dan hebben we al weder een wonder van Gods hand. Want het is in zijn wijze van bestaan een volk van de schrilste en schrijnendste tegenstellingen. Het is overal gehaat en toch overal gezocht. Gehaat om zijne gaven en sluwheid en gezocht om dezelfde redenen. Er is een instinctmatige afkeer in den boezem aller volken tegen dit eenig volk. Wordt het niet verdrukt of gebannen, het wordt in elk geval nergens van harte begeerd. Vanaf de dagen van Egypte hebben de volken der aarde geworsteld met het z.g. Joodsche probleem. Met dit probleem zat meer dan vier duizend jaren geleden Egypte en daarmede zitten nog de volken van onzen tijd. En het is nog, als voor Egypte, voor de volken onoplosbaar. Het bewindsel, waarmede thans alle volken omwonden zijn, verhindert hun, om te zien, dat God Zelf dit vraagstuk zal oplossen, doch niet voordat Hij alle volken oplost.

Nergens gewild en toch weer overal gewild. Ten einde zich te overtuigen, dat de Jood in elk opzicht aan het front staat, verwijzen we den lezer naar de volgende werken: Rev. S. B. Ro-

hold, "The War and the Jew"; Dr. A. Kuyper, "Liberalisten en Joden," en "Het Joodsch Probleem."

De Joden zijn de voornaamste bankiers en geldschieters van Engeland en Frankrijk en zouden, indien ze wilden, den oorlog kunnen doen ophouden. En toch zijn het juist hunne broeders naar den vleesche, die het meest van de verschrikkingen van den oorlog te verduren hebben gehad. Zoo moet het iemand telkens weder treffen, dat er bij dit volk de vreemdste tegenstellingen heerschen. Tegenstellingen van armoede en rijkdom, geleerdheid en onkunde, adel en laagheid des geestes, wreedheid en menschenmin, conservatisme en radicalisme. De verklaring van dit verschijnsel ligt hierin, dat Israël drager is van een vloek en van een zegen. Van een vloek, wanneer ze den God hunner vaderen loslaten en van een zegen, wanneer ze Hem vasthouden en wel het meest, wanneer ze den Messias te voet vallen. Wat een stroom van vloek heeft de Nederlandsche Jood Spinoza niet in de wereld gebracht. Hij beheerscht geheel het moderne denken en kan met recht de vader heeten der Bijbelcritiek.

Hoe beheerscht de afvallige Jood Karl Marx niet al de sociale stroomingen van onzen tijd.

Wat heeft niet Lombroso, de Italiaansche Jood, het recht doen struikelen door zijn verderfelijk stelsel, dat de misdadigers niets anders dan mislukte exemplaren, een kink in den kabel van het groote proces der wereld-ontwikkeling zijn.

Heeft niet Heinrich Heine, een andere Jood, schrikkelijk veel kwaad gesticht door zijn betooverende zangen. Heel de zedelijk vermolmde Tachtiger School van Nederland staat mede onder zijne beademing; en de schrikkelijke hater van het Christendom, de Jood Querido, mag daar te lande thans wel de grootmeester der schoone letteren heeten.

De Jood Gambetta, die veel kwaad gebrouwd heeft in de hoogere politiek, en hij zou de Vader kunnen heeten van Frankrijks wraakpolitiek.

De Reform-Joden beheerschen schier heel de wereldpers, en in Amerika het tooneel er nog bij.

Tot deze Joodsche geesten is schier heel het anti-christendom van onzen tijd te herleiden. Men heeft de Joden eeuwenlang be-

schuldigd van de bronnen en putten te vergiftigen. Deze beschuldiging is hatelijk en dom. Maar het kan niet ontkend, dat ze door hun geestesoverwicht de zedelijk-godsdienstige bronnen vertroebeld en vergiftigd hebben. Zoowel de teekenen des tijds als het Woord der Profetie geven ons den indruk, dat het lang niet onwaarschijnlijk geacht moet worden, dat de Antichrist een afvallige Jood zal zijn, zooals ook de Roomsche kerk steeds geloofd heeft op grond van de meening der eerste eeuwen.

Maar tegenover dezen vloek staat een zegen, dien Israël bij getrouwheid aan der Vaderen God, den volken steeds in den schoot wierp. In het licht des Woords zijn er in het algemeen slechts twee verschillende volken: Hebreën en Heidenen. Ongeloovige geleerden in Duitschland noemen het Christendom Semitisme, en terecht, want onze godsdienst is Semietisch door en door. Wij zijn geene Semieten, maar wij wonen in de tenten van Sem en aanbidden Jehova den God van Abraham, Izak en Jakob. De groote fout van het hedendaagsch Christendom bestaat niet voor het minst daarin, dat het meer Heidensch dan Joodsch is. Naarmate in de vroege middeleeuwen de kerk des Heeren minder Joodsch begon te worden, naar diezelfde mate werd ze meer Heidensch. Men spreekt soms met weerzin en diepe verachting van eene verjoodsching van den Christelijken godsdienst. Hoe onnadenkend is zulk een gezegde. Wij kunnen en behoeven den Christelijken godsdienst niet te verjoodschen, want dat heeft God al lang gedaan. Onze God heet Jehova, de God Israëls. Onze Zaligmaker is de geboren Koning der Joden; alszoodanig is Hij gekruisigd, en in die hoedanigheid komt Hij weder. Openb. 22:16.

Het boek, waaruit we driekeer per dag lezen, is een Joodsch boek. Het weet van geen Amerikanen, Duitschers of Engelschen, en zelfs niet van de Hollanders. De Psalmen, die we elken Rustdag zingen, zijn Joodsche liederen. De kerk waartoe we behooren is gebouwd op het Joodsche fundament van Apostelen en Profeten. Zelfs den jubel, dien de gezaligden in den hemel aanheffen, is nog Joodsch: het lied van Mozes en het Lam.

Lord Beaconsfield kon met meer dan schijn van recht zeggen, dat de eene helft der wereld een Jood, de andere helft eene

Jodin vereert, daarbij zinspelende op het Protestantisme en op Rome.

Zoo vreeze men dan niet voor verjoodsching. De fout van het oude Judaïsme was niet zoozeer dat men te zeer Joodsch, maar wel dat men te weinig Christen en te zeer Farizeesch was. Er is heden ten dage, en voornamelijk in onze kringen, eene verjoodsching, waarvoor men zeer bevreesd moest zijn, en deze is die heillooze waan, die de kerk met Israël eenzelvig wil maken. Op dit standpunt denkt men stellig, dat de koningen nog eens de voedsterheeren en de koninginnen de zoogvrouwen der kerk zullen worden. De verjoodsching der kerk in dezen zin heeft meer dan iets anders de tegenwoordige kerk van haar geestelijk karakter beroofd.

"Het geloof, dat zij Israël waren, was de dwaling waaraan Hugenoten, Puriteinen en Camisarden meermalen te gronde gingen; en de dwaalleer, dat de kerk de erfgename is van de aan Israël gedane beloften, heeft op den kansel op allerlei wijze door eigenbedachte uitleggingen, de profetiën verdonkerd en omgekeerd."—Bettex.

We behoeven hier niet opzettelijk stil te staan om te wijzen op al de zegeningen, die de volken van Israël geërfd hebben. Heel de Christelijke Godsdienst is daar ten bewijze, heel de historie meldt er van, tal van schrijvers meten ze breed uit, en haast alle volken weten er van te gewagen. Een Fransch geleerde heeft aan het licht gebracht, dat de Joden zelfs tweehonderd jaren vóór Christus grooten invloed gehad hebben op de Chineesche letterkunde. — En dit is het heerlijkste, dat de vloek van Israël slechts tijdelijk is en straks met alle vloeken wordt weggedaan, terwijl de zegen blijft en straks zal aanzwellen tot een stroom van heil, dat voor de gansche wereld als eene opstanding uit de dooden zal zijn. Rom. 11 : 12-15. Israël is het *Am Olam,* d. i. het eeuwig volk. Het heeft zijn vollen zegen nog bij verre na niet aan de wereld gebracht. Volgens de Schrift staat het nog nauwelijks op den eersten laddersport van zijne bestemming. Daarom is het onsterfelijk. Onsterfelijk is immers alles wat nog zijne bestemming niet heeft bereikt.

Zoo hebben we dan gezien, dat Israël het wondervolk genaamd mag worden. Niet alleen in dien zin, dat het Gods wonderwerken aanschouwd, gehoord, beschreven, bewaard en gepredikt heeft, maar wel zóó, dat het zelf een wandelend wonder is in zijn ontstaan, voortbestaan en tegenwoordige wijze van bestaan. En dan verstaan we hier door een wonder objectief een buitengewone daad van Gods voorzienigheid, waardoor subjectief het verband tusschen oorzaak en gevolg door het gewone redebeleid niet kan worden gevat. Het spreekt vanzelf dat de wijzen dezer wereld zich gezet hebben tot de ontraadseling van het Jodenprobleem. Men heeft het willen verklaren uit zijn streng godsbegrip. Doch dit hebben de Mohammedanen en de Christenen ook en toch kunnen deze niet afzonderlijk blijven bestaan. Anderen verklaarden Israëls tegenwoordig afzonderlijk bestaan uit zijn lijdenshistorie. Dezelfde verdrukking zou hen hebben samengetrokken en samengehouden. Maar lotgemeenschap gaf nog nimmer godsdienstgemeenschap, en nog minder bloedverwantschap. Waar bij komt, dat de Christelijke kerk soms even zwaar heeft moeten lijden als Israël, en toch is deze niet bij elkander gebleven. Nog weer anderen ontkennen, dat ze een eigen volk zijn en verwachten, dat toenemende beschaving hen eerlang zal doen verdwijnen.

Doch de meeste geschiedschrijvers laten de Joden eenvoudig staan als een onoplosbaar raadsel. Hegel was met de Joden dood verlegen. Hoewel hij de heele wereld in een paar logische formules wist op te lossen, bleef hij toch voor de Joden staan. Naar zijn eigen woord, pijnigden ze hem heel zijn leven lang als een duister, onoplosbaar raadsel. Hoe meer hij ze bestudeerde, des te meer verlegen maakten ze hem.

De kerk heeft zich er gewoonlijk veel gemakkelijker afgemaakt. De Grieksche kerk sprak op eene Synode in 1542 uit, dat de Joden bestonden met het eenig doel om de Christenen te herinneren aan het bitter lijden van Christus. Alsof de Schrift dit niet genoeg deed. In 1733 sprak ze dit nog eens weer uit en voegde er als een tweede bestaansreden voor het Jodendom bij, dat dit volk een exempel van Gods wraak voor de Christenen

moest zijn. Alsof de wateren van de Doode Zee, en elke doodenakker, daarvan niet evenzeer blijk geven.

Gereformeerde schrijvers zijn soms weinig meer billijk tegenover de Joden dan de Grieksch-orthodoxe kerk. Niet zelden wordt de schuld der Joden nog zwaarder gemaakt dan ze in der werkelijkheid is. Wanneer men het voorstelt alsof de Joden den Christus hebben gekruist en daarom hun tijd van bezoeking gehad hebben en nu nooit geene toekomst meer zullen hebben, dan is deze stelling in tweeledig opzicht onjuist en bijgevolg de gevolgtrekking ook. Ten eerste gaat het niet aan om te zeggen, dat de Joden Christus gekruist hebben met uitsluiting van anderen. Immers heel de wereld heeft den Zone Gods aan 't kruis gehangen. Pilatus was niet alleen een wereldlijk maar ook een wereldrechter. Hij heeft geoordeeld en veroordeeld in naam van heel de Romeinsche wereldmacht. Heel de wereld in het klein was daar aan den voet van het kruis vergaderd. Het is dus zeer eigengerechtig, om de schuld van deze misdaad alleen op de Joden te werpen. Dit deden de verdwaasde kruisvaarders in de middeleeuwen ook reeds, en gevolg hiervan was, dat men vol van ziedenden haat schreeuwde: "hep, hep," welke woordjes de beginletters vormen van het Latijnsche: *Jeruzalem moet verdelgd worden.* Terwijl men de stad Jeruzalem wilde redden uit de handen van den Turk, ging men de kinderen van Jeruzalem bij honderdtallen dooden, als vrucht van den waan, dat zij de eenigste moordenaren van Christus waren. Geef den Jood de meeste schuld, maar niet de eenigste; want ten tweede dient men niet te vergeten, dat zij het onwetend hebben gedaan, zooals duidelijk blijkt uit Christus' bede; Petrus' woord in Hand. 3 en Paulus' woord in 1 Cor. 2. Israël wist wel dat hij een onschuldige vermoordde, maar niet dat deze zijn *Messias* was! Men weene dan niet met Jeruzalems dochteren over Zijne ellende noch vertoorne men zich over der Joden schuld, maar een iegelijk bedenke, dat hij door zijn eigen zonde zijn vloekhout heeft opgericht.

Onbillijk is het ten andere tegenover Israël wanneer men zijn verleden wel gelooft en zijne toekomst niet. Vreemde inconsequentie! Ten aanzien van het verleden gelooft men al de wonderen, welke de Heere onder en aan Israël gedaan heeft.

Hoe groot en wonderbaar ze ook zijn, men denkt er zelfs niet aan, om ze te loochenen, en wie ze loochent, wordt beschouwd als een vijand. Terecht! Maar diezelfde menschen denken er maar zelden aan, dat er in de toekomst nog vele en groote wonderen met Israël zullen gebeuren. Of wanneer men er van leest, dan leest men er over heen, dewijl men ze eenvoudig niet gelooft. Van waar, zoo mogen we wel vragen, dit onderscheid; de wonderen in de grijze oudheid van het begin tot het einde, en de toekomstige, die minstens even duidelijk geopenbaard zijn, in 't geheel niet gelooven. O dat diep zondig rationalisme van geloovige menschen! Hoe zou de Heiland ons hedendaagsch Christendom ook thans niet toeroepen: "Gij onverstandigen en tragen van hart, om te gelooven *al* wat in de profeten geschreven is."

Verder handelt men zeer onbillijk ten aanzien van de uitlegging der voorzeggingen voor Israël. Allen, die wat aan het onderzoek der profetie gedaan hebben, stemmen u toe, dat er tal van voorspellingen zijn voor de Joden. Daar zijn geleerden als Kuyper, Küper, Kuenen, Bavinck, Pierson, Rhiem, Davidson, Delitszch e. a. het allen eens over. De vraag is alleen maar, hoe die dingen verklaard moeten worden. De modernen laten ze vervluchtigen in droomerij over den triomf der waarheid, zooals ze dat noemen. De oude Schotsche Covenanters lieten dit alles slaan op zichzelven en desgelijks deden de Hugenoten en Camisarden van Frankrijk en de Puriteinen van Nieuw Engeland. De Pelgrims wilden een zichtbare godsregeering op aarde, zooals aan Israël is beloofd, maar juist hun land is de kweekplaats geworden van het Unitarisme en allerlei zielverdervende ketterij. De Mormonen verfiguurlijken die dingen derwijs, dat ze juist passen op hun Synagoge des Satans. De Anglo-Israëlieten eischen ze op voor het Anglo-Saksische ras.

En wat doet men in onze kringen? Men roert ze liefst niet aan. En wanneer men er aan toekomt, dan hoort men veelal klanken en nog eens klanken. Gedachteloos spreekt men het praatje, dat uit den modernen hoek is komen waaien, na, dat er zeer weinig voorspellingen zijn en wel veel minder dan men gewoonlijk meent. Dit is beslist onwaar. Er zijn vele voorspellingen en blijkbaar veel meer dan de geloovige Gemeente gewoon-

lijk meent. Dan weer hoort men zeggen: "profetie is geen waarzeggerij," zoodat de hoorders wel den indruk moeten krijgen, dat het leugenzeggerij is. Ook het orakelen, dat de profetie geen vooruit geschreven historie is, geeft soms haast den indruk, alsof zij van achteren beschreven historie is. Wel de meest ergerlijke mishandeling van Israëls profetiën is deze, dat men de vloeken en zegeningen, die in hetzelfde verband telkenmale voorkomen, op zoodanige wijze sorteert, dat Israël de letterlijke vloeken ontvangt en de kerk de geestelijke zegeningen.

Eindelijk wijzen we nog op het onbillijke van wel voor de Heidenzending te ijveren en niet voor de Jodenzending. Maar om niet onbillijk te zijn, haasten we ons te zeggen, dat we het dankbaar moeten erkennen, dat hier verandering ten goede valt te bespeuren. Er komt meer ijver voor de Jodenzending. Doch laat ons maar eerlijk zijn, lang niet genoeg. Drie eeuwen geleden deden onze vaderen reeds meer voor de Joden dan wij thans. Ze herbergden duizenden Joden vluchtelingen uit Spanje en Portugal. Ze deden alreeds op de Synode van Dordt in 1619 eene oproeping ter bekeering van deze vreemdelingen, en ze richtten zelfs aan de Leidsche Universiteit een leerstoel op voor de Joodsche godgeleerdheid. Houden wij de beminden om der vaderen wil wel voor bemind? Zijn we in ons bidden wel volgelingen van Hem, die voor hen bad aan het kruis? Of van den Apostel der Heidenen, die geduriglijk voor hunne zaligheid smeekte?

Geldt ook niet voor ons nog de regel, dat we beginnen moeten van Jeruzalem? Dit Jeruzalem is niet de stad, waar men woont of zelfs eigen land, maar bedoelt het volk der Joden. De zending onder de Joden is van groot belang zelfs voor de Heidenzending, want de bekeerde Joden zijn de uitstekendste Zendelingen. Men vindt ze in alle landen en onder alle volken. Ze spreken alle talen en verdragen elk klimaat, en hebben daarbij een ongeëvenaarde tact en taaiheid in het wegruimen van struikelblokken.

Israël is een goddelijk wonder. Een wonder in het verleden, het heden en de toekomst. Geen wijsgeer kan ons dit wonder verklaren. Het vindt nergens zijn weerga. Alleen God kan ons Zelf dit wonder verklaren. En Hij doet dit in Zijn Woord.

Daar zullen we ons thans heenwenden om licht te ontvangen over Israëls toekomst. Het licht dat schijnt in eene duistere plaats werpt ook hierover zijn licht. Wie dit licht versmaadt of verdonkert door niet van harte te gelooven al wat de profeten gesproken hebben, de zoodanige moet Israël in het midden van de volken laten gaan als het wandelend en onoplosbaar raadsel.

Wie daarentegen erkent, dat Israël een wonder van Gods hand is, die kan reeds deze sluitrede maken, dat Israël geen doelloos wonder kan zijn, maar een grootsch doel moet hebben, dewijl God nooit wonderen verricht zonder een goddelijk doel. Is Israël een lichamelijk, nationaal en godsdienstig wonder, dan zal het dus een dienovereenkomstige bestemming hebben.

"Neen antwoordt het Godswoord, dat nimmer vergaat;
Niet altoos blijft Israël der volkeren smaad,
Voor hem bad Zijn Koning aan het smadelijk kruis,
Haast komt de Verlosser tot Israëls huis."

Israels Toekomst volgens het Oude Testament.

Ons bestek gedoogt niet het heerlijk onderwerp van Israëls toekomst breedvoerig te schetsen. Wij zullen niet anders pogen dan in zoo kort mogelijk bestek aan te toonen, dat geheel het Oude Testament ons heenwijst naar een grootsche toekomst, die Israël na al zijn omzwerven nog wacht. Zooveel mogelijk laten wij hierbij het onfeilbaar Woord zelf spreken. Slechts enkele vingerwijzingen zullen er bij worden aangestipt.

Gen. 12:3. "De HEERE nu had tot Abram gezegd: Ga gij uit uw land, en uit uwe maagschap en uit uws vaders huis, naar het land, dat Ik u wijzen zal.—En Ik zal u tot een groot volk maken en u zegenen en uwen naam groot maken en wees een zegen. —En Ik zal zegenen die u zegenen en vervloeken die u vloekt, en in u zullen alle geslachten des aardrijks gezegend worden."

We zien hier de volgende gedachten aangegeven:

1. Abram wordt geroepen op een tijd, waarin Babel streeft naar menschelijke eenheid, macht en geluk. Waar de wereld aan het samensmelten wil teneinde door eendracht *macht* te verkrijgen, daar gaat God afscheiden, teneinde daarmede den nadruk te leggen op persoonlijke heiligheid. Het is een tijd waarin de wereld in heidendom, d.i. duivelendienst gaat verzinken. In Zijne genade gaat Hij nu een verbond met Abram en Zijn zaad aan tegen den duivel en den duivelendienst. Behoudens de zegeningen Zijner gemeene genade laat Hij thans de wereld wandelen. Israël moet van nu af aan Zijn profetisch volk zijn, dat getuigt voor Hem en Zijn dienst en tegen den afgodendienst. Deut. 6:4; 33:26-29; 1 Kron. 17:20, 21; Ps. 144:15; Jes. 43:10, 12. Israël moet drager zijn van de Messiaansche belofte: Gen. 3:15; 21:12; 28:10, 14; 49:10; II Sam. 7:16; Jes. 55:3, 4; Matth. 1:1.

2. Let op het universeele karakter van deze belofte. Het zal

tot een groot volk worden. Telkens wordt hierop weder den nadruk gelegd. 13:14; 15; 17:6, 7, 15, 16; 18:18; 26:3, 4; 28: 3, 4; 35:11, 12; 46:3. Zijn zaad zal vele volken omvatten: 17: 4, 5; 28:3; 35:11; 46:3; Rom. 4:17. Abraham is de erfgenaam der wereld. Koningen zullen van hem, Sara en Jacob, afstammen: 17:6, 16; 35:11. Wie durft beweren, dat dit alles in het verleden zijne vervulling vond.

3. Israëls vijanden zal het kwalijk gaan. Dit is steeds letterlijk vervuld in de historie. Egypte: Ez. 29:15, 16; Amalek: 1 Kron. 4:43; Esther Edom: Obadja 3:4; 10-15; Jer. 49:7-22; Nah. 1-3; Ez. 3. Moab en Ammon: Zef. 2:8-11; Ez. 25:3-11; Tyrus en Sidon: Amos 1:9, 10; Joël 3:4-8; Gez. 26:3-5; 28: 22-26. De Filistijnen: II Kron. 26:6; II Kon. 18:8; Jer. 47. Alle volkeren: Joël 3:2, 3.

4. Israël wordt evenwel niet gekozen om ten vloek, maar om ten zegen voor de wereld te zijn. Het zal van den Heere gezegend zijn en tot een zegen gesteld worden. En allen, die Israël als Gods volk weldoen, zullen daardoor ook gezegend zijn. Gen. 18:18, 19; 26:4; 28:14; Zach. 8:23; Jes. 43:1; Hand. 15:13-17; Rom. 11:15-18. Israël is gekozen met het grootsche doel, dat daardoor heel het menschdom Jehova mag leeren kennen en de gansche aarde met de heerlijkheid des Heeren vervuld worden. Num. 14:21; Deut. 28:9, 10; Ps. 67; Jes. 60:1-3; 61:6-9; 62:2; 66:19.

Ex. 19:5, 6. "Nu dan, indien gij naarstiglijk Mijner stem zult gehoorzamen en Mijn verbond houden, zoo zult gij Mijn eigendom zijn uit alle volken, want de gansche aarde is Mijne. — En gij zult Mij een priesterlijk koninkrijk en een heilig volk zijn. Dit zijn de woorden, die gij tot de kinderen Israëls spreken zult."

1. We hebben hier een werkelijk verbond. Al de elementen van een verbond zijn aanwezig: twee partijen, een voorwaarde, eene belofte, Israëls toestemming. We hebben hier echter niet het verbond der genade, want daarbij komen gansch geene voorwaarden te pas. We hebben hier echter wel een vrucht, een uitvloeisel van het genadeverbond. Het voorwaardelijke is hier geenszins, dat Israël bij gehoorzaamheid Gods eigendom zal zijn.

Dit ligt vast in de verkiezing en roeping, die beide onberouwelijk zijn. De vraag is dan: welk verbond we hier hebben.

2. We hebben hier het voorwaardelijk volksverbond, daarin bestaande, dat Israël bij gehoorzaamheid als volk uit de volken Gods kostelijk kleinood zal zijn, het juweel der volken. We hebben hier een zijstroom van de breede strooming van het genadeverbond. Dat Israël God's kleinnood is, wordt het gedurig weder herinnerd, opdat het zich niet verzwagere met de volken der wereld. Deut. 7:6. Het is God's bizonder eigendom, daarom moet het geene vreemde vrouwen trouwen; zijn hart besnijden en zijn nek niet verharden, Deut. 14:2; al Zijne inzettingen houden, 26:18.

3. Israël heeft als volk niet aan deze voorwaarde beantwoord en daarom is het als het pronkjuweel der volken verworpen voor vele eeuwen. Wijl ze zijn afgehoereerd van Jehova, zullen de kinderen Israëls als volk "vele dagen blijven zitten zonder koning en zonder vorst, en zonder offer en zonder opgericht beeld, en zonder efod en terafim. Daarna zullen zich de kinderen Israëls bekeeren, en zoeken den Heere hun God, en David hun koning; en zij zullen vreezende komen tot den Heer en tot Zijne goedheid in het laatste der dagen." Maar hoewel ze als een eigen volk tijdelijk verworpen zijn, zoo blijven ze nochtans uit kracht van verkiezing en genadeverbond steeds de beminden om der Vaderen wil. Tijdens Israëls verwerping heeft Hij Zich uit al de volkeren een ander bizonder eigendom bijeenvergaderd in de Gemeente. En wanneer de Gemeente voltallig is breekt weder Israëls bedeeling als een eigen zelfstandig volk aan. Tot zoolang echter kan Petrus van de Gemeente zeggen, dat zij een koninklijk Priesterdom, een heilig volk, een verkregen volk is, om Gods deugden te verkondigen. De Heere is niet zonder een eigen volk op aarde.

Lev. 26:42-44. "Dan zal Ik gedenken aan Mijn verbond met Jakob en ook aan Mijn verbond met Izak, en ook aan Mijn verbond met Abraham, en aan het land zal Ik gedenken. — Als het land om hunnentwil zal verlaten zijn geweest, en aan zijne sabbaten een welgevallen gehad hebben, wanneer het om hunnentwil verwoest was en zij aan de straf hunner ongerechtigheid

een welgevallen zullen gehad hebben, daarom en omdat zij Mijne rechten hadden verworpen en hunne ziel aan Mijne inzettingen gewalgd had.—En hierboven is ook dit: als zij in het land hunner vijanden zullen zijn, zal Ik hen niet verwerpen, noch van hen walgen, om een einde van hen te maken, vernietigende Mijn verbond met hen, want Ik ben de HEERE hun God."

1. Let hier op het verband. Vanaf vers 14 zijn al de ellenden letterlijk over Israël vervuld. Daar wordt kennelijk gesproken van de lange ballingschap die nog steeds voortduurt. Als de verstrooiing over Israël letterlijk is, zal de vergadering dit dan niet evenzoo zijn?

2. Nauwkeurig onderscheidt de Schrift steeds tusschen de verbonden welke Israëls zijn, Rom. 9:4. De zekerheid van Israëls uitredding heeft zijn vasten grond in het onvernietigbaar genadeverbond, hetwelk een uitvloeisel is van de verkiezing. Altoos gebruikt God Zijn heerlijken verbondsnaam Jehova, wanneer Hij van Israëls toekomstig herstel gewaagt. Zoo zegt Hij ook hier weder tweemaal: Ik ben de HEERE, d.w.z. de eeuwige en onveranderlijke, die met Mijn volk getrouwd ben.

Num. 23:9, 10; 19-24, bevat de hoogst merkwaardige profetie van Bileam over Israël. Om Israël te leeren kennen is zij aller aandacht ten volle waard.

1) In vers 9 profeteert hij onder aanblazing des Geestes, dat Israël een afgezonderd volk zal zijn en onder de heidenen niet zal gerekend worden. Dit is letterlijk vervuld tot op den huidigen dag.

2) Israël zal een groot volk zijn en alszoodanig een heerlijke toekomst hebben. 10.

3) Het is een volk van Jehova gezegend en toegeëigend. 20.

4) Israël is onvernietigbaar. Er is geene tooverij tegen Jakob, noch waarzeggerij tegen Israël. Het volk is onvernietigbaar, dewijl de verkiezing en het genadeverbond onvernietigbaar zijn. 23 en 24.

5) Israëls volkomen rust, gelijk de oude leeuw rust in zijne schuilplaats, komt niet alvorens al zijne vijanden verslagen zullen zijn en hijzelf zal heerschen over zijne vijanden. Na

deze slachting zullen de volken Israëls Messias gehoorzaam zijn. Men vergelijke met deze plaats Gen. 49:9, 10; Mal. 4:3, en vele andere.

Deut. 30:1-6. "Voorts zal het geschieden, wanneer al deze dingen over u zullen gekomen zijn, dezen zegen of dezen vloek, dien ik u voorgesteld heb, zoo zult gij het weder ter harte nemen onder alle volken, waarheen u de HEERE, uw God, gedreven heeft. — En gij zult u bekeeren tot den HEERE, uw God, en zijner stem gehoorzaam zijn naar alles, wat ik u heden gebiede, gij en uwe kinderen, met uw gansche hart en met uwe gansche ziel. — En de HEERE, uw God, zal uwe gevangenis wenden, en zich uwer ontfermen; en Hij zal u weder vergaderen uit al de volken, waarheen u de HEERE uw God verstrooid heeft. — Al waren uwe verdrevenen aan het einde des hemels, vandaar zal u de HEERE, uw God, vergaderen, en vandaar zal Hij u nemen. — En de HEERE, uw God, zal u brengen in het land, dat uwe vaderen erfelijk bezeten hebben, en gij zult dat erfelijk bezitten; en Hij zal u weldoen en zal u vermenigvuldigen boven uwe vaderen. — En de HEERE, uw God, zal uw hart besnijden, en het hart van uw zaad, om den HEERE, uwen God, lief te hebben met uw gansche hart en met uwe gansche ziel, opdat gij leeft."

1. Deze beloften gelden voor de toekomst, want zij zullen in vervulling treden na de verstrooiing door de Romeinen. Zie hoofdstuk 28:49-52 v.v. Naar schier aller toestemming wordt daar de verwoesting van Jeruzalem door de Romeinen voorspeld, hoewel daarmede die der Chaldeërs niet is buitengesloten, maar inbegrepen. In het verleden heeft nog niets aan deze voorstellingen beantwoord.

2. In het voorafgaand verband wordt gerept van de verstrooiing. Waar deze schrikkelijke werkelijkheid was voor Israël, zoo zal ook de wederaanneming heerlijke werkelijkheid zijn, en mag men deze woorden dus niet vergeestelijken.

3. Als gewoonlijk, gaan ook hier weder de wederkeering en de bekeering samen. Dit is in die mate het geval, dat het Hebreeuwsche werkwoord voor bekeering deze beide begrippen insluit.

4. De vastigheid van Israëls toekomstig heil ligt in Gods trouwverbond. Tot achtmalen toe wordt in deze zes verzen de treffende uitdrukking gevonden: *Jehova, uw God.*

Zoo hebben we gezien, dat Mozes in al zijne vijf boeken gewaagt van Israëls toekomst. Bij wijze van onderstelling, afleiding en schaduwachtige heenwijzing geven ook de boeken van Jozua, Richteren en Ruth tal van wenken, doch wij staan er niet bij stil, omdat we ons alleen wenschen te bepalen tot de meer duidelijke plaatsen.

In II Sam. 7:11-16 hebben we het z. g. Davidisch verbond. Dit is niet in alles hetzelfde als het genadeverbond, evenmin als de Ohio Rivier de Mississippi is. Maar gelijk de Ohio eene breede zijstroom van den Mississippi is, zoo is ook het Davidisch verbond een uitvloeisel van het genadeverbond. Het gaat wel allereerst en allermeest David en zijne nakomelingen aan, maar toch niet uitsluitend, want Israël is als volk de eigenaar van Gods verbonden.

1. Dat we hier een werkelijk verbond hebben, blijkt genoegzaam, daar al de elementen van een verbond aanwezig zijn en het zelfs blijkens Ps. 89:3, 4, 35-37 en Heb. 6:17, 18 met een duurzamen eed Gods bevestigd is, èn daar het meermalen nadrukkelijk een verbond met David geheeten wordt.

2. Het verbond omvat drieërlei belofte. Vooreerst zal niet David den Heere een huis bouwen, maar de Heere David. Door huis versta men hier koninkrijk.

Ten tweede zal er een zoon van David als koning in dat koninkrijk eeuwig regeeren. Het woord eeuwig wordt drie keer door Nathan en vijf maal door David gebezigd. Dit verbond zal onherroepelijk zijn. De zonde in Davids huis zal zwaar bezocht worden, doch deze zal het nooit vernietigen. Zie 2 Sam. 7:15, Ps. 89:20-37, Jes. 24:5; 54:3.

En eindelijk zal de Zone Davids de Zone Gods zijn. Men moet hier wel allereerst aan Salomo denken, maar de profetie reikt veel verder dan deze. Uit 2 Sam. 23:1-7 blijkt duidelijk, dat David zelf veel verder ziet dan Salomo. Hij beschouwt hem daar als de Heerscher, die de godsregeering over de gansche aarde

zal uitbreiden. David noemde een groote uit zijn geslacht zijn *Heer* en niet zijn zoon. Ps. 110: 1, Luk. 20: 44. Men zie verder de Messiaansche psalmen 2, 16, 18, 22, 72, enz. In Hand. 2: 30 wordt het ons nadrukkelijk gezegd, dat hij wist, dat God hem met eede gezworen had, dat Hij uit de vrucht zijner lendenen, den Christus verwekken zoude, om Hem op zijn troon te zetten.

3. Dit verbond heeft nog niet afgedaan en zal nooit afgedaan hebben, wijl het onvernietigbaar is. Deze woorden mogen niet vergeestelijkt worden, alsof Christus thans op den troon van David zat, want:

a) de woorden koninkrijk en kroon hebben in toepassing op Davids huis steeds eene letterlijke beteekenis.

b) David zelf heeft blijkens zijn zwanezang in 23: 1-7 deze woorden letterlijk opgevat.

c) De kastijdingen, die in dit verbond bedreigd worden, zijn letterlijk vervuld in de laatste dagen van Salomo, in de scheuring des rijks, in de wegvoering van Israël en die van Juda. Waarom zal men dan de zegeningen tot algemeen geestelijke dingen, waarvan niemand u het eigenlijke weet te zeggen, gaan verdampen.

d) De letterlijke opvatting is geenszins ongerijmd. Dit wordt ze eerst dan wanneer wij onze eigen vleeschelijke gedachten er aan verbinden. Ongerijmd zijn ze misschien ook voor het blinde vooroordeel, maar volstrekt niet voor de kinderkens, die het woord des Vaders in hun voor de hand liggende beteekenis vatten.

e) We zien in Lukas 1: 31-33, dat de Heere dit verbond nog niet vergeten is en dat Hij van plan is ze letterlijk te vervullen. Gabriël brengt daar aan Maria eene profetie, welke zeven deelen omvat. En van die zeven zijn er vijf reeds letterlijk vervuld. Maar dan volgt er op, dat de Heere hem den troon van zijn vader David zal geven en dat Hij over het huis Jakobs koning zal zijn in der eeuwigheid. Vanwaar krijgt men het recht, om juist deze twee laatste deelen dezer eene profetie te vergeestelijken? Met zulk eene wijze van Schriftuitlegging kan men alles uit de Schrift leeren

en annulleeren. De Mormonen kunnen er hun werk des Satans mede staven als schriftuurlijk.

f) De discipelen verstonden deze woorden blijkens hun vraag in Hand. 1 : 7 letterlijk. Men verlieze hierbij niet uit het oog, dat Christus hun vraag zelve niet bestraft als verkeerd, dwaas, of vleeschelijk. Integendeel Hij versterkt hen in hunne hope. Stilzwijgend stemt Hij toe, dat het Koninkrijk komen zal, alleen den tijd daarvan heeft de Vader in Zijn eigen macht gesteld. Als David, Gabriël en de discipelen het letterlijk vatten, zullen wij het dan ook niet alzoo verstaan?

g) Op de laatste bladzijde in de Schrift, wordt ons gezegd, dat de Heere Jezus wederkomen zal als de wortel en het geslacht, de Heer en Zone Davids. Dan, en niet eerder, komt Israëls verlossing. Zie Jes. 2: 1-5; 11; Jer. 23: 1-8; Ez. 37; Hos. 3 : 5 en tal van andere plaatsen in Oud en Nieuw Testament. Dan zal het koninkrijk onder Israël worden opgericht.

De Psalmbundel gewaagt meermalen van Israël's grootsche toekomst. Uit bijna al de Messiaansche Psalmen is iets voor Israël's toekomst af te leiden en evenzoo gewagen vele niet-Messiaansche er van.

Eene bizonder duidelijke plaats is Ps. 102: 14-23. We schrijven niet af doch stippen aan.

1. Hier wordt gesproken van het opstaan van Jehova en Zijne verschijning in heerlijkheid. 14, 17.

2. Hij komt in ontferming tot Zion d.i. de heilige stad Jeruzalem, alwaar de Heere naar Zijn duren eed eeuwig wil wonen.

3. Hij bouwt de stad weder op, want Hij heeft medelijden met haar gruis.

4. Hij verlost Israël uit de gevangenschap en maakt los de kinderen des doods.

5. Na Israël's bekeering komt de bekeering der heidenen. Dit is de doorloopende gedachte van de gansche Schrift. Zie Hand. 15: 17 en Rom. 11 : 12-15. Dit is de hoofdgedachte van het tweede deel van Jesaja, de hoofdstukken 40—66.

"Duidelijk ziet deze profetie door alle tijden tot op de eindelijke en laatste wederbrenging van Israël en de toebrenging van de volheid der Heidenen, wanneer de Verlosser tot Zion komen zal en de heerlijke staat der Kerk van God zal aanbreken."—Donner. Uitgezonderd de heerlijke kerkstaat-idee, waarin de schrijver is bevangen, is dit juist gezien.

Men vergelijke verder Ps. 58: 11, 12; 68: 24 e.a. met hetgeen Bileam heeft voorspeld aangaande het verslaan van Israëls vijanden. Hoewel al dergelijke uitspraken ongetwijfeld herhaaldelijk hunne voorloopige vervullingen erlangd hebben, zoo blijkt het desniettemin genoegzaam en stemmen u ook de meeste verklaarders toe, dat de volkomen vervulling van zulke woorden eerst in de toekomst te verwachten is.

Israëls Toekomst in Jesaja.

Hier worden we bijna verlegen vanwege al den rijkdom der stoffe over dit onderwerp. We kiezen eerst Jes. 11 : 11 v.v.

"Want het zal geschieden te dien dage, dat de Heere ten andere maal Zijne hand aanleggen zal, om weder te verwerven het overblijfsel Zijns volks, hetwelk overgebleven zal zijn van Assyrië, en van Egypte, en van Pathros, en van Moorenland, Elam, en van Sinear, en van Hamath, en van de eilanden der zee."

1. Dit vergaderen geschiedt, nadat de Heere gekomen is, om te richten in rechtmatigheid en om de aarde te slaan met de roede Zijns monds. Zie de verzen 1-5. Het kan niet doelen op de eerste terugkeer uit Ballingschap, want er wordt nadrukkelijk bijgevoegd, dat de Heere ten andere maal Zijn volk zal vergaderen.

2. Zij die deze woorden willen verklaren van de toevergadering der geloovigen in de Kerk stuiten eveneens op allerlei ongerijmdheden, want hoewel de leden der ware Kerk uit alle volken vergaderd worden, zoo kan toch niet van de Kerk gezegd worden,dat ze in Pathros, d.i. Opper-Egypte, in Cush, d.i. Afrika, Elam, d.i. het zuiden van Medië, en in de eilanden der zee, d.i. gansch Europa in ballingschap is geweest en teruggevoerd moet worden. Daarbij moeten we bij *Zijn volk* aan Israël denken en niet aan de Kerk. Voor de Kerk maakt Hij ook geene heirbaan, gelijk Hij eens letterlijk gedaan heeft door de Roode Zee. Zie

vers 16. Het vereenigen van Efraïm en Juda zegt voor de Kerk al weer niets.

3. De eenige verklaring,die steek houdt is dus de voor de hand liggende, dat n.l. de wedergekomene Verlosser alle Joden bijeenvergaderen zal uit al de landen, waarheen ze verstrooid zijn. Indien deze woorden dit niet beteekenen, dan kan men ze gerust als onverklaarbaar laten staan. Onbevooroordeeld genomen, zijn ze zelfs gemakkelijk te verklaren.

Jes. 27:6. "In het toekomende zal Jakob wortelen schieten, Israël zal bloeien en groeien en zij zullen de wereld met inkomsten vervullen."

1. Dat de Kerk hier niet bedoeld is blijkt genoegzaam uit de woorden zelve en uit het verband:

a) De naam Jakob wijst ons altoos op het historisch Israël van uit het oogpunt van zijne zwakheid en zonde.

b) De Kerk is nooit door den Heere gedood, maar Israël als een zelfstandig volk en koninkrijk wel.

c) Er wordt hier gesproken in het navolgend verband van Israëls verdrevenen.

d) De Kerk heeft nog nimmer de wereld met inkomsten vervuld. De afvallige Kerk vervult de wereld volgens de Schrift met allerlei gruwelen en hoererijen. Men leze slechts Openb. 17 en 18.

e) Hier is van dingen sprake na het oordeel over den Ouden Slang en Satanas. Zie vs. 1 en Openb. 20:1-8.

2. Israël heeft dezen bloeienden toestand nog nimmer bereikt. Het is sedert de dagen van Jesaja bijna altoos een arm en veracht hoopske geweest. Het is echter de doorloopende leer der Schrift, dat het na de komst van den Verlosser zal bloeien en tot een zegen van alle geslachten des aardrijks zijn. Zie Jes. 2; Micha 4; Jes. 19:24, 25; 45:4, 6; 55:1, 3; 56:3, 7; Hand. 15:17; Rom. 11:15. Israël zal volgens Gods bestel en nadrukkelijke beloften het kanaal zijn, waardoor het heil aan de gansche wereld toestroomt.

Ten deele is dit reeds vervuld in zijn Messias en de geestelijke schatten, welke het aan de wereld gegeven heeft, doch ten volle zal dit eerst bij Christus' wederkomst vervuld worden. In de gedeeltelijke vervulling van thans hebben we den vollen waar-

borg, dat al het andere ten volle vervuld zal worden. Dat dit heil niet licht overschat kan worden, blijkt wel uit de sterke uitdrukking van Rom. 11 : 15.

Het tweede deel van den profeet Jesaja bezingt welbezien niets anders dan de toekomstige wederkeering en bekeering van Israël en wat daarmede in verband staat. Met dien verstande evenwel, dat de eerste terugkeer na de zeventig-jarige ballingschap hiermede in begrepen is. Gelijk de profeten veelal van de tweede komst van den Messias gewagen met inbegrip van de eerste, zoo wordt ook hier in de tweede terugkeer de eerste begrepen.

Dat we niet bij de eerste restoratie mogen staan blijven, blijkt o.a. uit de volgende zaken:

1. Deze herstelling zal beide Efraïm en Juda omvatten. Bij den terugkeer van Babel was er alleen maar een klein gedeelte van Juda, nauwelijks een 50,000.

2. Ze zal gevolgd worden door nationale bekeering. Jes. 54: 1-7 e.a. plaatsen. Dit is volstrekt niet geschied bij den terugkeer uit Babel. Haggaï en Zacharia, Ezra en Nehemia en Maleachi leeren ons dit wel anders. Ten tijde van Stefanus was Israël nog onbesneden van hart en ooren.

3. Ze zal eeuwig zijn en nimmermeer door een andere verstoring en ballingschap gevolgd worden, iets dat al weder volstrekt niet van de eerste gezegd kon worden. Jes. 43 : 7; 51 : 15, 21 e.a. plaatsen. Het woord *olam* d.i. eeuwig, komt hier 34 keer in verband met Israël voor.

4. Israël zal heerschen over de volken. Lang hebben de volken over hem geheerscht, doch dan zullen de rollen zijn omgekeerd. Jes. 51 : 10-22; 66.

5. Israël zal dan den zegen van zijn Messias aan alle volken brengen. De gansche aarde is dan vol van de kennis en de heerlijkheid des Heeren. Jes. 66: 19, 23; vgl. 11 : 9; Hab. 2: 14.

6. Telkens weder vinden we den Heere voorgesteld als wonend in het midden van Zijn volk.

Israël in Jeremia.

Jer. 3: 18. "In die dagen zal het huis van Juda gaan tot het huis van Israël, en zij zullen tezamen komen uit het land van het

noorden in het land, dat ik uwen vaderen ten erve gegeven heb."

1. *In die dagen* ziet niet op den tijd na de ballingschap, maar op den tijd, waarin de HEERE Zelve troont te Jeruzalem en dit door alle volken, die alsdan niet meer wandelen naar het goeddunken van hun boos hart, openlijk erkend wordt: zie vs. 17.

2. Israël en Juda zullen vereenigd zijn. Telkens wanneer deze beide termen nadrukkelijk genaamd worden, dan mag men niet uitsluitend denken aan den eersten terugkeer. Jes. 11 : 12-14; Jer. 31 : 1, 31 ; Ez. 37 : 6 v.v.

3. Heel het voorafgaand en navolgend verband wijzen ons op een toekomstig volksherstel.

Jer. 16: 14, 15. "Daarom ziet, de dagen komen, spreekt de HEERE, dat er niet meer gezegd zal worden: Zoo waarachtig als de Heere leeft, die de kinderen Israëls uit Egypteland heeft opgevoerd!—Maar: zoo waarachtig als de HEERE leeft, die de kinderen Israëls heeft opgevoerd uit het land van het Noorden en uit al de landen, waarheen Hij hen gedreven had."

1. *Daarom ziet, de dagen komen,* aldus spreekt de Schrift gewoonlijk niet van dagen die na een menschenleeftijd aanbreken, maar van zeer verre tijden. Volgens Hengstenberg wijst Jeremia daarmede op groote en heerlijke tijden.

2. Deze plechtige eed zou weinig van toepassing zijn op het arme hoopske Joden, na de eerste ballingschap.

3. Het *land van het Noorden en al de landen* kan niet wel slaan op Babylon, maar ziet volgens velen op Rusland, alwaar zich de helft van het tegenwoordig Jodendom bevindt.

4. Het verband wijst ons heen naar het toekomstig herstel, dewijl het spreekt van de bekeering aller Heidenen. Eene vergelijking van dit vers met hoofdstuk 23: 7, 8 neemt allen twijfel weg.

Jer. 23: 5, 6*a*. "Ziet, de dagen komen spreekt de HEERE, dat Ik aan David een rechtvaardige spruit zal verwekken; die zal, koning zijnde, regeeren en voorspoedig zijn en recht en gerechtigheid doen op de aarde.—In zijne dagen zal Juda verlost worden en Israël zeker wonen."

1. Gewoonlijk neemt men het verwekken van de spruit letter-

lijk van de geboorte des Zaligmakers. Maar dan is het zeker ook wel geoorloofd, om de verlossing van Israël en Juda naar dien regel op te vatten en wel in de dagen, waarin de Messias persoonlijk recht zal doen op de gansche aarde.

2. Uit dit woord, alsmede uit het verband, blijkt weder, dat er voor Israël geen heil daagt dan met de wederkomst des Heeren.

De hoofdstukken 30—33 van Jeremia handelen bijna uitsluitend van het heil, dat Israël thans nog wacht en van de groote verdrukking, wier gelijke het in zijne bange geschiedenis nog nimmer heeft doorleefd. Alleen vergete men hierbij niet, dat de profeten de verre tijden in het nauwste verband stelden met hun eigen tijden. Daar het hier de plaats niet is om te behandelen al wat voor den boeg komt, gaan we slechts een blik werpen op een plaats uit velen.

Jer. 31 : 27, 28. "Ziet de dagen komen, spreekt de HEERE, dat Ik het huis van Israël en van Juda bezaaien zal met zaad van menschen en met zaad van beesten.—En het zal geschieden, gelijk als Ik over hen gewaakt heb, om uit te rukken en af te breken, en te verstoren, en te verderven, en kwaad aan te doen: alzoo zal Ik over hen waken om te bouwen en te planten, spreekt de HEERE."

1. In het tweede deel van vs. 22 lezen we: "de HEERE heeft wat nieuws op de aarde geschapen: de vrouw zal den man omvangen." Door enkele kerkvaders, Luther en tal van Gereformeerden, worden die woorden zeer eigenlijk verklaard van de geboorte van Christus uit de maagd Maria. Dit kan zeer goed. De opmerking, dat hier geen sprake is van de eerste maar van de laatste tijden kan tegen deze verklaring niet worden ingebracht, daar ze geen rekening houdt met het eigenaardig karakter der Messiaansche profetie.—Maar, vat men dit woord in zijn eigenlijke beteekenis, dan is het zeker geen uitlegkundige zonde, wanneer we al de voorzeggingen der heerlijkheid voor het vereenigd Israël der toekomst in denzelfden zin opvatten en niet dood symboliseeren.

2. De Heere heeft Israël letterlijk verstoord. *Alzoo* zal Hij hem weder bouwen. Dit *alzoo* sluit alle verzinnebeelding uit.

Israël in Ezechiël.

Ez. 34: 23 v.v. "En Ik zal een eenigen Herder over hen verwekken, en Hij zal hen weiden, namelijk Mijnen knecht David; die zal ze weiden, en die zal hen tot een herder zijn," enz.

1. Bij den eenigen Herder moeten we denken aan Christus, doch niet zooals Hij in het algemeen de Kerk hoedt en voedt, maar zooals Hij over Israël, waarvan hier alleenlijk sprake is, als Herdersvorst zal heerschen in de toekomst.

2. Deze Messiaansche regeering breekt aan nadat Israël bijeenvergaderd is uit alle landen en gewroken is op zijne vijanden. Men leze de vorige verzen.

3. Ze zal het vrederijk ten gevolge hebben. Men leze het navolgend verband. Israël zal zeker wonen, zeer voorspoedig en nimmermeer den smaad der volken zijn, terwijl zelfs het wild gedierte niet meer verscheuren zal. Dit alles letterlijk te vatten is volstrekt niet ongerijmd, maar rijmt ten volle met den regel der Schrift met name de profetie van Jesaja. Israel zal niet altoos de staart, maar eens eeuwig het hoofd der volken zijn.

Ez. 36: 24-28. "Want Ik zal u uit de Heidenen halen en zal u uit alle landen vergaderen; en Ik zal u in uw land brengen.— Dan zal Ik rein water op u sprengen en gij zult rein worden van al uwe onreinigheden en van al uwe drekgoden zal Ik u reinigen.— En Ik zal u een nieuw hart geven," enz.

1. Dit is een van de meest gemartelde teksten in de Schrift. Schijnbaar gewetenloos rukt men het uit zijn verband, om het dan van het begin tot het eind te verklaren van de wedergeboorte des zondaars. Alsof de zondaar vóór zijne bekeering eerst uit alle landen teruggebracht moet worden en alsof hij daarna in Palestina moet gaan wonen, ten einde aldaar zeer vruchtbaar en voorspoedig te worden.

2. Men verklare dit woord van Israël en dan is er niets ongerijmds.

3. Hetzelfde moet hier ook gezegd van hoofdstuk 37. Wie dit visioen alleen van de bekeering des zondaars verklaart, moet bij eenige consequentie, de schrikkelijkste ongerijmdheden aanvaarden. Men leze en herleze slechts nuchter het geheele hoofdstuk.

4. Uit deze beide plaatsen wordt ons tevens niet onduidelijk openbaar, dat Israël, althans ten deele, onbekeerd zal wederkeeren naar Palestina. De nationale bekeering, waarbij op één dag de ongerechtigheid des lands wordt weggenomen, heeft blijkbaar plaats bij de komst van den Verlosser Zelf.

Met de herinnering, dat de reden van Israëls verlossing niet ligt in Israël, maar dat Ezechiël tot vijftig malen toe te kennen geeft, dat deze alleenlijk ligt in Israëls God, Zijne verkiezing, Zijne roeping, Zijn verbond en Zijn bondsnaam, gaan we thans nog een zeer vluchtigen blik werpen op de kleine profeten.

Israël in de Kleine Profeten.

Hosea 3:4, 5. "Want de kinderen Israëls zullen vele dagen blijven zitten zonder koning en zonder vorst; en zonder offer en zonder opgericht beeld en zonder Efod en zonder Terafim.—Daarna zullen zich de kinderen Israëls bekeeren en zoeken den HEERE hun God en David hun koning en zij zullen vreezende komen tot den HEERE en tot Zijne goedheid in het laatste der dagen."

1. Alle verklaarders zijn eenparig van meening dat het eerste vers voor onze oogen zijne letterlijke vervulling erlangt. Gelijk eene ontrouwe en totaal vereenzaamde vrouw zit Israël nu reeds vele dagen in diepen smaad terneder. Ze heeft haar leven verzondigd en hare hooge eere verschopt. Erger nog, ze heeft haren Heer en Souvereinen Koning vermoord. Vandaar dat dit koninklijk volk geen koning heeft; dit priesterlijk volk geen priester, en dit profetisch volk geene openbaring. De drie paren van woorden houden tegenstellingen in: Israël heeft geene van God gegeven koning, maar hij verkiest zich als volk ook geen vorst; hij heeft geen van God gegeven offer, maar anderzijds richt hij zich thans ook geene beelden op; en wederom, hij heeft geen Efod, d.w.z. geen openbaringsmiddel of openbaring, maar hij neemt thans ook niet de toevlucht tot de Teraphim, d.w.z. de valsche openbaringsmiddelen.

2. Het is eisch van goede uitlegkunde, dat we ook de bekeering van Israël in het laatste der dagen, waarvan in vers vijf gesproken wordt, naar den letter nemen. De ware David, de

Christus, zal dan als Koning over hen regeeren, hetzij dan in hoogst eigener Persoon of door een afstammeling van David als Zijn regent.

Joël 3:1-3. "Want ziet in die dagen, en te dier tijd als Ik de gevangenis van Juda en Jeruzalem zal wenden," enz.

1. De tijd dezer wederkeering is de dag van het gericht over de volken, de groote en de vreeselijke dag des Heeren, waarin alleen op den berg Sions ontkoming zal zijn, dewijl de Heere Zelf aldaar zal wezen met de Zijnen.

2. Deze profetie kan op geenerlei manier verklaard van de kerk, omdat deze niet in de gevangenis zit.

3. De uitstorting des H. Geestes wordt door allen opgevat als eene letterlijke, historische gebeurtenis. Waarom kan Israëls verlossing dan niet eveneens eene historische gebeurtenis van de toekomst zijn?

Amos 9. (De lezer gelieve het hoofdstuk aandachtig te lezen.)

1. In de eerste acht verzen wordt eene aangrijpende schilderij van Israëls ellende opgehangen. Niemand zal durven beweren dat Israëls ellenden figuurlijk zijn geweest.

2. Vanaf 8 tot 15 blijkt ons vooreerst dat Israël door Gods grimmige oordeelen niet ganschelijk verdelgd wordt; ten andere dat Israël zal wederkeeren naar zijn land; en eindelijk dat hij daaruit nimmermeer zal worden uitgerukt, maar heerlijk bloeien in het vrederijk.

Obadja 17-21. (Men leze deze woorden.)

1. Huis Jakobs beteekent nimmer "volk Gods in het algemeen," maar zonder uitzondering Israël.

2. Israël zal een vuur worden, dat Edom verteert, en daarmede de vergelding op zijn hoofd doen komen.

3. Dit zal geschieden nadat hijzelf uit de verstrooiing is wedergebracht en Jehova te Zion troont.

4. Gelijk al de andere profeten ons melden, wordt hij alsdan zeer uitgebreid en welvarend.

Micha 7 : 11-20. (Dit is weder eene belangrijke passage, die het lezen en herlezen dubbel waard is.)

1. De muren van Zion worden herbouwd. Dit geschiedt in den dag, waarop de volkeren worden gericht. Men vergelijke hiermede Joël en Obadja.

2. Israël zal dan heerschen over zijne vijanden. Ook hierin stemmen al de godsmannen overeen. Hieruit blijkt de wet der vergelding.

3. Het herstelde Israël zal in zijn land groote vruchtbaarheid genieten. Ook hierop wijzen bijna al de profeten.

4. De Heere zal al zijne ongerechtigheden dempen en werpen in de diepte der zee. Rom. 11 : 26.

5. De trouwelooze Jakob ontvangt al deze heerlijkheid niet uit kracht van zijne verdiensten, maar alleen op grond van Gods gezworen trouw. Zie in dit verband Gen. 3 : 16; Luk. 1 : 72-75; Rom. 11 : 25-36.

Hoe vaak wordt er in onze kerken gezongen:

> "God zal Zijn waarheid nimmer krenken,
> Maar eeuwig Zijn verbond gedenken,"

terwijl men in betrekking tot Israël er blijkbaar geen steek van gelooft, hoewel de Schrift zoo nadrukkelijk leert, dat de beloften des Verbonds allereerst en allermeest voor Israël zijn.

Nahum heeft eene profetie tegen Ninevé en spreekt daarom niet veel van Israël. Toch verbindt hij de boodschap des vredes met den val van Ninevé, gelijk Jesaja dit doet met den val van Babel. Op zichzelf baatte Ninevé's val Israël bitter weinig, daar de andere wereldrijken hem straks gingen verdrukken. Toch had de val de rijkste vertroosting voor het vrome volk. Want vooreerst werd Ninevé verwoest, omdat deze trotsche stad Zijn volk zoo geplaagd heeft. Zie 1 : 11-15; en ten andere is de verwoesting dezer stad, gelijk elk gericht over de volken, voorbeeld van den volkomen ondergang van Israël's vijanden en tevens waarborg voor zijn eigen triomf over alle vijanden. Zoo moet het einde van vers 15 slaan op het ten-ondergebracht-zijn niet alleen van de verdrukkers als Salmanassar, Sanherib en

Rabsake, maar ook van den Satan en den Antichrist. Tot op dezen dag kan van Israël nog niet gezegd worden: "de Belialsman zal voortaan niet meer door u doorgaan." Zoo wijst dan ook zelfs Nahum ons henen naar Israëls blijde toekomst.

Habakuk.—

Van dezen profeet zegt Dr. Katwijk in zijn degelijk proefschrift terecht, dat heel deze profetie een eschatologisch karakter draagt. De profeet beschrijft ons de afvallige volken als arbeidende ten vure. Al hun boos gewoel is niets anders dan een vergaderen van brandstof voor het vuur des gerichts. Zij hebben de aarde verdorven en daarom verderft God hen. Doch, worden de zondaars van de aarde verdaan, de aarde zelve wordt niet verteerd, maar vervuld met de heerlijkheid Gods. Zie 2:14; vgl. Jes. 11:9.

Hoofdstuk 3 is een schoon lied, dat de komst des Heeren beschrijft. Het historisch element, dat er in gevonden wordt, levert alleen maar de dichterlijke beelden voor toekomstige werkelijkheden. Vers 12-16 beschrijft het doel van de komst des Heeren, n.l. het gericht der volken en de verlossing van Zijn volk Israël.

Zefanja.—

"Het boek is geheel gewijd aan de Eschata," d.i. de laatste dingen, dus schrijft Dr. Snijman in zijn proefschrift over deze profetie. Hoofdstuk 3:9-20 is voor ons doel de meest belangrijke plaats. Het beschrijft in enkele forsche trekken de volgende zaken:

1. Israël zal uit de volken worden bijeenvergaderd en teruggevoerd.

2. De Heere woont op Zion in 't midden van Zijn volk en de volken wenden zich tot Hem.

3. Het wedergekeerd Israël zal gezet worden tot een naam en tot een lof onder de volken der aarde. "Het volk onder de volken zal Israël zijn."—Van Andel.

4. Heel het verband zegt ons, en de bekwaamste verklaar-

ders houden het er voor, dat deze verzen hunne vervulling nog nimmer in de historie erlangden en deze eerst in de toekomst zullen verkrijgen.

Haggaï.—

Hoofdstuk 2:22*b*-24. Dit is al weder een zeer merkwaardige leerrijke plaats voor dit bepaalde onderwerp.

1. Uit deze woorden zelve alsmede uit de gedeeltelijke aanhaling in Heb. 12 blijkt genoegzaam, dat hier van den dag des gerichts sprake is. Het zal bij dezen tijd wel duidelijk zijn, dat men met de idee van een vier-en-twintig-urige gerichtsdag niet wel bij de profeten terecht kan.

2. Wanneer alle koninkrijken ineen gestort zijn, dan zal de Heere het huis Davids (Zerubabel komt hier voor als vertegenwoordiger van dit huis) stellen tot een zegelring, d.w.z. niet verdelgen, maar als een kostbaar kleinood doen schitteren. We hebben hier dus niet bloot een persoonlijk troostwoord voor Zerubbabel, maar eene zinnebeeldige herhaling van de Messiaansche belofte, eens aan David gegeven en herhaald in Ps. 89:28. Zie verder Dan. 2:44; Matth. 1:12; Luk. 1:33; 1 Kon. 15:24; Heb. 12:28. En voorts verwijzen we naar hetgeen vroeger aangaande het Davidisch verbond gezegd is.

3. Men verlieze hierbij niet uit het oog, dat Haggaï niet wel kon doelen op zaken in verband staande met den terugkeer uit Babel, omdat hij optrad na de ballingschap.

Zacharia.—

Deze profeet trad eveneens op na de ballingschap. Naar verhouding spreekt hij meer dan eenig ander profeet van hetgeen Israël nog wacht. Wij volstaan hier met te verwijzen naar een tweetal verklaringen, welke hiervoor minder en meer oog hebben: n.l. die van A. C. Gaebelein in het Amerikaansch, die hierin ten volle inzicht heeft, en die van Ds. T. J. Laan in het Nederlandsch, die althans ten deele inzicht in deze dingen blijkt te hebben.

Maleachi.—

Bij den laatsten profeet des Ouden Verbonds beluisteren we geen anderen toon dan dien we telkens weder vernamen. Hij

verkondigt het nog nadrukkelijk aan de diep schuldige kinderen Jakobs, dat zij niet verteerd zijn of worden, omdat Jehova niet verandert. Zij die Isrëls totaal verval leeren, moeten tot de stelling komen, dat de Heere wel verandert. Het laatste hoofdstuk wijst ons achtereenvolgens nog op de volgende heilsfeiten der toekomst:

1. Het oordeel over de goddeloozen. De hoogmoedigen, die Zijn dienst openlijk versmaden en al wie goddeloosheid doen, zullen dan gansch waardeloos blijken en als een stoppel vergaan.

2. Het ongebonden vuur des gerichts zal voor Israël een zon wezen. En geen zon, die brandt en blakert en ziekte en dood tengevolge heeft, maar een Zon der gerechtigheid met genezing onder Zijne vleugelen.

3. Israël zal heerschen over zijne vijanden, die hem zoo lang en zoo fel benauwd hebben. De wet der wedervergelding heeft voor Israël als volk de grootste beteekenis.

4. Het volk zal éen zijn. Het hart der vaderen zal tot de kinderen, en het hart der kinderen tot de vaderen wedergebracht worden. "Waarlijk hoe schoon wordt het eigenaardig karakter der Israëlitische heilsverwachting in dit woord uitgedrukt en gewekt tevens!"—Van Andel.

Ziedaar, slechts enkele voorbeelden die genoeg zijn om ons te wijzen op de eensluidende sprake van al de profeten. Als wij ze niet links willen laten liggen, dan kunnen we er slechts drieërlei mede doen: ze botweg als droomerij loochenen, ze verwringen tot een stelsel, òf aannemen zooals ze er staan met alles wat er uit voortvloeit. Welbewust kiezen wij het laatste, want noch van de eerste ballingschap, noch van de Kerk, noch van den hemel der heerlijkheid kunnen de aangehaalde plaatsen met eenige mate van recht verklaard worden. Het moet den opmerkzamen beoefenaar der profetie dan ook telkens weder opvallen, dat de uitleggers, die deze dingen vergeestelijken en gaan verklaren van eene heerlijke staat der Kerk, er tweeërlei uitlegkunde op na houden. De dingen in betrekking tot de eerste komst van Christus vat men streng letterlijk op, terwijl de zaken die op Christus' tweede komst zien, niet eveneens letterlijk maar uitsluitend geestelijk worden

geduid. Ach, dat men toch eens in onze kringen ging inzien, hoe onbillijk dit is en hoe weinig men alzoo den zin en de meening des H. Geestes kan vatten. Op welken grond durven wij b.v. Jes. 9: 5, waar van den Christus, regeerende op den troon van David sprake is, vergeestelijken, als wij eerst het vijfde vers streng letterlijk hebben opgevat? Wie geeft ons het recht om Jes. 51,·52 en 54 te vergeestelijken, wanneer wij hoofdstuk 53 streng woordelijk opvatten? Gal. 4: 27 stellig niet.

Wij laten hier nog enkele voorbeelden volgen, waaruit de tweeërlei uitlegging voor een ieder zal blijken.

Jes. 11: 1 verklaart men woordelijk en reëel van de geboorte van Christus; eveneens het tweede vers lettterlijk van Zijne buitengewone volheid des H. Geestes. Vers 3 verklaart men nog ongewrongen van Zijne onschuld en rechtvaardigheid. Maar als er vanaf vers 6 sprake is van de heerlijke Christus-regeering en Israëls herstel, dan schijnt men de kluts plotseling kwijt te raken. Dan gaat men heel schijngeestelijk schermen met wilde woorden.

Jes. 35: 5, 6 worden aangehaald ten bewijze, dat letterlijk voorspeld is, dat de Heiland heerlijke wonderen zou verrichten. Bij wijze van toepassing kan dit. Maar waarom gaat men dan ook de schoone beschrijving van Israël's toekomstige wederkeering dan ook niet zoo werkelijk en natuurlijk opvatten? Daar is immers sprake van in dit verband?

Jes. 50: 6 laat men letterlijk slaan op het bespuwen van Christus' gelaat, maar wanneer er enkele verzen verder sprake is van Israëls toekomstige heerlijkheid, dan schijnt dit alles weder niets te beteekenen.

Jes. 61: 1, 2 verklaart men letterlijk van de zalving van Christus en van Zijne prediking, doch de verzen 3 tot 11 laat men op lichtzinnige wijze tot nevelen verdampen.

De eerste verzen van hfst. 63 zijn niet zelden letterlijk verklaard van Christus' bitter lijden, doch ze zien klaarblijkelijk op Zijne komst ten gerichte.

Jes. 65: 2 vat men veelal op als eene letterlijke profetie van Christus' pleiten met de hardnekkige Joden van Jeruzalem; maar, zoo vragen we al weder, op welken grond gaat men dan de alles-

overtreffend schoone beschrijving van 18-25 vervluchtigen? Geeft dit blijk van kinderlijke onbevangenheid in de uitlegging der woorden Gods?

Bij de andere profeten haalt men dezelfde halsbrekende exegetische toeren uit. Uit enkele voorbeelden moge dit duidelijk worden.

Jer. 23:5 vat men letterlijk van de geboorte van Jezus Christus, doch wanneer het zesde vers spreekt van de verlossing van Juda en Israël dan schijnt dit wel niet geschreven te zijn.

Joël 2:28 hoort men op elk Pinksterfeest steeds weder letterlijk verklaren, terwijl men voor 3:1, 2 gedurig weder een gansch anderen maatstaf ziet aanleggen.

Micha 5:1 wordt op elk Kerstfeest als letterlijk in vervulling getreden voorgesteld, doch voor het voorafgaand en navolgend verband heeft men een gansch anderen regel.

Met niet één profeet springt men misschien zoo dolzinnig om als met Zacharia. Van den terugkeer uit Babel kan men hier de toekomstvoorspellingen niet wel verklaren, omdat hij optrad na de ballingschap. Daarom zijn Zach. 3, 5, 6, 8, 9-14 harde noten om te kraken voor hen, die Israël in 't graf der volken willen houden.

Zach. 3:9 wordt letterlijk van Zijne geboorte verklaard, doch Israëls wederaanname van vers 10 en welvaart van vers 11, 12, wordt weder heel anders opgevat.

Zach. 9:9 vat men letterlijk van Zijn nederige intrede in Jeruzalem; doch de volgende verzen, die van Zijne heerlijke verschijning en regeering over Israël en de gansche aarde gewagen, gaat men stelselmatig verzwijgen of vergeestelijken.

Zach. 11:12 beschouwt men als eene letterlijke profetie van de dertig zilverlingen; vers 13 als eene letterlijke voorzegging van het koopen van een akker voor den prijs Zijns bloeds; 12:10 als gelijke voorzegging van den speersteek in Zijne zijde, en 13:7 verklaart men naar denzelfden regel van de verstrooiing Zijner jongeren, — doch wanneer men nu meenen zou, dat de hoofdstukken 11, 12, 13 en 14 naar denzelfden regel worden verklaard, dan heeft men het hierin geheel mis. Tot geenen prijs wil men die

hoofdstukken naar dienzelfden regel verklaren, want dan zou men, o gruwel, de wederkeering en bekeering van Israël moeten leeren.

Wij aarzelen geen oogenblik om zoodanige verklaring der profetie te bestempelen als de schrikkelijkste willekeur, ja uit volle overtuiging brandmerken we haar als een wegnemen van den sleutel der profetie. Men versta ons goed, wij strijden niet tegen de letterlijke opvatting van de profetie in betrekking tot Christus' eerste komst. De Heilige Geest zelve gaat ons hierin voor; en het is zonneklaar dat alles, wat van Hem vervuld is, stiptelijk en woordelijk is uitgekomen. Nog minder bedoelen we hier een lans te breken voor wat we reeds eerder noemden, de star-letterlijke uitlegging. Maar wat we hier wel eischen is dit, dat men niet willekeurig tweeërlei maatstaf aanlegge bij de verklaring der profetie: eene letterlijke in toepassing op Zijne eerste en eene oneigenlijke in toepassing op Zijne tweede komst in derzelver beteekenis voor Israël's heil. Zulk bedrijf loopt uit op een onterving van Israël en het brengt de Kerk in een valschen waan.

Door de eenvoudige geloovigen wordt meermalen gevraagd, waarom er niet meer werk gemaakt wordt van de uitlegging der profetie in onze kringen. Ze hunkeren immers naar dat deel der Schrift, en velen zullen zich eerder naar den eersten den besten kwakzalver wenden dan dat ze in volslagen onkunde aangaande die dingen voortwandelen. Het antwoord op gestelde vraag moet luiden, dat de *sleutel der profetie in onze kringen ten deele is zoek geraakt.* Men verheele zich deze ontzettende waarheid niet. Tal van Predikanten zullen u gulweg toestemmen, dat ze van "die dingen niets afweten." Wij raden daarom uit liefde allen, die dit onder de oogen krijgen, aan, om met de gedachte, dat het *verleden* en de *vloeken* van Israël, alsmede de *eerste komst* van Zijn Messias, ja dat alle profetie steeds letterlijk vervuld is,— de heerlijke voorzeggingen aan Israël en Juda gedaan, te lezen, en dan zullen ze de gevolgtrekking niet kunnen ontkomen, dat Israël nog eene grootsche toekomst wacht, tenzij dan het Onfeilbaar Woord des Heeren op dit punt geene waarheid spreekt. Is dit laatste het geval, dan mogen we wel hopeloos gaan weenen, want dan zinkt ons alle vastigheid onder de voeten weg en zien we een afgrond van vertwijfeling voor ons gapen.

Met hartelijke instemming nemen we over wat Dr. Chantepie de la Saussaye schrijft in zijn uitnemend werk over *De Toekomst*: "Ik voor mij, M. H., blijf nog steeds hechter aan de politiek der profeten; en met betrekking der belofte aan Israël zeg ik niet alleen: 'het staat geschreven,' maar ook: dit geschreven woord staat in zoo innig verband met het geheele gebouw van het profetisme, dat is der gansche Schrift, dat gij het er niet uit kunt lichten zonder het geheel te ontwrichten; en dan nog dit: de toekomst van Israël verklaart meer dan eenige andere zaak het beloop der wereldgeschiedenis, zoowel der politieke als der kerkelijke."

Ten aanzien van Babels val en Israëls herstel gaf de profeet Jesaja een raad, die nimmer straffeloos veronachtzaamd kan worden: "Zoekt in het boek des HEEREN, en leest; niet één van dezen zal er feilen; het eene noch het andere zal men missen, want Mijn mond zelf heeft het geboden en Zijn Geest zelf zal ze samenbrengen." Jes. 34:16.

Israel's Herstel volgens het Nieuwe Testament.

We zouden thans van de Joden kunnen afstappen, indien het niet was, dat velen van de vaste onderstelling uitgaan, dat de Schriften des Nieuwen Verbonds ondubbelzinnig leeren, dat er van Israël als volk niets meer te verwachten is. En zij die nog toegeven, dat Rom. 11 eene toekomst van Israël leert, stellen zich dan gewoonlijk voor, dat er nog eens door middel van de Zending vele Joden bij de Gemeente zullen worden ingelijfd. Dit is de beschouwing van bijna allen, die in onze kringen nog van een toekomst van Israël gewagen. Voor wie echter de profetie geen spel der verbeelding is, moeten beide beschouwingen even beslist van de hand gewezen worden. Daarom doen we uit het Nieuwe Testament thans enkele grepen.

Lukas 1:67-80 vgl. 30-33.

1. In dit lied van Zacharias hebben we de voortzetting der Oud Testamentische profetie, 70. Het zegt ons, dat de verlossing van Israël geen bijzaak, maar hoofdzaak is in de profetie.

2. De verklaring, dat we hier de private en vleeschelijk-joodsche gedachten van Zacharias hebben, gaat niet aan, want er wordt nadrukkelijk gezegd, dat hij vervuld was met den Heiligen Geest, en uit kracht daarvan profeteerde.

3. De verklaring, dat hier sprake is van geestelijke vijanden, houdt al even weinig steek, doch aangenomen dat deze alleen bedoeld zouden zijn, dan hebben we hier nog eene onvervulde profetie, want Israël is in dien zin nog niet verlost.

4. Het ontga de aandacht niet, dat het genadeverbond hier weder voorkomt als de vaste grond der verlossing.

Lukas 2:32. "Een licht tot verlichting der Heidenen en tot heerlijkheid voor uw volk Israël."

1. De eerste zinsnede van dit vers wordt even veel als de

laatste zelden aangehaald. Waarom gebruikt men de laatste niet even vaak voor de Jodenzending als de eerste voor de Zending onder de Heidenen?

2. "Israël heeft licht maar geene heerlijkheid. Het is, zijne afkomst en bestemming ten spijt, in smaad weggezonken. Ook in deze behoefte zal Christus voorzien. Hij zal de smaadheid Zijns volks van de gansche aarde wegnemen."—Van Andel.

Matth. 19: 28. "En Jezus zeide tot hem: Voorwaar, ik zeg u, dat gij, die mij gevolgd zijt in de wedergeboorte, wanneer de Zoon des Menschen zal gezeten zijn op den troon Zijner heerlijkheid, dat ook gij zult zitten op twaalf tronen, oordeelende de twaalf geslachten Israëls."

1. Deze woorden moeten niet worden doodgegeestelijkt, want het is volstrekt niet ongerijmd om ze letterlijk op te vatten. Christus' zitten op den troon der heerlijkheid zal eens werkelijkheid zijn, en dit wordt ten nauwste verbonden met het zitten der Apostelen. En Petrus dacht aan wezenlijke Messiaansche belooning.

2. Uit deze woorden valt af te leiden, dat de twaalf stammen Israëls zullen bestaan na de komst des Heeren in heerlijkheid.

3. Dit woord van den Heiland is in volkomen overeenstemming met de verwachting Zijner tijdgenooten, zooals we kunnen afleiden uit de Apocriefe boeken. Waren die verwachtingen nu op zichzelve verkeerd, dan zou de verpersoonlijkte Waarheid geene taal hebben gebruikt, die hen moest stijven in deze doling.

4. Dit woord is geheel in overeenstemming met de taal der oude profeten. Zie ook Luk. 22: 29, 30.

Matth. 23: 39. "Ziet uw huis worde u woest gelaten. Want Ik zeg u: Gij zult Mij van nu aan niet zien, totdat gij zeggen zult: Gezegend is hij, die komt in den naam des Heeren."

1. Dit is niet vervuld in den optocht van enkele dagen later, want het ziet kennelijk op den tijd na de verwoesting van Jeruzalem. De profetie is ook te plechtig dan dat ze daarop zou zien. Bovendien spreekt de Heere hier tot de vertegenwoordigers van Israël als *volk*.

2. Er zijn tegenwoordig ketters, die de Universalistische dwaling hiermede aan de markt willen brengen als zouden zelfs de verstokte Joden, die Christus verwierpen, nog eens weder worden aangenomen. Doch in dien zin vat de Schrift het *gansch* Israël nimmer op. Het uitverkoren Israël der toekomst zal het gansche volk vertegenwoordigen. "Het huis, de woonstede Israëls, wordt verwoest en als balling gaat het volk omzwerven onder de volken der wereld. Doch, ter oorzake der getrouwheid Gods, wacht Israël nog eene betere toekomst. Het heil des Heeren wendt zich, na de Heidenen gezegend te hebben, aan het eind der eeuwen naar Israël terug."—Roozemeyer.

Lukas 21:24*b*. "En Jeruzalem zal van de Heidenen vertreden worden, totdat de tijden der Heidenen vervuld zullen zijn."

1. Met de *tijden der Heidenen* wordt bedoeld al den tijd waarin Israël als volk Gods verstooten is, dus niet de volheid der uitverkorenen uit de Heidenen. De profetie is eenparig van getuigenis, dat de massa's der Heidenen bekeerd zullen worden door de Joden. Zie Jes. 2; Micha 4; Zach. 8; Jer. 66; Ps. 102:13-22; Rom. 11:15.

2. Jeruzalems vertreding is werkelijkheid en zoo zal ook Israëls weder-aanname zijn, Jer. 31:10.

3. Men vergelijke het drieërlei *"totdat"* van Matth. 23:39; Luk. 21:24; en Rom. 11:25. Dit woord alleen verbiedt ons om aan een eeuwigen val van Israël te denken.

Lukas 21:29-33. "En Hij zeide tot hen eene gelijkenis: Ziet den vijgeboom en al de boomen. Wanneer zij nu uitspruiten en gij dat ziet, zoo weet dat het koninkrijk Gods nabij is. Voorwaar zeg Ik u, dat dit geslacht geenszins zal voorbijgaan, totdat alles zal geschied zijn. De hemel en de aarde zullen voorbijgaan, maar Mijne woorden zullen geenszins voorbijgaan."

1. We hebben hier, zooals met nadruk verzekerd wordt, eene gelijkenis. Driemaal komt ze voor—en steeds in hetzelfde verband en met hetzelfde doel. Toch zijn de meeste werken over de Gelijkenissen er blijkbaar mede verlegen, want nauwelijks wordt er met één woord van gerept. Stelselmatig wordt ze ver-

zwegen. De reden hiervan moet ongetwijfeld hierin gezocht, dat deze Gelijkenis tegen het vooroordeel indruischt, daar ze handelt van de herstelling van het Jodendom. Telkens weder kan men zien, welke booze rol het vooroordeel speelt in de uitlegging der Heilige Schrift. Want als de vijgeboom maar *onvruchtbaar* is als bij Lukas 13:6-9, of *vervloekt wordt* als in Markus 11:12-14, dan weet men dit met een innig welgevallen van Israël's boosheid te verklaren en staat men altoos gereed om den Jood met beide handen in het graf der volken te duwen: dood, morsdood. Maar wanneer er staat van denzelfden vijgeboom, dat hij zal uitbotten en dat dit een teeken zal zijn van het naderend einde, dan blijkt men afkeerig te zijn van deze waarheid. De Heere leert ons echter, dat Israël thans een boom gelijkt, die in den winterslaap verkeert, doch straks weder zal uitbotten. Het Zionisme is als uitbotting van den vijgeboom een zeer gewichtig teeken des tijds.

2. Met een plechtig *amen* zegt Hij ons, dat "dit geslacht," d.i. de Joden niet zullen voorbijgaan, totdat alles zal geschied zijn. Deze verklaring is de eenige natuurlijke, stemt overeen met het verband en met den regel der Schrift en ontvangt het zegel van de historie, want Israël bestaat nog als het wonder van Gods hand. Vele nieuwe verklaarders zijn deze zienswijze toegedaan. Zie ook de Kantteekenaars.

Hand. 1:7. "Heere, zult Gij in dezen tijd het koninkrijk weder oprichten?"

1. Er was sedert de dagen van den Dooper een buitengewoon sterk verlangen opgewekt naar de openbaring van het koninkrijk Gods. Daarop doelt het woord van Jezus in Matth. 11:12, waar sprake is van geweldigers, die het koninkrijk der hemelen nemen met geweld. Dit ziet niet op krachtdadige bekeering, zooals men gewoonlijk meent, maar op het vurig pogen, om het koninkrijk Gods voor aller oog zichtbaar te maken. Gelijk b.v. heden ten dage de maatschappelijke hervormers telkens weder bazelen van een "bringing in of the kingdom." De discipelen waren hier ook mede besmet. Daarover heeft de Heere hen meermalen bestraft, en daarover bestraft Hij hen hier. Hun ongeduld en eigenmachtig pogen, ziedaar wat gelaakt wordt.

2. Maar men merke er op, dat de Heiland de verwachting van een koninkrijk over Israël geenszins afkeurt. Integendeel, stilzwijgend stemt hij haar toe. Hierin kon de groote Profeet geen ander inzicht hebben, dan al de profeten hadden. "Zeker, Israël zal weder opgericht worden; de Heere ontkent dat niet. Hij zegt niet dat de gedachten en verwachtingen der apostelen op het dwaalspoor zijn. Maar Hij wil deze gedachten en verwachtingen op twee belangrijke voorwerpen terug leiden, eenerzijds tot eene algeheele onderwerping aan de besluiten des Vaders, anderzijds op de verwachting des Heiligen Geestes."—Barde.

Hand. 15:14-17. Dit is een zeer belangrijke plaats, dewijl ze ons wijst op de orde der heilsfeiten.

1. Eerst moet de gemeente als het volk uit de volken worden samengeroepen.

2. Als dit geschied is, zal de Heere Zelf wederkeeren.

3. Waartoe komt Hij terug? — Om weder op te richten den tabernakel Davids, die vervallen is. Vgl. Amos 9:8-15.

4. Gevolg van 's Heeren komst zal zijn, dat de overgeblevene menschen den Heere zullen zoeken. Dan komt de bekeering aller volken, in het vrederijk.

Rom. 11 is te duidelijk dan dat we hier nog een opzettelijk betoog noodig achten. Israël daar van de kerk te willen verklaren als het geestelijk Israël doet keer op keer geweld aan de woorden zelve en leidt niet alleen tot onoverkomelijke zwarigheden, tot gekunstelde en gedrongene uitlegging, maar tot verdraaiing en mishandeling van den waren inhoud; iets, waartoe men zich alleen dan verlagen kan, wanneer men zich laat beheerschen door het blind en verblindend vooroordeel tegen deze waarheid.

Daarbij komt dat *drie* zaken ons beslist verbieden om hier bij Israël aan iets anders te denken dan aan het volk uit Abraham gesproten.

1. De Apostel wijst er meermalen op dat de nationale voorrechten van Israël eeuwigdurend zijn. Rom. 3:1-4; 4:13, 14; 9:4, 5. Hij spreekt hier niet in den verleden maar in den tegen-

woordigen tijd. Hoofdstuk 11:29 zegt hij, dat de genadegiften en de roeping Gods onberouwelijk zijn. Tot deze *genadegiften* nu behoorde ook Kanaän. Zie Gen. 15:18; 17:7, 8; 26:3; 28:13.

2. Paulus gaat ons zelf voor in de letterlijke verklaring van zekere plaatsen uit de profetiën, welke noodzakelijk het herstel der Joden insluiten. Zoo b.v. 11:26, 27, een plaats genomen uit Jes. 59:20, 21. Hieruit blijkt dat de woorden des Apostels betrekking hebben op het historisch Israël en doelen op een tijd, die nog komen moet. Men zie ook 15:10-12, waar eveneens aanhalingen uit het Oude Testament gevonden worden.

3. Het Nieuwe Testament behoudt steeds de bizondere benamingen van Israël en de Heidenen. Het woord Israël komt zeventig keer voor in het Nieuwe Testament, en volgens Dr. Eadie, Dr. Brookes, Dr. Wilkinson, Dr. McCaul e. a. moet het steeds in zijne gewone, letterlijke beteekenis genomen worden. Zelfs in den Brief aan de Efezen, waar uitsluitend over de kerk uit de volken gesproken wordt, vindt men toch steeds nauwkeurig onderscheid gemaakt tusschen Israël en de Gemeente als het lichaam van Christus. Het woord *Jood* komt ongeveer tweehonderd keer voor en altoos beteekent het een Jood in tegenstelling met de *Heidenen.* En het woord Jeruzalem komt volgens Dr. Brookes meer dan honderd en veertig keer voor, en altoos wordt het gebezigd voor de letterlijke hoofdstad der Joden; uitgenomen, wanneer het woord *nieuw hemelsch, van boven,* of eenig ander bepalend woord er voor gebruikt wordt.

Ter wederlegging van bovengenoemde stelling worden gewoonlijk twee teksten aangehaald, n.l. Gal. 3:8 en Gal. 6:16. In de eerste tekst lezen we: "Daarin is noch Jood noch Griek, daarin is noch dienstbare noch vrije; daarin is geen man of vrouw, want zij zijn allen één in Christus Jezus." Doch indien deze tekst moet bewijzen, dat het bekeerde Israël ophoudt Israël te zijn, dan bewijst dit vers ook, dat een slaaf, die gelooft, ophoudt een slaaf te zijn; alsook dat een geloovig man of eene geloovige vrouw van geslacht verandert. In Gal. 6:16 lezen we . . . . "en over het Israël Gods." Hier meent men een duidelijk bewijs te hebben, dat het Israël Gods de Gemeente is. Doch we vragen met

Dr. McCaul: Is het wel naar den regel der Hermeneutiek om het woord hier een anderen zin te geven dan het steeds heeft? Is eene letterlijke opvatting van Israël als het volk Abrahams hier absurd? Komt het in dat geval soms niet overeen met Paulus' gevoelens? Eischt het verband zelfs niet, dat we hier denken aan het historisch Israël? Kan men eenig stellig bewijs leveren, dat we het woord hier in den zin van kerk moeten vatten?

Is het niet bevreemdend dat zij, die hier aan de kerk willen denken, toch in den regel in de vervulde profetie aan Israël een streng-letterlijke beteekenis geven. Waarom toch in de onvervulde eene andere beteekenis dan in de reeds vervulde?

Er kan niet genoeg aan herinnerd worden, dat de "wandelende Jood" verkeert onder de volken als een stuk letterlijk vervulde profetie.

a) Zij zijn Gods *getuigen* geweest, Jes. 43:10, 12; 44:8, en zijn nog huns ondanks een staand getuige van de heiligheid en de trouwe Gods.

b) Hun *wonen onder alle volken,* Deut. 28:58, 64; Jer. 31:8-10.

c) Hun *streng afgezonderd bestaan,* hunne verstrooiing ten spijt. Num. 23:9; Esther 3:8. Hunne spijswetten en feesten werken deze strenge afzondering in de hand.

d) De *beloofde zegeningen* voor wie Israël zegenen. Gen. 12:3; Num. 24:9; Ps. 122:6, 9. Geen volk heeft Israël sinds eeuwen gezegend als ons oude Vaderland, en is er van uit godsdienstig en politiek oogpunt wel een volk zoo gezegend als Nederland?

e) De *bedreigde vloeken.* Hebben Egypte, Amalek, Moab, Ammon, Edom, Tyrus en Sidon en de verschillende wereldrijken dit niet in al zijn verschrikkelijken ernst ondervonden. Telkenmale leest men, dat de Heere hen zoo zwaar straft, omdat ze Zijn erfvolk verdrukt hebben. Frederik de Groote zag en zeide, dat geen volk ooit bloeide dat de Joden vervolgde.

f) Hun *persoonlijke verschijning* is letterlijk vervulde profetie. Hun gelaatstrekken getuigen tegen hen, Jes. 3:9;

hun gebogen rug, Rom. 11 : 10; hun angstigen aard, Lev. 26 : 36; hunne rusteloosheid, Deut. 28 : 65.

g) Hun ongeloof is droeve werkelijkheid. Jes. 6 : 9, 10; Matth. 13 : 14; Hand. 28 : 26; Rom. 11 : 8; II Cor. 3 : 15.

h) En eindelijk is hun voorspeld lijden maar al te letterlijk vervuld.

Uw Woord is de waarheid, Heere, dit moet telkens weder de betuiging des harten zijn, wanneer we Israël's verleden en heden gadeslaan. Maar wie, die ook maar eenigen eerbied heeft voor Zijn onfeilbaar Woord, zal zich durven omkeeren en zeggen in betrekking tot Israël's herstel, waarvan de Schrift nog veel meer gewaagt: uw Woord is dichterlijke verbeelding.

We hebben alzoo in vluchtige trekken aangetoond, dat Israël in de toekomst, niet hoofd voor hoofd, maar toch als volk bekeerd en in zijn land hersteld zal worden. Voor menige lezer zijn hiermede meer vraagpunten gesteld dan beantwoord. Veel is gewonnen wanneer men zich, vrij van de hatelijke nieuwsgierigheid, die steeds meer vraagt naar het *hoe* dan naar het belangrijke der zaak alszoodanig, in alle nederigheid zet tot onderzoek van het Woord des Heeren, met name het profetisch deel. Zeker, de Schrift meldt ons ook iets—vergelijkenderwijs niet veel—van de wijze waarop het oude bondsvolk weder aangenomen zal worden, maar men houde immer voor de aandacht dat niet *tijd* en *wijze,* maar de *zaak* zelve bij al de profeten steeds op den voorgrond staat. Deze regel hebben we bij ons onderzoek niet willen veronachtzamen. In verband met het duizendjarig rijk komt Israël nog weder ter sprake.

We wenschen hier te volstaan met de herinnering, dat, gelijk Israël door een wonderdaad Gods ontstond, voortbestond en nog bestaat, zoo ook door een of meer wonderdaden Gods zal worden hersteld bij de toekomst des Heeren, waarmede de bedeeling van machtige wonderwerken des Heeren zal worden ingeluid.

En eindelijk verwijzen we allen, die eene ernstige studie van de wijze van Israëls herstel wenschen te maken, naar de uitnemende werken over Israël van Gaebelein, Geurs, Kelly, Seiss, Bickersteth, Saphir, Baron, Esser, Du Toit, Tris en Da Costa.

Het Millennium
Of Duizendjarig Rijk.

De Genestet heeft in betrekking tot dit onderwerp veler gevoelen vertolkt, als hij in zijn leekedichtjes zich aldus laat hooren:

"Wie over het Millennium wil praten, nu, die kom
Maar over duizend jaar weerom.
Die kwestie kunnen we overlaten;
We hebben vooreerst nog iets anders te bepraten."

Hoe welgemeend deze raad des dichters ook gegeven is, we wenschen hem evenwel niet op te volgen. Toch kunnen we niet anders dan schoorvoetend ons zetten tot de behandeling van een onderwerp, dat dusdanig den weerzin en de verachting kan opwekken; een onderwerp, dat door onze grootste theologen met een enkel forsch woord wordt van de baan geschoven.

Onze ziel is vervuld met weemoed en buigt zich diep neder in ons, dat we bij al de rijke ontwikkeling der Geref. Theologie, hier niet alleen ongebaande, maar schier versperde wegen moeten betreden. Zoo niet de onleschbare dorst naar en onomkoopbare liefde voor de volle waarheid ons dreef, we zouden den moed niet hebben om alleen te staan of te gaan, maar integendeel machteloos neerzijgen. Doch de waarheid Gods maakt vrij en vrijmoedig en trotseert den onontkoombaren schijn van verwatenheid. Onvoorwaardelijk zullen we daarom ook hier weder de bijl der critiek leggen aan de oude knoesten van het vooroordeel en de dwaling. De vaste overtuiging des geloofs, dat wanneer de Heere komt, Hij ons werk niet zal ganschelijk verbranden als hout, hooi en stoppelen, maar, zoo niet als goud of edelgesteenten, dan toch als zilver zal erkennen, bezielt ons hierbij.

Allereerst een woord over den naam. De naam duizendjarig rijk of millennium, dat hetzelfde beteekent, is lang niet de

meest verkieslijke, dewijl hij meer de aandacht vestigt op den tijdsduur dan op de zaak. Hoofdbegrip is niet het duizendjarige, maar het rijk, het koninkrijk. *Vrederijk* ware betere benaming, en de beste is misschien *Christus-regeering.* Hierin wordt aangeduid, dat de Zaligmaker als de Koning der koningen de hoofdpersoon is in dit rijk. De naam duizendjarig rijk heeft echter door een eeuwenoud gebruik, burgerrecht verkregen en is bovendien te eerbiedwaardiger, dewijl de smaad van Christus er aan kleeft.

Wij wenschen hier eerst eenig bewijs te leveren voor de werkelijkheid van zulk een rijk, waarin gerechtigheid en vrede zullen heerschen op de aarde, om daarna stil te staan bij de verschillende beschouwingen desbetreffende onder de Gereformeerden.

Dan wijzen we er allereerst op, dat de menschelijke natuur behoefte heeft aan een heerlijken heilstaat op aarde. Binnen in zich gevoelt de mensch behoefte aan pijnloos geluk en onverstoorbaren vrede voor zich en alle menschen. Die behoefte, d.i. *dit moeten hebben,* is met hem saamgegroeid, is éen met Zijn wezen. En is ze in den enkeling geplant, dan moet ze op grond van de wezensgelijkheid aller menschen, ook aller menschen deel zijn. Was deze behoefte gevolg van de zonde, dan zou hiervan afsterving moeten plaats hebben, evenals van de wereld en de geheele oude natuur, doch als ingeschapen trek heeft ze bestaansrecht niet alleen, maar ook een eeuwige bestaanskracht, daar God nooit vernietigt, hetgeen Hij eenmaal schiep.

Nu zou evenwel zulk een smachten der ziel zelfzuchtig moeten heeten, ware het slechts een hijgen en hunkeren naar eigen geluk, doch dat is hier volstrekt niet het geval. Integendeel, deze algemeene en veelal onberedeneerde behoefte strekt zich uit tot al wat adem heeft. Zoo zien we b.v. in het Socialisme lieden, die zelve schatrijk zijn, toch uit kracht dezer natuurbehoefte streven naar een paradijs van geluk voor alle menschen.

Weer zou men kunnen tegenwerpen, dat zulk eene behoefte niet universeel is, maar slechts bij enkele zonderlingen, wier zieleleven uit het centrum geslagen is, òf bij enkele bevoorrechten als dichters en wijsgeeren gevonden wordt; doch dit is geenszins

het geval. Wel is ze bij de edelste geesten der menschheid steeds bizonder sterk gebleken, maar zij is toch het deel der gansche menschheid, om de eenvoudige reden, dat alle menschen naar Gods beeld geschapen zijn. Om dezelfde reden is ze ook niet iets bijkomstigs, maar iets wezenlijks en onverstoorbaars in den mensch van alle tijden en plaatsen. De geschiedenis en de volkenkunde bevestigen dit op treffende wijze. Alle volken hebben in hunne mythen, sagen en legenden droomerijen van eene heerlijke toekomst. Onbewust gelooven ze allen in de volkomen verwerkelijking van hunne diepste begeerten.

Heeft God Zelf nu deze zucht tot het wereldheil in den mensch gelegd, dan mogen we hieruit veilig afleiden, dat Hij de door Hemzelven ingeplante behoefte te Zijner tijd verwerkelijken zal. Het zwaluwtje, dat plaats voor zijne jongskens moet hebben, heeft Hij ook een instinct gegeven om een nestje te bouwen. Zou Hij nu het arme menschelijk hart met al zijn zuchten, neigingen en verlangens, zou Hij dit hongerend hart nooit verzadigen? Ten Kate zong immers zoo naar waarheid:

"Wij slingeren hier tusschen een lach en een traan,
Uit rag zijn de dagen geweven,
Misschien is de droom van dit vluchtig bestaan,
Alleen maar verlangen naar leven."

Nietwaar, altoos vervult Hij de behoeften, welke Hijzelf gemaakt heeft. De vraag rijst nu dan: Hoe en wanneer vervult Hij dit smachten en snakken naar het geluk der gansche schepping? In den hemel, zal menigeen antwoorden, doch we hebben hier niet met een zucht van den geloovige naar den hemel te doen. Dit heimwee naar den hemel staat eindeloos hooger. Ze zijn beide van God, doch met dit onderscheid dat deze van boven is en gene van beneden. Daarom zal Hij die zucht van en naar boven ook boven in de hemelen vervullen en die andere beneden op de aarde. Uit deze omstandigheid nu, dat God den mensch de eeuw en wel de gouden eeuw in het hart gelegd heeft, kunnen we den wenk opvangen, dat de Heer der gansche aarde eens een gouden eeuw hier beneden tot stand zal brengen, dat de gansche schepping, thans nog als in barensnood verkeerende en met reik-

halzend verlangen uitziende naar den dag der openbaring der kinderen Gods, eens haar zuchten in blijde zangen der verlossing veranderd zal zien.

Alhoewel het volstrekt niet ongeoorloofd is om uit het onderwerpelijke te besluiten tot het voorwerpelijke — de belijdenisschriften doen dit telkenmale—toch wenschen we ook hier aan de methode om zooveel mogelijk de Schrift zelf te laten spreken getrouw te blijven. Deze is de eenige kenbron der waarheid. Daar dan heen.

1. God heeft nimmer de oorspronkelijke bestemming van den mensch, om heerschappij te hebben op de aarde herroepen. Hierin lag het naaste doel van de schepping van den mensch. Gen. 1:26. De mensch viel en sleurde in zijn val met zich mede de aarde en alles wat er op is, 3:16-19; in het beloofde vrouwenzaad werd evenwel terstond het uitzicht op de verlossing geopend. Dit uitzicht werd in de volgende eeuwen door de profeten herhaaldelijk bevestigd. Gods raad in betrekking tot deze aarde zal door de zonde van het menschelijk geslacht niet verbroken worden. Het is een stelregel in de godgeleerdheid dat de tweede Adam, Christus, zal herstellen wat de eerste verloren heeft. Hij zal meer doen, maar Hij zal ook dit doen. Niet alleen het Oude, maar ook het Nieuwe Testament geeft hierop herhaaldelijk uitzicht, Rom. 8:19-22; Hand. 3:19-21; 1 Cor. 15:28; Hebr. 4:9; Openb. 21:5.

Vaak hoort men vragen: "Zullen er dieren in den hemel zijn?" Wel neen, niet in den hemel, in de eeuwigheid der eeuwigheden, wanneer de Zoon het Koninkrijk zal hebben overgegeven en de Vader alles en in allen wezen zal, maar wel op de aarde gedurende het duizendjarig rijk. Gelijk ze met den mensch gedeeld hebben in zijn val en vloek, zoo zullen ze deelen in zijne zegeningen. Jes. 11:6-9; 65:25.

2. De Schrift geeft volstrekt geen steun aan de meening, dat de tegenwoordige bedeeling de eindbedeeling is voor het menschelijk geslacht. Duidelijk gewaagt ze van verschillende bedeelingen. In onze Statenvertaling komt dit helaas door eene telkens wederkeerende onjuiste vertaling niet uit. Door het vertalen van *aioon* door *wereld* blijft er op vele plaatsen geene ruimte over

voor eene aparte bedeeling. Onze vrome en vroede vaderen hebben dit geenszins uit kwade trouw of uit onkunde aangaande de Grieksche taal gedaan, maar dit vindt zijne verklaring in het destijds volslagen gebrek aan inzicht in de toekomende heilsbedeeling. De gewone voorstelling was, en is ook thans nog het deel van velen, dat alles hier op aarde een kalm verloop zal hebben of geleidelijk vooruit zal gaan, en dat Christus dan heel wijd in de verte eens komen zal, om de wereld plotseling in brand te steken met alles wat er op is, de goddeloozen te verdelgen en de geloovigen in den hemel te nemen en daarmede zal dan heel het wereldverloop een einde nemen en het doeleinde aller dingen bereikt zijn en de eeuwigheid der eeuwigheden zijn ingetreden.

De Schrift leert het ons evenwel gansch anders. Zie Matth. 12:32; 13:39 (de vertaling is hier onjuist en laat geene ruimte over voor een vrederijk. Waarom het niet evenzoo vertaald als in het voorgaande hoofdstuk?)

In Matth. 19:28 wordt deze aparte eeuw in tegenstelling met deze eeuw voorgesteld als de wedergeboorte aller dingen. In hfst. 24:3 vragen de discipelen niet naar de teekenen van de voleinding der wereld, maar van deze bedeeling. Ze hadden het oog gericht op de Messiaansche heilsbedeeling der toekomst. Vs. 11 lezen we: "Al deze dingen zijn maar een beginsel der smarten," en dan is dit woord eene schrikmare. Doch het lijdt haast geen twijfel, of de Heiland heeft het bedoeld als een woord van de rijkste vertroosting. Letterlijk toch zegt Hij, dat die dingen de beginselen van *geboorteweeën* zijn. Nu weten we uit de profeten, de apocriefe boeken, Rom. 8:22 en 1 Thess. 5:1-4 dat het beeld van barensweeën het beeld bij uitnemendheid is om het einde der bedeeling vlak voor het ingaan van het Messiaansche heil aan te duiden.

In Ef. 1:8-10 is sprake van de bedeeling van de volheid der tijden, waarin Christus alles onder één hoofd zal bijeenvergaderen. Dit ziet al weder op de Messiaansche regeering der toekomstige duizendjarige bedeeling, want Hij doet het nu niet en Hij zal het ook niet doen in de eeuwigheid, wanneer Hij het Koninkrijk aan den Vader zal hebben overgegeven.

Petrus noemt ditzelfde tijdperk de *tijden der verkoeling* en der *wederoprichting aller dingen.* Let wel, deze uitdrukkingen

kunnen niet slaan op deze bedeeling, want ze breken aan bij 's Heeren toekomst en bij Israëls bekeering. En ze kunnen niet slaan op de eeuwigheid, want behalve dat zulk een verlangen naar de eeuwigheid een echt Israëliet als Petrus ten eenenmale vreemd was, de uitdrukking *tijden* kan hier niet wel op slaan. Uit Petrus' woord in Hand. 3 : 21 zien we tevens, dat deze tijden van zoo groot belang zijn, dat al de profeten er van gesproken hebben.

De schrijver van den brief aan de Hebreeën spreekt ook van deze wereld in Hebr. 2: 5 en 4: 9. Op laatstgenoemde plaats spreekt hij letterlijk van de *sabbatsviering,* die er overblijft voor het volk van God. Het vrederijk is de rustdag dezer wereld.

Zie ook Jes. 14: 7, 8 waar de profeet de aarde beschrijft als zijnde in volkomen rust. Het *vrede op aarde* zal eerst vervuld worden, nadat Babel gevallen is, de wereldrijken tot stof vermalen en de duivel onder de voeten der geloovigen verpletterd is.

3. Zonder de aanname van eene nieuwe bedeeling van heerlijkheid voor dat de eeuwigheid ingaat en God alles en in allen wezen zal, kunnen tal van Schriftuurplaatsen onmogelijk tot hun recht komen, met name zulke plaatsen, die gewagen van de bekeering en de heerlijkheid aller volken, ja, der gansche wereld.

Ware dit steeds helder ingezien, dan zou men nimmer gedroomd hebben van de bekeering der wereld door middel van Zending of beschaving. Wij leven thans in de bedeeling der uitverkiezing bij uitnemendheid. Aan de volkeren wordt het Evangelie slechts gepredikt tot eene getuigenis. Het doel der Zending is niet: de wereld te verbeteren, want dit onderstelt, dat ze goed is, daar ze toch gansch verdoemelijk is voor God. Wereld-verbetering en vooruitgang is het doel van den god dezer eeuw. Een beschaafd onbekeerde is tienmaal zoo onbekeerlijk als een onbeschaafde. Neen, Simeon heeft het op de kerkvergadering te Jeruzalem verhaald en Jakobus heeft het bevestigd, dat God in deze bedeeling door middel van de Zending geen hooger doel stelt dan Zich een *volk uit de volken* te vergaderen. En wanneer we op de geschiedenis der Zending blikken, dan zien we dat God dit doel volkomen bereikt. Ware het Zijn doel om thans reeds de wereld te bekeeren, dan moesten we van totale mislukking spreken, want er zijn meer Heidenen dan in Paulus' dagen. In de

laatste halve eeuw kwamen er bijna 200,000,000 bij. De z.g. Christenlanden worden sneller verheidenscht, dan de heidenlanden gekerstend. Er is nog nimmer een stad of dorp bekeerd geweest in den waren zin des woords. In Amerika leven er omstreeks 50,000,000 buiten eenig kerkelijk verband, en gelijk de Heidenen, zonder God en zonder hope in de wereld. Er is in de historie der menschheid nog nimmer zoovele geestelijke en natuurlijke ellende op deze aarde geweest als in onze jammervolle tijden.

Zij die op wereldbekeering hebben gehoopt, hebben thans heel wat "beminnelijk"(?) optimisme noodig, om aan deze hope vast te houden. Ze zijn in deze hope niet zalig geworden. Nu de volken elkander uitmoorden, de fundamenten ondergraven zijn, alles bij den dag meer op losse schroeven gezet wordt en we op staatkundig gebied al meer heidensche staatsvergoding en in het maatschappelijk leven de schrikkelijkste omwentelings-razernij naderbij komen, nu zijn er velen, die aan alle ideaal ontzonken, zich den wellust in de armen werpen met de aloude leuze: "Laat ons eten en drinken, want morgen sterven wij."

Maar spreekt de Schrift dan niet van heerlijke dingen voor deze aarde en hare bewoners, thans nog gebukt gaande onder den last van zonde en schuld? Zeer zeker. De Heere heeft gezworen bij Zijn heiligen naam, dat de aarde zal vervuld worden met Zijn heerlijkheid. Num. 14:21. Vgl. Jes. 11:9 en Hab. 2:14. Uit de twee laatstgenoemde plaatsen zien we, dat dit komen zal na het volkengericht en eerst werkelijkheid zal erlangen in het vrederijk onder de regeering van Christus. Onze vaderen zouden zich nimmer hebben laten verleiden tot de gedachte van een heerlijken kerkstaat in deze bedeeling, indien ze hiervoor slechts oog gehad hadden Alle natiën zullen Christus zalig spreken. Ps. 72:17; alle einden der aarde zullen zich tot den HEERE bekeeren. Alle vetten, d.i. alle heerlijken, grooten der aarde, zullen Jehova, den God Israëls, aanbidden, Ps. 22:28-30. Moorenland, d.i. het donker Afrika, zal zich haasten de handen tot God uit te strekken, Ps. 68:32. Alle Heidenen zullen Hem eeren, Ps. 86:9; Ps. 87; 96; 97; 98; 99; 100; 102:16, 23; Jes. 42:1; 43:9; 45:22; 65:22, 23. Deze gedachte is schering en inslag voornamelijk in het tweede hoofddeel van de profetie van Jesaja.

Alles wat adem heeft, love den Heere, is de grondgedachte van al de profeten en psalmisten—en dit zal heerlijke werkelijkheid worden.

In het Nieuwe Testament treffen we het niet anders aan. Johannes de Dooper wijst op Christus als het Lam Gods, waardoor de *zonde* der *wereld* wordt weggenomen. Men beknibbele deze woorden niet, maar men legge er even sterken nadruk op, als op eenig ander woord der Schrift. Christus spreekt van de wedergeboorte, Petrus van de oprichting aller dingen. Alle knie zal zich buigen voor Jezus. Fil. 2:10, 11 past niet voor deze eeuw en kan ook niet uitsluitend gelden van de straf, waarvan het veelal verkeerdelijk verklaard wordt. Ook hierbij moet gedacht aan de toekomende eeuw. Christus zal de wereld zalig maken, Joh. 3:17. Zijn Naam is Zaligmaker der wereld, 1 Joh. 4:14. Men late dit woord staan en wringe het niet in het keurslijf van een stelsel. De algemeene voldoening is beslist onbijbelsch, maar dit neemt niet weg, dat een onbevangene verklaring van deze en nog veel meer teksten ons het volste recht geeft tot de bewering, dat de Satan niet de meeste zielen als zijn buit zal wegdragen. Dr. A. Kuyper heeft oog voor de beide teksten-reeksen, en om aan de ruime tekstenrij recht te doen, heeft hij zijn heil gezocht in eene breede uitwerking van de leer der gemeene genade, die thans reeds door vele van zijne volgelingen op de spits gedreven en zeer verkeerd gebruikt wordt. En verder heeft deze denkkolossus zich getroost met de gedachte, dat toch de boom van het menschelijk geslacht behouden wordt. Wij stemmen dit laatste volkomen toe, doch op zijn standpunt is dit al een zeer vreemde boom. Op het standpunt echter, dat er eene massale heidenbekeering zal plaats hebben, kan dit ten volle gezegd worden. Er zullen volken zalig worden en de koningen der aarde zullen hunne heerlijkheid in het nieuwe Jeruzalem brengen. Alle *natiën* zullen nog in Abraham gezegend worden, Gal. 3:8. Abraham heet niet tevergeefs de erfgenaam der wereld. De zaligheid—let wel, niet alleen de Zaligmaker!—is uit de Joden. Dit alleen had voor alle volken en voornamelijk alle Christenen steeds eene drangrede moeten zijn om Israël te waardeeren. Waartoe doet God de Joden nog steeds voortbestaan? Zelf zegt Hij door den mond van één Zijner profeten: "verderft het niet, want er is een zegen in." Voor het verlost en hersteld Israël is de hooge eere

bewaard, om na de toekomst van Christus het licht der zaligheid te dragen tot aan de einden der aarde. Vragen we derhalve, *waardoor* de volken bekeerd zullen worden, dan moet het antwoord luiden: door Israël. Zie Ps. 102:16; 67:8; Jes. 6:19; 27:6; 43:21; Zach. 8:13; Zef. 3:19, 20; Micha 5:6 e. a. plaatsen. En *wanneer* zullen ze bekeerd worden? Hierop moet het antwoord luiden: na de toekomst des Heeren, nadat Israël zelf bekeerd is.

4. Wij vinden in de psalmen en profeten tal van toekomstbeelden, welke nog nimmer in het verleden vervuld zijn, in de tegenwoordige bedeeling niet vervuld kunnen worden, en die al evenmin kunnen slaan op de eeuwige heerlijkheid. Men zie b. v. Ps. 72; 96-100; Jes. 2, vgl. Micha 4; Jes. 11; 12; 25; 26; 35; 40-66; Jer. 31:31-34; 33:14-22; Ez. 38-48; Dan. 2:44, 45; 7:13, 14; Hos. 14:6-10; Joël 3:16-21; Amos 9:13-15; Obadja 17-21; Nahum 1:15; Hab. 2:14; Zef. 3:16-20; Hag. 2:22-24; Zach. 9:10-17; 10-14; Mal. 1:11; 4:2, 3. Dat er heerlijke dingen van Israël gezegd worden, wordt door alle deskundigen, zelfs door de meest radicale critici toegestemd. Doch volgens hen zijn al die schitterende verwachtingen door de uitkomst gelogenstraft. Van te voren achten ze het wonder onmogelijk en ze begrijpen Israël niet, meenen zelfs veelal dat zijne historie beëindigd is. Het spreekt vanzelf, dat wie het wonder loochent bij Israël geenszins terecht kan. Want dit is het wondervolk bij uitnemendheid.

Zelfs Dr. Bavinck stemt toe, dat volgens de profeten de Gezalfde des Heeren Israël zal terugvoeren uit het land der ballingschap; dat deze heerlijk zal zijn, gepaard gaande met de bekeering van Israël en herstel van tempel en eeredienst, dat de profeten een gouden eeuw voorspellen, waarin niet alleen Israël maar ook de Heidenen zullen deelen. Wanneer men nu evenwel zou meenen, dat deze hooggeleerde dit nu alles ook gelooft, dan vergist men zich deerlijk. Neen, de profeten gebruiken volgens hem slechts aardsche, zinnelijke vormen, waarin ze een eeuwigen inhoud gieten, de schaal wordt drager van een onvergankelijke kern, die ook in het Oude Testament er soms doorheen breekt. De groote fout van Israël was dan, dat hij niet tot die kern doordrong. Op die wijze ontstond het Chiliasme, hetwelk dus van Joodschen en voorts ook van Perzischen oorsprong is. De sterkte van het

Chiliasme schijnt wel het Oude Testament te zijn, maar feitelijk is dit niet zoo; het Oude Testament is beslist niet Chiliastisch, het teekent in het Messiasrijk het voltooide Godsrijk, dat zonder einde is en eeuwig duurt. Zoo ongeveer Dr. Bavinck. Wie eenige studie van de profetie gemaakt heeft, moet het al dadelijk opvallen, dat er een sprekende overeenkomst bestaat tusschen deze redeneering en die van de gematigde critici. We kunnen niet zien, hoe men op deze wijze de teksten, die op Christus' eerste komst worden toegepast, eene letterlijke vervulling kan toezeggen. En het is beslist onmogelijk om deze heerlijke beschrijvingen der toekomst met eenige mate van recht te verklaren van de eeuwige heerlijkheid. Dan moet men aannemen, dat er alle eeuwigheid door *Heidenen, dieren* en *zondaars* zijn, en nog veel meer zaken, die ten eenenmale ondenkbaar zijn in de eeuwige heerlijkheid. Dan wordt zelfs de laatste vijand, de dood, nooit vernietigd. Of zou ook de dood misschien tot de schaal behooren, waarin de kern der eeuwige heerlijkheid verborgen is. Dr. Bavinck kan weten, dat al de profetie, voorzoover die vervuld werd, steeds letterlijk vervuld is geworden. Hij kan weten, dat de letterlijke vervulling door God Zelf als de toetssteen van de waarachtigheid der profetie tegenover de valsche gegeven wordt. Het kan hem niet onbekend zijn, dat de apologetische waarde der profetie tegenover het ongeloof juist ligt in hare nauwkeurige en stiptste vervulling. Wat recht heeft hij om ten aanzien van de onvervulde profetie te spreken van schaal en kern?

Wij verzoeken al onze lezers om de boven aangehaalde plaatsen eens aandachtig te lezen met de verklaring, welke deze anders zoo achtenswaardige geleerde er aan geeft voor zich, en men zal ondervinden dat men de schrikkelijkste ongerijmdheden verkrijgt, terwijl daarentegen alles zeer natuurlijk van eene aparte bedeeling, waarin de wereld nog maar ten deele verheerlijkt is, kan worden verklaard.

5. Openbaring 20 is voor deze leer alleen genoegzaam bewijs. Wij verwijzen hierbij naar hetgeen reeds vroeger in verband met de eerste opstanding over deze plaats gezegd is. Wij halen hier nog aan wat Dr. Alford, de beroemde Deken van Canterbury, zelf geen volbloed Chiliast hierover aanteekent. Het is de getuige-

nis van iemand, die alleszins bevoegd is om over uitlegkundige zaken mee te spreken. Hij laat zich aldus uit: "Over één punt heb ik het gewaagd krachtig te spreken, omdat mijne overtuiging daaromtrent sterk is, als berustende op de regels eener eerlijke en bestaanbare uitlegging, ik bedoel, de noodzakelijkheid van het letterlijk aannemen der eerste opstanding en het duizendjarig rijk. Het komt mij voor dat, indien wij, in één verband, waar sprake is van twee opstandingen en waar, na vermelding van de eerste opstanding, daarna "de overige der dooden" vermeld worden, wij, zeg ik, vrijheid hebben om de eerste figuurlijk en geestelijk te verstaan, en de laatste letterlijk en stoffelijk, er in dat geval een einde is aan alle bepaalde beteekenis in duidelijke woorden; en de Openbaring, of welk ander boek ook, alles kan beteekenen, wat ons goeddunkt. Het is een bevreemdend feit, dat degenen, die dit voorstaan, hoewel zij zich veelal beijveren om de oude verklaringen te aanvaarden, verplicht zijn niet slechts den duidelijken zin der woorden te verdraaiën, maar het eenparig gevoelen der eerste Kerkvaders te verlaten, van welke er sommigen vroeg genoeg leefden, om over dit punt de apostolische overlevering behouden te hebben. Eerst toen de Chiliastische beschouwingen in ongeestelijke uitersten verloopen waren, hield men zich niet meer aan deze letterlijke en natuurlijke uitlegging."

Ten andere verdient het de aandacht dat de Gereformeerden over Openb. 20 de wijdst uiteenloopende beschouwingen hebben, die ons eene waarschuwende vingerwijzing geven naar de noodzakelijkheid van de ongedrongene en voor de hand liggende beteekenis van deze woorden. Zij die een uitnemend overzicht verlangen naar al de verschillende theoriëen aangaande het millennium, verwijzen we naar de uitnemende Verklaring van Mozes Stuart; naar Schaff in zijne Amerikaansche uitgave van Lange's Commentaar; S. J. DuToit, "De Onvervulde Profetie," en naar het artikel, *Chiliasme,* in Herzog's Encyclopedië. Wij stellen hier slechts belang in de verschillende verklaringen der Gereformeerden. De voornaamste beschouwingen onder hen zijn tot vierderlei te herleiden, en deze kunnen met het oog op den tijd der vervulling verdeeld worden in betrekking tot het *verleden,* het *heden,* de *toekomst,* en de *eeuwigheid.* Slechts een kort woord zij gewijd aan elk dezer beschouwingen.

I. In betrekking tot het *verleden* zijn er bij de Gereformeerden voornamelijk drie zienswijzen aangaande het duizendjarig rijk.

a) Volgens de theorie van Augustinus begon het vrederijk met de eerste komst van Christus. Door den invloed van à Marck heeft deze beschouwing steeds vele aanhangers gehad. Augustinus vat evenwel het getal *duizend* zinnebeeldig op voor heel deze bedeeling, terwijl à Marck het duizendjarig rijk laat eindigen in de elfde eeuw.

b) Anderen laten de duizend jaren beginnen van de regeering van Konstantijn de Groote omstreeks het jaar 300, en dan laten ze het vrederijk eindigen in het jaar 1300, toen de oorlogen tegen de Waldenzen begonnen en de Turken en Tartaren begonnen te woeden. Zoo ongeveer de kantteekenaars, Grotius en Cocceius.

c) Hengstenberg laat het Millennium aanvangen in het jaar 800, met de regeering van Karel den Groote, en eindigen met de Fransche Revolutie. Hierin is hij door slechts weinigen gevolgd.

Op al deze verschillende beschouwingen is de puntige critiek van DaCosta van toepassing, als hij zegt: "Prof. Hengstenberg zegt, dat het duizendjarig rijk er al geweest is. Nu, dat moet dan wel in den droom geschied zijn, want niemand heeft er iets van bemerkt."

II. Het aantal dergenen, die het duizendjarig rijk in het heden stellen, is legio. De verreikende invloed van Augustinus is hier onmiskenbaar. Deze beschouwing komt wederom in verschillende vormen voor. Door allen wordt het getal *duizend* symbolisch genomen voor deze gansche bedeeling. Maar men denkt zich de werkelijkheid van het duizendjarig rijk gedurende dien tijd toch zeer verschillend. In hoofdzaak is er weder drieerlei gedachte.

a) Dr. Bavinck verklaart het heerschen der geloovigen gedurende de duizend jaren van het verkeer der ontslapene zielen met Christus in den tusschenstaat. Zoo ongeveer Chas. Hodge, Warfield, Vos, Ten Hoor.

b) Anderen stellen weder, dat deze bedeeling der genade onder het regeerbeleid van Christus, het duizendjarig rijk is. Dit is de eigenlijke beschouwing van Augustinus, door Rome en vele Gereformeerden overgenomen. Hier vereenzelvigt men de kerk met het koninkrijk Gods en kan de kerk zeggen: "ik zit als een koningin"; of met den Gereformeerden Hoogleeraar E. Böhl: "Wir leben mitten darin."

c) Eindelijk vatten velen het praktisch en subjectief van de genade van Christus in het hart. Zoo Helenius De Cock, Kohlbrügge en vele anderen. "Wie de zoete regeering der genade kent, leeft in het duizendjarig rijk, hetwelk die nog verwachten, welke hunne conscientiën niet gereinigd hebben van doode werken en daarom niet in de rust Gods zijn ingegaan."—Kohlbrügge.

Het hoofdbezwaar tegen deze beschouwingen is dit, dat men zich van Openb. 20 afmaakt op een zeer goedkoope manier. Men ontvangt den indruk niet, dat er hier een ernstig pogen is, om een vrij geweten tegenover deze uitspraak des Geestes te hebben. Het mag toch zeker aller aandacht waard genaamd worden, dat we hier (*a*) een korte en bondige verklaring van den Heiligen Geest Zelf hebben, en (*b*) dat de Goddelijke Auteur zóó sterken nadruk legt op het getal duizend, dat hij in enkele verzen het tot zesmaal toe herhaalt. Wanneer nu iemand tot mij spreekt, en hij wijst telkens weder op dezelfde zaak, dan leid ik daaruit immers af, dat hij in grooten ernst verkeert over zulk een zaak. Waarom toch is men hier dan zoo onnatuurlijk en zoo onbillijk tegenover den grooten Auteur des Woords? Zou men Hem hierdoor niet bedroeven?

III. Groot is al weder het aantal derzulken, die de duizend jaren laten slaan op een toekomstigen heilsstaat der kerk op aarde. De Ariaan, Whitby, wordt gewoonlijk als de vader van deze verwachting beschouwd. In Nederland is Campegius Vitringa te beschouwen als de voornaamste woordvoerder dezer verwachting. Zijn beroemde verklaring van de Openbaring van Johannes wordt als de toongevende voor de latere beschouwd. In hoofdzaak stem-

men Brakel, Groenewegen, Koelman, Janszoon, Klinkenberg en Hendrik De Cock, de vader der Afscheiding, met hem overeen.

Deze beschouwing staat in de Engelsch-sprekende landen bekend als *Post-millennialism* in tegenstelling met *Pre-millennialism.* Het eerste woord duidt aan de verwachting van Christus' toekomst na het Millennium, en het tweede is de aanduiding van de leer, dat Christus komt *vóór* en ter oprichting van het duizendjarig rijk. Indien er nog van eenigen theologischen strijd sprake mag zijn in Engeland en Amerika, dan is het over deze kwestie. En zij is inderdaad van ver reikende beteekenis; zonder dat velen er zich van bewust zijn, werken ook in deze kringen deze beginselen reeds in stilte om den voorrang. Beginselen werken door, al zijn hunne namen ons ook vreemd.

Onze bezwaren tegen het Post-millennialisme zijn te groot en te veel, dan dat wij ze hier in weinige woorden kunnen opsommen. Toch noemen we volledigheidshalve enkele bezwaren.

a) Het maakt geen ernst met de zonde en den Satan en het kweekt dientengevolge geen beminnelijk, maar een zeer oppervlakkig en verderfelijk optimisme.

b) Het vereenzelvigt de Kerk met het Koninkrijk van Christus en loopt hiermede in het heilloos spoor van Rome.

c) Het miskent de duidelijke uitspraken van Christus en de Apostelen, dat het er allerjammerlijkst uit zal zien met de wereld en de Kerk bij de toekomst des Heeren.

d) Het miskent de verschillende bedeelingen. Al het geroep van: *de heele wereld opeischen voor den Christus,* dat zoo ongeveer met het Engelsche: *to bring in the Kingdom* overeenkomt, is hoe goed ook bedoeld, niets anders dan zondige anticipatie, vooruitgrijping op de toekomstige heilsbedeeling.

e) Het verkeert in de dwaling, dat heel de raad Gods reeds vervuld is in de eerste verschijning van den Messias. Met name Zijn uitroep aan het kruis verklaart men, alsof Hij al Zijn middelaars*werk* reeds volbracht had. Deze dwaling is lang niet zoo onschuldig als men wel meent. Ze is doodelijk voor het leven der hope.

f) Het maakt geen ernst met de leer van den Antichrist. Gewoonlijk vereenzelvigt men hem met den Paus. Verwacht men daarentegen nog een bepaalden mensch der zonde, dan moet deze tot openbaring komen, terwijl de Satan gebonden is; maar de Openbaring van Johannes leert ons, dat de Antichrist juist al zijn macht van den draak ontvangt.

g) Deze theorie doet den Joden geen recht. En indien men wel gewaagt van een letterlijk herstel van Israël als volk in Kanaän, dan is dit ondanks deze beschouwing en strijdende tegen haar.

h) Christus heeft herhaaldelijk gezegd, dat de geloovigen moeten waken, dewijl ze Zijn komst niet weten. Dit waken *vóór* Christus is blijkens de Schrift van niet minder belang dan het waken *tegen* den duivel. Er is geene heilsdaad, waaraan de Schrift zooveel drijfveeren tot een godzaligen wandel ontleent, dan aan een waken voor en wachten op de toekomst des Heeren. Men gevoelt echter dat, indien er voor de wederkomst des Heeren een duizendjarig rijk zal bloeien, Hij niet wel door de Zijnen verwacht kan worden.

IV. Eindelijk noemen we nog de beschouwing van Dr. A. Kuyper over het duizendjarig rijk. Volgens hem is deze tijdsaanduiding niets anders dan een symbool voor de eeuwigheid. Door velen, die liefst anderen voor zich laten denken, zal hij hierin wel weder gevolgd worden. Tot onze verbazing is Dr. R. L. Haan hem hierin reeds gevolgd. Vreemde voorstelling! Men leze eens: "En wierp hem in den afgrond, en sloot hem daarin en verzegelde dien boven hem, opdat hij de volken niet meer verleiden zoude, tot de *eeuwigheid* zoude geëindigd zijn.—En *na de eeuwigheid* moet hij een kleinen tijd ontbonden worden. . . . . . Maar de overige der dooden werden niet weder levend, totdat de *eeuwigheid geëindigd* was.—En wanneer de *eeuwigheid zal geeindigd zijn,* zal de Satan uit zijne gevangenis ontbonden worden, en hij zal uitgaan om de volken te verleiden, die in de vier hoeken der aarde zijn, den Gog en den Magog, om hen te vergaderen tot den krijg," enz.

Een ieder gevoelt, dat we aldus de grootste ongerijmdheden

verkrijgen. Indien deze verklaring niet van zoo grooten geest afkomstig was, dan zou ze geene wederlegging waard zijn.

In dezen wirwar van tegenstrijdige meeningen maakt het wel een vreemden indruk en is het ons wonderlijk te moede, wanneer men toch gedurig af hoort geven op het Chiliasme. Gedurig krijgt dit een lang niet vriendelijke smeer. Allerlei losse en onbewezen beschuldigingen slingert men hen, die zich aan de eenvoudige woorden Gods houden, zooals ze er staan, naar het hoofd. Ware de zaak niet zoo ernstig, dan zouden we een vermakelijk lijstje van tegenstrijdige beschuldigingen kunnen samenstellen, die uiterst gepast aan eigen adres terug bezorgd zouden kunnen worden.

Er is in den loop der eeuwen geene ketterij (?) geweest, waartegen men zoo onbillijk en onredelijk heeft gestreden, als tegen het Chiliasme. Van te voren noemde men het ongerijmd, zonder te onderzoeken, of het soms ook waarheid kon zijn.

Men neme toch wijselijk de les der historie aan. Israëls wijzen vonden het ongerijmd, dat de Messias moest lijden, sterven en begraven worden. Celsus de spotter vond het stuitend, dat de Zone Gods uit eene vrouw zou geboren worden. De Modernen vonden de opstanding van Christus belachelijk. Ja, wanneer is het Evangelie geweest naar den zin des vleesches? Het betaamt ons niet, om zonder onderzoek te spreken van ongerijmd, en voornamelijk dan niet, wanneer de tegenstander zich in alle eenvoudigheid houdt aan de waarachtige woorden Gods.

Men is thans niet meer zoo fel tegen het duizendjarig rijk dan wel vroeger. Men heeft de heerlijke vruchten van dezen boom niet kunnen miskennen. Het moet een ieder die meeleeft met den loop der tijden bekend zijn, dat de meest getrouwe predikers in Engeland en Amerika in den regel Chiliasten zijn, gelijk ook in Nederland Bilderdijk en Da Costa, die deze beschouwing waren toegedaan, den koperen muur vormden tegen den afval ten tijde van het Reveil in Nederland. Dit neemt evenwel niet weg dat met name de Nederlandsche theologen nog telkens weder zeer onredelijk te keer kunnen gaan tegen deze leer. De billijkheid vordert, dat wij kortelijks luisteren naar de grieven die zoo voor en na tegen het Chiliasme worden ingebracht.

1. Christus zegt in Zijne lange redevoering over het Millennium niets. Dit is eene vreemde beschuldiging. Inzake de hooge critiek bestrijdt men het *"argumentum e silentio,"* het argument aan het stilzwijgen ontleend, als zeer oppervlakkig en eenzijdig. Is het dit hier niet? De eisch, dat Christus er over gesproken zou hebben, is te meer bevreemdend, omdat men eerst alle bewijskracht aan Openb. 20: 5 ontzegt. En dan, indien men voor elk leerstuk onderscheidene ontwijfelbare uitspraken der Schrift verlangt, dan dient men onderscheidene leerstukken te laten varen. Zie Kuyper, Encylop., II., pag. 244. Daar komt nog bij, dat Christus niet gesproken heeft van het verbond der werken, de erfschuld, de Antichrist en tal van andere waarheden. Mogen we daaruit nu met recht besluiten, dat deze leerstellingen niet op de Schrift gegrond zijn?

2. Het heeft steeds geleid tot dweperij en geestdrijverij. De gansche geschiedenis is er om dit te weerspreken. Wat enkele kettersche heethoofden hebben uitgehaald, mag niet op rekening gezet van deze leer als zoodanig. Men zou met evenveel recht de leer der verkiezing kunnen beschuldigen van valsche lijdelijkheid, fatalisme en wat al niet, dewijl dit misbruik van deze leer gemaakt is. De dwepers van Munster en de naaktloopers van Amsterdam waren Post-Millennialisten. Al moet ook toegestemd, dat er van deze leer schandelijk misbruik gemaakt is, dan wijst ons dit juist naar hare voortreffelijkheid, want het voortreffelijkste in deze wereld ondergaat steeds het ergste lot, dewijl de Satan zich daar het meeste tegen aankant.

3. Het springt zeer willekeurig met de Schrift om. Deze zware beschuldiging werpen we uit volle overtuiging de beschuldigers in het gelaat, want ten eerste is ze nog nimmer bewezen en ten tweede is ons reeds herhaaldelijk gebleken, dat men haar zelf volkomen verdiend heeft. Hetzelfde kan gezegd van de beschuldiging, dat de Chiliasten zoover uiteen loopen in hunne beschouwingen. De eenvoudige waarheid is dat hier eene zeldzame en haast nergens elders aangetroffene eenheid bestaat. Hier denken een Gereformeerde Van Andel en eene Ethische Gunning, Jr. gelijk met een Methodistischen Blackstone. Hier zijn er geene

vier hoofdbeschouwingen, doch slechts éene; daarin bestaande, dat de Heere komt ter oprichting van een vrederijk.

4. Deze leer bewijst te veel en brengt onoverkomelijke moeilijkheden met zich mede. Het is een zeer onredelijke eisch om van de aanhangers dezer leer te eischen, dat ze een antwoord hebben op allerlei moeilijkheden en nieuwsgierige vragen. Er is geene waarheid of ze laat vele vragen onopgelost. Met name mag dit gezegd van de laatste dingen, waar nog zoo weinig arbeid door de Kerk aan is besteed en waar men zelfs meer dan elders van de tijdelijke dingen staart in de grondelooze diepten der eeuwigheid. Bij de hier genoemde beschuldiging denkt men veelal aan tweeërlei:

a) Het herstel van de heidensche volken. Wordt Israël als volk hersteld, dan, zoo werpt men u tegen, dan ook de heidensche volken als Ammon, Moab, Elam, Egypte, Assyrië en zelfs Sodom. Zie b.v. Jes. 11:15, 16; 19; Jer. 49:39; Ez. 16:53-55; 47:8, 9. We vragen, wat is er tegen, om aan te nemen, dat in de "tijden der wederoprichting aller dingen," ook deze volken weder gaan ontluiken en bloeien als nooit te voren. Wij weten, dat er volkeren zullen zijn in het Millennium, zoodat we hier dus volstrekt niet aan de ongoddelijke leer van eene tweede probatie behoeven te denken. Het herstel dier volken zal voor den Almachtige geen grooter wonder zijn dan het herstel der Joden. Is het ook niet opmerkelijk, dat men dergelijke schriftuurplaatsen stelselmatig verzwijgt. Wij zijn ten volle bereid, om onze gedachte in te ruilen voor een betere.

b) Maar nog meer denkt men aan den tempel van Ezechiël, ons nauwkeurig beschreven in de acht laatste hoofdstukken van zijne profetie. Bilderdijk vond het systeem der Chiliasten zoo aanlokkend, dat hij zich ten zeerste verwonderde, dat het niet algemeen is aangenomen. Doch behalve door het schrikbeeld van de Munstersche dwepers, laten de Gereformeerden zich door niets zoo afschrikken dan door dezen tempel. Het moet volmondig worden toegestemd, dat die hoofdstukken uiterst moeilijk te verklaren zijn. Wij stippen het volgende aan:

(1) Deze ééne moeilijke plaats kan vele duidelijke plaatsen niet krachteloos maken. Daarbij mag niet uit het oog verloren, dat de moeilijkheid hier deels het gevolg is van vooroordeel en deels van gemakzucht. De bijbelsche theologen hebben nog zeer weinig tijd en kracht aan deze plaats besteed. Alleen de hand des vlijtigen maakt rijk.

(2) Hier is niet van de Kerk sprake. Dit zegt tevens, dat de gewone verklaring der Gereformeerden niet deugt, want deze zien hierin veelal eene beschrijving der Kerk. Zoo althans Dr. Aalders in "Het Theol. Tijdschrift," en Ds. Van Hoogen in "De Geref. Amerikaan."

(3) Evenmin hebben we hier eene beschrijving van den hemel. Dan zou het geene waarheid zijn, dat geen oog ooit heeft gezien en geen oor ooit heeft gehoord, wat God bereid heeft dengenen, die Hem liefhebben. Ook deze verklaring doet de woorden geweld aan en kan daarom de ware niet zijn.

(4) Deze tempel heeft eene bepaalde beteekenis en moet ook van iets bepaalds verklaard worden. Wij zeggen *moeten,* want de H. Geest heeft hier geen overtollig werk gedaan. Indien al de Schrift is ingegeven en nuttig is, dan ook dit. Is dit niet het geval, men geve ons bewijs, en wij zullen het er uitsnijden of bij de Apocriefe boeken plaatsen. Blijft men het bewijs ons schuldig, dan willen we uit eerbied voor Gods Woord ook ten aanzien van deze plaats eene onergerlijke conscientie hebben.

(5) We dienen hier de duidelijke wenken, door God Zelf gegeven, niet te versmaden, maar ter verklaring van harte aan te nemen. Dan wordt het visioen van dezen tempel beschreven in betrekking tot een bepaald *volk,* eene bepaalden *tijd* en eene bepaalde *plaats.*

Het verband en de zaak zelve eischt, dat we den tempel verklaren als voor het *volk der Joden,* en in het *land Israëls.* Zie Ez. 40:2. Maar geleerden als

Orelli, Volck, Kuenen e.a. hebben aangetoond, dat niets in Israël's historie beantwoordt aan deze beschrijving. Dus kan de gevolgtrekking niet uitblijven, dat we hier nog eene toekomstige vervulling hebben te verwachten. Het verband, Ez. 39:27-29, zegt ons trouwens duidelijk, dat dit visioen werkelijkheid zal worden, na het volkengericht en nadat Israël heeft getriomfeerd over Gog en Magog en het bekeerd is en woont in zijn land.

(6) Maar die offers dan?—Deze doen niets af aan de eenige volmaakte offerande van onzen dierbaren Borg. Maar waarom kunnen deze offers geen terugwerkende kracht hebben, om Israël te wijzen op zijn schuld tegenover het dierbaar bloed des Lams? Dit is de gedachte in dezen van een lange rij van kundige en godzalige mannen.

5. Deze beschouwing verstoffelijkt het Christendom. Indien dit waar was, dan moesten we haar met verachting van ons werpen en zelfs fel bestrijden. Wij schrijven hier slechts af wat Dr. A. Kuyper onlangs schreef in de "Heraut" van 7 Juli, 1912: "Welke bedenking zou er tegen zijn in te brengen, dat, gaat eenmaal deze aarde te niet en komt er eene nieuwe aarde onder een nieuw firmament, ook op die aarde en dan in veel meer verheerlijkten vorm, wederom een nieuwe natuur in meerderen rijkdom zou schitteren en onder deze ook een dierenrijk?" Als Ds. G. Hospers dit woord aanhaalt, dan zegt hij: "Waarlijk Dr. Kuyper is, om een woord der Schrift met eene Chiliastische toepassing te bezigen, "niet ver van het Koninkrijk Gods."

De bestrijders van het Chiliasme geven u telkens weder den indruk, dat ze strijden tegen een spooksel, dat ze zich in hunne vrees en onkunde hebben voorgetooverd. Het zou volstrekt niet moeilijk zijn, om uit de werken van de bestrijders der Chiliasten eene bloemlezing te verzamelen, waarin de elementen van een zuiver, bijbelsch Chiliasme gevonden worden. Zoo bestrijdt Keil het in zijn commentaar op Ezechiël breedvoerig en toch leert ook hij eene eerste opstanding der rechtvaardigen, een terugkeer der Joden, alsmede dat de dag van Christus eene bedeeling is van

duizend jaren. Als men deze drie zaken toegeeft, dan is men, welbezien, bijbelsch Chiliast.

6. En eindelijk werpt men het Chiliasme voor de voeten, dat niet één belijdenisschrift iets van deze leer afweet. De eisch, dat het in de belijdenisschriften gevonden moet worden, zou klem hebben, ingeval de Kerk de leer der laatste dingen wetenschappelijk had uitgewerkt, gelijk de andere dogma's, doch dit heeft ze nimmer gedaan. Daarbij verdient het de aandacht, dat de symbolen strikt kerkelijk zijn, menigmaal hoog-kerkelijk, terwijl het Chiliasme meer den nadruk legt op het Koninkrijk dan op de Kerk, meer op de Schrift dan op de symbolen.

Maar het kan niet gezegd worden, dat het Chiliasme door alle belijdenisschriften verworpen is, of nergens voorkomt. De belijdenis van Nicea pleit sterk voor deze leer. De eerste algemeene Kerkvergadering zag in het jaar 325, niet minder dan 318 bisschoppen uit alle landen vertegenwoordigd. Hier werd eene algemeene geloofsbelijdenis opgesteld voor de algemeene Kerk dier dagen. Alle ketterijen werden hierin bestreden, doch met niet één enkel woord wordt het Chiliasme bestreden. Integendeel, het slot dier belijdenis luidt aldus: "Ik verwacht de opstanding der dooden en het leven der toekomende eeuwen." Dit artikel werd door die Kerkvergadering aldus verklaard: "De wereld was minder gemaakt, vanwege de Voorzienigheid; want God wist te voren, dat de mensch zou zondigen. Daarom zien wij tegemoet nieuwe hemelen en eene nieuwe aarde naar de Heilige Schriften: de verschijning in het Koninkrijk van onzen grooten God en Zaligmaker voor ons zichtbaar wordende. En gelijk Daniël zegt: 'De heiligen des Allerhoogsten zullen het Koninkrijk ontvangen.' En daar zal zijn een zuivere en heilige aarde, het land der levenden en niet der dooden, waarvan David spreekt, ziende met het oog des geloofs (Ps. 37:13): 'Ik geloof de goedheid des Heeren te zien in het land der levenden'—het land der zachtmoedigen en nederigen. 'Zalig,' zegt Christus, 'zijn de zachtmoedigen, want zij zullen het aardrijk beërven.' En de Profeet zegt (Jes. 36:6): 'de voeten der zachtmoedigen en nederigen zullen er op treden.' "

Het woord moge niet gebezigd worden, de zaak is kennelijk bedoeld.

Zij die zich op het getuigenis der belijdenisschriften beroepen, denken hierbij ook gewoonlijk aan de Luthersche Belijdenis van Augsburg, en aan de tweede Helvitische Confessie der Gereformeerden, welke beide, zoo men meent, het Chiliasme veroordeelen. Het is echter zonneklaar, dat daar eene bestrijding gegeven wordt van het Anabaptisme, dat niets anders is dan het onbijbelsch Post-Millennialisme in zijn gruwzaamste consequentie en openbaring.

Nadat wij gelet hebben op de bewijzen voor en de bezwaren tegen het duizendjarig rijk, kan onze slotsom geene andere zijn dan deze: het is een heerlijk voorwerp der hope voor het geloovig hart.

Enkele Vragen en Gezichtspunten over het Millennium.

Ons bestek legt ons de noodzakelijkheid op van de strengste beperking. Daarom stellen we hier enkele vragen ter beantwoording en beschouwen het Millennium van uit enkele gezichtspunten.

1. *Hoe komt* het duizendjarig rijk?—Hierop moet het antwoord luiden: *niet door menschenhand*. Dan. 2:34. Som al de voortreffelijke Christelijke werkzaamheden op als: Zending, Bijbelverspreiding, Christelijk Onderwijs, het hoogere en het lagere, al deze dingen zullen het rijk van Christus niet brengen, om de eenvoudige reden, dat de Heere Zelf komt tot de oprichting van dit Rijk. En zoo vaak wij bidden: "Uw Koninkrijk kome," bidden wij om die komst. Het Post-Millennialisme, dat in deze bedeeling een heilstaat der Kerk op aarde verwacht, dat volgens hen het Koninkrijk zal zijn, moet op de bitterste teleurstelling uitloopen. De steen, die afrolt uit Sions bergen, wordt afgehouwen zonder menschenhand. Al het pogen, om dit Rijk aan te brengen is niets anders dan een staan in het werkverbond, eene miskenning van Christus' toekomstig werk, een over 't paard tillen van heel het menschdom, altegader Pelagianisme op groote schaal.

Alvorens het vrederijk komt, komen de twee schrikkelijkste dingen, die de wereld nog ooit overkomen zijn, namelijk, het *volkengericht* en de daarmede in verband staande *groote verdrukking*. Voor het eerste zie men Dan. 2:34 v.v.; Openb. 11:17-19; 14:15-20; 19; Joël 3 en het voorafgaand verband van al de plaatsen, die spreken van het vrederijk. Feitelijk moeten al de plagen vermeld in Openb. 6—19 van dezen tijd verklaard.

En wat het volkengericht is voor de wereld is de *groote verdrukking* voor Israël, dat alsdan gedeeltelijk en nog onbekeerd

uit de landen in zijn land vergaderd zal zijn. Jes. 18 en 60 geven den indruk, dat eene, of meer zeemogendheden den Joden hierin behulpzaam zullen zijn. Daar zullen de Antichrist en Gog en Magog Israël vreeselijk verdrukken. Voor deze groote verdrukking zie Jer. 30: 4-8; Dan. 9: 26, 27; 12: 1, 9-11; Ez. 38; 39; Matth. 24: 14-28; 2 Thess. 2: 1-12; Openb. 3: 10; 7: 9-17; 11: 3-12; 13: 11-16; 17: 7-14; 19: 21, en eveneens weder al het voorafgaand verband van de schitterende beschrijvingen van het Vrederijk. Een voorbeeld in het klein van deze gerichten hebben we in het begin van Salomo's regeering. De boosdoeners werden eerst verdaan, alvorens het vrederijk ging bloeien. Er is ook ten aanzien van Israël geen Universalisme.

2. Hoe moeten we ons *den aard van de Christus-regeering* voorstellen? Van ouds hebben dichterlijke geesten hierover gefantaseerd, doch alle onbijbelsche en overdreven bespiegelingen moeten hier ten strengste vermeden worden. Het is absoluut onmogelijk om een redelijk en schriftuurlijk begrip van het Millennium te verkrijgen, indien wij niet ten strengste het wezensverschil van Israël en de Gemeente in het oog houden. Op elk gebied vloeit er namelooze verwarring voort uit de heillooze vereenzelviging van deze twee, doch nergens komt dit sterker uit dan bij de leer van het Millennium.

Verwarring wordt hiermede gesticht aangaande den *Koning,* de *regeering,* de *deelgenooten,* de *plaats,* de *heerlijkheid* en den *duur* van dit rijk. Over elk dezer onderwerpen een kort woord.

a) Christus is de Koning, maar van Israël, niet van de Gemeente. Met deze staat Hij in veel nauwere betrekking. Het is eene weemoedige gedachte, dat zoovele geloovigen hun Zaligmaker meenen te verheerlijken, wanneer ze van Hem gewagen als hun Koning en de Koning der Kerk. En waar het veelal de taal der liefde is, die aldus spreekt, daar zal de Heere, Die steeds het hart aanziet het ook wel als zoodanig beschouwen, doch dit neemt niet weg, dat we hier met een schromelijke en ver van onschuldige verstandsdwaling te doen hebben. Christus is de Koning van Israël en het Hoofd der Kerk. Hij zal aan Israël het Koninkrijk oprichten, Hand. 1: 6; 2 Sam. 7: 8-16; Jes. 4: 2; 9: 6; 11;

32:1; Jer. 3:12; 23:5; Zach. 6:12; 9:9; Ps. 110; Lukas 1:32, 33; Matth. 19:28; 27:11, 37. Om het Millennium te verstaan moeten we dus allereerst den blik naar Israël wenden. "Van dat oogenblik richt Hij het koninkrijk weer aan Israël op." (Van Andel.)

b) Dit werpt ons ook licht op de *regeering* van Christus. Hij regeert *met* Zijne Gemeente *over* Israël en daardoor over de volken. De Joden zijn het volk der aarde en blijven dit eeuwiglijk. Als volk komt Israël niet in den hemel maar het heeft Kanaän tot eene eeuwige bezitting. De theocratie wordt dan weder hersteld. Daar krijgt dit volk zijn eigen staat, maatschappij, rechters, raadslieden en koning uit het huis van David. Zie Jes. 1:26; 32:1; 60:17-22; Jer. 23:4; 30:9, 21; 33:17; Ez. 34:23, 24; 37:24, 25; Hos. 3:5; Obadja 21; Ps. 45:17.

Voor de Gemeente echter is er niets van dit alles. Hare heerlijkheid gaat dit alles ver te boven. Zoo hoog de bruid des konings boven het volk des konings staat, zoo hoog staat de Gemeente boven Israël.

c) Wij zullen langs dezen weg tot de ontdekking komen, dat er niet bloot één volk van Christus in het duizendjarig rijk zal zijn, maar drie geheel onderscheidene klassen van menschen. (1) De *Gemeente;* (2) *Israël,* en (3) *de Volken.* Het is jammer, dat in onze Bijbels vaak *Heidenen* vertaald is, waar we *volken* moesten lezen. De Gemeente is geheel aan den verheerlijkten Christus gelijkvormig en zij zal de hoogste heerlijkheid dus bezitten. Israël zal als erfgenaam der wereld al de volken beheerschen. Dit zal dan zijn het volk der profeten, priesters en koningen, "dat, zonder zwaard of spies, enkel door geestesmacht, de volkeren der wereld beheerscht." (Van Andel.) De rollen zijn dan omgekeerd. De volken liggen dan aan Israëls voeten, omdat het zelf zijn Messias te voet viel. Zie 1 Kron. 21:22; Deut. 28:13; Ex. 5:22; Jes. 31:7; 40-66; Ez. 37:13; Zach. 8:23; Rom. 11:26. De Psalmen wijzen ons hier telkens weder heen. Zie Ps. 3; 9; 22; 25; 67; 68; 72. Eerst dan ontvangt Israël de vervulling van

al zijne beloften van zegen en welvaart. Indien de voorzeggingen aangaande zijn lijden en de verwoesting des lands woordelijk zijn vervuld, dan mogen we zeker ook wel verwachten, dat de beloften van zegen en welvaart even woordelijk zullen vervuld worden en dat Israël eens in verrukking zal uitroepen: "Dit land, dat verwoest was, is geworden als een hof van Eden; en de eenzame en de verwoeste en verstoorde steden zijn vast en bewoond." Jehova heeft het gesproken en zal het doen. Ez. 36:35.

d) *Waar* zal de Christus-regeering zijn? Hierover maken sommigen zich ook al weder zeer druk. Christus een aardsch Koning? Daar gruwt men van. Men stelle zich gerust. Want vooreerst is *op de aarde* geheel iets anders dan *aardsch.* Zijn Koninkrijk is in der eeuwigheid niet *van de wereld.* Niemand die op deze waarheid steeds sterker nadruk legt dan ieder Bijbelsch Chiliast. Uit de zee, d.i. uit den schoot der volkeren zelve, zal het geluk der menschheid niet geboren worden. De steen rolt van boven uit Zions bergen.

En ten andere bedenke men, dat de tegenstelling, die er vanwege de zonde thans nog bestaat tusschen hemel en aarde, aanvankelijk is weggenomen. Christus Zelf gaat dan wederom alle dingen oprichten en in eene absolute monarchie, waarop de gansche schepping is aangelegd, onder één Hoofd bijeenvergaderen. Men wachte zich dus om zich den Heer der heeren en Koning der koningen te denken als een gekroond hoofd in deze jammerlijke eeuw.

Maar ten derde geeft de Schrift ons genoegzame aanwijzing, dat Christus Zijn eigenlijke woonplaats en Majesteit heeft *boven de hemelen,* Ps. 8:1. Van uit de bovenstaande heerlijkheid regeert Hij met Zijne Gemeente Israël en de volken, waaraan Hij Zich ook blijkbaar gedurig vertoonen zal. Ons antwoord op bovengenoemde vraag is derhalve deze: in den hemel, op de aarde, over alle volken, doch inzonderheid over Zijn volk Israël.

e) En wederom wanneer we het eeuwig onderscheid tusschen Israël en de Gemeente vasthouden, dan zullen we vatten,

dat er in het duizendjarig rijk noch uitsluitend hemelsche, noch uitsluitend aardsche heerlijkheid zal zijn, maar allebeide. Voor de Gemeente de hemelsche en voor het herstelde Israël de aardsche glorie. De Gemeente wordt met alle geestelijke zegeningen gezegend in den hemel in Christus en heeft volstrekt niet de bestemming om in Palestina te wonen, gelijk als Israël. Beide hebben heerlijkheid, doch ze is zeer onderscheiden. Zie 1 Cor. 15: 40-42.

f) De *duur* van de Christus regeering. We hebben hier nog niet de eeuwigheid en daarom komt er een einde aan. De Schrift leert ons in Openb. 20 dat dit rijk *duizend jaren* zal duren.

Er is geen enkel grondig bewijs te leveren, waarom de zesmaal herhaalde aanduiding van den duur van dit rijk zou moeten worden vergeestelijkt. De Kerk der eerste drie eeuwen heeft het genomen zooals het er staat. In de Middeleeuwen vatte men het getal duizend ook nog letterlijk. Daarbij komt juist eene letterlijke opvatting van dit getal met de getallen-symboliek der Schrift overeen. Het duizendjarig rijk is de sabbatviering van Israël en van de gansche wereld. Het is het jubeljaar der jubeljaren; het jaar van het welbehagen des Heeren bij uitnemendheid.

Maar indien we hier aan duizend jaren denken, dan komen we toch voor eene moeilijkheid te staan. Er zijn n.l. tal van plaatsen, die ons zeggen, dat het koninkrijk en de regeering van Christus *eeuwig* zijn zullen. Men zie II Sam. 6: 16; Ps. 10: 12-18; 18: 46-50; 45: 3-6, 17; 68: 1, 3, 16; 89: 2-5, 23-37; 145: 6-21; Jes. 9: 3-7; Dan. 2: 44; 7: 10-14, 27; Micha 4: 1-7; Jer. 33: 14-26; Ez. 37: 24-28; Lukas 1: 30-33. Hoe moet dit nu dan gerijmd worden? Velen kunnen dit niet rijmen en verwerpen daarom de duizend jaren. En hier moet toegestemd, dat deze moeilijkheid onoplosbaar is, indien we niet onderscheiden en Israël's positie onderkennen. Doen we dit wel, dan verdwijnt de moeilijkheid oogenblikkelijk. Wat toch is het geval? Christus zal over het *huis Jakobs* Koning zijn *in der eeuwigheid*. Gabriël verzekert het ons

nadrukkelijk in den laatst aangehaalden tekst, dat Zijn Koninkrijk op den *troon van David* geen *einde nemen zal.*

Er komt alzoo een einde aan Christus' bewind over de volkeren, de zonde, den Satan en den dood. Het vrederijk is terzelfder tijd de dag des gerichts. Evenals wij het steeds bij de profeten vinden aangekondigd, zoo zal het in werkelijkheid zijn: van voren en van achteren begrensd door de schrikkelijkste gerichten. Men leze en herleze hierover 1 Cor. 15 : 24-26 en Openb. 20. Wanneer al de bovengenoemde machten zijn te niet gedaan, dan geeft Hij 't *wereldbewind* over aan Zijn Vader, doch Hijzelf blijft tot in eeuwigheid de Koning over het *huis Jakobs,* d.w.z., over Israël.

Voorts dient men tot recht verstand van de Christusregeering wel te onderscheiden tusschen Christus Zelf als de Koning der Joden en den *Vorst,* als telg Davids, waarvan de Schrift zoo veel melding maakt. Maar al te zeer en tot groote schade voor deze zaak is het onderscheid tusschen deze twee doorluchtige persoonlijkheden over het hoofd gezien. Want daardoor heeft men van Christus verklaard, wat alleen van een aardschen vorst gezegd kan worden. In Ez. 45 en 46 wordt het breedvoerigst van dezen Vorst gesproken. Doch telkens ontmoeten we hem weder in de profetie. Zie ook b.v. Jes. 11 : 10; 32 : 1; Jer. 30 : 9, 21; 33 : 17; Ez. 34 : 23, 24; 37 : 24, 25; Hos. 3 : 5; Micha 2 : 13. Nu worden er soms dingen van dezen Vorst gezegd, die niet van den Christus, maar alleen van een sterfelijk mensch kunnen gelden. Zie b.v. Ez. 45 : 22; 46 : 18; 48 : 21. Beoefenaars der profetie als Gaebelein, Bromet, DuToit, Esser e.a. nemen dan ook aan, dat we bij dien Vorst niet aan Christus, maar aan een afstammeling uit Davids huis moeten denken, die als een echt, ja volmaakt theocratisch Vorst de ware stedehouder van Christus zijn zal. De eeuwenoude droom van Rome dienaangaande zal dan dus ook vervuld worden.

3 Hoe hebben we ons *de aarde* als woonplaats van den mensch te denken?—De vloek zal aanvankelijk worden weggenomen. Ge-

lijk de aarde gedeeld heeft in den val des menschen, Gen. 3: 17-19; 4: 12, zoo zal ze wederom deelen in de openbaring der heerlijkheid der kinderen Gods. Rom. 8: 19-22. Christus zal dan doen wat zoo menigmaal door kindermond werd gezongen: "Die Hemel en aarde vereenigt te zaam." Het zal een tijd zijn van de grootste vruchtbaarheid. Deut. 28; Hos. 2: 20-22; Joël 3: 18; Ez. 34: 26, 27, en tal van andere plaatsen.

De netelige Oostersche kwestie is opgelost, Zach. 14. Er heerscht eene veelheid van vrede en het militarisme zal de volkeren niet meer verarmen of verschrikken. De volkeren zullen den krijg niet meer leeren, Ps. 72; Jes. 2: 4; Micha 4: 3.

Het dierenrijk zal met den mensch feestvieren. Hun wreede natuur zal in zachtmoedigheid veranderd worden. Jes. 11: 6-8; 65: 24.

In weerwil van al de heerlijkheid echter zal de dood er nog gevonden worden. Deze is de laatste vijand, die te niet gedaan wordt. Satan is reeds gebonden, terwijl deze vijand nog blijft standhouden. Indien we ons den dag van Christus denken als een dag van vier-en-twintig uur, dan heeft dit woord geen zin, doch wanneer we zien, dat de dood blijft voortbestaan, terwijl Christus alle andere vijanden, alle heerschappij, alle macht en kracht reeds als heerschend Koning heeft te niet gedaan, dan valt er op dit woord een verrassend licht. Zie 1 Cor. 15: 24-26.

Men vergete niet, dat de dood een knecht Gods is vanwege de zonde. De kinderen Gods zullen blijkbaar niet sterven. De Schrift meldt er althans niets van. Wel zegt ze, dat een zondaar honderd jaren oud zijnde zal vervloekt worden, Jes. 65: 20. Enkelen zijn er, die meenen, dat de heiligen als Henoch levend veranderd of ook wel, na gestorven te zijn, terstond weder opgewekt zullen worden. Doch waar de Schrift zwijgt, dienen wij het ook te doen.

In elk geval is het duidelijk dat de zonde nog niet ganschelijk zal zijn verdwenen en dat de dood daarom nog niet gemist kan worden. Onder de volken zullen sommigen zich slechts geveinsdelijk aan Christus onderwerpen, zoodat de Satan straks nog weder na zijne loslating een opstand tegen den Heere kan verwekken.

Moge de dood nog niet ganschelijk verdwenen zijn, dit neemt niet weg, dat deze sterke vijand zijn macht grootendeels zal hebben ingeboet. Het leven des menschen zal op wonderbare wijze verlengd worden. Dat de dood een zeldzaamheid zal zijn, zelfs onder de onbekeerden, is genoegzaam af te leiden uit Jes. 65:20. Iemand, die een eeuw oud is, zal als een kind beschouwd worden en in den dood zal men een bizonder oordeel Gods zien.

Bijna twee duizend jaren lange prediking ten spijt, is de aarde thans nog bedekt met duisternis van onkunde en dwaling, maar dan zal de aarde vol zijn van de kennis en de heerlijkheid Gods, gelijk de wateren den bodem der zee bedekken. Hoe menigmaal hoort men deze woorden in de verzuchtingen der vromen, en hoe weinig bedenkt men daarbij, dat deze gebeden nimmer in deze bedeeling, maar eerst in de toekomende heilsbedeeling vervuld zullen worden. Het bewindsel des aangezichts, waarmede alle volkeren nu nog omwonden zijn, is dan weggenomen. Afgoderij zal er dan niet meer gevonden worden. Jes. 2:20: "In dien dag zal de mensch zijn zilveren afgoden en zijne gouden afgoden, welke zij zich gemaakt hadden om zich daarvoor neder te buigen, wegwerpen voor de mollen en voor de vledermuizen." Zie ook Zach. 14:9; Mal. 1:11.

4. De *duivel* zal gedurende het duizendjarig rijk gebonden zijn en dit zegt veel, want hij is de overste dezer wereld, de god dezer bedeeling, die de gansche wereld verleidt. Er is haast geene waarheid, die hij meer verduisterd heeft, dan de waarheid aangaande zichzelven. Met name bij een loochening van het duizendjarig rijk, komt men maar zelden tot eene rechte beschouwing over den duivel. Hier miskent men zijn eenige macht gedurende deze gansche bedeeling. Hier spreekt men van zijn "laatste stuiptrekkingen," zijn "vermorzelden kop," of men noemt hem een "gemuilbanden hond," of "geketenden leeuw." De Apostel Petrus, die praktische ervaring met hem had opgedaan, noemt hem een rondgaanden leeuw, zoekende wien hij zal mogen verslinden.—En wanneer er daarentegen sprake is van een toekomstig binden van den Satan, dan loopt men daarover heen en vat men dit oneigenlijk op. Als hij dus los loopt, legt men hem aan ketenen, en als hij werkelijk in boeien geklonken is, dan laat men hem los loopen.

Het is een troostrijke gedachte, dat de mensch des Satans macht niet behoeft te fnuiken, want dan stond het er hopeloos bij. De God des vredes zal den Satan haast onder de voeten van Gods volk verpletteren. Rom. 16:20. Eerst in de toekomst des Heeren wordt de moederbelofte vervuld.

5. Het *einde* van het Millennium.—Het vrederijk heeft een einde. Dit wordt ons beschreven in Openb. 20:7-10. "En wanneer de duizend jaren zullen geëindigd zijn, zal de Satanas uit zijne gevangenis ontbonden worden. En hij zal uitgaan, om de volken te verleiden, die aan de vier hoeken der aarde zijn, den Gog en den Magog, om hen te vergaderen tot den krijg; wier getal is als het zand aan de zee. En zij zijn opgekomen op de breedte der aarde, en omringden de legerplaats der heiligen, en de geliefde stad; en er kwam vuur neder van God uit den hemel en heeft hen verslonden. En de duivel, die hen verleidde, werd geworpen in den poel van vuur en zwavel, alwaar het beest en de valsche profeet zijn; en zij zullen gepijnigd worden dag en nacht in alle eeuwigheid." Het is eene bange gedachte, dat het rijk des vredes in zulk een loslating van den Satan moet eindigen. Sommigen ontleenen hieraan zelfs een argument tegen het duizendjarig rijk zelf, doch dit is meer een verlegenheids-argument, dan iets anders. Er is goddelijke noodwendigheid voor deze loslating van den Satan uit den afgrond.

Nadrukkelijk wordt dit aan Johannes gezegd. "Daarna moet (*deï*) hij eenen kleinen tijd ontbonden worden." Waarom dit *moet,* wordt ons niet gezegd. In de rechtvaardigheid Gods schijnt de diepste grond te liggen; althans niet in den duivel of in den mensch, zooals men gewoonlijk wil. Veel is er over deze loslating en den daarop volgenden opstand gespeculeerd, doch het komt ons voor, dat wij hier geen theodicee, d.w.z., rechtvaardiging van de wegen Gods, kunnen of behoeven te geven. Dit staat vast, dat God er Zijn wijze bedoeling mede heeft.

Zoodra de Satan weder los is, begeeft hij zich naar de vier hoeken der aarde. Ging hij naar Jeruzalem, naar het middelpunt der aarde, dan zou hij, dit weet hij blijkbaar maar al te goed, stuiten op de heiligheid zijner inwoners, want die stad wordt genaamd Jehova Shammah, d.i. *de HEERE is aldaar;* ging hij naar de

volken rondom Jeruzalem, dan zou hij deze te zeer onder den invloed dier geliefde godstad vinden, daarom gaat hij naar de verste einden der aarde, waar men zich blijkbaar meer geveinsdelijk heeft onderworpen aan den Vorst uit David's huis. Zijn aard en kracht en list en invloed zijn dus door een duizendjarige gevangenschap dezelfde gebleven. Zijn helsch plan gelukt. Hij weet de volken samen te brengen en te bezielen met haat tegen Jeruzalem.

Deze onzinnige samenrotting vindt een plotseling einde. Tot een wederzijdsch slagleveren komt het zelfs niet. Juist als de door Satan opgehitste drommen het beleg zullen slaan om de legerplaats der heiligen en de geliefde stad, daalt er vuur van God uit den hemel en verslindt hen allen.

Deze opstand van Gog en Magog of der Noorsche en Aziatische volkeren is niet dezelfde, als die van Ezechiël. Die geschiedt vóór het Millennium en deze aan het einde. Zie Ex. 38 en 39.

Na de zegepraal over Gog en Magog volgt het eindoordeel van den Duivel. Evenals de dood, vindt ook hij, die het geweld des doods heeft, zijn eindbeslissing in drie trappen. Hij wordt eerst vanuit den hemel op de aarde, daarna van de aarde in den afgrond en eindelijk van den afgrond in de hel geworpen. Daar vindt hij zijne bereidwillige dienaars van vroeger, het Beest en den Valschen Profeet.

Terstond hierop heeft de opstanding ter verdoemenis van "de overigen der dooden" plaats. Zij worden geoordeeld door den rechter op den grooten witten troon naar den onderwerpelijken maatstaf van hunne werken, die heel hun leven omvatten. Nu komt ook de beurt aan den laatsten vijand, den dood en het graf. De hemel en de aarde worden thans volkomen doorlouterd en Christus geeft hierop het Koninkrijk over aan Zijnen Vader.

Het is het oordeel van den grooten witten troon, waarmede de eenvoudige geloovigen zich eeuwenlang gekweld hebben van vrees en verschrikking. En toch, er wordt in deze verzen niet aan de geloovigen gedacht en nog minder wordt van hen ook maar met één woord gerept. Voor den rechterstoel van Christus staan alleen de geloovigen, voor den grooten witten troon alleen de goddeloozen. Het eerste komt vóór en het laatste na het duizendjarig

rijk. Dit is het eigenlijk jongste gericht. Terstond na dit eindoordeel geeft Christus het Koninkrijk over aan den Vader. Als mensch was Hij heengegaan, om het Koninkrijk te ontvangen. Luk. 19: 12; Hij heeft het als de Zoon des menschen in gerechtigheid gehandhaafd en van alle booze machten gezuiverd, zoodat Hij ook thans weder zeggen kan: "Ik heb U verheerlijkt op de aarde: Ik heb voleindigd het werk, dat Gij Mij gegeven hebt om te doen." Daarmede geeft Hij dan het Hem gegevene weder aan den Vader, n.l. de Heidenen als Zijn erfdeel en de einden der aarde als Zijne bezitting, Ps. 2: 8. Israël, het volk der volkeren, was het *Zijne* in bizonderen zin, Joh. 1 : 11, en dit blijft eeuwig het Zijne, Luk. 1 : 32, 33. God maakt dan alle dingen nieuw. Al de gevolgen der zonde worden dan voor eeuwig weggebannen. Geene uitvoerige beschrijving wordt ons ergens in de Schrift gegeven van den eeuwigen staat. Deze is geen voorwerp der profetie, gelijk het duizendjarig rijk, Hand. 3 : 21. Alleen Openb, 21 : 1-5 zegt ons er iets van. En wat daar gezegd wordt is genoeg, om de woorden van Da Costa te rechtvaardigen:

"Als de Heere God in allen en in allen alles is,
Dan zal 't licht zijn, eeuwig licht zijn, licht uit licht en duisternis."

Onderscheid tusschen het Millennium en den Eeuwigen Staat.

Het zal niet geheel ondienstig zijn, op dit onderscheid met een enkel woord te wijzen. Veel kan hiervan uiteraard niet gezegd worden, omdat de Schrift maar zeer weinig spreekt over den eeuwigen staat der heerlijkheid. Duidelijkheidshalve stippen we ook hier slechts weder enkele punten aan. Doch vooraf nog een enkel woord over de beide laatste hoofdstukken der Openbaring. Deze vormen een kruis voor de uitleggers der profetie. De groote vraag is hier of deze twee hoofdstukken ons eene nadere beschrijving van het duizendjarig rijk geven, dan of we hier eene beschrijving hebben van den staat der eeuwige heerlijkheid. Hierover zijn in hoofdzaak vier beschouwingen.

1. Velen zien hier een nadere ontvouwing van het duizendjarig rijk. Reeds Prof. Joan Van den Honert T. Hz., geeft in zijne *Ontleding* van dit boek, geplaatst vóór de verklaring van de oude Engelsche godgeleerden, onderscheidene redenen aan, waarom deze hoofdstukken niet kunnen slaan op den staat der eeuwigheid. Hij verklaart ze van den heerlijken staat der Kerk op aarde aan het eind der dagen.

2. Ongeveer even groot is het aantal dergenen, die ze laten slaan op den eeuwigen staat der verheerlijkten. Ook hiervoor worden vele gronden aangegeven. Du Toit spreekt voor deze gedachte zoo helder en overtuigend als men ergens kan lezen.

3. Vele van de nieuwste onderzoekers op dit gebied verdeelen deze hoofdstukken en verklaren 21 : 1-8 van de eeuwigheid, en al het daaropvolgende van den toestand in het duizendjarig rijk.

4. Eindelijk zijn er die meenen, dat het duizendjarig rijk en de eeuwige staat hier in elkander vloeien. Ook hier is veel voor te zeggen, want dit is bij de profeten lang geen ongewoon verschijnsel, dewijl ze meermalen met den tijd, de plaats en andere omstandigheden niet rekenen.

De beslissing valt hier uiterst moeilijk. Wij gelooven dat hierover nog meer licht kan en zal verspreid worden. De eigenlijke studie der profetie is nog maar nauwelijks een eeuw oud, zoodat we wel verwachten mogen, dat een meer nauwgezet en biddend onderzoek, waarbij Schrift met Schrift vergeleken wordt, over deze hoofdstukken nog veel licht kan ontsteken. Indien we een van deze vier beschouwingen moesten kiezen, dan zouden we de voorkeur geven aan de derde. Het staat voor ons in elk geval tamelijk vast, dat ons in hoofdstuk 21 : 1-8 eene korte beschrijving is gegeven van den eeuwigen staat der heerlijkheid. Maar we achten tot dusver het afdoend bewijs nog niet geleverd, dat al het andere van toestanden in het Millennium gewaagt. De moeilijke uitdrukking van hoofdstuk 22:2, "de bladeren des booms waren tot genezing der Heidenen," kan volgens deskundigen beteekenen: *tot instandhouding der volken.* Genezing in den eigenlijken zin des woords kan er in de eeuwigheid niet zijn, want deze onderstelt de ziekte en deze is een brokstuk van den dood en deze is weder het loon der zonde. Heidenen kunnen er al evenmin zijn. Maar dat de volken in stand gehouden worden wijst ons op de waarheid, dat de mensch geen bestand in zichzelven heeft, maar gedragen wordt door de eeuwige kracht Gods.

Dit moet evenwel worden toegestemd, dat er zeer weinig in de Schrift voorkomt van de eeuwige zaligheid. Bijna dagelijks hoort men woorden aanhalen door de vromen en toepassen op de eeuwige heerlijkheid, die òf van den aflijvigen tusschenstaat òf van het duizendjarig rijk moeten verklaard worden. Het mag op zijn minst zeer bevreemdend worden geheeten, dat men ook van den kansel zelden of nooit eenig onderscheid hoort maken tusschen dezen drieërlei staat: *a*) de lichaamlooze zielen van den dag des doods tot aan de toekomst des Heeren; *b*) de toestand der geloovigen in het duizendjarig rijk, en *c*) de eindelooze zaligheid in den hemel der hemelen. De Schrift zegt van alle drie genoegzaam, om hier alle vereenzelviging tot zonde te maken.

Het duizendjarig rijk is het groote onderwerp en het heerlijk vergezicht der profetie. Dit is de eeuw van het Messiaansche heil, de gouden eeuw van Israël en de volken. Alle volken hebben hun gouden eeuw in het verleden liggen, Israël heeft de zijne

in de toekomst.—De staat der eeuwige heerlijkheid daarentegen kan met recht haast geen voorwerp der profetie genaamd worden. Indien de eeuwige staat in de Oud-Testamentische profetie gevonden wordt, dan is dit in elk geval slechts op twee plaatsen en wel in de beide laatste hoofdstukken van Jesaja. Zie Jes. 65:17; 66:22. In het Nieuwe Testament wordt er eveneens zeer weinig over de eeuwige heerlijkheid gesproken. Enkele malen wordt deze aangeduid bij wijze van tegenstelling met de eeuwige verdoemenis. Openb. 21:1-5 is de voornaamste plaats, die er in weinige woorden veel van zegt. Het moet terstond opvallen, dat de beschrijving der eeuwige heerlijkheid bijna uitsluitend negatief van aard is. Het Millennium wordt steeds in positieven zin beschreven en meermalen zelfs tot in bizonderheden. Deze negatieven zijn daarom zoo leerzaam, omdat ze zoo veel stof ter overdenking geven aan de ziel, die Hem liefheeft en de zonde haat.

1. Het eerste dat ons hier gezegd wordt is, dat "de eerste hemel en de eerste aarde was voorbijgegaan." Reeds in het elfde vers van het vorige hoofdstuk was gezegd, dat de hemel en de aarde wegvloden en geene plaats meer voor die werd gevonden. Velen in den ouden en nieuwen tijd hebben gemeend, dat de thans bestaande hemel en aarde geheel vernietigd zullen worden, doch dit is geenszins het geval. De *gedaante* dezer tegenwoordige wereld gaat voorbij. De *tegenwoordige* hemelen en de aarde zijn volgens 2 Pet. 3:7 als een schat weggelegd, en worden voor het vuur bewaard tot den dag des oordeels en der verderving der goddelooze menschen. Wat in het elfde vers gezegd werd is hetzelfde, als wat Petrus beschrijft in deze ontzaglijke woorden: "Maar de dag des Heeren zal komen als een dief in den nacht, in welken de hemelen met een gedruisch zullen voorbijgaan, en de elementen branden zullen en vergaan en de aarde en de werken die daarin zijn zullen verbranden."—Dat de aarde niet vernietigd wordt, maar eeuwig is, blijkt duidelijk genoeg uit de Schrift.

a) Zij wordt nadrukkelijk eeuwig genaamd in tegenstelling met de verdwijnende geslachten der menschheid. Pred. 1:4: "Het eene geslacht gaat en het andere komt, maar de aarde staat in der eeuwigheid." Ps. 104:5: "Hij heeft de aarde gegrond op hare grondvesten, zij zal nimmermeer

noch eeuwiglijk wankelen." Ps. 119:90: "Gij hebt de aarde gemaakt en zij blijft staan." Ps. 78:69: "Hij bouwde Zijn heiligdom als hoogten, als de aarde, die Hij gegrond heeft in eeuwigheid."

b) De eeuwigheid van de aarde vloeit daaruit voort, dat zij het eigendom des Heeren is, Ex. 19:5; Deut. 10:14; Job 41:2; Ps. 24:2; 50:12; 1 Cor. 10:26, 28. Ze is Zijn eigendom in den volsten zin des woords, want Hij heeft haar gemaakt. Nu laat God nooit varen de werken Zijner handen. Wat ook zeggen wil, dat Hij nimmer vernietigt, wat Hij eens gemaakt heeft.

c) Er is niet één plaats, die ons zegt, dat de aarde als de woonplaats der menschen vernietigd wordt. Op de plaatsen waar van het *einde der wereld* wordt gesproken, wordt niet de *kosmos,* maar de *aioon,* deze tegenwoordige bedeeling bedoeld. En wanneer er sprake is van het *vergaan* of *voorbijgaan* der wereld of der aarde en der hemelen, dan beteekent het oorspronkelijk werkwoord *parechomai* een overgang van de eene plaats, gedaante of conditie in een andere. En zelfs dan, wanneer het woord *opgelost* of *wegvlieden* gebezigd wordt, dan toont het verband nog genoegzaam, dat in het allerminst niet aan eene totale vernietiging mag worden gedacht.

d) De wereld zal worden *wedergeboren,* Matth. 19:28. En, evenmin als de enkeling bij de wedergeboorte eerst wordt vernietigd, om daarna opnieuw geschapen te worden, zoomin zal dit ook met de wereld geschieden. Wanneer de Heere dus zegt: *Ik maak alle dingen nieuw,* en er sprake is van een nieuwen hemel, dan is hier geen geheel andere en nieuwe schepping bedoeld, maar dezelfde schepping doch geheel vernieuwd. Het wezen van alles wat de Heere gemaakt heeft blijft, doch de vorm en de zondige hebbelijkheden veranderen geheel en al.

e) Het karakter van het Joodsche volk onderstelt eene eeuwige aarde. Israël is door God verkoren als het eeuwig volk der aarde, Ex. 19:5, 6; Israël is het volk dat de aarde eeuwig zal bezitten, Ps. 37:9, 11, 29; Jes. 60:21;

Ez. 37:25; Jer. 31:36; Dan. 2:44; 7:14, 27; Matth. 5:5; Rom. 4:13.—Het vergaan der aarde door het vuur wijst op de volkomen doorloutering der aarde. Reeds van ouds werd in Israël het vuur gebruikt als het afdoende reinigingsmiddel voor zaken, die buitengewoon onrein waren. Dat niet alleen de aarde, maar ook de hemel vergaan zal, moet verklaard uit beider saamhoorigheid in betrekking tot de zonde. De zonde schijnt daar uitgebroken te zijn. In elk geval zijn ook de hemelen niet rein in Zijn vlekkeloos heilig oog, zoodat dit zoowel een nieuwen hemel als eene nieuwe aarde noodzaakt. Christus' voldoening en verzoening heeft ook voor den hemel de grootste beteekenis. Ef. 1:10; Col. 1:20.

2. *En de zee was niet meer.*—Men heeft dit woord meermalen zinnebeeldig opgevat van de volkerenzee of ook wel als eene beeldsprakige uitdrukking voor de idee van *scheiding* of *beroering,* maar het onmiddelijk voorafgaand en navolgend verband noodzaken ons tot de letterlijke opvatting. De zilte zee is de vergaarbak en de vuilnisbak dezer aarde. De rivieren voeren het vuile en verrotte naar de zee. Daar moge veel door de visschen verslonden worden, toch lang niet genoeg om het water te vrijwaren voor het bederf. Daarom moeten wij de wijsheid des Scheppers bewonderen, dat Hij de wateren der zee zoo sterk gezouten heeft, want daardoor wordt het bederf tegengewerkt, zoodat er voor mensch en beest geene schadelijke en pestaanbrengende dampen uit de zee opstijgen. Welnu, zulk eene zee is er in de eeuwige heerlijkheid niet meer bestaanbaar. Daar de zonde en de dood er dan niet meer zijn, is er ook geen verderf meer. Thans bestaat naar Petrus' woord de aarde *uit water en in water,* doch dan zal de aarde blijkbaar niet aldus meer bestaan en zijn samengesteld.

De Schrift leert ons evenwel dat de zee in het duizendjarig vrederijk nog bestaat. De goddelooze dooden, die geen deel hadden aan de eerste opstanding hebben al dien tijd gelegen op den bodem der zee, doch bij het eindgericht zien we dat de zee de dooden gaf, die in haar waren, Openb. 20:13. Gedurende het vrede-

rijk heerscht Hij, Die meer dan Salomo is, *van zee tot zee,* Ps. 72: 8. Zie ook Ez. 47: 8, 15, 17.

Een vraag is het echter of er met eene eeuwige verheerlijkte aarde ook geene zoodanige zee zal zijn. Het komt ons voor, dat wij dit wel haast moeten aannemen, naardien de zee eene schepping Gods is en geen gevolg van de zonde. Zie Gen. 1; Ex. 20: 4, 11; Deut. 5: 8. De Heere nu laat Zijn handenwerk niet varen en ook geen deel daarvan. Zijne eer tegenover Satan gedoogt dit niet. En wij kunnen ook geen enkele reden vinden waarom de zee niet evengoed eene wedergeboorte en verheerlijking zou kunnen ondergaan als de aarde. De thans zoo verraderlijke zee, die de vuilnisbak eener zondige wereld is en de scheidsmuur der volkeren, zal dan stellig niet meer bestaan. Ook behoeft men niet te vreezen, dat er in die zee verslindende haaien zijn.

3. In den eeuwigen staat woont God bij de menschen. "Zie, de tabernakel Gods is bij de menschen," en Hij zal bij hen wonen, en zij zullen Zijn volk zijn, en God Zelf zal bij hen en hun God zijn." De heilige stad, het nieuwe Jeruzalem is blijkens vers 9 de Gemeente van Christus. Zij daalt na de tenonderbrenging van Gog en Magog en de wereld-doorloutering van God uit den hemel neder, toebereid als eene bruid, die voor haren man versierd is. In den hof van Eden bezocht de Heere gedurig den mensch; voor de vromen op aarde verbergt Hij thans om wijze redenen menigmaal Zijn aangezicht; in het vrederijk zal Hij weder doen gelijk in het Paradijs en Zich door Christus gedurig openbaren; maar in het volzalig leven der heerlijkheid woont Hij eeuwiglijk en altoos *in* Zijne Gemeente. Hij zal alles in haar zijn. Wij zien hier derhalve, dat de Gemeente als de Vrouwe des Lams tot in eeuwigheid hare eigen en eenige plaats en voorrecht blijft bekleeden. Zij is in den eeuwigen staat de tabernakel Gods *bij de menschen.* Als God eens eeuwig bij de menschen woont, dan zal zij het gadeloos voorrecht bezitten van de eeuwige woonstede Gods te zijn. De gedachte dat alsdan alle onderscheid tusschen Israel en de Gemeente zal zijn vervallen, vindt geen steun in de Schrift. Integendeel, de Schrift noemt Israël niet alleen het *eeuwig volk,* maar zij leert ons ook nadrukkelijk, dat Israël zal blijven bestaan als een eigen volk met Christus tot zijn eeuwigen Koning. Jes. 66: 22

neemt hier allen twijfel weg. Daar toch lezen wij: "Want gelijk als de nieuwe hemel en die nieuwe aarde, die Ik maken zal, voor Mijn aangezicht zullen staan, spreekt de HEERE, alzoo zal ook ulieder zaad en ulieder naam staan." Vgl. Jes. 65:17-19. De grootste heerlijkheid Gods zal evenwel, door Christus Jezus, tot in alle eeuwigheid in de Gemeente ten toon gespreid worden. Zie Ef. 3:21. Als er gezegd wordt in 1 Cor. 15:28 dat *God alles in allen is,* dan wil dit volstrekt niet zeggen, dat God *op gelijke wijze* in allen is. Hij haat de vale eenvormigheid in al Zijne werken, en als de Onveranderlijke zal Hij dit wel eeuwig blijven doen. Er zullen zelfs volken zijn, die zalig worden; met koningen aan het hoofd, die de eer en de heerlijkheid hunner volken in het Nieuw Jeruzalem brengen. Zie Openb. 21:24, 26; 22:2.

4. In den eeuwigen staat zullen alle tranen voor eeuwig van de oogen zijn afgewischt. De Heere geeft hier reeds menigmaal psalmen in den nacht, maar dan zal de oorzaak van al de tranen weggenomen zijn. Onze Heidelberger Catechismus noemt dit leven een jammerdal, en zeer terecht. Zoo vreeselijk is dit leven geworden door de zonde, dat wij vergaan door Zijn toorn en verschrikt worden door Zijne grimmigheid. Naar Job's woord is een mensch, uit eene vrouw geboren, kort van dagen en zat van onrust. De sombere teekening, die vele bijbelheiligen ons geven van dit tijdelijke leven, vertegenwoordigt heel wat gezonder levensbeschouwing dan die van het hedendaagsche lichtzinnig Christendom, dat zelfs thans, nu het leven bij den dag meer versombert, en niet dan bang lijden ons van alle kanten tegengrimt, nog steeds blijft droomen van vrede en geen gevaar. Zalig zijn zij, die thans treuren. Hun droefenis zal weldra in eeuwige blijdschap veranderd worden, want er is eene wereld zonder tranen, die hun eeuwig deel zal zijn.

Voor de Gemeente verdwijnen alle tranen bij de toekomst des Heeren. In Israël en voornamelijk onder de volken zullen er in het duizendjarig rijk nog tranen gekend worden, omdat de laatste vijand, de dood, nog niet is te niet gedaan.

5. In den eeuwigen staat zal evenwel de *dood* niet meer zijn. Reeds in Openb. 20:14 was gezegd, dat *de dood en de hades geworpen werden in den poel des vuurs.* Het is niet de hel, die ge-

worpen wordt in den poel des vuurs, maar hades, d.w.z. het doodenrijk. Deze kon in het vrederijk nog niet ganschelijk gemist, omdat er zoo voor en na nog zondaren in nederdalen moesten. De dood is de laatste vijand, die te niet gedaan wordt. Voorts verwijzen we hier naar hetgeen hierover reeds vroeger gezegd is. Nog zij er aan herinnerd, dat met den dood, zooals ook nadrukkelijk in vers 4 verzekerd wordt, alle rouw, gekrijt en moeite zal zijn voorbijgegaan. Evenals het graf zijn ook deze slechts elementen des doods.

6. De *duivel* zal in den poel des vuurs zijn geworpen. Deze plaats is bepaald voor hem en zijne engelen bereid, Matth. 25:41. In het duizendjarig rijk was hij gebonden, doch nog niet volkomen afgemaakt en in zijn eigen plaats ter neder gestooten. Hij behield blijkbaar gedurende al dien tijd nog zijne innerlijke kracht, hoewel hem de krachtsontplooiing onder de volken ontnomen was. Hij werd, nadat de duizend jaren geëindigd waren, nog weder ontbonden, en van stonde aan wist hij nog weder een opstand tegen God en Zijn aardsch volk te bewerken. Onze Zaligmaker is echter geopenbaard, opdat Hij de werken des duivels verbreken zou, 1 Joh. 3:8. En in dit heerlijk doel zal Hij niet falen. Door Zijn dood zal Hij te niet doen dengene, die het geweld des doods heeft, dat is den duivel, Heb. 2:14. Men leest deze plaats veelal alsof er stond, dat Christus door Zijn dood den Satan reeds te niet gedaan heeft. Satan is wel reeds een overwonnen vijand maar hij is nog geenszins te niet gedaan. Eerst aan het einde van het vrederijk, wordt hij ter helle verwezen. En niet om daar vernietigd te worden, zooals velen thans meenen, maar om daar gepijnigd te worden tot in alle eeuwigheid. En allen, die zich moedwillig afgewend hebben van Christus en achter den Satan (1 Tim. 5:15), zullen voor eeuwig zijn lot moeten deelen. Wat bazelt men van eene vernietiging der goddeloozen of eene wederherstelling aller dingen! De laatste bladzijde der Schrift leert het ons nog duidelijk anders. "Maar den vreesachtigen, en ongeloovigen, en gruwelijken, en doodslagers, en hoereerders, en toovenaars, en afgodendienaars, en al den leugenaars, is hun deel in den poel, die daar brandt van vuur en sulfer, hetwelk is de tweede dood."

Daar we hier eene tegenstelling hebben met de eeuwige gelukzaligheid, staat of valt het een met het ander. Indien er iets duidelijk is in de Schrift, dan is het dit, dat er een eeuwige hellestraf bestaat.

De plaats des verderfs maakt blijkbaar geen deel uit van den nieuwen hemel en de nieuwe aarde, want zij wordt nadrukkelijk *de buitenste duisternis* geheeten. "*Buiten* zullen zijn de honden en de toovenaars, en de hoereerders, en de doodslagers, en de afgodendienaars, en een iegelijk die de leugen liefheeft en doet."

Uit de enkele punten van onderscheid hier aangegeven, zal het dus een ieder duidelijk zijn, dat er onderscheid bestaat tusschen het Millennium en den staat der eeuwigheid. Meermalen is het zedelijk onderscheid tusschen deze twee uitgedrukt in deze woorden, dat n.l. in het duizendjarig rijk de gerechtigheid zal *heerschen,* omdat er nog zonde zal zijn; terwijl ze in den eeuwigen staat zal *wonen,* omdat de zonde voor eeuwig weggedaan zal zijn. Het duizendjarig rijk is de voorbereiding van de eeuwige heerlijkheid en alszoodanig volkomen in overeenstemming met Gods gewone wijze van werken. Gelijk de dood in trappen komt alzoo komt ook het volle heil trapsgewijze. Het is nog niet geopenbaard, wat wij zijn zullen, 1 Joh. 3:2. Wij zien nog door een spiegel. Maar dit is duidelijk, de kinderen Gods gaan een heerlijke toekomst tegemoet. O, dat ze dan niet aanmerkten, de dingen, die gezien worden!

Wij eindigen met een woord van den zaligen DaCosta, dat hij zijn "dierbare egade" toezong:

"Schoon er nevels, sombre nevels aan den hemel mogen zijn;
Schoon er wolken mogen hangen over kerk en land en huis,
En zooveel rondom ons toeroept: buig uw schouder onder 't kruis
Wel dan! o die toekomst wenke! met dat kruis bestaat *de Hoop.*"

Een Blik in de Openbaring van Johannes.

Zonder ook maar in de verste verte met den waan bevangen te zijn van al de moeilijkheden in dit boek te kunnen oplossen, zoo achten we het evenwel niet ondienstig, om hier een Chiliastischen blik in dit boek te werpen. Want het mag voorzeker wel merkwaardig heeten en tot nadenken stemmen, dat de beste Verklaringen, die we hebben over dit boek, zonder uitzondering, van de hand van Chiliasten zijn. Wij denken hier aan die van Seiss, Lord, Kelly, Grant, Darby, Lincoln, Ottman, Gaebelein, en W. Scott in het Engelsch, en die van Gunning, Voorhoeve, Maasdam en Esser in het Hollandsch. De *Blikken in de Openbaring* van Van Andel zijn eveneens zeer leerzaam. De nieuwe werken van Greydanus en Moor hebben ontegenzeggelijk veel waarde, doch zij laten zich, helaas, verschrikken door het zelfgemaakte spooksel van het h.i. kettersch Chiliasme, en zij blijven grootendeels nog in de verouderde wijze van uitlegging hangen.

Wij geven hier slechts enkele algemeene wenken over het *karakter,* de *verdeeling,* en de *uitlegging* van deze profetie.

Wat het *karakter* van deze profetie aangaat, moet gezegd, dat we hier een *troostboek* voor de Gemeente hebben in den bizonderen zin des woords. Een troostboek van het begin tot het einde, en ook tot aan het einde dezer bedeeling. Troost had de kerk noodig in de dagen van Johannes, want de Romeinsche arend stond gereed om de klauwen te slaan in Jezus' lammeren. Niet minder behoefde ze bizonderen troost, toen ze in de Middeleeuwen door het zoogenaamde Christelijke Rome ten doode toe benauwd werd; en aan het donker einde dezer bedeeling zal zij den troost van het hoofd der Kerk niet minder behoeven.

De historie bewijst, dat het doel van dit laatste boek met de verdrukte geloovigen niet gemist werd. De eerste Christenen en de Albigenzen en de Waldenzen hebben zich met de veelvuldige beloften van dit boek ten zeerste vertroost. Eerst wanneer de

Kerk zichzelve rijk waande en geens dings gebrek had, en droomde van een heilsstaat der Kerk op aarde, dan scheen dit boek daar achteraan te staan als een overtollige weelde.

Waârin de bizondere troost van dit boek dan schuilt, zoo zal men vragen. Deze blijkt uit onderscheidene vertroostingen. Om slechts iets te noemen:

a) De geloovigen weten, dat ze aan Christus heerlijk lichaam gelijkvormig gemaakt zullen worden, Fil. 3 : 21; 1 Joh. 3 : 2. Op de eerste bladzijde wordt hun de bovenaardsche glorie van den Middelaar getoond. Voorheen wisten ze nog niet hoe Hij er in Zijne volle heerlijkheid en majesteit uitzag, thans konden ze het weten hoe hun eigen lichamen straks veranderd zullen worden.

b) In dit boek wordt meer over het genadeloon gesproken dan in eenig ander bijbelboek. Het woord *overwinning* komt hier vaker voor dan in al de andere bijbelboeken te zamen. Al Zijne en hunne vijanden worden hier als overwonnelingen voorgesteld.

c) De grootste troost voor de kruisgemeente is wel deze, dat de Heere telkenmale wordt voorgesteld als haastig te zullen komen. En zoolang Hij toeft waakt Hij toch ook over Zijne kudde, want Hij wandelt tusschen de gouden kandelaren, en Hij houdt de sterren, de leeraren, in Zijne rechterhand, waar niemand ze uit kan rukken.

d) De Heere komt weder tot het oprichten van een duizendjarig vrederijk op aarde, waarin de geloovigen met Hem zullen heerschen als koningen op aarde. De kruisdragers zullen kroondragers worden. Dat zij dan, gelijk Hijzelf het gedaan heeft, hun kruis verachten en de schande verdragen, vanwege *het gansch zeer uitnemend eeuwig gewicht der heerlijkheid.*

Verder zij in betrekking tot het algemeen karakter van dit boek er op gewezen, dat de Heere Jezus Christus al weder in bizonderen zin des woords het middelpunt dezer profetie is. Ongelukkigerwijs komt dit niet genoegzaam uit in den titel. De rechte titel zou moeten luiden: *De Openbaring van Jezus Chris-*

tus aan Johannes. Het verheerlijkt Hoofd der Kerk Zelf treedt hier in al Zijn Koninklijken luister en glans te voorschijn. Het woord *apocalupsis* zegt ons, dat het voorhangsel des hemels, dat Hem thans voor de Zijnen verbergt, eens zal worden weggenomen. Ditzelfde woord komt voor in Luk. 2:32; Rom. 2:5; 8:19; 16:25; 1 Cor. 1:7; 14:6, 26; II Cor. 12:1, 7; Gal. 1:12; 2:2; Ef. 1:17; 3:3; II Thess. 1:7; 1 Petri 1:7, 13; 4:13.

Deze twee algemeene hoedanigheden van dit boek zijn van veel beteekenis voor zijne uitlegging. Want het is eisch van een troostwoord, dat het ondubbelzinnig en in volle werkelijkheid voor ons sta. Zoodat veilig gezegd mag worden, dat alle verklaringen, die dit niet doen, maar zich verdiepen in een doolhof van historische gebeurtenissen, niet de rechte kunnen wezen. Vele verklaringen geven den eenvoudigen lezer den indruk, dat Gibbon of eenig ander historicus de beste commentaar op deze woorden Gods geeft. — En ten opzichte van den tweeden karaktertrek zondigen alle verklaringen, welke meer aandacht wijden aan de Engelen dan aan Hem, die het Hoofd der Engelen is; meer nadruk leggen op de zegelen dan op den Zegelverbreker; meer de aandacht vestigen op den Antichrist dan op den Christus; meer stilstaan bij het Beest dan bij het Lam; en meer bij de hoer dan bij de bruid des Lams. Christus is de Zon der gerechtigheid, die Zijn licht laat uitstralen over alles en allen. Alleen wie Christus in al Zijne volheid kent kan den Antichrist en het Antichristendom recht leeren kennen.

Een andere hoedanigheid dezer profetie is, dat hierin de meest geduchte onderwerpen in den vorm van Oud Testamentische symbolen worden verhandeld. Dit brengt mede, dat hier bij de verklaring meer dan ergens elders Schrift met Schrift moet vergeleken worden. Als regel mag hier veilig gesteld worden, dat die verklaarders, die hiervoor het meest oog hebben, de beste verklaring geven. Zoo vinden b.v. de kandelaren, de glazen zee, de wierook, de tempel, de ark, de offers, de altaren, de eerstelingen, de edelgesteenten en de boom des levens hunne geheele of gedeeltelijke verklaring in het Oude Testament. De nieuwe verklaring van Dr. Ford Ottmann houdt hiermede rekening. Het lijvige werk van den beroemden beoefenaar der profetie, Dr. A. Keith, over "De

Harmonie der Profetie," is uitsluitend aan dit onderwerp gewijd. Daarheen verwijzen we den belangstellende.

Deze Oud Testamentische kleur van de Openbaring is geen historische wetenswaardigheid, zonder meer, zooals ze gewoonlijk beschouwd wordt. Hiermede wordt ons de onbetwistbare zekerheid gegeven, dat Israëls instellingen, zooals ze in het Oude Verbond ook meermalen genoemd worden, *eeuwig* zijn. En verder wordt ons hiermede tevens de gedachte aan de hand gedaan, dat in de Openbaring ook Israël weder voorwerp van de profetie is. Wie in dit laatste bijbelboek alleen de Kerk wil vinden, die zal er niet mede terecht kunnen. De Openbaring sluit zich ten aanzien van Israël aan Daniel's groote profetie over diens volk en diens stad in Dan. 9:24-27 aan. Doch hierover straks nog nader.

De *verdeeling* van dit boek. — Deze wordt ons door Christus Zelf gegeven. Van alle zijden wordt thans toegestemd, dat ons in vers 19 van het eerste hoofdstuk eene goddelijke verdeeling aan de hand gedaan wordt in deze woorden: "Schrijf, hetgeen gij gezien hebt en hetgeen is, en hetgeen geschieden zal na dezen!"

Hier is eene drieledige verdeeling gegeven.

1. *Hetgeen gij gezien hebt.* — Dit ziet op de verschijning van den verheerlijkten Christus aan Johannes, ons beschreven in het grootste gedeelte van het eerste hoofdstuk. Elke trek van deze grootsche beschrijving spreekt welbezien boekdeelen van de onuitputtelijke heerlijkheid des Zaligmakers. En welk eene gedachte te mogen weten, dat wij Hem gelijkvormig gemaakt zullen worden.

2. *Hetgeen is.* — Hiermede wordt gedacht aan de zeven Gemeenten, die in de dagen van Johannes eene historische werkelijkheid hadden. Nochtans dragen deze brieven een profetisch-typisch karakter. Dit wordt thans algemeen toegestemd, en het blijkt uit velerlei.

a) Heel de Openbaring wordt aan het begin en aan het einde, 1:3 en 22:7, eene *profetie* geheeten. De toekomst des Heeren is de hoofdgedachte van heel het boek. Elk der brieven bevat eveneens eene heenwijzing naar die komst.

b) Het getal *zeven* is een profetisch getal. Er waren in Klein Azië meer Gemeenten, doch er worden blijkbaar juist een zevental gekozen, om hiermede de gedachte van volkomenheid uit te drukken.

c) De zedelijke volgorde dezer kerken wijzen niet alleen op de bedoeling, om een goddelijk waardeeringsoordeel over de gansche historische kerk uit te spreken, maar zij komt tevens volkomen met de historie der Christelijke Kerk overeen. Door Lincoln, Pember, Brookes, Grant, e. a., is dit in den breede aangetoond.

d) Alleen bij deze beschouwing worden ons vele zaken in de brieven zelve recht duidelijk. Dan zullen we begrijpen, waarom deze reeks zoo somber en troosteloos eindigt met de lauwe Gemeente van Laodicea. Dit komt volkomen overeen met den grooten afval aan het einde dezer bedeeling en met de teekening, welke Christus en de Apostelen ons van die tijden hebben gegeven. Laodicea is eene afvallige Gemeente, waar Christus buiten de deur staat en gereed is om haar uit Zijn mond te spuwen. Veel zou hier nog over te zeggen zijn, doch wij halen liever een woord van Dr. Bavinck over deze Gemeenten aan. Hij schrijft: "Zij teekenen kerkelijke toestanden, die toenmaals aanwezig waren, en die tevens typisch zijn voor de gansche Kerk van Christus; die dus telkens in de Kerk zich voordoen en die vooral terugkeeren zullen aan het einde der dagen. Want het is duidelijk, dat zij alle geschreven zijn onder den indruk van de aanstaande vervolging en de spoedige wederkomst van Christus. Alle bevatten zij een heenwijzing naar de wederkomst van Christus en sporen met het oog daarop de Gemeente tot waakzaamheid en getrouwheid aan."

Met het oog op de verdeeling en de verklaring van "de woorden dezer profetie," is het van groot belang, om dit wel voor de aandacht te houden.

3. *Hetgeen geschieden zal na dezen.*—Hier hebben we de derde afdeeling van de Openbaring. In het tweede en derde hoofdstuk zien we de gansche historische Kerk in haar lijden en strijden, in hare verantwoordelijkheid en mislukking. Deze derde

afdeeling handelt over de schrikkelijke oordeelen over de wereld en de afvallige Kerk, nadat de ware Kerk den Heere tegemoet gevoerd is in de lucht. 1 Thess. 4:17; 1 Cor. 15:51. Het derde deel strekt van kapittel 4 tot het einde.

De ware Kerk, als het lichaam van Christus, is vanaf hoofdstuk 4 niet meer op de aarde, maar in den hemel. Eerst in het negentiende hoofdstuk komt ze met Christus op de aarde, om deze te richten in rechtmatigheid. Daar deze verdeeling van het boek in het nauwste verband staat met de uitlegging daarvan, zoo wenschen we hierop vervolgens nog zeer kort de aandacht te vestigen.

De *uitlegging* van het laatste bijbelboek. Slechts enkele wenken houde men ons hierover ten goede. Vooreerst zij er dan nogmaals aan herinnerd, dat de Kerk van Christus vanaf het vierde hoofdstuk niet meer op de aarde is. Wie haar toch op de aarde zoekt en alles van hare lotgevallen wil verklaren, die zal onmogelijk tot eenige helderheid en vertroosting kunnen geraken over het grootste deel der Openbaring. En zulke verklaringen brengen in de kennis aangaande de toekomst des Heeren niets verder, terwijl toch dit juist het hoofdonderwerp uitmaakt van het gansche boek. Intusschen bestaat de mogelijkheid, dat velen niet willen toestemmen, dat de Kerk in het derde hoofddeel van dit boek niet meer op de aarde gevonden wordt. Daarom achten we ons verplicht, om hier eenig bewijs voor te geven.

a) Het blijkt allereerst uit de woorden die in 1:19 gebruikt worden. *In hetgeen geschieden zal na dezen.* Dit *na dezen* is geene vertaling van het onbepaalde *usteron,* d.i. daarna, maar van het bepaalde *meta tauta,* d.w.z. nadat de vorige dingen tot een einde gekomen zijn. Deze bepaalde uitdrukking vinden we ook weder in 4:1, waar de derde afdeeling van het boek begint. Deze uitdrukkingen wijzen er alzoo op, dat de Kerkbedeeling tot een einde gekomen is en eene andere bedeeling is aangevangen, namelijk, de dag van Christus en de daarmede in verband staande gebeurtenissen. De "tijden der Heidenen" zijn dan vervuld.

b) Dat we in deze hoofdstukken eene andere bedeeling hebben dan deze tegenwoordige, blijkt uit velerlei zaken, voor-

komende in die hoofdstukken. Men leze b.v. Openb. 11: 3-6, alwaar van de twee getuigen Gods gesproken wordt, welke gedurende 1260 dagen zullen profeteeren. Ze worden aldus beschreven: "Zoo iemand, die wil beschadigen, een vuur zal uit hun mond uitgaan, en zal hunne vijanden verslinden; en zoo iemand hen wil beschadigen, die moet alzoo gedood worden. Deze hebben macht den hemel te sluiten, opdat geen regen regene in de dagen hunner profeteering; en zij hebben macht over de wateren, om die in bloed te verkeeren, en de aarde te slaan met allerlei plagen, zoo menigmaal als zij zullen willen."—Nu is het duidelijk genoeg voor een ieder, dat we hier niet de bediening der verzoening hebben. De Heiland bestrafte de zonen des donders, omdat ze in hun ijver het vuur van den hemel wilden doen nederdalen op de Samaritanen. Hier echter hebben we de strikte handhaving weder van de wet der wedervergelding. De Gemeente mag zich in deze bedeeling niet wreken. Niet, omdat de wrake duivelsch, maar omdat ze goddelijk is. "Mij komt de wrake toe, zegt de Heere, Ik zal het vergelden." Dit zien we hier nu weder als "de dag der wrake" is aangebroken.

c) De Heere bewaart Zijn volk niet *in* of *gedurende* de ure der verzoeking, die over de geheele aarde komen zal, maar er *uit*. Openb. 3: 10. Met die *ure der verzoeking* wordt gedoeld op de groote verdrukking, wanneer de duivel uit den hemel zal zijn geworpen op de aarde. De Gemeente heeft thans te strijden tegen de geestelijke boosheden *in de hemelsche gewesten,* doch dan zal zij in den hemel zijn en de Satan er uit. Zie Openb. 12: 10-12.

d) Wij vinden de Gemeente telkenmale weder in den hemel ons voorgesteld door de vier-en-twintig ouderlingen, bekleed met witte kleederen en met gouden kronen op hunne hoofden. Zij zingen daarboven het nieuwe lied, zeggende: "Gij zijt waardig het boek te nemen, en zijne zegelen te openen; want gij zijt geslacht, en hebt ons Gode gekocht met uw bloed, uit allen geslacht, en taal, en volk, en natie, en hebt ons onzen God gemaakt tot koningen en priesters;

en wij zullen als koningen heerschen op de aarde." Algemeen wordt thans aangenomen, dat zij de vertegenwoordigers zijn van het gansche lichaam van Christus. Telkens weder vinden we de Gemeente daarboven, gekroond en verheerlijkt, terwijl op de aarde de vreeselijkste oordeelen woeden. Men zie de hoofdstukken 4, 5, 6, 7, 11, 14, 15 en 19.

e) In hoofdstuk 19 vinden we eerst melding gemaakt van de bruiloft des Lams. En daarna lezen we in vers 14 het volgende: "En de heirlegers in den hemel volgden Hem op witte paarden, gekleed met wit en rein fijn lijnwaad." Daar vinden we dus vermeld, dat de verheerlijkte Gemeente deelgenootschap heeft met Christus aan het oordeel op de aarde.—Indien men de "*woorden* dezer profetie" wil lezen, dan kan het haast niet anders of de goedwillige en aandachtige lezer zal tal van bewijzen vinden voor de hier uitgesprokene gedachte. En men zoeke waar men ook wil, het zal aan niemand gelukken, om ergens de Kerk op de aarde te vinden. Onze slotsom is hier dan deze dat Openb. 4—22 uitsluitend van nog toekomstige gebeurtenissen moet worden verklaard, met dien verstande evenwel, dat de zoogenaamde historische school althans deze waarheid bezit, dat er van de nog toekomstige gebeurtenissen reeds schaduwen vallen in de historie der Kerk en der volken. Er is in zekeren zin eene voortgaande vervulling der profetie. Maar nimmer mag men van deze schaduwachtige dingen de eigenlijke vervulling der profetie maken.

Ten tweede zij hier opgemerkt dat de Openbaring, zich ten nauwste aansluit bij de profetie van Daniël. Zoo nauw zelfs, dat ze er haast een vervolg op zou kunnen heeten. Dat ze ten nauwste met elkander verbonden zijn, is bijna een gemeenplaats geworden en toch staat het te vreezen, dat maar al te weinig beseft wordt, waarin ze verbonden zijn.

a) Beide bespreken ze de *tijden der Heidenen,* d.i. de tijd, waarin Israël als volk verworpen is. In Dan. 2 en 7 spreekt Daniël over het begin en het einde dier tijden. In den droom van Nebukadnezar worden hem al de wereldrijken

getoond. Die tijden beginnen met Nebukadnezar en eindigen met den rotssteen, zonder handen afgehouwen uit de bergen, waardoor niet het Christendom of de eerste komst des Zaligmakers moet worden verstaan, maar de tweede komst ten gerichte en tot oprichting Zijns Koninkrijks op aarde.

Er is evenwel groot onderscheid tusschen beider beschouwing. Waar Daniël in weinige woorden gewaagt van het begin en het einde dezer tijden, daar staat Johannes uitsluitend en zeer breedvoerig stil bij het *einde* daarvan. Daniël gewaagt van al de vier wereldrijken, terwijl Johannes zich uitsluitend bepaalt tot het laatste, het Romeinsch-Germaansche. Volgens Daniël is het vernielen van de wereldrijken het werk van één oogenblik, maar Johannes laat ons zien, dat dit trapsgewijze geschiedt. Een ander punt van onderscheid is dit, dat waar Daniël alleen oog heeft voor de Joden als het volk Gods, Johannes ook de Gemeente als het lichaam van Christus kent.

b) De Openbaring sluit zich voornamelijk aan bij de groote profetie van Daniël over de *zeventig jaarweken.* We vinden deze profetie in Dan. 9:24-27. Van wege hare groote belangrijkheid schrijven we haar hier geheel af.

"Zeventig weken zijn bestemd over uw volk, en over uwe heilige stad, om de overtreding te sluiten en om de zonden te verzegelen, en om de ongerechtigheid te verzoenen, en om eene eeuwige gerechtigheid aan te brengen, en om het gezicht en den profeet te verzegelen en om de heiligheid der heiligheden te zalven.—Weet dan en versta: van den uitgang des woords, om te doen wederkeeren, en om Jeruzalem te bouwen tot op Messias, den vorst, zijn zeven weken, en twee-en-zestig weken: de straten, en de grachten zullen wederom gebouwd worden, doch in benauwdheid der tijden.—En na die twee-en-zestig weken zal de Messias uitgeroeid worden, maar het zal niet voor hemzelven zijn, en een volk des vorsten, hetwelk komen zal, zal de stad en het heiligdom verderven, en zijn einde zal zijn met eenen overstroomenden vloed, en tot het einde

> toe zal er krijg zijn, en vastelijk beslotene verwoestingen.— En hij zal velen het verbond versterken eene week: en in de helft der week zal hij het slachtoffer en het spijsoffer doen ophouden, en over den gruwelijken vleugel zal een verwoester zijn, ook tot de voleinding toe, die, vastelijk besloten zijnde, zal uitgestort worden over den verwoester."

Een ieder die onder biddend opzien tot God deze gewichtige profetie bestudeerd heeft, zal van harte kunnen roemen de verlichtende werking dezer woorden Gods. Hier wordt ons een van die sleutels gegeven, zooals de Heere Zelf ons zoo menigmaal aanbiedt in Zijn Woord.

Maar gelijk het eene profetie is, die op het gebed verkregen is, zoo kan ze ook alleen op eene heldere wijze verklaard worden door het biddend onderzoek. Zonder in bizonderheden te treden, wenschen we er toch een enkel oogenblik bij stil te staan, ten einde daardoor beter het verband tusschen deze profetie en de Openbaring te vatten. Het gaat hier over Daniël's volk d.i. het volk der Joden. Daniël kende ook geene andere heilige stad dan het aardsche Jeruzalem.

De zeventig weken zijn *jaarweken.* Dit doet niets af van de waarheid, reeds vroeger vermeld, dat alle tijden in de Schrift letterlijk genomen moeten worden. Want het woord door *weken* vertaald beteekent letterlijk *zeventallen, zevenden.* Dit kunnen dus dagen, maanden of jaren zijn. Alleen het verband kan hierover beslissen; en dit beslist op deze plaats voor *jaar*weken. Evenzoo de gedeeltelijke en letterlijke vervulling in de eerste komst des Heeren. Het gaat in dit verband over de zeventig jaren der Babylonische ballingschap. Wij hebben hier dus ook volstrekt niet het zoogenaamde profetisch nemen van den dag voor een jaar. De jaardag-theorie is door en door onbijbelsch. Hier is in 't geheel geen sprake van *weken* in den gewonen zin des woords, maar van *zeventallen van jaren.*

Deze zeventig zeventallen van jaren vormen tezamen 490 jaren. En deze worden in drieën verdeeld op de volgende wijze: (1) in 7 jaarweken of 49 jaren, waarin de stad en het heiligdom zouden herbouwd worden. In Ezra en Nehemia kunnen we de letterlijke vervulling daarvan zien. (2) 62 jaarweken of 434 ja-

ren. Na den herbouw van stad en tempel door Nehemia is, volgens den beroemden tijdrekenkundige Ussher en andere deskundigen, de Messias juist na 434 jaren uitgeroeid. Alleen de Modernen ontkennen ook hier de letterlijke vervulling. (3) Doch zeven en twee-en-zestig jaarweken laten samen nog éene jaarweek overig. Daarvan wordt in vers 27 gesproken. Deze jaarweek dient evenzeer als de anderen letterlijk te worden opgevat; dus van een tijdvak van zeven jaren.

De vraag is nu dan: waar vindt men die éene week van Daniël? Men heeft haar, evenals de *missing link* van Darwin, overal gezocht en nergens gevonden. En men zal haar niet vinden in de historie, omdat zij nog in de toekomst ligt. De *hij* toch van dit vers is niet de Messias, maar de Antichrist, zooals blijkt uit het feit, dat hij Israël benauwt, alsmede daaruit, dat hier van *het einde* sprake is. Het verband begunstigd deze gedachte eveneens. En vergelijken we deze plaats met Matth. 24: 15; Jes. 28: 15 dan komen we al weder tot dezelfde slotsom, dat hier niet van den Christus, maar van Israël's grooten vijand der laatste dagen sprake is, die zich in den tempel als een god zal zetten. 2 Thess. 2:4.

De Oud-Testamentische profetie rekent ganschelijk niet met de *tijden der Heidenen,* gedurende welke Israël verstrooid en de Gemeente zal worden bijeenvergaderd uit de wereld. Tusschen die 69 jaarweken en die 70ste ligt nu reeds eene tijdsruimte van meer dan 1900 jaren. Gedurende deze tusschenbedeeling wordt de Kerk uit de volken vergaderd en wanneer de bruid van Christus uit de wereld is uitgeroepen, dan zullen de *"tijden der Heidenen"* vervuld zijn, de volheid (van de tijden) der Heidenen zijn ingegaan. En deze 70ste week neemt geen aanvang alvorens de bruid van Christus haren hemelschen Heer is tegemoet gevoerd in de lucht. De Apostel Paulus noemt, volgens de beste handschriften, in Ef. 3: 9 deze bedeeling *de bedeeling der verborgenheid die van alle eeuwen verborgen is geweest in God.* Deze bedeeling is eene parenthese. Niet Israël vertegenwoordigt eene tusschenbedeeling, maar de Gemeente. Deze genade-bedeeling is evenzeer verborgen voor de Oud-Testamentische schrijvers als het lichaam van Christus zelve.

Maar misschien vraagt deze of gene ongeduldig: wat heeft

nu dit zevental jaren te maken met de Openbaring van Johannes? Ons antwoord luidt: deze jaarweek is het korte tijdperk, waarin al de schrikkelijke oordeelen vanaf Openb. 6 tot 19 voorvallen. Wat bij Daniël dus heel kort is aangeduid, vinden we hier breedvoerig beschreven. Het is het tijdperk van de *afsluiting van de tijden der Heidenen* en van de *wederaanknooping van Israël's historie* en de daarmede in het nauwste verband staande oprichting van het duizendjarig rijk.

Ten derde maken we hier de opmerking, dat de Openbaring een gesloten boek is, indien men haar alleen van de Kerk en de Heidenen wil verklaren. Wie Israël wil uitschakelen uit Christus' toekomstig werk, begrijpt van die toekomst bitter weinig, omdat Israël niet bloot weder op het tooneel treedt als een bekeerd deel der Gemeente, maar bepaaldelijk als het middelpunt van Gods raad omtrent deze aarde. Het lied van Mozes, hetwelk van zoodanige beteekenis is, dat het zelfs in den hemel nog door de verlosten gezongen wordt, werpt op het centrale en eeuwig karakter van het volk Israëls een verrassend licht. Men leze inzonderheid Openb. 7:1-8. Het tweede deel van de profetie van Jesaja wijst ons ook telkens weder op deze waarheid. Israël's val had de roeping der Gemeente tengevolge en de val der valsche kerk en de opname der ware heeft Israël's herstel tengevolge. "Want God is machtig dezelve weder in te enten; want indien gij afgehouwen zijt uit den olijfboom, die van nature wild was, en tegen nature in den goeden olijfboom ingeëent, hoe veel te meer zullen deze, die natuurlijke takken zijn, in hun eigen olijfboom geënt worden?" En in verband met Israël's herstel, wordt de stad van profeten-dooders, die thans nog geestelijk Sodom en Egypte genaamd wordt, weder de *geliefde stad*. Zie ook Jer. 3:17; 30:17, 18; 31:38-40; Zach. 8; 12:6; 14:11. Jeruzalem is de stad des grooten Konings, des Konings van Israël; en die Koning is eeuwig; Zijn bewind is eeuwig, want Hij zal over het huis Jakobs Koning zijn tot in eeuwigheid. Daarom zal de residentie-stad van dezen Koning ook eeuwig zijn.—Maar alvorens het zoover is, moet Israël gedurende het laatste zevental jaren eerst nog de residentie worden van den Antichrist en de voornaamste zetel zijn van den afval der gansche aarde en moet aldaar de grimmigheid Gods en der vol-

ken tegen de Joden nog zijn hoogste toppunt bereiken. Dat is het tijdperk der groote verdrukking, welke de tweede helft der 70ste week in beslag zal nemen. In dien tijd zullen ook de twee getuigen, waarvan melding gemaakt wordt in Openb. 11 optreden. Uit alles wat daarvan gezegd wordt, blijkt, dat we daarbij aan twee personen hebben te denken, die in Jeruzalem eene boodschap brengen, voornamelijk aan het afvallig Israël, vlak vóór de komst van Christus met al Zijne heiligen ter verdelging van den Antichrist en ter uitredding van Zijn volk Israël. Lo-Ammi wordt dan weder Ammi en Lo-Ruchama Ruchama.

Ten vierde zij hier opgemerkt, dat de Openbaring zooveel mogelijk letterlijk verklaard moet worden. En het standpunt der toekomst-verklaring brengt mede, dat dit veel meer gedaan kan worden dan op eenig ander standpunt. De herinnering is ter geruststelling van deze en gene zeker niet overbodig, dat de letterlijke verklaring eene getrouwe uitlegging van de symbolen en van al het beeldsprakige niet uitsluit.

Men zal nog nimmer eene verklaarder ontmoet hebben, die, de letterlijke vervulling toegedaan zijnde, al de symbolen en beelden tevens star-letterlijk zou willen opgevat hebben. Het gaat niet aan om te zeggen, dat in de Openbaring alles symbolisch is en dat bij gevolg alles verzinnebeeld moet worden bij de verklaring. Met zulk zeggen zou men minstens even ver van de waarheid zijn, als wanneer men wilde beweren, dat alles star-letterlijk verklaard moet worden. De Schrift geeft zelve bijna altoos genoegzame aanwijzing, wanneer een woord of visioen niet en wanneer het wel woordelijk moet worden opgevat.

Inzonderheid is het van belang te weten, dat de tijdsaanwijzingen, aangegeven in de hoofdstukken 11, 12 en 13 letterlijk verstaan moeten worden. Ze worden in drieërlei vorm aangegeven als volgt:

a) 1260 dagen;

b) een tijd, tijden en een halven tijd;

c) 42 maanden.—*Tijd* staat hier voor een jaar, *tijden* voor twee jaren, en *een halven tijd* voor een half jaar. Wij hebben hier dus één en dezelfde perioden van 3½ jaar. Wanneer wij nu de verschillende plaatsen, waar deze tijdsver-

deelingen worden aangegeven, nagaan, dan zien we dat Johannes ons eene letterlijke aanduiding geeft van de tweede helft van de laatste jaarweek van Daniël. Het is de tijd van het eigenlijk woeden van den Antichrist en van de groote verdrukking. Voor eene verdere beschouwing over de letterlijke verklaring verwijzen we den lezer naar hetgeen reeds vroeger over dit onderwerp gezegd is: "Zalig is hij die de *woorden* der profetie dezes boeks bewaart." Openb. 1:3; 22:7, 18, 19. De gedachten des Heeren zijn ook in dit boek niet nedergelegd in kleuren en klanken, maar in de *woorden.*

De Roeping der Geloovigen Beschouwd in het Licht der Profetie.

Het is een bedroevend feit, dat vele Christenen hunne inzichten laten vormen door de publieke opinie en niet door het licht der profetie. Waar nu de publieke opinie veelal vergiftigd is, daar krijgt men noodwendig eene onbijbelsche beschouwing der dingen en laat men zich heen en weder slingeren door de wisselende meeningen van den dag. De profetie heeft voornamelijk tweeërlei eigenschappen, die er op berekend zijn, om de geloovigen te wijzen op hunne dure roeping. Het is een *licht* en het is *zeer vast.* Door het eerste doet zij in deze donkere tijden ons onze roeping recht inzien; door het tweede geeft ze ons te midden van al het wisselende en waggelende een vasten grond onder de voeten.

Wie ons hedendaagsch Christendom met een opmerkzaam oog, en bij het licht des Woords heeft gadegeslagen, moet met smart getuigen, dat velen zeer wereld-gelijkvormig zijn geworden en dat de weinigen, die nog in afzondering van de wereld leven, veelal troosteloos en hopeloos daar henen wandelen. Blijde geloofsverzekering is er heden ten dage bedroefd weinig. Inzonderheid is er gemis aan blijde, bezielende hoop. Roemen in de hoop der heerlijkheid Gods, men weet nauwelijks wat het is; dat de bevinding hoop werkt, men heeft er wel van gehoord, maar het niet ondervonden; dat de hoop niet beschaamt, dat gelooft men vast, maar het geeft weinig troost, Rom. 5:2-5; men is in hope zalig in dien zin, dat men wenscht, om eens zalig te mogen worden, Rom. 8:24; zich verblijden in de hoop, daar komt het maar zeer zelden toe, Rom. 12:12. Overvloedig te zijn in de hoop, Rom. 15: 13, daar heeft men nauwelijks van gehoord; een hoop, die Paulus vrijmoedig maakte in het spreken en schrijven, kent men niet, 2 Cor. 3:12; een verwachten van de hoop der rechtvaardigheid wordt niet gevonden, Gal. 5:5. Men laat zich zoo veel bewegen van de hoop des Evangelies, Col. 1:23, omdat men nog niet op Christus als op de hoop der heerlijkheid hoopt. De Christelijke

geloofsstrijd wordt zoo menigmaal ontweken, omdat men de hoop der zaligheid niet tot een beveiligenden helm heeft aangenomen, I Thess. 5 : 8. De smaad van Christus wordt zoo wenig gedragen, omdat men zoo weinig hoopt op den levenden God. 1 Tim. 4 : 10; 5 : 5; 6 : 17; 1 Pet. 3 : 5. In Hebr. 6 : 17-19 wordt de hoop voorgesteld als een anker der ziel, hetwelk zeker en vast is. De kabel, die dit anker houdt is onverbreekbaar. Er zijn vele gevaren in de levenszee; gevaren van rotspunten, zandbanken, stormen, misten en draaikolken. Het anker is bij al zulke gevaren van het grootste belang. Zoo is ook de hoop voor de geloovigen van onberekenbare waarde.

Laten we het ons maar niet ontveinzen, de hoop ontbreekt maar al te zeer in het leven der kinderen Gods. En dit is een schrikkelijke ramp. Want wat is de hoop? Zij is het geloof zooals dit *welverzekerd, vreugdevol* en *verlangensvol* naar de toekomst van den verheerlijkten Christus blikt. Ontbreekt deze blik dan is daarmede onzegbaar veel geestelijke kracht verloren. Dan is men gelijk een krijgsman zonder helm en een schip zonder anker. Dan zal men in den regel weinig geloofsverzekering, weinig blijdschap des geloofs en weinig verlangen der liefde vinden.

Ten nauwste verbonden met de hoop is de Christelijke deugd der lijdzaamheid. Ook deze is in onze ingezonken tijden haast eene vergeten deugd, zelfs bij de oprecht geloovigen. Het Christendom heeft in de laatste jaren van weinig anders gedroomd en gepraat en gepreekt dan van groote dingen doen. Wie nog over de christelijke deugd der lijdzaamheid dorst te spreken, werd beschouwd als een weinig Doopersch of Labadistisch te zijn. Het Christendom moest immers de heele wereld opeischen voor God; wat Satan geroofd heeft weder aan Jezus' voeten leggen, en wat groote dingen niet al meer. Al te gader zaken waar niets van in de Schrift te lezen staat, maar die alleenlijk uit de harten en hersenen van menschen zijn voortgekomen.

Maar zoolang God nog de God der lijdzaamheid heet, zal het Christendom deze deugd nog niet kunnen afdanken. Rom. 15 : 5. Wij moeten onze zielen bezitten in lijdzaamheid, Luk. 21 : 19. Inzonderheid in den druk dezer tijden, moeten de geloovigen verstaan, wat het zegt, om lijdzaam te zijn in de verdrukking. De

verdrukking moet lijdzaamheid werken. Rom. 5:4; 12:12; Jak. 1:3.

Dat de lijdzaamheid niet onvruchtbaar is blijkt wel uit Luk. 8: 15. De Apostel wil, dat de geloovigen bekrachtigd zullen zijn tot alle lijdzaamheid, Col. 1:11. Zij moeten wandelen met lijdzaamheid in de voorgestelde loopbaan, Hebr. 13:1-3. Zij moet een volmaakt werk in de geloovigen hebben, Jak. 1:4. Zij is van groote beteekenis zelfs voor het sociale leven, Jak. 5:7, 8. In de dagen van den Antichrist zal zij onmisbaar blijken, Openb. 13:10. De lijdzaamheid wordt door den verheerlijkten Christus geprezen en op éen lijn gesteld met den arbeid voor Zijnen naam, Openb. 2: 2, 3. In Tit. 2:2 wordt ze in éen adem genoemd met gezondheid in het geloof en met de liefde; 2 Pet. 1:6 staat ze eervol naast geloof, deugd, kennis, matigheid, godzaligheid. De Apostel Paulus plaatst haar eveneens meermalen tusschen al de andere Christelijke geloofsdeugden in. Zie 1 Tim. 6:11; 2 Tim. 3:10. Zij is inzonderheid voor de Leeraars onmisbaar. 2 Cor. 6:4; 2 Tim. 2: 3, 10, 24; 2 Tim. 3:10.

Wat moeten we nu door die lijdzaamheid verstaan, waarvan zoo menigmaal sprake is? Eene onderlinge vergelijking van de plaatsen, waar het woord voorkomt, alsmede van het verband, waarin het gevonden wordt, doet ons zien, dat zij die genade is, die wordt gekweekt door de verwachting van de toekomst des Heeren. Zie b.v. Rom. 8:22-25; 1 Thess. 1:3; 2 Thess. 3:5; Hebr. 6:11-18; Jak. 5:7, 8. Hieruit is tevens te zien, dat zij van de menschelijke zijde ontstaat uit het lijden. Zij moet niet vereenzelvigd worden met de vadzige lijdelijkheid, want daarmede heeft ze volstrekt niets gemeen. Zij is niet bloot eene passieve deugd, maar wel is ze meer innerlijk dan uitwendig. Zij onderstelt de ootmoedige erkentenis, dat de discipel niet meerder is dan de Meester; dat wij door vele verdrukking moeten ingaan in het Koninkrijk Gods; dat we hier steeds zelfverloochenend het kruis moeten blijven dragen. Zij is die genade Gods in de ziel van den geloovige, waardoor hij zelfverloochenend het kruis gewillig aanvaardt; volhardend Christus achterna blijft dragen en wel omdat het oog gericht is op den dag, wanneer het kruis voor eeuwig met de kroon der heerlijkheid verwisseld zal worden. Zij bewaart

voor ongeduldig vooruitgrijpen naar wat God beloofd heeft, of indringen in wat Hij bedekt heeft. "Ze leert u twee dingen: verdragen wat God u oplegt en inwachten wat God u heeft voorgesteld."—Dr. Sillevis Smitt.

Het Grieksche woord, dat veelal voor deze zaak gebruikt wordt, beteekent letterlijk: *onder blijven.* Het wijst ons er op, dat wij als geloovigen bestendig onder het kruis moeten blijven. En de mogelijkheid van dit blijmoedig en volhardend te doen, hoe zwaar het ook drukt, is gegeven in de hoop, waarmede ze ten nauwste verbonden is en herhaaldelijk verbonden wordt. De geloovigen kunnen veel lijden uitstaan, het kruis zelfs lief hebben, dewijl het hen gelijkvormig maakt aan Christus' lijden, mits ze maar het kalme bewustzijn in zich mogen omdragen, dat na een weinig lijdens een gansch zeer uitnemend eeuwig gewicht der heerlijkheid aanbreekt.

Er was bij de Hebreeuwsche Christenen groote verachtering in de genade. Vandaar dat de heilige schrijver hun telkens weder wijst op de hoop en op de lijdzaamheid. "Gij hebt lijdzaamheid van noode," zoo roept hij hun toe. Hebr. 10: 36. O, dat van alle kansels en katheders dit ook thans aan het verachterde Christendom onzer dagen werd toegeroepen! Er is misschien nooit een tijd geweest, waarin de beoefening der lijdzaamheid noodiger was dan heden ten dage. Want men behoeft waarlijk niet met den profeten-mantel omhangen te zijn, om te weten dat onze zware tijden nog steeds zwaarder worden zullen. Wat we thans in de wereld aanschouwen is nog maar kegelspel bij wat komen zal. En de geloovigen zullen al meer getergd, al meer in 't nauw gedrongen worden door de wereldmachten, de geldmachten, de vakvereenigingen en allerlei vormen van zonde. Dat men dan al vast beginne, om den martelaarsmoed aan te kweeken, door eene hope die niet alleen leven, maar ook lijden doet. Maar alleen het licht der profetie zal ons hier ten veiligen gids kunnen zijn. Geen traktaatje, geene meditatie of politieke toespraak zal de geloovigen kunnen wapenen voor den strijd der toekomst, maar alleen eene bestendige blik der hope op Hem, Die de Hope der heerlijkheid genaamd wordt. Niet alleen voor den enkeling, maar ook voor de Kerk als geheel, geldt het gezegde, dat er zonder hoop geen leven is.

Er is door zielkundigen van naam beweerd, dat de tegenwoordige mensch niet meer wordt getroffen en getrokken door den godsdienst. Hier mag het verstand iets overtuigd, daar den wil bewogen, en elders meer het gevoel getroffen worden, de mensch als geheel, en voornamelijk de mannen, kunnen in onze verlichte tijden onmogelijk meer behagen in den godsdienst vinden. Die geleerden vergeten natuurlijk, dat het Evangelie niet naar den mensch is en dat er niet meer gelooven dan er verordineerd zijn ten eeuwigen leven. Maar afgezien hiervan, ligt er toch niettemin eene groote waarheid in pasgenoemde beschuldiging. De aspiratie der levende hoop, die de onwrikbare zekerheid, het verlangen en de blijdschap gelijkelijk insluit, wordt in het hedendaagsch godsdienstig leven hoegenaamd niet gekweekt. De profeten waren al zoo stoere mannen, als er sinds dien tijd niet geweest zijn, maar zij waren tevens mannen des verlangens. Er is geene ware godsdienst zonder vol, diep, teeder verlangen. Een Christendom,dat zich uitsluitend in het steeds vervluchtigend heden vermeit is niet het echte Christendom en zal zich ook in het heden verliezen. Het kan dan ook niet ontkend worden, dat vele vromen troosteloos daarhenen leven, even bekommerd ten opzichte van de zorgvuldigheden dezes levens als de kinderen der wereld, en even bevreesd ook als dezen voor den dood. En dit behoeft ons met den tegenwoordigen stand van zaken niets te verwonderen, want in het licht der profetie bezien, moeten wij zeggen, dat er een element aan het geestelijk leven ontbreekt.

De profetie roept ons verder herhaaldelijk toe, dat wij *nuchter* moeten zijn. De profeten leeren ons op onderscheidene plaatsen, dat al de volken aan het einde der tijden met den zwijmelwijn van Gods toorn dronken gemaakt zullen worden. En de Apostel Johannes wijst ons in het laatste bijbelboek op de valsche kerk als eene dronkene hoer, zittende op een scharlaken rood beest. Wanneer nu alles van rondom lustig gaat drinken en klinken, dan moet men wel zeer nuchter zijn om niet mede te gaan doen. Vandaar ook dat de Heere en Zijne Apostelen zoo herhaaldelijk en zoo ernstig hebben vermaand tot nuchterheid, Luk. 21 : 34; 1 Cor. 15: 34; 1 Thess. 5: 6-8; 1 Petrus 1: 13; 4: 7; 5: 8. Met deze vermaningen wil de Heere Zijne kinderen op het hart binden, dat

zij de dingen in het rechte licht moeten bezien. En bezien we de dingen wel ooit in het rechte licht, zoo we ze niet beschouwen in het licht der eeuwigheid?

Een leven bij de toekomst des Heeren zal ook een *wakend* leven zijn. "Waakt dan, want gij weet niet in welke ure uw Heere komen zal," dit klinkt ons gedurig tegen uit het onderwijs des Heeren, Matth. 24:42; 25:13; Markus 13:33; Luk. 12:40; 21:36. "Ziet Ik kom als een dief, zalig is hij die waakt en zijne kleederen bewaart, opdat hij niet naakt wandele en men zijne schaamte niet zie." De geloovigen moeten waken, om twee groote redenen: *tegen* de listen van Satan en de verleiding der zonde, en *vóór* de onverwachte komst van den Heere Jezus Christus. Dit waken moet geschieden vóór het gebed, Matth. 26:41, en door het gebed, 1 Petr. 4:7; 5:8.

Allen, die op Schriftuurlijke wijze van de toekomst des Heeren hebben geschreven, zijn eenstemmig in hun getuigenis, dat deze waarheid een buitengewoon heiligenden invloed heeft op het leven der geloovigen. En hoe zou het anders? Het staren op den verheerlijkten Christus, die dood geweest is en weder levend is geworden, moet wel de rijkste vrucht afwerpen. Wij hebben het woord des Apostels ten bewijze, dat dit van gedaante doet veranderen van heerlijkheid tot heerlijkheid, II Cor. 3:18. Het maakt hemelsch-gezind, Matth. 16:26, 27; Col. 3:1-5; Fil. 3:18-21; Tit. 2:11-13. Rein en heilig, 1 Joh. 3:3; Fil. 1:6; 1 Thess. 3:12, 13; 5:23; II Petr. 3:11, 12. Vrijmoedig en getrouw in het belijden en getuigen, Mark. 8:38; II Tim. 4:1, 2; 6:13, 14; Hebr. 10:35-37; 1 Petr. 5:2-4. Biedt de rijkste vertroosting, Joh. 14:3; Hand. 1:11; 1 Thess. 4:13-18. Doet getrouw en werkzaam zijn in den dienst des Heeren, Matth. 25:19-21; Luk. 12:42-44; 19:12, 13.

Werk, waak, bid en wacht
Is het geheim van alle geestelijke kracht.

Maar het woord der profetie is niet alleen een helder licht, dat ons klaarlijk wijst op onze roeping en het dwaallicht van het ware licht doet onderscheiden, maar het is ook *zeer vast.* Houden we ons hieraan, dan zullen we niet *bewogen worden van verstand,* II Thess. 2:1. De profetie wijst ons op de vastheid en de ver-

vulling van Gods raad. Wanneer we het oog op onzen tijd slaan,dan schijnt het wel alsof de wereld beheerscht wordt door het sombere noodlot of door het grillige toeval,waarbij het onrecht steeds blijft zegevieren. Maar de profetie toont ons aan, dat de alwijze hand des onzienlijken Gods de schijnbaar tegen elkander inloopende raderen der wereldhistorie beweegt en bestuurt,en dat niet bloot de machthebbers dezer eeuw regeeren, maar de Knecht des Heeren, door Wiens hand het welbehagen des Heeren gelukkiglijk voortgaat. Hij zal straks, wanneer de tijden der Heidenen voorbijgesneld zullen zijn, waardig blijken te zijn het boek van Gods oordeelen te nemen en zijne zegelen open te breken. Let wel een *boek*. In een boek zit plan, gedachte, orde, oogmerk. Dit alles vinden we ook zelfs in de ontzettende oordeelen, die thans reeds op de aarde zijn en steeds meer zullen komen. En niet alleen schuilt in het boek der gerichten een vast plan, maar ook een wijs en heerlijk doel. Alles moet dienen als het ontzagwekkend middel, om Zijn koninklijk bewind in Zijne schepping hier beneden te vestigen, opdat alle schepsel, dat in den hemel is, en op de aarde, en onder de aarde Hem, die op den troon zit en het Lam de dankzegging, de eer, de heerlijkheid en de kracht in alle eeuwigheid toebrenge.

Zeer vertroostend is dit wijzen van de goddelijke profetie op den "altoos wijzen raad des Heeren," die eeuwig stand houdt en eens volkomen vervuld zal worden aan het eind der tijden. Maar indien we geene zekerheid hadden, dat dit alles werkelijk en woordelijk in de toekomst vervuld zou worden, dan ware deze troost grootendeels, zoo niet ganschelijk weg. Die zekerheid heeft de Heere ons evenwel in de reeds vervulde profetie gegeven. Allerwegen ontmoeten we in Zijn Woord een beroep op de nauwkeurige vervulling Zijner voorzeggingen, Deut. 18:22; Jes. 41:23; Jer. 28:9; II Petr. 1:19-21. Afgaande op het woord van den getrouwen Getuige, kunnen we ons gerust verlaten op *al* wat de profeten gesproken hebben. Het hoofdargument van Petrus' toespraken op den Pinksterdag, in den voorhof van Salomo, en in het huis van Cornelius, lag in de vervulde profetie. De Apostel Paulus en de welsprekende Apollos hadden geene meerdere vastheid voor hunne prediking. De profetie is letterlijk ingegeven, uitge-

nomen het velerlei beeldsprakige, letterlijk bedoeld en steeds letterlijk vervuld, en zoo zal het ook in de toekomst niet bloot zakelijk, maar tot op den laatsten titel en jota vervuld worden.

Ten slotte, vele zaken vragen in onzen tijd de aandacht van elk geloovige. Alleen in den engen kring van onze kerkelijke huishouding hooren we een gedurig geroep over den dringenden eisch der Zending, aangaande het Christelijk onderwijs, de Christelijke barmhartigheid en over den strijd in politiek en samenleving. Al deze roepstemmen zijn om verschillende redenen zeer belangrijk. Maar er is éénе stem die ze allen overstemt en waarnaar toch maar zelden geluisterd wordt. Het schijnt wel de stem des roependen in de woestijn, en toch is het de stem Desgenen die de waarheid der profetie getuigt en zegt: "Ja, Ik kom haastelijk." O dat de dag dra aanbreke, dat de bede der gansche Gemeente Hem als een machtige echo tegendreune: "Amen, ja kom, Heere Jezus!"

"En voorts! daar is een stem voor die Zijn rijk verbeiden,
Een roeping om den weg des Konings te bereiden,
In het allerbinnenste des harten allereerst."

De Les der Historie.

Wij hebben ons hier ten taak gesteld, om een beknopt geschiedkundig overzicht te geven van de levende verwachting van de toekomst des Heeren. En wij maken ons niet aan overdrijving schuldig, wanneer wij zeggen, dat deze geschiedenis bijna geheel samenvalt met die van het Chiliasme in een of anderen vorm. Doel van dit overzicht is voornamelijk drieërlei: Ten eerste, om te wijzen op de *kracht van de toekomst* van onzen Heere Jezus Christus, I Petr. 1 : 16. Een ieder, die met de vermaningen van het Nieuwe Testament bekend is, kan weten dat deze in de meeste gevallen worden aangedrongen met de drangreden, dat de Heere komt. Welnu, in verband hiermede leert de geschiedenis van Christus' Kerk, dat er geen ander leerstuk is aan te wijzen, waarvan zulk een ongeëvenaarden invloed uitgaat op hoofd en hart, geloof en leven. Slechts in 't voorbijgaan kan dit worden aangeroerd.

Ten tweede wenschen we hier een lans te breken voor het vaak kwalijk begrepen en smadelijk belasterde Chiliasme. Waar heeft men het al niet van beschuldigd. Zoo worden de Chiliasten, om maar iets te noemen, gedurig weder beschuldigd, dat ze nog een heilstaat der kerk op aarde verwachten, vóór dat Christus wederkomt. Maar deze beschuldiging verraadt onkunde aangaande het eigenlijk historisch Chiliasme. Dit verwijt zende men aan het adres van vele oude Gereformeerden en aan de hedendaagsche Post-Millennialisten. Het verwijt van dweperij is alsmede overbekend. Het kan grif worden toegestemd, dat de historie van het Chiliasme wijst op vele op hol geraakte hoofden. Maar wat bewijst dit tegen het Chiliasme alszoodanig? Immers niets. Het is hiermede als met het stuk der verkiezing. Wat is er niet vanaf de dagen van Paulus ter rechter en ter linker zijde tegen deze troostrijke waarheid gezondigd. Maar al het misbruik, dat van deze waarheid gemaakt is, bewijst niets tegen, maar wel veel vóór

haar. Om weinig beteekenisvolle zaken raakt de hel niet los. Alleen waar helder licht is, vallen donkere schaduwen. Het is hoogst onbillijk, dat men het Chiliasme een knauw geeft, om de dweperij, welke met het valsch Chiliasme gepaard ging, of om het misbruik dat vleeschelijke menschen er van gemaakt hebben. Zoo is heden ten dage het Mormonisme valsch Chiliastisch, maar daarom zal men het Chiliasme toch niet Mormoonsch kunnen heeten, of het ook maar mede verantwoordelijk kunnen stellen voor deze verderfelijke ketterij.

En in de derde plaats hopen wij dit kort overzicht, waarbij aan eene volledige kenschetsing of wetenschappelijk-historische uiteenzetting zelfs niet te denken valt, terzelfder tijd, althans ten deele, den dienst te laten vervullen van eene bibliografie en zullen wij enkele geraadpleegde bronnen aanduiden. Behalve de werken van hedendaagsche Chiliasten, straks te noemen, hebben we hier veel te danken aan onderscheidene dogmatieken, dogma- en kerkgeschiedenissen, alsmede aan tal van artikelen hier en elders voorkomende. Onmisbare werken voor de historische studie van het Chiliasme zijn die van *Maitland, The Apostolic School of Prophetic Interpretation; Silver, Pre-millennialism in History and Scriptures;* en *Robertson, Regnam Dei.* Tot onzen spijt konden wij de deelen van Corrodi over het Chiliasme niet nazien. De wolke van getuigen voor het historisch Chiliasme is evenwel zóó groot, zelfs van de zijde der tegenstanders, dat het hier op een getuige meer of minder waarlijk niet aankomt.

Wij slaan eerst een vluchtigen blik op de oude, daarna op de middeleeuwsche, om eindelijk kortelijks stil te staan bij de moderne geschiedenis van de Chiliastische verwachting van 's Heeren toekomst.

Het is thans zoo goed als uitgemaakt dat de Kerk van de eerste drie eeuwen Chiliastisch is geweest. Deze stelling lokt haast geen tegenspraak meer uit, maar vindt door alle nieuwe geschiedschrijvers bevestiging. Dr. F. W. Grosheide schijnt dit, blijkens zijn voortreffelijk proefschrift, nog niet toe te willen geven. Tot staving van ons beweren, laten wij hier enkele aanhalingen van niet-Chiliasten volgen.

De moderne Dr. S. Hoekstra schrijft in zijn Christelijke Ge-

loofsleer: "Bijna volstrekt algemeen was in den oudsten tijd bij de Christenen de verwachting van de wederkomst van den verheerlijkten Christus; zij hing samen met het geloof, dat Christus wederkomen zou om een aardsch Messiasrijk op te richten."

Gieseler schrijft in zijn Kerkgeschiedenis, Deel I, pag. 166: "In alle geschriften van dezen tijd (n.l. van de twee eerste eeuwen) treedt het Chiliasme zoo duidelijk op den voorgrond, dat men het wel voor het gemeen geloof van dit tijdvak moet houden." — In de bekende Dogma-geschiedenis van Hagenbach wordt dit aangehaald.

Semisch laat zich in zijn bekend artikel over het Chiliasme aldus uit: "In de eerste eeuwen met welke wij ons hier bezig houden, vormde het Chiliasme een grondbestanddeel, zooal niet van het algemeene kerkelijk geloof, dan toch der schoolsche orthodoxie." Dit is overgenomen in het Patristisch-Biographisch woordenboek van Torenenbergen-Klein, waaraan we vele bizonderheden ontleend hebben.

Harnack schrijft in het Art. *Millennium* als volgt: "Inderdaad, de komst van Christus ter oprichting van het duizendjarig rijk werd in de vroege eeuwen met het Evangelie zelf verbonden."

In gelijken zin laten mannen als Gibbon, Hase, Robertson, Shedd, Bush, Schaff, Mosheim, Knapp, Crippen, Barnes, Burton, Tailor, Muncher, Newton, Whitby, Kitto, Maitland, Chas. Hodge, Milner, Chillingworth, Alford, Gresswell, Trench, Hooikaas, Seeberg, Zahn, Loofs, Sheldon, Fisher e. a. zich hierover uit.

En niet alleen wordt toegestemd, dat het Chiliasme tot de leer der jonge kerk behoorde, maar men is eveneens daarin eenstemmig, dat het den meest gezegenden invloed had op den wandel der geloovigen. Domela Nieuwenhuis zegt in zijn *Van Christen tot Anarchist*: "Het geloof aan de wederkomst van Jezus heeft ontegenzeggelijk aan de oudste Christenen zulk een groote dosis geloofsvertrouwen en moed gegeven, dat zij in staat waren tot eene weergalooze zelfopoffering, zelfs het leven gering achtten, en soms er naar verlangden, dat offer te kunnen en te mogen brengen." In denzelfden zin laten Shedd, Gibbon, Bush en vele schrijvers van de verst uiteenloopende gevoelens zich uit. Vol-

gens Shedd e.a. werd het Chiliasme sterker naarmate de vervolging heviger werd. Dit is al weder een feit, dat ons heenwijst naar de goddelijke waarheid dezer leer. Het is toch nauwelijks te verwachten, dat de in de Gemeente wonende Geest Jezus' kudde in zwaren druk zoo zeer zou troosten met een leugen of met een wangeloof.

Thans noemen wij enkele Apostolische vaders en kerkvaders, die eene Chiliastische verwachting van Christus' toekomst gehad hebben.

Barnabas, die veelal voor den bekenden medearbeider gehouden wordt, heeft een algemeenen zendbrief nagelaten, die blijkt geschreven te zijn na het jaar 70, dewijl het de verwoesting van Jeruzalem onderstelt. Dit is van groote beteekenis, want had Barnabas verkeerde toekomst-beschouwingen gegeven, dan zou zijne gedachte een kleine twintig jaren later niet gesteund maar veeleer tegengesproken zijn door Johannes in Openb. 20. Barnabas' geschrift werd zoo hoog geacht, dat men het langen tijd in de Christelijke vergaderingen voorlas, en de Codex Sinaiticus heeft het als een deel der heilige schriftuur aangenomen. Barnabas schrijft: "Let op mijne kinderkens, waarom het Woord zegt: *Hij voleindigde in zes dagen.* Dit beteekent dat God de Heere alle dingen voleindigen zal in den tijd van 6000 jaren, want met Hem is één dag als duizend jaren en duizend jaren als één dag, gelijk Hij getuigt. Daarom, mijne kinderkens, in zes dagen, d.i. in 6000 jaren zullen alle dingen voleindigd worden. *En Hij rustte op den zevenden dag.* Dit beteekent wanneer de Zoon komen zal en den wettelooze verdoen, en de goddeloozen en de zon, maan en sterren bewegen, dan zal Hij heerlijk rusten op den zevenden dag." Deze dag is volgens hem de ware Sabbat van duizend jaren, wanneer Christus zal regeeren.

Clemens Romanus, wordt door velen beschouwd als dezelfde, die in Fil. 4 genoemd wordt als zijn naam hebbende in het boek des levens. Ook zijn werken waren in hoog aanzien; men schatte ze zelfs voor een tijd lang onfeilbaar. Door Hamilton, Seiss, Haldeman, Silver e.a. wordt hij beschouwd als Chiliast.

Hermas was hoogstwaarschijnlijk dezelfde als die in Rom. 16 door den Apostel Paulus gegroet wordt. Hermas schreef een be-

roemd werk naar aanleiding van een visioen, waarin de Christus in herders-gewaad aan hem verscheen. Zooals van alle profetie is ook van dit boek de grondtoon: *bekeert u!* en de drangreden: *"de Heere komt!* — aldus Van Koetsveld. In het eerste gezicht verklaart Hermas, dat de aarde vernieuwd zal worden en dat de rechtvaardigen in de toekomende eeuw hierin wonen zullen. Algemeen beschouwt men hem als Chiliast.

Papias was een leerling van den Apostel Johannes. Eusebius spreekt in zijne kerkgeschiedenis van hem, alsof hij een kleinzielig zwakhoofd ware, doch op eene andere plaats noemt hij hem welsprekend en machtig in de Schriften. Hij had alle gelegenheid, om de beschouwing van den Apostel Johannes ten opzichte van de laatste dingen te kennen. Eusebius zegt van hem, dat hij leerde, dat "er een zeker duizendjarig rijk zal zijn, na de opstanding der dooden, als Christus lichamelijk op aarde regeeren zal." Eusebius was sterk anti-chiliast en verklaart de beschouwing van Papias reeds uit eene onjuiste verklaring van de Openbaring. Papias had volgens hem geen oog voor het mystieke en figuurlijke van de Openbaring.

Polycarpus was door Johannes tot bisschop van Smyrna geordend. Naar alle waarschijnlijkheid is hij de engel van Smyrna uit Openb. 2. Hij was een van de jongste leerlingen van Johannes. Zelf werd hij de leerling van Irenéus. Deze noemt hem, wegens zijne vroomheid, den godzalige, die van zijn vertrouwelijken omgang met Johannes gewaagde met een van vreugde stralend gelaat. Hij stierf den marteldood. Irenéus verhaalt van hem, dat hij leerde op gezag van Johannes dat de aarde gedurende het duizendjarig rijk zeer vruchtbaar zal zijn. Zoo stemmen dan twee discipelen van Johannes hierin samen: Polycarpus en Papias.

Justinus de Martelaar was tien jaar oud toen Johannes stierf. Hij was een man van wijsgeerige vorming. Op vriendelijk aanraden van een bejaard Christen begon hij de profetische schriften te bestudeeren. Gevolg hiervan was, dat hij hierin weldra de eenig betrouwbare en bruikbare wijsbegeerte erkende. In zijne beroemde *Samenspraak met Trypho den Jood,* die ten doel had de Joden te overtuigen, dat Jezus de ware Messias is, ontvouwt

hij naar zijn nadrukkelijke verklaring *de leer van alle Christenen.* Hij gelooft, op grond der profeten, in een herbouwd, versierd, vergroot en bewoond Jeruzalem, en in een duizendjarige Christus-regeering.

Ignatius. Van dezen Apostolischen Vader kan niet met zekerheid bewezen worden dat hij Chiliast was. Toch is dit hoogstwaarschijnlijk wel het geval. Hij lette op de teekenen der tijden en leefde in de verwachting van de toekomst des Heeren, bestreed den Antichristen zijns tijds, en zag op de vergelding des loons. Zonder te willen beweren, dat deze alleen bij Chiliasten kunnen voorkomen, is het niettemin een niet te loochenen feit, dat men genoemde zaken maar zeer zelden elders aantreft.

Irenéus had uit den mond van Polycarpus gehoord wat Johannes tot hem gesproken had. Als Irenéus spreekt over de vergelding der geloovigen in de opstanding der rechtvaardigen, dan laat hij zich aldus uit: "Genoemde zegen heeft ongetwijfeld betrekking op de tijden van het Koninkrijk, wanneer de rechtvaardigen van uit de dooden zullen verrijzen, om te heerschen; wanneer de gansche schepping, vernieuwd en verheerlijkt, eene overvloedige vrucht zal voortbrengen."—Over den duur van het rijk laat hij zich aldus hooren: "In hetzelfde getal dagen, dat de wereld geschapen is, zal de wereld in hetzelfde getal duizenden van jaren voleindigd worden. God voleindigde op den zesden dag alles wat Hij gemaakt had en Hij rustte op den zevenden dag van al Zijn werken. Dit is eene geschiedenis van het verleden, en tevens eene profetie van de toekomst, want de dag des Heeren is als een duizend jaren."—Hij was de hoofdtolk der praktisch-bijbelsche school in Antiochië.

Hier hebben we nu dan een ongebroken traditie. Johannes was de geliefde Apostel des Heeren. De meesten, die hier genoemd zijn hadden hem persoonlijk gekend en gehoord over de toekomende dingen. En zij, die als Irenéus de Apostelen niet gehoord hebben, spreken toch met gezag van het duizendjarig rijk, omdat ze de discipelen van Johannes hebben gekend.

Tertullianus leefde tot omstreeks het jaar 240. Hij was een der merkwaardigste mannen der jonge Kerk. De standvastigheid der martelaren waren de aanleidende oorzaak geweest, dat

hij het Christendom omhelsde. Hij schreef een Chiliastisch werk over *De hoop der geloovigen,* dat echter niet meer bestaat. In zijn boek tegen Marcion schrijft hij: "Wij belijden, dat ons een Koninkrijk is beloofd vóór den volmaakten staat in den hemel en in een anderen toestand; aangezien dit zijn zal na de opstanding, voor een duizend jaren in het goddelijk herbouwd Jeruzalem. Nadat deze duizend jaren over zijn, gedurende welken tijd de opstanding der heiligen voltooid wordt, die al naar hunne verdiensten vroeger of later opstaan, zal het oordeel en de verbranding aller dingen plaats hebben."

Cyprianus was de befaamde bisschop van Karthago. Hij wijdde zich met grooten ijver aan het onderzoek der Heilige Schrift en hij verklaarde haar eenvoudig en natuurlijk. Ook Openb. 20: 1-6. Hij geloofde als bijna al zijn tijdgenooten, dat het zevende duizendtal jaren voor deze wereld, in overeenstemming met den zevenden rustdag bij de Schepping, het groote sabbatsjaar der wereld zou zijn.

Tertullianus en Cyprianus waren de hoofdvertegenwoordigers van de Noord-Afrikaansche school in Karthago. De richting dezer school wordt veelal aangeduid als *praktisch kerkelijk.* Zij verwierp de philosophische bespiegelingen en hield zich aan het positieve Christendom.

Hippolytus wordt geroemd als een van de vruchtbaarste en veelzijdigste schrijvers der Westersche Kerk. Niet de wijsbegeerte, maar de Schrift was hem het voorwerp van onderzoek. Voeg daarbij dat hij leerling van den sterken Chiliast Irenéus was en dan zoudt gij al haast niets anders van hem kunnen verwachten. In zijn geschrift over den Antichrist bewijst hij zichzelf een overtuigd voorstander.

Clemens Alexandrinus kan met recht de vader van de Alexandrijnsche school genaamd worden. De vertegenwoordigers dezer school waren reeds duizelig van de wijsgeerige bespiegelingen. Deze Clemens staat bekend als vurig tegenstander van het Chiliasme en dit behoeft ons niet te verwonderen, want het is juist deze man, die met zijn beroemden leerling Origenes de kerkelijke uitlegkunde voor vele eeuwen bedorven heeft. De Joodsch-Grieksche leer van den Logos was hem het middelpunt van zijne godsdien-

stig-wijsbegeerige beschouwingen. Prof. Berkhof schrijft van hem in zijn Hermeneutiek: "Clemens van Alexandrië was, zoo het schijnt, de eerste, die in heel de Heilige Schrift, zoowel in het Oude als in het Nieuwe Testament, een parabolischen zin vond, en die het beginsel uitsprak: Heel de Schrift *moet* allegorisch (d.i. zinnebeeldig, vergeestelijkt) worden verklaard."

Toch geloofde, zoo we Seiss gelooven mogen, ook Clemens aan een wereldsabbat op den zevenden dag der wereld.

Nepos. Deze man wordt veelal beschouwd als een schrikkelijk ketter. Wat had hij dan toch gedaan? Niets kwaads. Zijn felle tegenstander Dionysius moest zijns ondanks erkennen, dat hij achting had voor zijne vroomheid, zijne Schriftstudie en zijne verdiensten voor het kerkgezang. Maar deze bisschop van Egypte verklaarde de Schrift en ook de profetie woordelijk en onbevangen en daarom werd hij een Chiliastisch ketter. Hij schreef een werk tegen de bijbelbedervers der Alexandrijnsche school, dat ten titel had: "De Wederlegging der Allegoristen." Dit werk is streng Chiliastisch, doch volgens menigeen niets overdreven. Een bijbelsch Chiliast weet altoos onderscheid te maken tusschen een zedelijk en een zinnelijk rijk. Dit werk van Nepos maakte grooten opgang onder de Christelijke leeraars in Egypte. Zelfs in de zesde eeuw waren er nog, die zich naar hem noemden.

Tegen dit werk nu kwam *Dionysius* van Alexandrië op. Hij was leerling van Origenes en geheel van diens geest doordrongen. Op kerkelijk gebied vertegenwoordigde hij eene laksche richting en in de leer was er bij hem "eene onbestemde ruimte en buigzame rekbaarheid van begrippen."

Veelbeteekenend zijn ook de argumenten, die door hem tegen het Chiliasme van Nepos aangevoerd werden. Ze komen hierop neer:

(1) Johannes heeft de Openbaring nooit geschreven, maar een of ander ketter.

(2) Dit boek der Openbaring kan nimmer verstaan worden.

(3) De Heilige Schrift moet niet letterlijk, maar zinnebeeldig opgevat worden.

Lactantius was een zeer vruchtbaar schrijver, zeer geleerd en

een vurig tegenstander van de heidensche wijsbegeerte. Hij wordt vaak genoemd de Christelijke Cicero. Hij schrijft: "Gelijk de Heere zulke groote dingen in zes dagen gemaakt heeft, zoo moeten Zijn godsdienst en waarheid gedurende deze 6,000 jaren werken, terwijl de boosheid hier verkeert en heerscht.—En daar de Heere rustte op den zevenden dag en dien heiligde, alzoo zal alle boosheid na de 6,000 jaren verbannen worden en de gerechtigheid heerschen voor een duizend jaren; daar moet vrede en rust komen van al de moeite, welke de wereld zoo lang verduurd heeft. De Koning en Overwinnaar zal Zelf heerschen op aarde met hen (Zijne heiligen) en Hij zal de heilige stad bouwen en dit Koninkrijk der gerechtigheid zal zijn voor een duizend jaren. De aarde zal al hare vrucht voortbrengen zonder den moeitevollen arbeid der menschen. De wilde dieren zullen hunne woestheid afleggen en tam worden. De slang zal geen gif meer hebben, geen roofdier zal meer verslinden."

Commodianus was een dichter en historicus. Als heiden geboren en getogen werd hij door het lezen des Bijbels voor het Christendom gewonnen. In de beide groote werken, die hij schreef, doet hij zich kennen als iemand, die geloofde in de eerste opstanding, en in de duizendjarige heerlijkheid op de aarde. Met scherpe kleuren schildert hij het einde dezer bedeeling af.

Melito van Sardes wordt geroemd als een man, die steeds in den Heiligen Geest gewandeld heeft en als een ijverig, wijs en door God verlicht bisschop van de Gemeente in Klein Azië, die een brief van den verheerlijkten Heiland ontving. Hij was een man van veelzijdige werkzaamheid, doch zijne vele geschriften zijn ons niet bewaard gebleven. Volgens de berichten, doet hij zich kennen in zijne geschriften over de Openbaring van Johannes en over de profetie als voorstander van de realistische Schriftverklaring en dus als tegenstander van het vergeestelijken der Schrift, zooals de Gnostieken en de Alexandrijnsche school dit voorstonden.

Methodius staat bekend als een felle tegenstander van de alles vergeestelijkende theologie van Origenes. Hij was een bewust voorstander van de woordelijke opvatting der Schrift en bij-

gevolg kan het wel niet anders of hij moet als Chiliast bekend staan. Hij stierf in 311 gedurende de vervolging van Keizer Maximus den marteldood.

Victorinus Petavionensis schreef benevens vele andere verklaringen ook eene uitlegging van de Openbaring. Volgens het getuigenis van Hieronymus was hij een aanhanger van de leer van het duizendjarig rijk. Ook Victorinus werd de martelaarskroon waardig gekeurd.

Sulpicius Severus is waarschijnlijk eerst na 420 gestorven. Hij wordt geroemd als een schitterend redenaar, fijn stylist en zeer rechtzinnig schrijver over kerkelijke zaken. Hij had oog voor de teekenen der tijden, was tegenstander van de allegoriseerende richting en hij handhaafde de algemeene zienswijze, dat na zes duizend jaren de wereldsabbat zal aanbreken.

Uit deze blinkende rij van getrouwe getuigen zijn o.i. de vier volgende zaken genoegzaam duidelijk.

1. Het Chiliasme werd in de eerste drie eeuwen door de geleerdste en godzaligste mannen aan alle plaatsen geleerd. Door Papias in Phrygië, Justinus in Palestina, Clemens Romanus in Rome, Irenéus in Galicia, Nepos in Egypte, Cyprianus en Tertullianus in Carthago, Hippolytus en Lactantius in Rome, Victorinus in Petavium, enz., enz. Het was de leer der gansche Kerk.

2. Men leerde het niet op grond van eenig wijsgeerig beginsel, maar op grond der Heilige Schrift zelve, alsmede op grond van de mondelinge overlevering, welke men uit den mond der Apostelen zelve had opgevangen. Barnabas, Clemens Romanus en Hermas waren de leerlingen van Paulus; en Papias en Polycarpus en Ignatius van Johannes. Men kon het dus alleszins weten.

3. Deze waarheid had blijkbaar een voortreffelijken invloed op hun hart en leven. "De Apostolische vaders geven bijna niets anders dan een schier afgebroken reeks van vermaningen voor het leven van den Christen."—(Dr. F. W. Grosheide.) Velen van de hier genoemden zijn getrouw gebleven tot in den dood. Ja, zulk een heiligenden invloed ging er uit van de verwachting des Heeren en van hetgeen met Zijn komst verbonden geacht werd, dat vele ongeloovige geschiedschrijvers alleen uit die verwachting hunne ascese of deugdoefening verklaren. Zie b.v. Hooikaas:

"De Ascese der Eerste Christenen." Volgens den modernen Dr. S. Hoekstra zijn de begrippen *Chiliasme* en *martelaarschap* ten nauwste met elkander verbonden, zoo nauw zelfs, dat toen het martelaarschap verviel er ook geene behoefte meer bestond aan het Chiliasme.

4. Door niet één rechtzinnig kerkvader werd deze leer tegengesproken. *Caius* van Rome is volgens Mosheim de eerste geweest, die den strijd er tegen aanbond. Doch hij erkende, dat deze leer in de Openbaring gevonden wordt en deswege verwierp hij dit boek als eene "samenstelling van monstreuse fabelen." Hij meende, dat het een grof-zinnelijk en vleeschelijk Millennium leerde. De schrijver was volgens hem niet de Apostel Johannes, maar de ketter Cerinthus, die om zijne dwalingen ingang te verschaffen, deze op den achtbaren naam van Johannes gezet heeft.

Dionysius was niet gezond in de leer en kon eveneens niet met goed gevolg den strijd tegen het Chiliasme voeren, dan tot den duren prijs van verwerping van het laatste bijbelboek. *Clemens* van Alexandrië ging bij de verklaring der Schrift van gansch verkeerde beginselen uit en was daarbij zeer wijsgeerig-speculatief. *Eusebius* was een halve Ariaan en heeft om vele redenen als Kerkleeraar volstrekt geen goeden naam. Over *Augustinus* straks nog nader. Behalve Cerinthus, die blijkbaar een Millennium verwachtte, gelijk de Mormonen heden ten dage, waren juist de meest verderfelijke richtingen als de Alogi en de Gnostieken tegenstanders van deze leer.

Meermalen heeft men een argument tegen het Chiliasme willen ontleenen aan het verzwijgen van dit onderwerp in de geschriften van Ignatius, Tatianus, Athenagoras, Theophilus van Antiochië e.a., doch afgedacht van de bizondere zwakheid van zulk een argument, meenen deskundigen als: S. Hoekstra, Semisch, Hagenbach e.a. dat het stilzwijgen over deze leer niet verklaard moet worden uit de ontkenning dezer leer, maar veeleer uit voorzichtigheid, omdat er geene waarheid was, welke het Romeinsch keizerrijk meer onaangenaam moest wezen dan deze.

Het argument, ontleend aan de verzwijging dezer leer in de Apostolische geloofsbelijdenis, zegt al even weinig, want

a) deze artikelen zijn niet, zooals Rome beweert, door de Apostelen geschreven, maar na den bloeitijd van het Chiliasme, wellicht eerst in de vijfde eeuw;

b) dit geschrift is zeer kort en geeft slechts eene beknopte verklaring van de Doopsformule, zoodat vele andere waarheden er in ontbreken, als b.v. heel het hart der Gereformeerde Kerk.

Het Concilie van Nicéa geeft ons eene sterke aanwijzing, dat het Chiliasme de algemeene beschouwing van de geloovigen der eerste drie eeuwen was. In het jaar 325 riep Constantijn de Groote, die toen reeds het zichtbaar hoofd der Kerk was, het eerste rijks-concilie te Nicéa bijeen. Hier waren bisschoppen ten getale van 318 uit alle Christenlanden bijeen. Daarom noemt men deze Kerkvergadering een oecumenisch concilie, d.w.z. eene Kerkvergadering, die de gansche Kerk vertegenwoordigt en ook voor de gansche Kerk toongevend is.

Deze bisschoppen waren samengeroepen met 't doel, om de ketterij te weerleggen en te bestrijden; wel meest het Arianisme, maar toch voorts alle dwaling. Had deze Kerkvergadering het Chiliasme nu als eene ketterij of dwaling beschouwd, dan zou zij hare stem er wel tegen hebben verheven. Wij vinden evenwel niets van dien aard. Eer het tegendeel; de verklaring welke van het laatste artikel gegeven werd, mag Chiliastisch van aard geheeten worden, al is het dan ook, dat het woord duizendjarig rijk niet voorkomt.

Het zal intusschen moeilijk gaan, een sterker bewijs te vinden voor de waarheid van het Chiliasme dan de vijanden zelve in hun bestrijding ons aan de hand doen. Indien toch het troostboek der Gemeente bij uitnemendheid, aan welks lezers de Heere eene opzettelijke zaligspreking doet toekomen, bij de bestrijding van het Chiliasme door de Alogi, Caius, Origenes, Dionysius, het Concilie van Laodicea en een groot deel der Oostersche Kerk verworpen werd, dan teekent dit niet alleen zeer ongunstig voor de bestrijders zelve, maar ook voor de zaak, die zij voorstonden.

De Alexandrijnsche school vormde het geduchtste bolwerk voor de bestrijding van het Chiliasme. Het is van de grootste beteekenis te weten, dat uit dezen hoek de eigenlijke tegenstand los-

brak, en dat voornamelijk aan deze school het verval dezer leer te wijten is. Wat was nu de meest kenmerkende trek dezer school? Wijsgeerige en vaak bandelooze bespiegeling, Schriftverdraaiing en veel philosophische trots. *Origenes* was de geleerdste vertegenwoordiger dezer school en hare voornaamste tolk. Hij was vurig gekant tegen het praktisch-bijbelsch Chiliasme en hij beschouwde de Openbaring als eene verzameling van wilde droomerijen, waaruit niemand iets wijs kan worden. Hij staat daar met al zijne geleerdheid alle eeuwen door als de grootmeester in het vergeestelijken. In de leer was hij radicaal Universalist en koesterde hij zelfs nog alle hoop voor de zaligheid des duivels. Hij loochent als Hymenéus en Philetus de lichamelijke opstanding. Dat deze aartsketter en Schriftverdraaier zich sterk tegen de leer van het duizendjarig rijk verzette, behoeft ons waarlijk niet te verwonderen. De school van Alexandrië deed mede door zijn invloed een grooten roep van geleerdheid van zich uitgaan. Het natuurlijk hart des menschen is altoos zeer licht geneigd geweest, om een knieval te doen voor de godin der rede en der wetenschap. Zoo gaat het nu en zoo ging het ook toen reeds. De kwade beginselen, door Origenes en zijn school voorgestaan, werkten door, zoodat de Kerkvergaderingen van Laodicea in het jaar 360 reeds zoo ver ging, dat ze het laatste bijbelboek, uit weerzin tegen deze leer buiten den canon sloot en er dientengevolge voortaan een algemeen vooroordeel tegen dit boek bestond, dat zelfs in de dagen der kerkhervorming nog niet ganschelijk was verdwenen en zelfs in onze dagen soms nog merkbaar is.

Ds. H. Hoekstra (wiens bestrijding van het Chiliasme onze goedkeuring volstrekt niet kan wegdragen, omdat hij het niet begrijpt en onder vertoon van strenge bewijsvoering er toch niet één enkel bewijs tegen aanvoert) beschuldigt Origenes van de Oostersche kerken mede door zijn Grieksch-wijsgeerige, alles vergeestelijkende richting, verwoest te hebben. Verder vervolgt hij: "De bestrijding van het Chiliasme door die richtingen kan niet onze goedkeuring wegdragen; want zij stelden hunne bespiegelingen boven Gods Woord en verwrongen dit naar hunne hoogdravende denkbeelden, de wederopstanding des vleesches en de toekomstige verheerlijking van de ook door God geschapene stoffelijke

wereld loochenende; want in de stoffelijke wereld, in de materie, zat volgens hen de zonde, waarvan de geest des menschen zich moest vrijmaken. Natuurlijk waren ze dan ook erg tegen het Chiliasme; maar zij wierpen, gelijk het Duitsche spreekwoord zegt, met 't bad 't kind ook weg. Ze waren van 't soort van Hymenéus en Philetus, die van de waarheid waren afgeweken, zeggende dat de opstanding alreede geschied was, II Tim. 2." — Het veldwinnen van de verderfelijke beginselen dezer school was de eerste en de voornaamste oorzaak van het uitslijten van het Chiliasme.

Een tweede oorzaak van zijn verval moet gezocht in de bekeering van Constantijn den Groote en de daarmede in verband staande verheffing der kerk tot staatskerk. Over het karakter van dezen vorst oordeelt men zeer verschillend. Hij schijnt een vreemd mengelmoes van Heiden en Christen te zijn geweest. Velen meenen, dat hij het Christendom diende, opdat dit wederzijds hem rijke diensten mocht bewijzen. Hij was stellig een zeer wreede beul van een mensch. Hij vermoordde zijn eigen zoon Crispus en zijne tweede vrouw Fausta. Eerst een week voor zijnen dood ontving hij het sacrament des doops. In 323 beklom hij den troon der Caesaren. En nu werd hij beschouwd als de Pontifex Maximus, de hoogepriester der Gemeente van Christus. De kerk wenschte zichzelve thans heimelijk geluk, want de druk der vervolging nam nu een einde. Zij begon zich nu rijk en machtig te gevoelen en zij begon beide hare herkomst en hare toekomst te vergeten. Zij liet het hemelsche Hoofd geleidelijk los, om het aardsche aan te hangen. Nu gevoelde zij zich hier beneden thuis; en wie hier eene blijvende stad meent te hebben, zoekt de toekomende niet meer. Waar ze haar burgerschap hier op aarde waande, verwachtte ze den Heere niet meer uit de hemelen. Wel bleef zij steeds de belijdenis van Zijn wederkomst handhaven, doch dit had geen gezegenden invloed meer op het leven. Dit is de tijd waarvan men meermalen hoort zeggen: "toen de kerken van goud waren, toen waren de menschen van hout." Van smadelijk vervolgde werd de kerk de koningin der aarde, en het zijn sterke beenen die de weelde kunnen dragen. Die sterke beenen bleken al ras te ontbreken.

Wij laten hier weder den jongsten bestrijder van het Chiliasme in Nederland, Ds. H. Hoekstra, aan het woord: "Eene hoofdoorzaak echter van 't op den achtergrond raken van het Chiliasme is te zoeken in de omkeering, die er in de zaken van de Chr. kerk plaats had sedert Constantijn den Groote. Van vervolgde werd de kerk nu heerscheres. 't Christendom, de tot nog toe voor de officiëele wereld gehate secte, werd staatsgodsdienst. Dit heeft aan 't geestelijk karakter van de kerk geen goed gedaan. Wat behoefde men nu meer op de toekomst des Heeren te wachten! De prikkel daartoe in de ellende der tijden was weggevallen. De kerk kreeg rust; 't was, of het rijk der heerlijkheid nu al geleidelijk aangebroken was. Men stelde zich voor, dat nu allengskens de kerk van Christus zich over de gansche aarde zegevierend zou uitbreiden. Van dien tijd aan vooral week de vroegere gestalte der kerk, waarin ze als met omgorde lendenen en brandende lampen had staan wachten op de komst des Bruidegoms. En natuurlijk was er nu ook voor de Chiliastische verwachtingen zoo geen bodem meer, waarin ze kon tieren."

Maar voelt men nu niet welk uitnemend compliment hier aan het Chiliasme dier eeuwen gegeven wordt? Toen de Gemeente in hare rechte gestalte met omgorde lenden was werkende voor haren Heer, en met brandende lampen was wachtende op Hem, toen was dit de bodem, waarin het Chiliasme kon tieren. Maar toen de kerk verwereldlijkte, toen kon het Chiliasme niet meer bloeien. Hemelsche plantinge, die alleen in zulk een bodem kan tieren! Het moet wel een hemelsch stekje zijn, dat "zoo geen bodem" heeft, om in de duisternis te tieren.

Eene derde oorzaak, waardoor het Chiliasme allengskens begon uit te slijten, moet gezocht worden in sommige aanhangers dezer leer zelve. Voornamelijk de ketters brachten het Chiliasme in verdenking. Niet alleen de Joden, maar ook de Joodschgezinde secten als de *Ebionieten* en de *Nazareërs* waren voorstanders van een grof-zinnelijk Chiliasme. De zeer gevaarlijke ketter *Cerinthus,* die door menigeen als de vader van het gnosticisme beschouwd wordt, maakte van het Millennium ook een luilekkerland. De Montanisten dweepten er zeer eenzijdig mede en de Donatisten, die men de Anabaptisten dier dagen zou kunnen noemen, waren

gewoonlijk ook aanhangers van een grof-zinnelijk Millennium.

En niet alleen de secten, maar ook uitnemende mannen als Papias, Irenéus, Nepos, Commodianus en Lactantius, hebben zich soms te onbezonnen uitgelaten, zoodat dit tot tegenspraak uitlokte en aan de spotters een stok in de hand gaf, om deze waarheid zelve er mede te slaan. Dit alles is nochtans volstrekt geen pleit tegen het Chiliasme alszoodanig, want van geheel het Christendom kan in zekeren zin gezegd worden, dat er geene grootere vijanden van bestaan dan de slordige Christenen zelve. Dit is steeds de listige methode des duivels geweest. Kan hij de gezonde leer niet wegredeneeren, dan gaat hij aan het vervalschen. Als hij het goede zaad in zijn groei niet belemmeren kan, dan zaait hij er valsch zaad, dat veel op het goede zaad gelijkt, tusschen.

Eindelijk moet als eene laatste oorzaak van het op den achtergrond treden dezer leer worden gedacht aan den arbeid van de twee groote kerkvaders, Hieronymus en Augustinus, voornamelijk de laatste. Hieronymus leefde tot aan het jaar 420. Hij wordt beschouwd als de Roomsche Kerkvader bij uitnemendheid. Hij had meer wetenschap dan karakteradel. Voor een tijd lang was hij de secretaris van Paus Damasus. Deze Damasus vaardigde een verbod uit tegen de werken van Papias, Nepos, Victorimus en Sulpicius Severus, welke allen over het Vrederijk geschreven hadden. Dit had mede tengevolge, dat het Concilie van Rome ten jare 373 het Chiliasme als kettersch veroordeelde en formeel en officiëel verwierp. Rome heeft altoos het Chiliasme gehaat en dit behoeft ons geenszins te verwonderen. Zij wil zelve het Koninkrijk van Christus zijn.

Hieronymus schreef een beroemd en degelijk werk over Daniëls profetie. Dat hij geene verklaring van de Openbaring uitgaf, lag aan zijn weerzin tegen de leer van het duizendjarig rijk. In de werken van Hieronymus zijn de meeste dwalingen van Rome reeds te vinden. Daarom mag het zeker een verrassend getuigenis heeten, dat zelfs deze kerkvader van meening was, dat er voor de wereld eene sabbatsrust zal aanbreken na 6000 jaren. En alhoewel hij met weerzin tegen deze leer vervuld was, waagde hij, volgens Semisch, het niet eene openlijke veroordeeling van dezelve uit te spreken "tegenover de wolk van oud-

orthodoxe verdedigers en tegenover de besliste gunst der openbare meening." Hij schreef: "Er bestaat verschil over de toekomende dingen, hoe ze moeten opgevat worden en hoe de Openbaring van Johannes te verstaan zij. Vatten we haar naar de letter op, dan komen we in 't Joodsche spoor. Verstaan we haar geestelijk, zooals ze bedoeld is, dan schijnen we in conflict te komen met de opvatting van vele ouden. 't Meerendeel van onze menschen in deze streken (n.l. in Palestina) volgt die meening van het duizendjarig rijk, zoodat ik al vooruit gevoel, dat ik mij den toorn van velen op den hals zal halen. — Wij zijn 't er niet mede eens, maar we kunnen ze niet veroordeelen, want vele kerkelijke mannen en martelaren hebben zulke dingen gezegd." — Zoo getuigt ook Hieronymus zijdelings en zijns ondanks sterk voor het toenmalig Chiliasme.

Augustinus heeft meer dan éen ander het kerkelijk lot dezer leer beslist. "Hij sloeg tegen 't Chiliasme spijkers met koppen" (Ds. H. Hoekstra). Hij leefde in een veelbewogen tijd. De jammerlijke gevolgen van de Staatskerk begonnen reeds van alle zijden merkbaar te worden. De leeraars werden wereldgrooten, en een schriftmatig leven begon al meer tot de zeldzaamheden te behooren. In deze benarde tijden had Augustinus zelf eerst de verwachting van een duizendjarig vrederijk. Maar toen hij het Romeinsche Keizerrijk, dat eeuwig was genoemd, zag vallen onder de forsche slagen der Noorsche barbaren, terwijl daarentegen de kerk niet alleen staande bleef, maar bij den dag meer invloed verkreeg op de volken der aarde, toen werd de hoogkerkelijke idee in hem geboren. Nu liet hij de verwachting van het toekomstig koninkrijk varen, terwijl hij in den waan bevangen werd, dat het Millennium met Christus' eerste komst reeds gekomen was en thans in de kerk tot openbaring kwam.

Zijn hoofdwerk: *De Stad Gods,* is feitelijk niets anders dan eene uitwerking en verheerlijking van de hoogkerkelijke gedachte, dat de kerk het een en het al is. Naar deze gedachte wordt de kerk overal in de Schrift gevonden. Ze is naar deze idee terzelfder tijd Zion, Juda, Israël, Efraïm, Jeruzalem, Jakob, de bruid van Christus en het Koninkrijk van Christus, en wat niet al meer. De duivel is volgens de *Stad Gods* gebonden en verjaagd uit de

harten der geloovigen; de heiligen regeeren en overwinnen reeds met Christus over de zonde en den duivel; de Anti-christ, het beest, is niets anders dan de booze wereld, en zijn beeld is de huichelarij. Ja, zelfs liet hij zich uit reactie tegen het zinnelijk drijven van sommige Chiliasten en de Donatisten in beginsel vervoeren tot het standpunt van Hymenéus en Philetus, die zeiden, dat de opstanding alreede geschied was.

Wij kunnen de vereenzelviging van Kerk en Koninkrijk niet anders dan eene noodlottige dwaling noemen, die eene zee van jammeren in de wereld gestort heeft en waarvan wij de heillooze gevolgen nog dagelijks voor oogen hebben. De ervaring heeft altoos geleerd, en leert ons nog dagelijks, dat zoo men eenmaal dit kerkbegrip is toegedaan, men wel snakt naar aardsche grootheid en glorie, maar niet dorst naar den levenden God. Dit kerkbegrip (men zie het toch aan de Mormonen, de z.g. Christen Socialisten en de Federatie en Reform bewegingen, en aan heel ons *diesseitig* Christendom!) is de dood voor de levende hope, het ware verlangen, het echte heimwee. Zoodra men deze beschouwing is toegedaan, legt men den pelgrimsmantel af en den pelgrimsstaf terzijde, want dan is men reeds thuis. Hier verliest men het doel der kerk uit het oog en meent men, dat het de roeping der kerk is, om de maatschappij, zoo niet de gansche wereld, te bekeeren, reformeeren of regeeren. Bij deze beschouwing beperkt men zijn blik tot het verleden en het heden, en verliest men het toekomstig werk van Christus uit het oog. De Satan moet bizonder veel met dit stelsel zijn ingenomen, want het rekent nauwelijks met hem, en wat kan hem meer welkom zijn.

Dit zijn nu dan de spijkers met koppen door Augustinus tegen het Chiliasme geslagen. Wij kunnen niet nalaten hier op te merken, dat dit al zeer weinig steekhoudende spijkers en dunne koppen zijn. Eenerzijds, ja dan zijn ze raak, omdat ze het vleesch des zondaars streelen. Rome beriep zich immer gaarne of Augustinus. Elk Roomsch pastoor praat Augustinus nog na. Maar anderzijds dan is het wel diep beschamend voor de tegenstanders van het Chiliasme, dat men geen deugdelijker en schriftuurlijker bewijzen weet aan te voeren. Wij aarzelen geen oogenblik, Augustinus en allen, die met hem op deze punten gelijk denken, op grond van Gods heilig Woord, te brandmerken als *valsche* Chiliasten.

De Middeleeuwen.

Men heeft in den jongsten tijd beweerd, dat de Middeleeuwen niet donker zijn te noemen, doch ten aanzien van de verwachting van 's Heeren toekomst waren ze stellig zeer donker. En hoe kon het anders. De heerschende kerk was eene gezworene vijandin van eene toekomstige Christus-regeering. Hieronymus en, meer nog Augustinus, hebben de Eschatologie der Middeleeuwen beheerscht, en meer dan men veelal vermoedt, heeft laatstgenoemde de kerk in deze dingen schadelijke wegen aangewezen. Daarbij kon slechts één uit de duizend lezen, zoodat het volk de profetie niet kon onderzoeken. En de geestelijke leidslieden des volks predikten er nooit over, dan om er bij gelegenheid vrees mede aan te jagen. In het algemeen werd er zeer weinig aan Schrift onderzoek gedaan, dewijl de geleerden geen Hebreeuwsch en weinig Grieksch kenden, èn dewijl Rome natuurlijkerwijs meer waarde hechtte aan de heidensche wijsgeeren en de overlevering dan aan de Heilige Schrift. Angstvallig onthield ze het Woord aan het volk, zoodat er in Europa kort vóór de Reformatie voor bijna geen prijs een Nieuw Testament te verkrijgen was.

Omstreeks het jaar duizend ontstond er alom in de Christenheid bange vrees en verschrikking, daar men algemeen van gedachte was, dat de oordeelsdag met het einde van het jaar 1000 zou intreden. Augustinus had namelijk geleerd, dat het duizendjarig rijk met Christus' eerste komst was aangevangen; dus oordeelde men, dat het na duizend jaren zou eindigen en gevolgd worden door het jongste gericht. Rome speculeerde ook hier weer op het bijgeloof der menschen en wist uit de algemeene gelegenheid en verwarring munt te slaan voor hare schatkist. Ze wist te bewerken, dat velen tot rust hunner consciëntie al hun have en goed verkochten en aan de kerk vermaakten. Deze opschudding had tot uitkomst dat de kerk rijker werd dan ooit te voren en schier half Europa in eigendom bezat.—In sommige oude kerkliederen vindt men nog wel de verwachting van 's Heeren toe-

komst, maar meestal van uit het oogpunt van het oordeel en gericht. Over het algemeen schuwde men het licht der profetie en het licht van de blinkende Morgenster, en vreesde men de macht van Rome. De Staatskerk op zichzelve is een zedelijk wangedrocht, 't zij dan bij Rome of bij het Protestantisme. Noodwendig moet zulk eene kerk vroeger of later de zielen meer verderven dan redden.

Zeer opmerkelijk is het voorzeker, dat schier alles wat in de middeleeuwen tegen Rome in verzet kwam, een Chiliastisch karakter droeg. Telkens wanneer het geloof hope werd en zich naar de toekomst richtte, botste men met Rome, die zich uit dorst te geven voor het Koninkrijk Gods op aarde. Ontevredenheid, hope en mystiek waren gewoonlijk de verborgen springveeren, die de secten voortbewogen in eene richting geheel tegen Rome in, en de hope schijnt hiervan de voornaamste geweest te zijn. Het lijdt daarbij geen twijfel of het Chiliasme van de Montanisten, Novatianen en Donatisten der eerste eeuwen, alsmede dat van Nepos en andere strenge Chiliasten, heeft zijnen invloed tot diep in de middeleeuwen doen gevoelen. Algemeen wordt dan ook toegestemd, dat het Chiliasme wel officiëel door de kerk werd verworpen, maar dat het Rome ten spijt toch niet ganschelijk verdween.

Wij stippen thans enkele personen en secten aan, teneinde daarna hieruit enkele gevolgtrekkingen af te leiden.

Bernard van Clairveaux, † 1153, was de liefelijkste verschijning der middeleeuwen. Hoewel hij behept was met schier al de dwalingen van zijn tijd, was er bij hem toch zoowel eene levende hope op als een oprecht geloof in en vurige liefde tot Christus. In zijne liederen zingt hij van de nabijzijnde komst des Heeren. Hij verwachtte blijkbaar voor Diens komst geen heilstaat der kerk op aarde. Zijne booze tijden waren voor hem het teeken van de naderende komst des Heeren. Sommigen noemen hem Chiliast, doch o.i. kan hij dien naam in eigenlijken zin niet dragen.

Arnold van Brescia werd in het begin der twaalfde eeuw geboren. Onderzoek der Schrift deed hem niet alleen de gebreken der kerk zien, maar ook tevens hoe ze wezen moest en eens worden zou. Hij kon in die trotsche kerkvorsten, die in schitterend

gewaad te paard reden, met het zwaard rinkelend aan de zijde, de Apostelen van Christus niet terug vinden. Zoo rijpte het besluit bij hem om deze ontaarding te keer te gaan. Hij was een man van het woord en van de daad beide, en daarbij van een aangrijpenden ernst. Als boetprofeet trok hij het land door en schilderde in helle kleuren de oordeelen Gods over eene afvallige kerk. De Paus liet hem ophangen en deed zijn lijk verbranden en de asch in den Tiber strooien. Het is niet met zekerheid te zeggen of hij aanhanger was van het Chiliasme, doch gewoonlijk wordt hij alzoo beschouwd.

Joachim van Flore was er omstreeks 1200 van overtuigd, dat de oordeelen Gods niet konden uitblijven over eene afvallige kerk, die voor hem reeds de hoer was van Openb. 17. Hij was alweder een man, die zijn Bijbel gelezen had. Hij wordt geroemd als een van de grootste verklaarders der middeneeuwen. Met name de profetische schriften onderzocht hij veel. Hij was Chiliast en verwachtte dat het Millennium van Openb. 20 dra zou aanbreken. De Fratricelli, een deel der Fransiscaner orde, namen zijne beschouwingen over en plantten ze voort. Volgens Luther heeft Munzer "zijne hoogmoedige denkbeelden" geput uit de uitlegging van Jeremia door dezen abt.

Peter van Bruys ijverde tegen de veruitwendiging der kerken. Hij had ook al weder de Schrift bestudeerd, en er zijn vóór de Hervorming nooit geduchter vijanden opgetreden dan zij, die zich lieten voorlichten door de Schriften. Hij was niet in elk opzicht gezond in de leer, maar wilde toch het Woord des Heeren als de alleen-geldende maatstaf hebben hooggehouden. Hij verkondigde als rondreizend prediker het nabijzijnd koninkrijk Gods op aarde. Rome leidde hem in 1224 op den brandstapel.

Hendrik van Lausanne werd zijne opvolger. Het Woord schonk ook hem licht in de duisternis. Hij werd zelfs door zijne vijanden geroemd als machtig in de schriften. Zich den Dooper tot voorbeeld stellend trok hij als boetprofeet van stad tot stad. Ook bij hem was de Chiliastische ader.

De Albigenzen. Onder dezen naam worden gewoonlijk onderscheidene secten bedoeld uit het Zuiden van Frankrijk, de

plaats die Rome destijds de meeste moeite gaf, ophielden. Zij noemden zichzelf Katharen (reinen). Zij waren niet zuiver in de leer, hoewel tevens de herinnering van sommige geschiedschrijvers niet uit het oog mag verloren, dat de berichten aangaande hen van hunne bittere vijanden afkomstig zijn. Innocentius III predikte een kruistocht tegen hen, tengevolge waarvan ze gedurende een moorddadigen oorlog van twintig jaren nagenoeg geheel uitgeroeid werden. Zij werden door Rome beschouwd als Chiliasten. Zij dorsten in elk geval Rome te trotseeren en om Christus' wil den dood in te gaan.

De *Waldenzen* stonden dichter bij de Evangelische waarheid dan de pasgenoemde secte. Dat ze hun naam ontleenden aan Petrus Waldus wordt thans door velen betwist, die meenen, dat hun oorsprong vele eeuwen eerder gezocht moet worden, ja zelfs opklimt tot de Apostolische tijden. Hun kennis was buitengewoon. Zij konden allen lezen en schrijven. In schriftkennis zijn ze later nooit weder overtroffen. Aangaande hun levenswandel werd het loffelijkst getuigenis door hunne vijanden afgelegd. Toch heeft Rome op eene helsche wijze tegen deze eeuvoudige en godvruchtige lieden gewoed.

Thans zijn er nog vele Waldenzen in Italië. Hun ijver voor het Koninkrijk Gods wordt ten zeerste geroemd. Zoowel de oude als deze hedendaagsche Waldenzen zijn Chiliastisch.

Dit ruwe overzicht is genoeg om het volgende er over op te merken:

1. Het Chiliasme was in den regel het gevolg van het onbevangen onderzoek van de Heilige Schrift, met name der profetie. Dit is van beteekenis tegenover het smadelijk zeggen, dat het Chiliasme Joodsch is en terugvoert tot het Jodendom. Men kwam niet door den Talmud of de Apocriefe boeken tot deze leer, maar enkel en alleen door het lezen der Schrift. En men is wel anti-Roomsch, maar niet Joodsch geworden.

2. Hunne vijanden leggen meermalen getuigenis af aangaande hun voorbeeldigen levenswandel. Dit te weten is van groot belang.

3. Zij waren bijna de eenigsten, die zich dorsten te kanten tegen Rome's gruwelen. Veelal noemden ze den Paus reeds den Antichrist.

4. In vele gevallen hebben ze zich laten folteren om Christus' wil en zijn ze getrouw geweest tot in den dood.

Overigens moet van deze en andere Chiliastische secten gezegd worden, dat zij soms de zonde van anticipatie begingen en vooruitgrepen op de dingen, die God te Zijner tijd wil brengen. Van menigeen gold het woord der Schrift: *Gij hebt lijdzaamheid van noode.* En enkelen, als b.v. Savonorola, lieten zich verleiden om zelf te profeteeren inplaats van de profetie uit te leggen. De secten moesten echter al zeer slecht zijn, indien ze nog geen 80 procent beter waren dan Rome. In het algemeen mag zeker wel getuigd worden, dat het Chiliasme één der meest verkwikkelijke verschijnselen was in de donkere middeleeuwen.

VAN DE HERVORMING TOT HEDEN.

A. De Hervormers.

De gezegende Kerkhervorming der 16de eeuw was eene beslissende zege, behaald op Rome's dwalingen. Het helder licht des Woords werd van onder de korenmaat genomen en op den kandelaar geplaatst. Ook ten aanzien van de verwachting van de toekomst des Heeren, kwam er herleving.

Luther zelf leefde veel bij de toekomst des Heeren. Hij meende in zijn belangrijke dagen de teekenen te zien van het onmiddellijk einde aller dingen. Hij hoopte, dat Christus den dag Zijner komst verhaasten zou om aan de oneenigheden op aarde een einde te maken, en om de "aarde geheel tot stof te vermorzelen." Hij verwachtte, dat de goddeloosheid hand over hand zou toenemen, totdat het leven voor de geloovigen ondragelijk zou worden en uit alle plaatsen de roepstem der geloovigen zou opstijgen, om de komst des Heeren ten gerichte.

Hij bestreed meermalen het valsch Chiliasme, dat steeds een heilstaat der kerk op aarde verwacht in vleeschelijken zin en los van de wederkomst van Christus. Dat hij van de wereld buiten Christus niets geen goeds verwachtte, blijkt wel uit de volgende aanhalingen: "De menschen gaan voort te razen en worden boozer van dag tot dag, hetgeen waarlijk eene vertroosting voor de vermoeide ziel is, want dit toont, dat de heerlijke dag des Heeren nabij is. De wereld is overgegeven in hare eigen wegen, opdat de dag harer verwoesting en onzer verlossing verhaast zou worden." — "Sommigen zeggen, dat vóór de laatste dagen de heele wereld Christen zal worden. Dit is een leugen, gesmeed door den Satan, opdat hij de gezonde leer zou verdonkeren. Wacht u derhalve voor deze misleiding, want het kruis moet altijd door ons gedragen worden, terwijl de meerderheid altoos is aan de zijde van hen, die de heiligen vervolgen." — "De wereld is sedert de openbaring van het Evangelie zeer hardnekkig en koppig geworden en begint

erg te kraken. Ik hoop, dat zij weldra zal barsten en ineenstorten door het komen van den dag des oordeels, waarnaar wij uitzien met verlangen en verzuchtingen des harten."

Hij sloeg bestendig acht op de teekenen der tijden als blijkt uit de volgende aanhalingen: "Hoe raast Satan overal tegen het Woord! Ik reken dat in geenen deele het minste merkteeken van het naderend einde, namelijk dat de dag des Heeren nabij is, de Satan werkt en zijne eindelijke woede uitbraakt." — "Ik houd dien dag bestendig voor mij, want ik ben er van verzekerd, dat die dag voor de deur moet staan, want alle teekenen, door Christus en de Apostelen voorzegd, zijn vervuld." — "Niets is zekerder dan dit, dat slechts verreweg het kleinste deel der menschen iets om zulke teekenen geeft, men stoort er zich geen ziertje aan! Daarom is het te vreezen, dat die laatste vreeselijke dag naderbij is dan wij zelf gelooven. De teekenen worden meerder." — Hoewel hij zich onthield van alle berekeningen, en soms zelfs hoopte op nieuwe tijden, stond de dag des Heeren hem toch steeds voor den geest. Hij verwachtte zelfs, dat hij zijn bijbelvertaling niet klaar zou krijgen vóór de Heere kwam op de wolken des hemels.

Volgens Seiss, die ook een werk over Luther schreef, leerde hij ook dat Christus persoonlijk als Koning over Zion op de verheerlijkte aarde zal regeeren, alsook dat na 6000 jaren van strijd de duizendjarige rustdag voor de wereld zal aanbreken. Hij koesterde in de eerste jaren der hervorming groote verwachting van de Joden, doch later voer hij op zijne hartstochtelijke wijze aldus tegen hen uit: "Een Joodsch hart is zoo stok-steen-ijzerduivelsch hard, dat het niet kan bewogen worden. Zij zijn duivelsch gebroed, ter helle gedoemd. Deze kinderen des duivels te bekeeren, gelijk sommigen droomen, volgens den brief aan de Romeinen, is onmogelijk." Zulk een oordeel zou men niet verwacht hebben van den man, die zelf uit Rome's boeien verlost was en die steeds zoo sterken nadruk legde op de vrijmacht Gods. Zielkundig is dit echter zeer verklaarbaar. De Joden stelden hem bitter teleur in zijne verwachtingen aangaande hen. Hij had eerst verwacht dat het door Rome steeds benauwde Israël als een eenig man de hervorming zou begroeten en toevloeien. En hier kwam niets van. Integendeel gingen sommigen van Rome over

naar de Synagoge. Daarom schreef hij in 1543 een heftig werkje over *De Joden en hunne Leugens.* Voeg daar nog bij dat Prof. Carlstadt, de Zwickauer Profeten, en Munzer en de Wederdoopers een valsch Chiliasme dreven, hem zeer tegenstonden en zelfs heel het werk der hervorming in gevaar brachten, en men zal begrijpen hoe hij zeer afkeerig werd van zulk Chiliasme en in zijn ijver het kind met het badwater wegwierp. Daarbij kan het helaas! niet ontkend worden, dat hij op zijn standpnut niet wel tot een bijbelsch Chiliasme kon komen, daar hij de wederkomst des Heeren steeds met het einde der wereld en het algemeene oordeel verbond. Zijn gebrek aan onderscheiding tusschen het ware en het valsche Chiliasme en zijn diepen weerzin tegen het valsche zijner dagen, leidde hem mede tot de verwerping van het laatste bijbelboek. Hij was de letterlijke verklaring toegedaan en daarom zag hij wel, dat hij het met dit boek niet zou kunnen klaar spelen om 't Millennium te loochenen. Hij verklaarde in de Openbaring veel te vinden dat niet Profetisch of Apostolisch was, en evenmin vond hij eenig bewijs voor de inspiratie van dit boek. Alles tezamen genomen kunnen wij van Luther zeggen, dat hij onbewust vele ware Chiliastische denkbeelden was toegedaan; dat hij een uitnemend bestrijder van het valsch Chiliasme geweest is; doch dat hij niet genoegzaam licht had over het Chiliasme zooals het in de eerste drie eeuwen bestond en heden ten dage bestaat.

Melanchton leerde ten opzichte van de laatste dingen ongeveer hetzelfde als Luther. Hij verwachtte evenals Luther, dat deze wereld slechts 6,000 jaren bestaan zou en hij schreef dit als memorandum op het eerste blad van Luther's bijbel. Evenals Luther verwachtte hij geen heilstaat der Kerk in deze bedeeling en meende hij dat het einde aller dingen zeer nabij was. Hij was evenals Luther een fel bestrijder van het valsche Chiliasme. Hij is de opsteller van de Augustana, 't voornaamste belijdenisschrift der Luthersche Kerk. In Artikel 17 laat hij zich hierover aldus uit: "Wij veroordeelen degenen, die tegenwoordig de Joodsche opiniën verbreiden, dat vóór de opstanding der dooden de vromen het bewind der wereld zullen voeren, de goddeloozen overal ten onder gebracht zijnde."—Het is duidelijk, dat deze uitdrukking gericht is aan het adres der toenmalige dwepers en Anabaptisten.

Dit wordt thans algemeen toegestemd. De even geestige als geleerde Frans Delitzsch zegt: "Ik ben Chiliast, maar het *damnamus* van de Augustana raakt mij niet." Lange, Richter, Steffann, Rinck, Ebrard, Seiss, Brookes, e.a. zijn van hetzelfde oordeel.

Hetzelfde mag ook gezegd van de tweede Gereformeerde Confessie van Zwitserland, opgesteld door Bullinger, den opvolger van Zwingli, en goedgekeurd door Beza, den opvolger van Calvijn. In Artikel 11 van deze Confessie wordt gezegd: "Wij verwerpen de Joodsche droomerijen, dat er vóór den dag des gerichts een gouden eeuw op aarde zal zijn en de geloovigen het bewind der wereld zullen aanvaarden, na de tenonderbrenging der goddeloozen, hunne vijanden." Menigmaal heeft deze uitdrukking dienst moeten doen tegen de verwachting van een Millennium als zoodanig, doch hiervoor is ze niet geldig. Wij en alle hedendaagsche Pre-Millennialisten kunnen van harte dit artikel beamen, want het is niets anders dan een veroordeelen van die valsche verwachting, die heden ten dage bekend staat onder den naam van Post-Millennialisme. In zijn overigens uitnemende lezing over *Het Millennium* geeft Dr. R. L. Haan den indruk alsof 't Pre-Millennialisme het duizendjarig rijk nog vóór de wederkomst van Christus verwacht. Indien dit zoo ware, dan zou dit artikel tegen het hedendaagsch Chiliasme gericht zijn. Feit is echter dat het Pre-Millennialisme onzer dagen niets meer haat dan de verfoeilijke dwaling, dat vóór de wederkomst van Christus nog een Millennium van eenigen aard te verwachten zou zijn. Om den wille van de achting, welke we voor Dr. Haan hebben, hopen we dat hij zich vergist heeft in de termen, want anders zouden we genoodzaakt zijn de gevolgtrekking te maken, dat hij er niets van afweet, en dit doen we zeer ongaarne.

Calvijn heeft den komenden Christus van verre gezien, geloofd, omhelsd. De bewijzen zijn in zijne werken voor het grijpen, dat hij evenals Luther veel bij de toekomst des Heeren geleefd heeft. In zijne Institutie laat hij zich aldus uit: "Laat ons evenwel niet vergeten de toekomst des Heeren als eene zaak van alle zaken, de allergelukkigste door zuchten en stenen te begeeren." Elders heet het: "De Heere vermaant ons, om steeds uit te zien naar de toekomst des Heeren."—Toch is het bij hem evenmin

als bij eenig ander Hervormer tot de ontwikkeling van de leer der laatste dingen gekomen. Calvijn vecht evenals Luther gedurig tegen het valsche, maar het ware kent hij niet. Vandaar dat ook hij meermalen het kind met het badwater wegwerpt. In zijne Institutie zegt hij: "De Chiliasten beperken het rijk van Christus binnen 1,000 jaren, doch het verzinsel van dezen is te kinderachtig, dan dat het eene wederlegging zou behoeven of verdienen." Dit raakt al weder niet het hedendaagsch Chiliasme, want dit leert op grond van Dan. 2:44 wel ter dege, dat Christus een eeuwig Koninkrijk zal hebben. Hij zal over het huis Jakobs Koning zijn in der eeuwigheid en Zijns Koninkrijks zal geen einde zijn. Lukas 1:33. Van harte noemen we met den grooten Hervormer het Chiliasme kinderachtig, wanneer dit het Rijk van Christus tegen de Schrift in zou willen beperken binnen de duizend jaren. Elke tijd brengt zijne eigen roeping mede en het is kennelijk niet de roeping geweest van Calvijn, om de profetie te beoefenen. In het algemeen valt dit van Calvijn op te merken:

1. De toekomst des Heeren was voor hem "eene zaak van alle zaken en niet als voor vele van zijn volgelingen, een bijzaakje.

2. Hij heeft het valsche Chiliasme bestreden, terwijl vele van zijne volgelingen dit zijn, doordien ze een heilstaat der Kerk op aarde verwachten in deze bedeeling.

3. Hoewel hij de vergeestelijkende verklaring der profetie te zeer was toegedaan, zoodat de Kerk veelal Israël's beloften worden toegezegd en de Joden de vloeken, zoo betoonde hij zich blijkens Rom. 11 toch niet afkeerig van eene bekeering der Joden.

4. Zijn felle weerzin tegen Rome en de ketters hebben hem mede belemmerd tot eene vrije ontwikkeling der laatste dingen te komen.

B. Het Chiliasme der 17de Eeuw in Engeland.

Hetzelfde, dat we bij Luther, Melanchton en Calvijn ontmoet hebben, geldt in het algemeen ook van Zwingli, Bullinger, Beza, Knox, Latimer en andere Hervormers. Vooral in Engeland, waar men in de studie der profetie gewoonlijk niet ten achteren was,

waren in de 17de eeuw reeds vele beroemde theologen, beslist Chiliast, waarvan we hier een drietal noemen.

Joseph Mede, B. D. wordt door velen beschouwd als de vader van het profetisch onderzoek. In 1677 gaf hij een drietal werken over de Openbaring in het licht; Eene Verklaring van 2 Petr. 3; een werk over Daniël met nog eene Verhandeling over den afval der laatste tijden. Het was zijn eenigst doel om den rechten zin der profetische schriften te leeren kennen. Daartoe wendde hij al zijn veelomvattende geleerdheid aan. Hij was Professor aan de Universiteit van Cambridge en onderwees in de geschiedenis, Joodsche oudheden en de tijdrekenkunde. Hij was zoo beroemd, dat vele vreemdelingen de Universiteit bezochten, om hem te zien.

Dr. William Twisse was de President van de Westminster kerkvergadering, gehouden in 1643, en de man, die de Presbyteriaansche Geloofsbelijdenis mede opstelde. Hij was ook een zeer geleerd en godzalig theoloog. Zijne uitgegevene werken bestaan uit drie folio boekdeelen. Hij was eerst vurig tegenstander van de leer van het duizendjarig rijk. Nadat hij eens gehoord had, dat Mede gepredikt had, dat het zevende duizendtal jaren moest gerekend worden als de dag van Christus, de dag des oordeels, gedurende hetwelk de Messias op aarde zal regeeren, werd hij, naar zijn eigen zeggen, zoo ontstoken, dat hij zich voornam alle andere studiën ter zijde te leggen, ten einde zich geheel te wijden aan de wederlegging van deze dwaling. Diensvolgens wendde hij zich tot Mede, doch dit had ten gevolge, dat Mede hem overtuigde van het schriftuurlijke dezer leer. Evenals later het ongeloof van Lord Littleton en Gilbert West, zoo verdwenen zijn haat en tegenstand tegen het bijbelsch Chiliasme. Later schreef hij voorredenen voor verschillende werken, waarin Mede de leer van het duizendjarig rijk betoogde. Hij schreef van Mede: "Vele uitleggers hebben zich uitmuntend gekweten, maar Mr. Mede overtreft hen allen."

James Ussher, de beroemde tijdrekenkundige, was ten nauwste bevriend met Mede. Door zijn werk over de tijdrekenkunde des Ouden en Nieuwen Testaments, heeft hij aan de studie der profetie onwaardeerbare diensten bewezen. Hij was even nederig

als geleerd. Na zijn overlijden in 1650 ontving zijn stoffelijk overschot een eereplaats in Westminster Abbey. In een naamloos geschrift werd hij zelfs beschouwd als een profeet. Hij staat algemeen bekend als bijbelsch Chiliast.

De Baptist Confession daar te lande opgesteld in het jaar 1660, helt klaarblijkelijk over naar het Chiliasme, want in Artikel 22 wordt de verwachting uitgesproken, dat Christus na Zijn komst als Koning op aarde zal regeeren en Zijn volk met Hem. Dit symbool werd geteekend door al de doopsgezinde leeraars en werd geloofd en beleden door 20,000 leden.

Andere beroemde Chiliasten in Engeland waren in die eeuw John Milton, Jeremiah Taylor, Samuel Rutherford, J. Bunyan, Burnet J. Leade e.a. In de 18de eeuw bloeiden daar Isaac Newton, Thomas Newton, Doddridge, Watts, Robert Hall, Fletcher, Toplady, Cowper, Coke, de beide Wesleys, en tal van uitnemende mannen, die het Chiliasme waren toegedaan.

C. Het Chiliasme der Gereformeerde Kerken in Nederland gedurende de 17de en 18de Eeuw.

Dat de Geref. Kerken in Nederland vroeger veel meer bij de toekomst des Heeren leefden dan dit thans bij deze kerken het geval is, blijkt genoegzaam uit de Belijdenisschriften en de Formulier-gebeden. De theologen Coccejus, Witsius, Brakel, à Marck, Moor, Alting, Groenewegen, d'Outrein, Vitringa e.a. worden gewoonlijk gezegd eene *mildere* opvatting van het Chiliasme voorgestaan te hebben. Zoo Bavinck, H. Hoekstra en Haan. Doch feit is, dat deze theologen niets anders waren dan hetgeen onze hedendaagsche Post-Millennialisten zijn. Zij verwachten wel een duizendjarig rijk, maar vóór en los van Christus. Uit volle overtuiging moeten wij dit een onbijbelsche, ja hoogst verderfelijke dwaling noemen.

Pierre Jurieu verdient hier vermelding, omdat hij wegens zijn Chiliasme voor de kerkelijke rechtbank is geweest. In 1886 schreef hij als hoogleeraar aan de hoogeschool te Rotterdam een Fransch werk in twee deelen over de *Vervulling der Profetie.*

Het pauselijk Rome was volgens hem het antichristelijk rijk. Hij achtte den val van dit rijk aanstaande. En terstond na dezen val zou volgens hem de gezegende Christus-regeering op aarde een aanvang nemen. Dit werk bracht hem in moeilijkheden. De Synode van Noord Holland wilde kerkelijk onderzocht hebben, of hij zich ten aanzien van het duizendjarig rijk ook aan de leer der Kerk had vergrepen. Zij vestigde de aandacht der Waalsche Synode in datzelfde jaar te Balk gehouden hierop, maar gevolg van het onderzoek was, dat Jurieu van alle verdenking van onrechtzinnigheid werd vrijgesproken.

Pierre Poiret was een ander steil Chiliast, die als Franschman zijn leven hoofdzakelijk in Nederland heeft gesleten. Hij was een zeldzaam man: wijsgeer, godgeleerde, mysticus en daarbij een man van reusachtige werkkracht en koortsachtigen ijver. In zijn werk van zes deelen over *De Goddelijke Huishouding,* doet hij zich kennen als aanhanger van de leer van de Christus-regeering op aarde. Poiret zag reeds klaarlijk in, dat niet alleen Openb. 20, maar geheel de Schrift, vol was van deze waarheid. Ook aan dezen boom groeiden niet zulke slechte vruchten, want in Rijnsburg, waar hij meer dan dertig jaren woonde, genoot hij wegens zijn eerlijk hart en oprechte vroomheid aller achting. Overigens kan hij niet in elk opzicht rechtzinnig geheeten worden.

Jean de Labadie is een zonderlinge en naar het ons voorkomt nog niet ten volle verklaarde persoonlijkheid in de kerkelijke geschiedenis van Nederland. Door vriend en vijand, tijdgenoot en nakomelingschap, is hij op de meest uiteenloopende wijze beoordeeld geworden. De zwaarste beschuldiging, die van Gereformeerde zijde gewoonlijk tegen hem wordt ingebracht,is niet zijn kras Chiliasme, dat reeds door den bekenden Koelman in diens werk over de Openbaring werd bestreden, maar dit, dat hij eene reine Kerk wilde stichten. En dit is in elk geval beter dan eene onreine, waarop sommigen het thans schijnen toe te leggen. Trots al zijne zonderlingheden, zijne mystiek en zijn gemis aan wijs beleid, erkennen vriend en vijand toch als om strijd, dat hij zeer bekwaam was en zijn Heiland hartelijk lief had. Hij was een man, die in elk opzicht naar de Schrift wilde leven en dit ging toen

reeds niet zoo licht meer in de steeds meer wereldsch-wordende Staatskerk.

Robert Fleming is nog een ander vreemdeling, die in Nederland gestudeerd en gepredikt heeft. In 1701 gaf hij een werk over de Openbaring uit. Dit werk verkreeg roem, doordien het een eeuw van te voren den val van Frankrijks troon voorspelde. Hij achtte dat het Millennium een aanvang zou nemen in het jaar 2000. Dit is de gedachte van menig beoefenaar der profetie.

In het algemeen moet van de Nederlandsche Staatskerk der 17de en 18de eeuw gezegd worden, dat er weinig blijde hope was op de zalige toekomst des Heeren. Men zag meer terug naar Dordt dan vooruit naar Christus. Op enkele uitzonderingen na, ontmoeten we bijna bij alle oude verklaarders de verwachting van een heilstaat der Kerk op aarde, waardoor men veelal eerder een zuivere blik op de laatste dingen verdonkerde dan verhelderde. Men noemt dit verwachten van een heilstaat der Kerk in deze bedeeling veelal matig Chiliasme in tegenstelling met het grove en buitensporige, doch in het licht des Woords beschouwd is deze verwachting beslist valsch. Ze moge dan al niet grof wezen, eene fijne zonde is niets beter dan eene grove. In het kerkelijk leven dier dagen vindt men weinig verheffends. Dr. A. W. Bronsveld zegt in zijn proefschrift over *De Oorzaken van het Rationalisme in Nederland*: "Hoe juist was de schets der Kerk in die dagen gegeven:

"Men nijpt en bijt, men houwt en hakt in 't honderd,
Men rukt en plukt en scheurt en rooft en plondert,
De vroomheid zelf wordt in 't gezicht gespogen,
Wij zien 't, maar zien 't met medelijdende oogen."

D. De Herleving in de Studie der Profetie.

I. *In de Luthersche Kerken.*

Joh. Albrecht Bengel, Professor aan het Seminarie te Denkendorf, heeft door zijne profetische studiën de onschatbaarste verdiensten. Van hem dateert de herleefde belangstelling in de profetie. Zijn invloed is onberekenbaar groot tot op den huidi-

gen dag, voornamelijk op het vasteland. Hij leefde in den dorren tijd van het Rationalisme, zoodat het ons niet behoeft te verwonderen, dat deze fijn-besnaarde ziel aldus moest klagen: "Het is alsof het in 't geestelijke naar den winter gaat; het is eene ellendige, koelzinnige tijd; er moet een wekker komen."—Door Gods bestel werd hijzelf tot een wekker voor zijne tijdgenooten, doordien hij de profetische schriften voor hen opende. Schriftonderzoek was zijn dagelijksche bezigheid. En daarbij stelde hij zichzelf drie regelen, die nog behartigenswaardig genaamd mogen worden. Ze zijn de volgende: *a*) Laat de Bijbel uw bron zijn. Niet boeken, niet groote mannen, niet de publieke opinie, maar alleen en geheel de Bijbel. *b*) Lees niets *in* den Bijbel. Dit wijst op het onbevooroordeeld en kinderlijk Schriftonderzoek. *c*) Laat niets links liggen in de Heilige Schrift, want al de Schrift is van God ingegeven. Zijne voornaamste profetische werken zijn *Eene Verklaring van de Openbaring en Ordo temporum,* eene verhandeling over de tijdrekening. Zijn *Gnomon* of Wegwijzer in het Nieuwe Testament is echter zijn hoofdwerk. Dat hij Chiliast was, spreekt haast vanzelf, zoo we bedenken, dat hij ijverig de profetie naar bovengenoemde regelen onderzocht. Het kan evenwel niet genoeg bejammerd worden, dat Bengel den datum (1836) heeft vastgesteld voor de komst des Heeren en den aanvang van 't Millennium. Hij koesterde en verkondigde het denkbeeld, dat de Heere later aan Johannes den tijd Zijner toekomst heeft bekend gemaakt. De Adventisten en andere secten schijnen deze gedachte van hem overgenomen te hebben. Dit heeft zijn roem aanmerkelijk verduisterd en heeft er toe geleid, dat men hem veelal ziet gerangschikt onder mystieken en fantastische dwepers, hoewel hij een van de reinste en nuchterste zielen was, die ooit dezen aardbodem hebben betreden. Velen hebben nu laatdunkend al zijn arbeid om die eene feil verworpen. Op ieder ander gebied zou men zoo dwaas niet doen, doch op het gebied der profetie stelt men gewoonlijk de strengste eischen.

Zijne bekwaamste leerlingen hebben zijn roem onvergankelijk gemaakt. Hier moeten allereerst genoemd: *Oetinger, Steinhofer, Fr. Hiller, Fricker, Burk, Flattich, Roos,* en *Michael Hahn.* En verder: *Hartmann, Lavater, Jung Stillung, Hess, Storr,*

Steudel, Schmid, de twee *Hofackers, Knapp, Kapf, Bahrdt, Beck* en de pas ontslapen *Bettex.* Eindelijk nog de bekende godgeleerden: *Rothe, Ebrard, Stier, Lange, Dächsel, Kurtz,* de *Hofmanns, Keerl, Hebart, Delitzsch* en anderen.

II. *In de Engelsch-sprekende wereld.*

In de Engelsch-sprekende wereld wordt aan *Manuel Lacunza,* een Chiliaansch Jezuiet, de eere toegekend van den stoot te hebben gegeven tot het hedendaagsch onderzoek der profetische schriften en de daarmede in verband staande hope op de toekomst des Heeren. Deze Jezuiet schreef een werk in het Spaansch dat ten titel had: *De Komst van den Messias in Heerlijkheid.* Dit werk is tot op den huidigen dag een standaardwerk over de wederkomst van Christus ter oprichting van het vrederijk. Het verscheen in 1812 en weldra werd het in het Fransch en Latijn vertaald. In 1826 kwam het *Edward Irving,* den bekenden stichter van het Irvingianisme in handen. Deze was er zoodanig mede ingenomen, dat hij zich terstond voornam, om het in het Engelsch te vertalen. Ten volgende jare gaf hij zijne vertaling in twee lijvige deelen uit. Het werk van Lacunza geeft naar aller toestemming blijk van zeldzame bijbelkennis. Als Jezuiet onderwees hij in Chili het volk reeds uit den Bijbel en uit alles blijkt, dat hij verliefd was op zijn Bijbel. Hij schreef onder het Joodsche pseudoniem *Ben Ezra* en daarom meenen velen dat hij een Jood was. Dit is lang niet zeker, hoewel er twee dingen voor pleiten, want hij heeft een Joodschen kop, èn hij heeft een Joodsch inzicht in de Schriften. Zijn werk zal gelezen worden tot aan de toekomst des Heeren.

Sedert het begin der 19de eeuw leidde de Geest des Heeren duizenden in al de landen van Europa tot een vernieuwd onderzoek van de Schrift, met name de profetische gedeelten. En bijna zonder uitzondering was hiervan het gevolg, dat men meer vurig begon te verlangen naar en te bidden om de komst van Christus ter opname van de geloovigen in de lucht.

In Engeland zijn gedurende de 19de eeuw als uitnemende vertegenwoordigers van de Schriftuurlijke verwachting van een duizendjarig rijk op aarde nog te noemen mannen als *Alexander*

Keith. Hij schreef het beroemde werk over de *Vervulde Profetie, Teekenen der Tijden, Harmonie van het Profetisch Woord.*

R. M. McCheyne, de in Geref. kringen zoo geliefde schrijver.

Edward Greswell schreef een standaardwerk in vijf deelen over de Gelijkenissen. Blijkens dit werk is hij bijbelsch Chiliast.

R. C. Trench, die over de Gelijkenissen en de Wonderen schreef, doet zich in zijn *Christus de Wensch aller Heidenen* kennen als een Chiliast.

Henry Alford, de uitnemende uitlegger, doet zich in zijn aanteekening op Openb. 20 kennen als een voorstander.

S. L. Tregelles was een man wiens exegetische en critische verdiensten algemeen hooggeschat worden. Hij schreef eene verklaring van Daniël en van de Openbaring en had het Chiliasme van de Plymouth Brethren, waartoe hij behoorde.

C. J. Ellicot geeft in zijne uitstekende commentaren meermalen Chiliastische verklaringen en wordt ook gewoonlijk gerekend tot de duizendjarig-rijkers.

John Cumming predikte over weinig anders dan over de toekomst van Christus met al hetgeen daaraan verbonden is. Hij was een machtig prediker, doch soms wat al te bespiegelend. Van *Grattan Guinness* moet hetzelfde gezegd.

J. C. Ryle, de bekende uitlegger van de Evangeliën, openbaart zich in zijn *Toekomstige Feiten en Tegenwoordige Plichten* en andere geschriften als een vurig Chiliast.

Thomas Chalmers, vader van de Afscheiding in Schotland, diepzinnig geleerde en uitmuntend Schriftvorscher, was overtuigd Chiliast. Zie het Voorwoord van Capadose voor de Eschatologie van Hebart. Chalmers' opvolger, *Candlish,* had dezelfde toekomst-verwachtingen.

Maar waar zouden we blijven, indien we u verhalen wilden van de beide Bonars, Bickersteth, Birks, Brooks, Beverly, Bellett, Darby, Kelly, Mackentosh, Wigram, Elliot, de Wilkinsons, de McNeils, Saphir, Spurgeon, Haslam, Andrews, Fausset, Guthrie, Müller, Morgan Campbell, Meyer, Pember, Baxter, Anderson, Walter Scott, Baron, en tientallen van anderen daar te lande? Dit zijn allen mannen van groote bekwaamheid, ijver en godsvrucht en

overtuigde Pre-Millennialisten. Op een enkele uitzondering na is al wat thans nog orthodox is in de Engelsche Staatskerk deze beschouwing toegedaan. En niet in milderen vorm, zooals men het gelieft te noemen. Zij bestrijden den zoogenaamden matigen vorm van het Chiliasme als het onbijbelsch Post-Millennialisme, dat van een vrederijk droomt buiten den Vredevorst. Maar om de hedendaagsche Pre-Millennialisten nu te beschuldigen van grofzinnelijke of ook maar zinnelijke Chiliasten, ziet dit gaat nog minder. Er is in Gereformeerde kringen nog maar zelden eenige aandacht gewijd aan het Chiliasme en daarom schijnt men ook zelfs de mogelijkheid, in elk geval niet de werkelijkheid, te willen erkennen van een zedelijk en geestelijk-lichamelijk Chiliasme. Men maakt nu de tegenstelling veelal tusschen *gematigd* en *zinnelijk,* zoodat men onwillekeurig moet vragen, of er dan ook eene gematigde zinnelijkheid bestaat.

III. *In Frankrijk en andere plaatsen.*

Er is één trek, die zelfs door zijn bitterste vijanden niet aan het Chiliasme kan ontzegd worden en dit is zijn *katholiciteit.* Het wordt in alle tijden, aan alle plaatsen en bij alle klassen van menschen gevonden. Hoe ook gesmaad door een trotsche wetenschap of eene enghartige rechtzinnigheid, het treedt telkens weder fier en vrij te voorschijn, zich ten volle verzekerd houdend van zijn goed recht. Het is zich ten volle bewust te staan op den onwrikbaren grondslag der Schrift.

In Frankrijk heeft het sedert de dagen der Hervorming nimmer aan getuigen voor deze waarheid ontbroken. De beroemde verklaring van *Charles Daubuz* was Chiliastisch. Dit werd niet alleen daar te lande, maar door gansch Europa als een standaardwerk beschouwd. De vervolgde Hugenoten waren deze waarheid veelal toegedaan; de Camisarden eveneens, hoewel deze soms de zonde van anticipatie op den beloofden heilstaat begingen. Tijdens de dagen van het Reveil zijn aldaar de drie gebroeders *Monod, de Pressencé, Guers* e.a. voorstanders en verkondigers. In Zwitserland zijn waardige mannen als *Malan, Gaussen* en *Godet* de getuigen voor deze veel gesmade waarheid geweest. In Zuid Afrika zijn te noemen *S. J. Du Toit, Prof. N. J. Hofmeyer* en *Lion Cachet,* de schrijver van *Naar het Land der Vade-*

ren. Du Toit schreef het uitnemend werkje over de *Onvervulde Profetie.*

De zendelingen dezer nieuwe tijden hebben het Chiliasme gedragen tot aan de einden der aarde. *Karl Gutzlaff* droeg deze waarheid, achtervolgd door Da Costa's Chiliastische zangen, naar China's millioenen; *Bettleheim* van Hongarije naar Japan; *Alexander Duff* van Schotland naar Indië; *John Eliot* naar de Indianen; *John Paton* naar de Nieuwe Hebriden; *Josef Wolf* naar alle landen waar zich Joden bevonden; *Josef Rabbinowitch* en *Lord Radstock* predikten het in Rusland.

Het zal moeilijk gaan, om uit den nieuweren tijd een tiental groote zendelingen op te noemen, die deze waarheid niet waren toegedaan. Ook hierin zien we een vaste en overal terugkeerende trek der Chiliasten. Steeds zijn ze warme Zendingsvrienden.

De in 1890 ontslapen hoogleeraar *Franz Delitzsch* in Duitschland, heeft door zijn Instituut voor de Joden veel belangstelling opgewekt voor de Jodenzending. Op zijn voorbeeld zijn dergelijke stichtingen in het leven geroepen te Leipzig, Erlangen en Christiania. *Grattan Guinness* is de stichter van een groote Zendingsschool in London, die in het jaar 1888 reeds over 500 zendelingen had uitgezonden. *"The Christian and Missionary Alliance"* in Amerika heeft onder leiding van den diepgeestelijken A. B. Simpson, die meermalen als de hoofdtolk van het Amerikaansch Pre-Millennialisme beschouwd wordt, tientallen van zendelingen uitgezonden naar alle landen. De Zendings-gemeente van Ds. H. W. Witteveen te Ermelo, heeft tal van boden des vredes uitgezonden naar Sumatra, Java, Egypte en andere landen.—Er is eigenlijk maar één Chiliastische Kerkgemeenschap geweest, en dat is die der *Hernhutters,* die tevens bekend staat als de uitnemendste Zendingskerk. Ongeacht bovengenoemde feiten, die van genoegzame historische bekendheid zijn, wordt nochtans meermalen de beschuldiging neergepend of uitgesproken, dat het Pre-Millennialisme de dood is voor de Zending.

E. Het Chiliasme in Amerika.

Er valt geen denken aan, om hier naar volledigheid te streven, want eene volledige geschiedenis zou ongeveer gelijk staan met de helft der Amerikaansche Kerkgeschiedenis. Dan zou moeten worden aangevangen met de Koloniale tijden, want volgens Taylor, Silver, e.a. waren de Puriteinen en Independenten Chiliastisch. Van de vroegste tijden zijn genoemd *John Clark, Increase* en *Cotton Mather, John Eliot, Thomas Prince, B. Gale, Joshua Spalding.* De Duitsche Piëtisten brachten hunne verwachting van een vrederijk op aarde mede met *Het Ware Christendom* van J. Arndt, de werken van Bengel en Stilling en *Die Berlenburger Bibel,* een werk van vier folio deelen, dat Chiliastische verklaringen geeft.

Verder zijn als besliste verdedigers te noemen *Philander Chase,* president van Cincinnati College, en stichter van Kenyon en Jubilee Colleges.

C. P. McIlvaine, eerst hoogleeraar in New York, later het hoofd van Kenyon College.

Mark Hopkins, president van Williams College.

Nathan Lord, president van Dartmouth College.—Doch de valsche verwachting van een heilsstaat der Kerk op aarde, gekoesterd door *Jonathan Edwards,* heeft hier te lande veel kwaad gedaan. Hij is de Amerikaansche Augustinus.—Als hoofdvertegenwoordigers der laatste eeuw zijn te noemen:

Dr. George Duffield, predikant der Eerste Presbyteriaansche Gemeente te Detroit. Zijn werk over de *Profetiën Aangaande de Tweede Komst van Jezus Christus* is een standaardwerk. Zijn vurigste tegenstander was de beroemde Mozes Stuart, die overigens zelf meermalen als een Chiliast beschouwd wordt, omdat hij overtuigd voorstander was van de letterlijke verklaring der Schrift en, zichzelven gelijk blijvende, eene Chiliastische verklaring van Openb. 20 heeft gegeven. *Prof. J. T. Duffield* van Princeton is meermalen de vader van het hedendaagsch Pre-Mildaagsch Chiliasme gericht zijn. Feit is echter dat het Pre-Millennialisme genoemd. Men moet deze twee niet verwarren, zooals wel eens gedaan wordt.

J. T. Demarest en *W. R. Gordon,* beide predikanten van de Gereformeerde Kerk, zonden in 1867 een werk over de *Christus-regeering* de wereld in. Dit werk maakte veel opschudding. Van twaalf godsdienstige bladen en tijdschriften was er destijds nog maar één het eens met deze leeraars.

Prof. Berg van de Gereformeerde School te New Brunswick, heeft in de *Christian Intelligencer* en in een afzonderlijk werk gepoogd om de gevoelens van dit werk te weerleggen, doch is hierin volstrekt niet geslaagd. Hij verkondigde zelf de vreemdste stellingen. *H. P. Scholte,* de stichter van Pella, was zeer ingenomen met het werk dezer twee predikanten. *Dr. George S. Bishop* was in die Kerk een voorname voorstander dezer leer. *Ds. G. H. Hospers* is een zeer kundig schrijver over het Calvinistisch karakter van het Chiliasme.

Dr. Joseph A. Seiss was de hoofdtolk van het Chiliasme in de Luthersche Kerk. Hij was een man van aanleg en studie, werkkracht en werklust en zeer belezen. Hij was voor vele jaren de redacteur van *The Lutheran,* het orgaan der Luthersche Kerk. Zijne werken over de *Openbaring, Daniël, De Laatste Tijden* en *Het Millennium* zijn thans reeds in geheel Europa bekend.

Dr. A. J. Gordon te Boston, kan veilig beschouwd worden als gedurende vele jaren de uitnemendste vertegenwoordiger in de Baptistische Kerk. Hij was een vurig kampioen voor de woordelijke ingeving en de woordelijke verklaring der Schrift. Zijn werk *Ecce Venit* (d.i. Ziet Hij Komt!) zal steeds een zeer lezenswaardig werk over de toekomst des Heeren blijven. Thans is Dr. Haldeman de voornaamste woordvoerder dezer Kerk.

Dr. William Nast, de vader van de Duitsche Methodistische Kerken, is ook tevens de hoofdtolk van deze dingen in die Kerken geweest. Hij was een man van breede geleerdheid en onverdroten ijver en met een zeer vaardige pen. Hij was redacteur van *Der Christliche Apologete* en stond met woord en pen in het Duitsch en Engelsch de leer van het vrederijk voor.

Dr. L. W. Munhall is de vurigste voorstander dezer leer in de M. E. Kerk. Zijn werk over *De Wederkomst van Christus* is zeer leerzaam. Hij is tevens de sterkste tegenstander van de wereldgelijkvormige strooming in de Methodistische Kerken. Zijn werk *Methodism Adrift!* dwingt eerbied en bewondering af voor den

man, die den moed der overtuiging heeft, om zijne gansche Kerk van afval en ontrouw te durven beschuldigen.

Dr. W. J. Erdman was voor vele jaren de voornaamste getuige in de Congregationalistische Kerk. Deze Kerk is door de hooge critiek en de leer der evolutie bijna totaal verwereldlijkt, doch de weinige trouwe getuigen, die er nog zijn, zijn ook haast zonder uitzondering voorstanders van een duizendjarig vrederijk op aarde. Hier moet ongetwijfeld mede gedacht worden aan den invloed van den befaamden *Dr. Campbell Morgan.* Erdman heeft veel voor deze zaak geijverd en heeft er onderscheidene grootere en kleinere werken over geschreven.

Dr. W. G. Moorehead, president van het Seminarie te Xenia, Ohio, was de bezielde strijder voor de rechtzinnigheid in de U. P. Church. Hij was de ziel van menige *Prophetic Conference.* Die van 1914 te Chicago is nog mede samengeroepen door hem. Hij verzweeg het voor zijne studenten niet, maar leerde het hen als de waarheid der Heilige Schrift. Zijn werk over de Openbaring is voortreffelijk. Hij was blijkbaar "machtig in de Schriften."

Dr. W. R. Nicholson, bisschop van de *Reformed Episcopal Church,* was een even bekwaam als vrijmoedig belijder dezer leer. De Episcopaalsche Kerken zijn veelal bevangen in de hoog-kerkelijke idee van de Staatskerk. Daarom moet het ons te meer verwonderen, dat ook deze Kerkengroep naar verhouding vertegenwoordigers dezer leer heeft voortgebracht. Van uit deze hoek kwam gewoonlijk felle bestrijding. Op de Conferentie van 1878 waren er 43 Presbyterianen, 27 Baptisten, 7 Methodisten, en 15 Episcopalen als voorstanders van het Millennium.

Wij gaan hier voorbij de tallooze secten, die geheel of ten deele Chiliastisch gekleurd zijn en in enkele gevallen de verderfelijkste dwalingen voortplanten. Wij moeten hier evenwel nog den naam noemen van één man, die geacht wordt meer dan een ander voor de ontvouwing van de leer der laatste dingen in den hier bedoelden zin gedaan te hebben. Wij bedoelen:

Dr. James H. Brookes. Hij was een gegradueerde van het Princeton Seminarie. Voor meer dan 25 jaren bediende hij eene groote Presbyteriaansche Gemeente in St. Louis, en daar was hij gedurende een twintigtal jaren de redacteur van *The Truth,* dat

geroemd wordt als een goudmijn voor de kennis der Heilige Schrift. Door woord en pen heeft hij zich ver buiten dit land naam verworven. Zijn hoofdwerk *Maranatha* is een van de uitnemendste werken over de wederkomst des Heeren. Zijne studie over *Israël en de Gemeente* is het meest verhelderende, dat misschien ooit over dit onderwerp geschreven is. In een nagelaten traktaat vertelt hij, hoe hij Chiliast, of zooals men het hier te lande gewoonlijk noemt, Pre-Millennialist, geworden is. Gedurende de eerste jaren zijner bediening had hij bijna een weerzin tegen de laatste dingen. Op zekeren morgen, nadat hij opzettelijk het lezen uit de Openbaring bij den huiselijken godsdienst vermeden had, vroeg hij zich af, waarom hij zulks deed. En daar zijn geweten hem veroordeelde, besloot hij om nu en voortaan de Openbaring biddend te lezen, te meer daar de zaligspreking van Openb. 1 : 3 niet spreekt van *verstaan,* maar van *lezen* en *hooren.* De Openbaring leidde hem tot Daniël en deze tot de andere Profeten, en gevolg van zijn biddend Schriftonderzoek was, dat hij ten volle overtuigd werd van de volgende drie zaken: *a*) De Heere Jezus Christus komt lichamelijk en zichtbaar weder; *b*) Er komt een vrederijk op aarde; *c*) Dit heerlijk Koninkrijk komt niet vóór, maar ná de toekomst des Heeren. Evenals *Dr. Arthur Pierson* en anderen spreekt ook hij het als zijn ervaring uit, dat deze waarheid de sleutel is tot recht verstand der Schrift.

Gaebelein, Scofield, Gray, Torrey, Riley, en *Blackstone* zijn heden ten dage mede van de uitnemendste kenners der profetische Schriften en voorstanders van het Chiliasme.

Het is zeker geene overdrijving, wanneer wij zeggen, dat uitgezonderd het Seminarie van Princeton en de Gereformeerde Kerken, ongeveer alles wat nog positief vasthoudt aan de woordelijke ingeving der Schrift in dit land Chiliast is. Vroeger kwam er sterke tegenstand uit de Gereformeerde Kerk, doch thans hooren wij er haast niet meer van. Eveneens woei de tegenwind krachtig van uit de Presbyteriaansche Kerk, doch ook hier is de wind aanmerkelijk gaan liggen. Sedert *Dr. D. Brown* van Schotland is er niets nieuws meer tegen ingebracht. Ook niet door de bekwame Presbyteriaansche geleerden als: *Rice, Patterson, Charles Hodge, Warfield, Vos, Rankin,* en nu onlangs door *McKnight.*

Verreweg de meeste bezwaren komen bij deze geleerden voort uit een valsch beginsel van uitlegkunde n.l. de jammerzalige vergeestelijking der onvervulde profetie. Tegenover een onverstandige almanak-letterlijkheid zijn zij volkomen in hun recht. Maar tusschen deze twee ligt de gulden middenweg der letterlijke verklaring, die tevens nauwkeurig rekening wil houden met het vele beeldsprakige en met de dichterlijke inkleeding van vele voorstellingen.

De Methodisten als *Dr. D. Steele* en *George W. Wilson,* bestrijden het Chiliasme om een heel andere reden dan de Presbyterianen. Deze twee Arminianen wijzen op het verderfelijk Calvinistisch karakter van het Chiliasme. Wij zijn genoodzaakt hier toe te geven, dat het bijbelsch Chiliasme geheel op de lijn der uitverkiezing ligt. En als Calvijn en Luther in onze dagen leefden, dan waren ze stellig volbloed Chiliast.

Eene veel gehoorde beschuldiging hier te lande is dat het onder de Chiliasten zooveel hoofden zooveel zinnen is. Feit is echter, dat de mannen, pas als de voornaamste woordvoerders der verschillende genootschappen aangehaald, het allen met elkander eens zijn in de volgende punten:

a) eene lichamelijke wederkomst van Christus vóór het duizendjarig rijk;

b) eene lichamelijke opstanding der geloovigen bij Zijn komst;

c) de duivel voor een duizend jaren gebonden;

d) de opstanding en het oordeel der goddeloozen aan het eind van het vrederijk.

Daarbij is het voor een Chiliast haast vermakelijk om te zien dat de anti-Chiliasten het op zeer gewichtige, ja wezenlijke punten bij lange niet eens zijn. Wij stippen slechts aan:

a) Een Congregationalistisch predikant, die zijn naam niet noemt, maakt bij zijne bestrijding van het Chiliasme van de wederkomst des Heeren de komst des Heiligen Geestes in het hart des zondaars. Zie *"The Coming of Christ in His Kingdom,"* pag. 79. Dit werk werd zelfs door *C. G. Finney* aanbevolen.

b) *J. Stuart Russell* in zijn *Parousia,* een critisch onderzoek, bestrijdt het Chiliasme maar leert, dat Christus reeds is we-

dergekomen in de verwoesting van Jeruzalem. *Dr. Agar Beet* bestrijdt in zijn *The Last Things* evenzeer deze theorie als het Chiliasme.

c) *Moses Stuart, S. M. Merrill* en *D. Steele* verklaren in hunne werken tegen het Chiliasme Openb. 20:4, 5 van eene letterlijke eerste opstanding, terwijl daarentegen *C. W. Wilson* in zijn *The Sign of Thy Coming* terecht klaagt, dat het juist de Chiliasten zijn, die dit leeren.

d) *H. T. Adamson, George W. MacMillan, George Bush* en *R. L. Haan* hebben allen een werk over het Millennium geschreven in Anti-Chiliastischen zin, doch hunne beschouwingen loopen hemelsbreed uit elkander, wanneer ze ons zeggen zullen, waarin het Millennium bestaan zal.

Over deze in het oog vallende oneenigheid onder de Anti-Chiliasten ware nog heel wat breeder uit te meten, doch het lust ons niet om hierop thans verder in te gaan. Ware het niet, dat gedurig weder dit verwijt gemaakt werd van die zijde, we zouden hierop in 't geheel niet hebben gewezen. Men heeft hier reeds genoeg om zich te overtuigen, dat de rechte eenheid van zienswijze is aan de zijde dergenen "die het Koninkrijk Gods verwachten."

De zonde, die in de laatste maanden het Chiliasme wordt aangewreven, bestaat hierin, dat het niet helpen wil, om de wereld of de maatschappij te hervormen. Hierop kunnen we antwoorden, dat het bijbelsch Chiliasme er diep van overtuigd is: *a*) dat de Heere geen wereldverbetering met de wereld beoogt, zooals die thans bestaat; *b*) dat er nergens een voorschrift of voorbeeld tot *reform* gegeven is; *c*) dat bij sociale misstanden Jak. 5:1-8 den goddelijken en onfeilbaren weg aanwijst.

F. Het Chiliasme in Nederland Gedurende de Laatste Eeuw.

Voor een ieder, die de Gereformeerde Kerk lief heeft, zal het niet van belang ontbloot zijn, om een enkel oogenblik bij dit onderwerp stil te staan. Wij slaan eerst een blik op de mannen van het *Reveil,* daarna op de *Scheiding.*

I. HET CHILIASME VAN HET REVEIL.

Door het *Reveil* verstaan we de godsdienstige opwekking, zooals die nu ongeveer eene eeuw geleden zich onder de hoogere standen in sommige hoofdsteden van Nederland openbaarde. Deze godsdienstige herleving bracht daar te lande zoowel als elders ook eene herleving mede in de leer der laatste dingen, of beter gezegd, in het leven bij de toekomst des Heeren. Het eschatologisch karakter van het Reveil is het meest duidelijk sprekende van heel deze beweging. Het verklaart ons drie andere eigenschappen van het Reveil n.l. het minder kerkelijke, het minder Vaderlandsche en het meer dichterlijke dan de Scheiding. Het minder kerkelijke. Het gaat niet aan om het Reveil eenvoudig weg onkerkelijk te noemen, zooals soms gedaan wordt. Doch waar de mannen der Scheiding veelal wilden terugkeeren naar Dordt, daar gingen de mannen van het Reveil meer vooruitgrijpen naar de toekomst. Waar de Scheiding zich veelal angstvallig vastklemde aan de kerk-idee ten koste van de rijks-idee, daar gold juist het omgekeerde van het Reveil. Bij de mannen van het Reveil met name voor Da Costa, was de Kerk dezer bedeeling een embryo (ongeboren zaad), dat eerst bij de wedergeboorte aller dingen geboren zou worden.

Ook het minder Vaderlandsche wordt ons verklaard door het eschatologisch karakter van het Reveil. De eschatologie toch was misschien nergens minder ontwikkeld dan in Nederland, in weerwil van den reusachtig dogmatischen arbeid der vaderen. De Nederlandsche volksaard schijnt niet gunstig te zijn voor de vruchtbare beoefening der laatste dingen. In elk geval heeft de Eschatologie van Engeland, Zwitserland en Duitschland merkelijken invloed gehad op de mannen van het Reveil. En ook het dichterlijke, dat bij deze opwekking in het oog loopend is, moet deels verklaard worden uit de toekomst-verwachtingen te dier tijde en deels daaruit, dat het een dichter tot vader en een dichter tot voornaamste woordvoerder had. Het is echter een zielkundig en historisch feit, dat de levende verwachting van de toekomst des Heeren poëzie in hart en leven schept. Bilderdijk wordt thans algemeen erkend als de geestelijke vader van het Reveil. Met de stukken is aan te toonen, dat hij zelfs voorlooper en wegbereider

der Afscheiding is. Daarom wenschen we vluchtig een blik op diens toekomst-verwachtingen te slaan, om vervolgens bij Da Costa en eene rij van zijne volgelingen stil te staan.

Willem Bilderdijk was een genie van den eersten rang; groot op elk gebied. In het groote Gedenkboek, uitgegeven in 1906, wordt hij door bekwame mannen van alle zijden in zijne grootheid beschouwd. Het is zeer te bejammeren, dat hij daarin ook niet in zijne theologische beteekenis is voorgesteld, want in deze hoedanigheid heeft hij misschien de meest ver reikende beteekenis gehad. Hij had nooit in de theologie gestudeerd aan de hoogeschool, maar des te meer uit zijn Bijbel. Voeg daarbij, dat zijn aard, beginsel en juridische studie hem verboden, de profetie te vergeestelijken en ge zoudt niet anders kunnen verwachten, dan dat geheel zijn theologie Chiliastisch gekleurd was.

Als theologant kan hij nergens beter bij vergeleken worden dan bij Jung Stilling, die zelf ook in de eerste jaren der 19de eeuw veel invloed heeft gehad op het godsdienstig leven der hoogere kringen in Nederland. Bilderdijk beschouwde de gansche wereldgeschiedenis als eene voorbereiding voor de komst en het Koninkrijk des Heeren. Vooral in zijne dagen, zag hij alles zich voorbereiden voor de "nieuwe heerschappij." Nauwkeurig lette hij op de teekenen der tijden. Hij zag teekenen, waar geen ander sterveling ze ooit zag of zien zou. Zoo was, om slechts één voorbeeld te noemen, het vervangen van den naam *Israël* bij de Joden voor den naam van *Juda* hem een teeken, dat Silo spoedig komen zou.—En hierin heeft hij het misschien niet zoo ver mis, want de vijgeboom is aan het botten.—De groote afval was volgens hem met de Fransche Revolutie begonnen en snel rijpende. In de geleerdheid zijner dagen zag hij het Antichristendom gesystematiseerd. Daarom durfde hij uit vrees voor de besmetting van de gruwelen des Heidendoms zijn kleinen Lodewijk geen Latijn laten leeren. "Geloof mij," zoo schreef hij Da Costa, "ik beef voor geleerdheid, zooals de zaken thans gesteld zijn." Hij werd zeer vroolijk in den Heere, als hij bemerkte, dat de aandacht meer op de Openbaring gevestigd werd en dat men meer algemeen op de teekenen des tijds begon te letten. En het verheugde hem zeer, dat zijn geliefde Da Costa de toekomst van Christus "zoo heerlijk

gevat" had. Hij achtte nog maar weinig Christenen rijp voor dit "heerlijk uitzicht," wegens de valsche methode in de uitlegging der profetie: de vergeestelijking. Deze was volgens hem vernietiging van de profetie. Hoe speculatief Bilderdijk ook aangelegd was, in deze dingen was hij zeer nuchter en vreesde hij iets te zullen leeren buiten het Woord des Heeren. Laten we ons geen doorzicht in de futuriteit aanmatigen, schreef hij Da Costa, dien hij meermalen vermaande tot kalmte en voorzichtigheid ten aanzien van de aanstaande dingen.

Bilderdijk was door en door kind der hope en des verlangens. Reeds zeer vroeg was hem de op handen zijnde toekomst des Heeren geene bloote verstands-bespiegeling, maar eene blijde hope, die hem staande hield in het lijden gedurende de dagen zijner ballingschap. In zijne voorrede voor het tweede deel zijner brieven en opstellen schrijft Da Costa: "Die verwachting, steeds meer bestemd en ontwikkeld, vervulde (sedert de dagen der ballingschap) de meeste zijner Christelijke dichtstukken, bezielde hem in zijnen zoo lang en op zoo velerlei wijze gevoerden strijd tegen den afval en logen zijner eeuw."

Deze verwachting leidde hem ook steeds meer tot onderzoek der profetie. Hij heeft ons ook een uittreksel over de Openbaring nagelaten. Het is middelijkerwijs aan zijne verwachting van de komst en het Koninkrijk van Israël's Messias te danken, dat hij in Gods hand het middel werd tot bekeering van Da Costa en Capadose. De orthodoxe Joden stonden volgens hem diep schuldig, doch op verre na zoo schuldig niet als de afvallige Christenen zijns tijds. Hij beminde het volk der Joden om 's Heeren wil. Luister hoe hij van Israëls toekomst zingt:

"De Leeuw van Juda leeft, voert aarde- en hemelstaf
En nadert andermaal. Verbeidt Hem! Ja Hij nadert,
Waar 't ruim Megiddon reeds zijn arenden vergadert,
Den bloedwalm riekend, die van 't overgolfde dal
Der slachting wijd en zijd ten hemel opgaan zal,
Wanneer zijn wrekende arm de Heidenen uit zal delgen,
In Israëls hoop hereent met de afgedwaalde telgen,
Betreurt uw tempel tot zoolang nog, treurt, ja treurt,
De sluier wordt u haast van 't aanzicht afgescheurd."

Elders bezingt hij de komst des Heeren tot oprichting van het vrederijk aldus:

"Gij aarde hoort, ja hoort mij spellen!
't Beslissend oogenblik breekt in verwoesting uit,
Der eeuwen zwang're schoot in 't barensnood aan 't zwellen,
Der eeuwen zwang're schoot ontsluit.
De Vorst der Vrede daalt, buigt neder!
Gij volken! Vorsten buigt en legt uw scepters af!
't Is Jezus, dien gij wacht, gij hebt uw Heiland weder,
O aarde, o menschdom, ja, knielt neder,
Hem is de roem, de kracht met aarde en hemelstaf!"

En op eene andere plaats laat hij zich aldus over hetzelfde onderwerp hooren:

"Deez' kleiklomp heeft weldra zijn dwaalkring afgeloopen;
De hemel neigt weer tot hereeniging met d' aard,
En schiet zich lachend uit door 't nev'lig wolkgevaart.
De morgen naakt, de Zon der ongeschapen waarheid
Breekt door en 't wijd Heelal doorschemert van heur klaarheid.
't Godslasterlijk gewormt', dat in zijn drekhoop wroet,
Verbergt het hoofd vergeefs bij d' aanbraak van dien gloed.

Hij naakt, de Godmensch naakt in 't godd'lijk Alvermogen
Dat d' aarde krimpen doet voor d' opslag van zijn oogen,
Daar de adem van zijn borst gebergte en rots versmelt,
En met de bliksemkracht heel 't aardrijk oversnelt,
Hij naakt, de Goël naakt, de hoop waarop wij staren,
Om 't broed'rendom op nieuw aan 't broed'rendom te paren,"
enz., enz.

Geheel het Reveil met al zijne verschillende nuances school reeds in de machtige persoonlijkheid van Bilderdijk. Zoo gingen ook zijne toekomst-verwachtingen over op zijn voornaamsten jonger Da Costa en door dezen op geheel het Reveil, waarvan de gunstige invloeden nog heden ten dage in Nederland gezien worden. Wij stappen van dezen grooten Chiliast af met het woord van Bavinck: "Al de wenschen van zijn hart smolten saâm in de bede:

'Kom, o Heiland, kom, o kom!' "—Wij zijn genoodzaakt iets langer bij Da Costa stil te staan, daar deze algemeen als de voornaamste woordvoerder, de "profeet van het Reveil" erkend wordt.

Isaac Da Costa wordt nog veel te weinig gekend als theoloog. Het Gereformeerde volk schijnt in de meening te verkeeren, dat hij eigenlijk niets meer was dan een knap dichter en daarbij een zeer vroom man. Feit is echter dat Da Costa in zijn hart vóór alles theoloog was en dit ook zijn wilde. Het dichten viel hem zwaar, en ware 't niet geweest, dat het vurig verlangen naar Christus' komst hem steeds in de ziel geblakerd had, zijn naam zou als groot dichter hoogst waarschijnlijk nooit bekend geweest zijn, want terecht is opgemerkt, dat hij op zijne lier slechts één snaar had en die telkens weder tokkelde. Deze snaar nu was niet de godsdienst in het algemeen; ook niet bloot de liefde tot Christus, maar meer bepaald het schrijnend heimwee naar "den dag der glorie Gods." Een ieder, die zijne gedichten van uit dat oogpunt wil lezen, zal zien dat bijna zonder uitzondering elk gedicht weer eindigt met het: *"Heere Jezus, kom!* in een of anderen vorm. Gaan we dus niet zoover als te beweren, dat deze heilsverwachting hem tot dichter heeft gemaakt, wel meenen we veilig te mogen aannemen, dat deze hope hem tot zulk een eenig zanger gemaakt heeft. Men heeft aan Da Costa's poëzie zeer weinig, indien men hiervoor geen oog heeft.

Deze heilverwachting is na zijne bekeering de grondtoon van al zijne zangen. Gelijk oud-Israëls psalmisten, roept hij alle volkeren op, om zich voor te bereiden voor den dag van Christus.

"Werpt, volk'ren! bij die naad'ring weg
Uw goôn van hout en steen,
Met opgedrongen waangezag,
En schijngerechtigheên,
Want brengen komt die Koning u
Gerechtigheid en vreê!
Maar bij-, maar on-, maar wangeloof
En waanverlichting wee!"

Elders weder:

"En verwacht het heil van Hem
Grooten, kleinen, zondaars, volken.
In dat kraken Zijner wolken
Dreigt een oordeel, roept een stem.
Dat Hem alles hulde geve,
Hymnen brenge, knieën buig!
Hem den Rechter, d' aarde beve!
Hem, den Koning, d'aarde juich!"

Wij "lauwe Westerlingen" kunnen ons haast geene voorstelling vormen van het vurig verlangen naar de komst van den Vredevorst, zooals we dit bij dezen zone Abrahams aantreffen. Wij laten hier ter kenschetsing van dezen trouwe getuige nog een enkel woord volgen:

"Bespoedig, groote God! dien heilrijkste aller dagen!
Almachtige! Gij die de tijden kunt vertragen
Of haasten, met één zwaai dier ongeziene hand,
Die heel de wereld in beweging houdt en band.
Wij leven in de hoop op Uw beloftenissen!
Wij kwijnen van verlangst naar 't godsricht, dat wij missen!
Laat het uur zich spoeden, dat onze oogen zich verzaden,
(Indien het zijn kan) aan Uw schoonheid, dat we ons baden
In 't licht, dat uitgaat van Uw aangezicht, o God!"

Velen zullen geneigd zijn dergelijke taal bloot te beschouwen als dichterlijke stemmingen of de droom eener verhitte verbeelding; maar wij vinden deze verwachtingen niet alleen in zijne gedichten, doch in al zijne opstellen, brochures en bijbellezingen. Zijn geheele levensbeschouwing was Chiliastisch en wel *op grond van Gods beloftenissen.* En ook hier droeg deze plant weder de uitnemendste vruchten. Evenals hijzelf dit van Bilderdijk getuigt, is ook deze hope hemzelven tot eene voortdurende, bezielende prikkel geweest, om te getuigen van het Lam, dat geslacht is en wederkomen zal en tegen het Antichristendom zijner dagen. Aan hem is ten volle bewaarheid het woord der Schrift: wie den Heere verwachten, zullen de kracht vernieuwen, want met een zwak

lichaam en vele zorgen heeft hij onverdroten gezwoegd en gestreden op velerlei gebied.

De moderne hoogleeraar Van Gilse prees Da Costa daarin, dat hij eenmaal den Bijbel als Gods Woord erkennende, nu ook de toekomst van Christus met gloed verkondigde. Deze leer toch, zeide hij, ofschoon voor ons modernen eene ongerijmdheid, wordt schier op elke bladzijde der Schrift verkondigd, zoodat het eene groote lichtzinnigheid is haar voorbij te gaan en dan toch te beweren, dat men een bijbelgeloovig Christen is. Door de toekomstverwachtingen van Da Costa wordt ons vierderlei verklaard in zijn persoon en leven.

Allereerst zijn bijna dwepende liefde voor Bilderdijk. Hij kende de gebreken van Bilderdijk beter dan diens vijanden, maar in weerwil daarvan heeft hij hem liefgehad met eene liefde, die zelden haar weerga vindt. Veelal meent men, dat deze liefde alleen te verklaren is uit algemeene geloofs- en geestes-verwantschap, waardoor Bilderdijk de geestelijke vader van Da Costa genaamd kon worden. Doch deze gemeenschap des geloofs verklaart nog niet ten volle zijne vereering van Bilderdijk. Er bestond tusschen deze twee, wat bij ons hedendaagsch Christendom maar al te zeer ontbreekt: *de gemeenschap der hope.* In beginsel bestaat deze natuurlijk bij alle geloovigen, in de volle werkelijkheid maar zeer zelden. Da Costa zag overal de profetie veronachtzaamd, bij Bilderdijk vond hij haar ijverig onderzocht. Onbegrepen werd zijn kwijnend verlangen naar den dag der glorie. Zijn geestelijke vader vond ook hierin al zijn troost en kracht. Beiden hielden ze zich vast overtuigd van in de toekomst des Heeren "den waren sleutel aller wereldgeschiedenissen zoowel als die der gewijde voorzeggingen van Oud en Nieuw Testament te bezitten." Beide waren ze vurig Chiliast. Zoo dan is het de gelijkheid van beider toekomst-verwachtingen, welke Da Costa zoo innig verbonden aan Bilderdijk en zijne werken.

Ten tweeden verstaan we door Da Costa's toekomst-verwachtingen het eigenaardig en profetisch karakter van zijne pennevruchten. Hij was een eenling in gansch Nederland. Velen van zijne godsdienstige tijdgenooten verachten de profetie als *duister,* doch hij sloeg er acht op als op een licht, schijnende in een duis-

tere plaats. Nederland heeft nog nooit met zijn Da Costa afgerekend; heeft hem niet wederlegd noch zijne boodschap aangenomen. Wij achten Da Costa onwederlegbaar en het werkje van Ds. H. Hoekstra levert daarvoor weder een vernieuwd bewijs. Want deze predikant (die geroemd is door Dr. H. H. Kuyper, Ds. Sikkel en Ds. Doekes als eene prediker van het volle Woord en machtig in de Schriften) had als Nederlandsch anti-Chiliast, toch allereerst en allermeest zijn landgenoot Da Costa moeten aanvallen en uit het zadel lichten. Maar wat doet hij? Wanneer hij aan Da Costa toekomt, dan hooren we niets dan lof op Da Costa en zijn Chiliasme, dat eindigt met deze woorden: "Wij kunnen eerlijk betuigen: indien wij ooit Chiliast zouden kunnen worden, dan zou Da Costa het ons maken. Ieder, die zijne Bijbellezingen kent, weet dat ze op menige plaats zijn als een snoer van fonkelende edelgesteenten."

En ten derde kunnen we alleen bij het licht dezer verwachting Da Costa's houding verstaan en althans ten deele billijken, die hij heeft ingenomen bij de zoogenaamde adresbeweging. Het is bekend, dat hij zich van de onderteekening onthield, toen de zeven Haagsche heeren in een tweetal adressen aandrongen op handhaving van de Formulieren. Deze handelwijze van Da Costa heeft zeer bevreemd en is op zeer verschillende wijze verklaard. Men heeft het geweten aan zijn koppigheid, zijn medisch standpunt of ook wel zijn gebrek aan echte Gereformeerdheid. Maar, naar het ons voorkomt, is niet één dezer verklaringen, noch zijn ze tezamen genomen, steekhoudend. Het anders wel prettig lezend proefschrift van Dr. Oosterhof over Da Costa als Polemist, heeft over dit punt niet het minste licht ontstoken. Wie de werken van Da Costa leest, bespeurt van dit telkens weder dienstdoend *medisch standpunt* zoo goed als niets en van zijn ongereformeerdheid nog minder. Zeker, Da Costa had eenig bezwaar tegen de Formulieren. Waarom het te ontveinzen? Ze waren voor hem geene volledige uitdrukking der gansche waarheid, daar ze zoo goed als geheel zwijgen van de ingeving, de historie als grondslag van het dogma, de eeuwige generatie des Zoons, de leer der toekomst en der onvervulde profetie. Inzonderheid dit laatste echter woog zeer zwaar bij hem, want hij wilde juist, dat de leer der toekomst des Heeren in zijn tijd ontwikkeld zou worden. Wij zijn over-

tuigd, dat de eigenlijke oorzaak van Da Costa's houding ligt in zijne toekomst-verwachting. Hij verwachtte van niets of niemand eenig heil voor Kerk, Staat en Maatschappij dan van de persoonlijke tegenwoordigheid van Christus Zelf. Blijkens zijn *Rekenschap van Gevoelens* meende hij op jeugdigen leeftijd, de genezing van het bestaande kwaad in Kerk en theologie grootendeels te moeten zoeken in terugkeer tot een vroegeren toestand, maar in 1843 zag hij die genezing alleen denkbaar in den weg van voortgang naar een nieuwe, van God beloofde, uitkomst. Eertijds stelde hij het oude tegen het nieuwe, nu gaf hem juist het nieuwe de wapenen in de hand tegen het nieuwe. Wat hij met deze *uitkomst* en met dit *nieuwe* bedoelt, is ieder, die hem kent, ten volle duidelijk. Hij stelde niet als zijne vrienden de Kerk, maar het Koninkrijk op den voorgrond. Dr. Oosterhof zegt op bladz. 256 van zijn proefschrift: "Zijn uitzien naar de ecclesia gloriae (d.i. verheerlijkte Kerk) doet weldadig aan. De vraag mag evenwel gesteld, of hem de heerlijke verwachting aangaande de toekomst der Kerk niet te veel vrede deed hebben, met de tegenwoordige verhoudingen. De abnormale toestand werd voor hem bijna iets onvermijdelijks, we zouden haast zeggen, iets normaals!"—Deze geleerde toont, zijne lijvige studie ten spijt, al bitter weinig van Da Costa te begrijpen, want deze vraag ook maar te stellen is eene miskenning van den man, die vanaf het jaar 1822, toen hij zijne *Bezwaren* als een "brandraket wierp in het vijandelijk leger," tot aan zijn laatsten snik met heldenmoed heeft gestreden en geworsteld tegen den geest der eeuw. Terecht zong Beets van hem, dat hij een hart bezat, "dat een verterend aandeel nam in *al* wat onze tijden baren." Maar hij is niet in de fout vervallen van in het kerkelijk leven om te wroeten, alsof daardoor het normale in deze zondige bedeeling bewerkstelligd zou kunnen worden.

En eindelijk kunnen we uit Da Costa's Chiliasme mede verklaren zijne verhouding tegenover de Scheiding. Evenzeer als zijne vrienden, Groen en de Clercq, heeft Da Costa oogenblikken gekend, waarin hij sterk neigde tot de Afscheiding. Naar de Gescheidenen ging zijn hart altoos uit, mede doordien zijne vrienden Scholte, Wormser en Van Hall daarbij behoorden. Maar er was iets dat de volle geestesverwantschap tusschen de Scheiding en

Da Costa in den weg stond. Het hinderde hem ten zeerste, dat de uitgeworpene en verdrukte geloovigen in vele gevallen meer hingen aan de Formulieren dan aan het Woord, en bovenal dat ze niet zelden met meer heimwee terugzagen naar het verleden dan wel met vreugdevol verlangen blikten naar den toekomenden Verlosser. Zoo niet de eenige, dan was dit toch mede de voornaamste reden, waarom hij zich niet bij hen aansloot. Zoo sterk als de Messiaansche heilsverwachting bij hem was, zoo zwak vond hij deze in de kringen der Gescheidenen. En evenals later zijn leerling, H. P. Scholte, kon hij eigenlijk niemand geheel rechtzinnig noemen, die niet leefde bij de toekomst des Heeren. Zoo zien we dan dat bijna al het kenmerkende van DaCosta is te herleiden tot zijne Chiliastische levensbeschouwing.

Voor zoover wij weten is de moderne hoogleeraar Scholten de eenige geweest, die De Costa is aangevallen over zijn Chiliasme. Dit teekent alweder. Temeer daar Scholten zelf toestemt;

a) Dat ook de Profeten eene politiek-theocratische herstelling en hereeniging van geheel Israël, d.i. van de twaalf stammen onder een Vorst uit Davids huis verwachten;

b) Dat ook Johannes deze voorstelling had, toen hij de Openbaring schreef, maar dat deze Apostel het later beter heeft leeren inzien, dat dit alles in geestelijken zin moet opgevat worden.

Hiermede heeft hij een bijbelgeloovige genoegzamen grond onder de voeten geschoven voor de leer van de duizendjarige regeering van Christus op aarde. DaCosta bleef hem het antwoord niet schuldig. In zijne *Bedenkingen tegen het Synodale plan eener nieuwe Nederduitsche bijbelvertaling van het Nieuwe Testament* brengt hij het door Scholten tegen hem te berde gebrachte ter sprake. Deze had hem o. a. beschuldigd van ongereformeerd te zijn, daar de Helvetische geloofsbelijdenis gewag maakt van *Joodsche droomerijen.* Hij herinnert zijn tegenstander er aan, *a*) dat op de Synode van Dordt, 1618-'19, mannen als *Alsted* en *Bisterveld* de leer dezer Joodsche droomen waren toegedaan, zonder daarom als ongereformeerd buitengesloten te zijn; *b*) dat het Chiliasme destijds nog geen voorwerp van opzettelijk onderzoek

geweest was, deswege niet in de Formulieren is opgenomen en dus noch veroordeeld noch erkend wordt.

In korte trekken moet thans nog iets gezegd van enkele invloedrijke mannen, in wien den invloed van Bilderdijk en DaCosta is te bespeuren.

Abraham Capadose moet hier het eerst genoemd. Met zijn vriend DaCosta had deze Israëliet door middel van Bilderdijk's onderwijs den Beloofde der Vaderen leeren kennen en had ook terzelfder tijd met hem 't Sacrament des H. Doops ontvangen. Hij wordt beschouwd als de vader van het Nederlandsche Zondagsschoolwezen en van de Jodenzending. Het verhaal zijner bekeering is in alle Europeesche talen vertaald. Hij schreef onderscheidene werkjes over de laatste dingen: *Overdenking over Israëls' Roeping en Toekomst. — Rome en Jeruzalem. — De Hoop der Uitredding. — Zijne hand is niet verkort. — De groote Verdrukking aanstaande,* en andere.

Willem de Clercq was de improvisator van het Reveil. Deze begaafde en liefelijke Johannes-gestalte is door Dr. A. Pierson de Melanchton van DaCosta genaamd. Hij heeft een veel dieperen blik in DaCosta's ziel geslagen dan de overigens zoo scherpzinnige Groen. Hij stond ongeveer in dezelfde verhouding tot de Scheiding als DaCosta. In zijn Dagboek laat hij zich over de Scheiding uit, want deze liet zijn teeder en diepgevoelig gemoed niet met rust. Benevens de redenen, die DaCosta er van terug hielden, liet ook Kohlbrugge hier zijn invloed ten ongunste van de Scheiding gelden. Hij deelde Da Costa's verwachtingen.

J. H. Koenen was een rechtsgeleerde van verbazingwekkende geleerdheid. Gelijk de meeste mannen van het Reveil, was ook hij dichter, terwijl ook hij veel getheologiseerd heeft. Hij was een tijdlang met DaCosta een van de redacteurs van het tijdschrift: *De Nederlandsche Stemmen.* Hij schreef een rijke en schoone levensbeschrijving van zijn vriend, en al diens opstellen gaf hij uit in twee deelen. Zijn werk over de *Joden in Nederland* is de voornaamste bron over dit onderwerp. Hij deelde in de verwachting van zijn vriend en verschilde slechts op één punt met hem, n.l. de wijze van strijdvoeren.

J. F. Schimsheimer is de man, die ons de bijbellezingen van

DaCosta bezorgd heeft. Hij was geen man van hoogen stand, maar van buitengewonen aanleg. Door zelfoefening bracht hij het zoo ver, dat hij ongeveer al de talen van Europa kende. Tien jaren aaneen gaf hij een weekblaadje uit tegen het Modernisme. Teneinde de Schrift te leeren kennen, schreef hij haar tweekeer geheel over. In zijn *Levensbericht* van DaCosta deelt hij ons mede, dat hij van dezen niets anders mededeelde, dan wat hijzelf beaamde. Nu heeft hij in elk deel ons veel medegedeeld van DaCosta's Chiliasme. Derhalve besluiten wij daaruit, dat hij dit alles beaamde. Er was een deel van den geest van DaCosta op hem gevallen.

G. Groen Van Prinsterer. Van dezen voortreffelijken man hebben we niet kunnen vinden of hij in elk opzicht, of in hoofdzaak, de toekomstverwachtingen van DaCosta deelde. Wel weten we, dat hij zich bezig hield met de Openbaring van Johannes. Zijn nuchtere geest is zelfs nog aan 't maken van berekeningen gegaan. Van *J. A. Wormser* moeten we bij gebrek aan bronnen hetzelfde getuigen. Uit beider brieven blijkt wel, dat ze leefden bij de toekomst des Heeren, en overzulks mede in het licht der eeuwigheid. Ze waren beide de warmste vrienden van DaCosta, zoodat we in elk geval veilig mogen aannemen, dat ze hem zijn Chiliasme niet hebben kwalijk genomen of dit als zinledige dweperij beschouwd hebben. Overigens waren ze geesten van heel ander slag dan DaCosta.

Onder de Predikanten, die door DaCosta werden beïnvloed ten aanzien van de dingen der toekomst, mag wel het eerst genoemd: *C. C. Callenbach,* Predikant te Nijkerk. Hij was eigenlijk nog kweekeling van Bilderdijk en was als student reeds een waardig Evangelie-verkondiger. Hij was een warm vriend van DaCosta en sloot zich van heeler harte aan bij het Reveil. Hij werd vergeleken bij de maan, die den Oosterzonnegloed van DaCosta in liefelijke stralen terugkaatste. Hij was een ijverig onderzoeker der Profeten en schreef een werkje over de Wederkomst des Heeren en een ander over De Toekomst der Joden, die hem genoegzaam doen kennen als volbloed geestverwant van DaCosta.

H. P. Scholte, de welbekende stichter van Pella, kan nog tot

de school van Bilderdijk gerekend worden. Dr. Wagenaar noemt hem in zijn proefschrift over het Reveil en de Afscheiding terecht discipel van Bilderdijk en vriend van DaCosta. Al de trekken van Bilderdijk en DaCosta vinden we in Scholte weerkaatst. Hij was een man van geest en aanleg, en die scherpe pijlen in zijn koker droeg. Het is Wormser in het allerminst niet gelukt, ons in zijn pas uitgegeven werk ons dezen zeldzamen man te doen kennen, en wel om de eenvoudige reden, dat Scholte, gelijk DaCosta, in het Chiliasme een eigen levensbeschouwing bezat, die hem telkens weder noopte, om zijn eigen leven te leiden. Hiervoor heeft de schrijver het oog niet geöpend gehad.

L. J. Van Rhijn was geen geleerd maar een zeer geliefd Prediker dier dagen. Groen en DaCosta hoorden hem gaarne. In het jaar '52 schreef de laatste aan Groen: "Van Rhijn heeft het wel gezegd: Voor den Christen is er geen vraag van voor- of achterwaarts, maar van hemelwaarts." Dit woord kenteekent den geheelen man. Hij vertaalde kort voor zijn sterven nog eene *Beknopte Bijbelsche Eschatologie* van K. Rohr, waaruit blijkt, dat hij staat onder de beademing van het Chiliastisch Reveil. Vanzelf moet niet uit het oog worden verloren, dat Chiliasten als Stilling, Hess, Menken, Haas, Hentzepeter en anderen ook hun invloed lieten gelden.

J. De Liefde was een zeer vruchtbaar schrijver voor het volk en de jeugd. Hij muntte uit in alles. Hij was een knap schrijver, dichter, componist, redenaar, polemist, geschiedkundige en wat niet al. Hij schreef een werkje tegen *Richting en Leven* van A. Pierson, waarin hij uit laat komen, dat het Modernisme zijn ontstaan te danken heeft aan het gebrek aan eene levende hope. Hij was Dacostiaan en verwachtte vurig de komst des Heeren tot opname der Zijnen den Heere tegemoet in de lucht en tot oprichting van Zijn vrederijk. Toen hij zich eerst in Amsterdam liet hooren, zeide Da Costa van hem: "Een profeet is in ons midden opgestaan."

Dr. C. Schwartz heeft jaren in Nederland gewerkt als Zendeling onder Israël. Hij noemde DaCosta zijn *dierbaren stam- en geestverwant*. Hij heeft met woord en pen onverpoosd gearbeid in verschillende landen aan het heil van Israël. Hij schreef

zijne artikelen in het Duitsch voor de *Heraut,* terwijl Looman ze overzette in het Hollandsch. Hij schreef een werk over de Profetie en eene Voorrede voor het werk van Geurs over Israël's toekomst.

W. Jamieson, Predikant bij de Episcopaalsche kerk, verklaarde aan het graf van DaCosta meer verschuldigd te zijn aan hem dan aan eenig mensch op aarde. Hij deelde in zijn heilsverwachtingen. Hetzelfde kan ook gezegd van *Thelwall,* de Jodenzendeling der Episcopaalsche kerk en zijn boezemvriend *Pierre Chevallier* en de Jodenzendeling *Pauli, Ds. L. Tinholt* en *Ds. R. Engels* van Niewolda, die in een adres bij de Synode aandrong op handhaving van de kenmerkende leerstukken in den geest van DaCosta. Zie ook J. C. Rullman, *Reveil en Afscheiding.*

J. P. Hasebroek, de dichter en schrijver van *Waarheid en Droomen,* noemde zichzelven zoon van Calvijn en kind van het Reveil. Hij stond onder de bekoring van Stilling, Bilderdijk en DaCosta. Meermalen heeft hij het toekomstig vrederijk heerlijk bezongen.

Ten Kate, de dichter, beschouwde zichzelf ook als behoorende tot de school van Bilderdijk en DaCosta. Hij was ijverig onderzoeker der profetie, heeft schoone verzen op het toekomstig rijk des vredes gemaakt en staat ook bekend als een voorstander van het Chiliasme.

J. J. Le Roy, predikant van Oude Tonge, was een van de weinig rechtzinnige leeraars dier dagen. Van Oosterzee noemt hem "den beroemden Kantiaan," dewijl hij in sommige opzichten volgeling van dezen was en veel over hem geschreven had. Hij leverde menig degelijk werk ten bate van het Reveil. Hij onderzocht tegen het einde van zijn leven de profetie meer dan de philosophie. Hij schreef: *Beschouwing der Voorzeggingen des Ouden en Nieuwen Testaments, betreffende het nog Toekomstige.* Vervolgens nog een werk over de *Openbaring van Johannes.* . In beide doet hij zich kennen als een volbloed Chiliast.

H. W. Witteveen kan juist niet gezegd worden tot het Reveil te behooren, doch hij mag hier vrij genoemd, omdat hij geheel doordrongen was van den geest dier godsdienstige herleving. Hij

schreef, zong en preekte een Chiliasme, dat lang niet *matig* kan heeten, zooals men dat in dit verband gewoonlijk bedoelt. Dat het hem niet tot een ijdel droomer heeft gemaakt, kunnen de vele Zendelingen getuigen, die hij van zijn *Erbarmelo,* zooals hij Ermelo geliefde te noemen, heeft uitgezonden tot aan de einden des aardrijks.

Zelfs mannen van groote geleerdheid hebben den weldadigen invloed van deze herleving ondervonden. Wij noemen hier allereerst *Dr. J. J. Van Oosterzee.* Zelf schrijft hij hierover in zijn *Dagboek,* "Wat men noemt *de Theologie van het Reveil* oefende ook op mij een merkbaren, in eigen en veler schatting, niet ongezegenden invloed." Van Oosterzee wordt door Kuyper ergens een *man van tien talenten* genoemd. Met name DaCosta heeft veel invloed op hem uitgeoefend. In zijn *Iets over DaCosta* zegt hij: "dat deze dichterlijke dilettant-theoloog nu en dan meer van de heerlijke harmoniën der Schrift gezien en aan 't licht gebracht heeft dan menig godgeleerde van beroep, zoo grijs als het stof zijner boeken." Blijkens zijn Dogmatiek en zijn Christologie des Nieuwen Verbonds deelde hij ten volle het Chiliasme van DaCosta. De Engelsche en Amerikaansche Chiliasten beroepen zich gaarne op Van Oosterzee, "the great Dutch Theologian."

Dr. D. Chantepie De La Saussaye, Sr. Zeer groot is ook de invloed van DaCosta geweest op den Vader der Ethische School. Zijn eerste geschrift, in het Fransch gesteld, was feitelijk geheel geïnspireerd door DaCosta en handelde over de toekomst der Joden. Hij heeft jarenlang als een slagvaardig held het Modernisme bestreden. Hij was de voornaamste schrijver in *Ernst en Vrede,* het orgaan der Ethischen. In het jaar '68 trok hij door Nederland om een viertal lezingen te houden over de toekomst: *Israëls Roeping; De Messias; Het Wereldrijk en de Antichrist; Het Duizendjarig Rijk.* Uit de laatste leerrijke voordracht halen we deze uitdrukking: "Het is toch niet twijfelachtig, dat, even als de Apostolische, zoo ook de vervolgde heidenkerk in de eerste drie eeuwen, ja ook nog later, ook nog na het ophouden der vervolging, Chiliast was."

Dr. N. Beets is meermalen genoemd de Prediker van het Reveil. Hij was een verdienstelijk dichter en onnavolgbaar proza

schrijver. Door zijn stichtelijke lectuur heeft hij in die dagen veel invloed ten goede uitgeoefend. Hij was een van de redenaars aan het graf van DaCosta en sprak daar o.a. als volgt: "Rust zacht, vurige zoon van het Oosten, bezielde zanger, ootmoedige belijder, weemoedige strijder, geduldige lijder, getrouwe getuige van Jezus Christus, den Gekruiste!" In het algemeen valt wel van hem te zeggen dat hij geestverwant van DaCosta was, doch het is moeilijk te ontdekken in hoeverre hij de leer van het duizendjarig rijk was toegedaan. Zijne irenische natuur deed hem zeer vreezen voor uitersten.

P. Hugenholtz. Van Oosterzee noemt hem in zijn Levensboek den *eerbiedwaardigen* collega P. H. Hugenholtz, met wien hij in Rotterdam den last des daags en de hitte gedragen heeft. Zijn geschrift over *De Teekenen der Tijden* doet hem kennen als een Chiliast, die moede is van al het kerkelijk geharrewar en smachtend uitziet naar de zalige toekomst des Heeren.

Dr. J. J. Toorenenberge kwam ook een tijdlang op het *Rusland* in de avondgezelschappen van DaCosta. Later werd hij medewerker aan het tijdschrift *Ernst en Vrede,* het orgaan der Ethischen. Hij was echter meer zuiver Gereformeerd dan de andere Ethischen. Hij was een man van omvangrijke wetenschap. Blijkens zijn *Handboek der Christelijke Geloofsleer* is hij Chiliast in denzelfden zin als DaCosta en geheel het Reveil.

Dr. J. H. Gunning, Jr., was een diepzinnig geleerde onder het jongere geslacht van het Reveil. Wat hem in zijn DaCosta, zooals hij dezen noemde, het meest aantrok was, dat deze de toekomst des Heeren steeds met gloed verkondigde. Zelf heeft hij dezen tot den prijs van zijn wetenschappelijken roem moedig in woord en geschrift, van kansel en katheder, voor meer dan een halve eeuw verkondigd. Hij was een man des gebeds en ging veelal onbegrepen en als een vreemdeling op aarde het leven door. Kerkherstel was volgens hem ondenkbaar, vandaar zijn vurigen strijd tegen Groen en Kuyper. Hij geloofde dat het Millennium zeer nabij was. De sterk Chiliastische levensbeschouwing laat een verrassend licht vallen op de anders raadselachtige persoonlijkheid van Gunning. Er kwam van hem geen werk van de pers, of deze beschouwing straalde er in door. Zijn werkje

over de *Prediking van de Toekomst des Heeren,* is goud waard. In zijne *Blikken in de Openbaring* treedt zijn Chiliasme het helderst te voorschijn. Door den invloed van Chantepie De La Saussaye en Gunning draagt de gansche Ethische richting een Chiliastisch tintje.

Dr. J. H. L. Roozemeyer was een dankbaar en voortreffelijk leerling van den voor hem onvergetelijken Chantepie De La Saussaye. Hij was of is een zeer geliefd Prediker in de Herv. Kerk. Als knap theoloog heeft hij zich doen kennen in zijne verklaring van het Evangelie van Mattheüs, en in zijn Leesboek over *Het Christelijk Geloof.* Blijkens dit laatste werk is het Chiliasme ook voor hem "geen aardschgezinde droomerij."

Dr. J. H. Gunning, JHz., is evenals zijn vader J. H. Gunning, Jr., een zeer merkwaardig en beteekenisvol man in de tegenwoordige kerk van Nederland. Hij heeft juist een benoeming ontvangen als Evangelist voor de ontwikkelden. Hij is een man van even breeden als gezonden blik; een zeer geliefd prediker en schrijver. Zijn orgaan, *Pniël,* telt vele lezers. Hij schreef levensbeschrijvingen van Budding en Witteveen; zijn volksverklaringen van enkele bijbelboeken zijn niet alleen in Nederland, maar ook in ons midden wel bekend. Zijne verklaring van de Openbaring van Johannes achten we een van de besten, zoo niet het beste, in de Nederlandsche taal.

Verder noemen we hier nog de volgende namen als bekende voorstanders van het Chiliasme in het oude Vaderland:

T. M. Looman kan nog tot de jongeren van het Reveil gerekend worden. Alhoewel geen theoloog van professie, heeft hij toch meer verricht op het gebied der godgeleerdheid dan menig godgeleerde van naam. Zijne verdiensten op meer dan één gebied zijn in weinige woorden niet weer te geven. Het Chiliasme was ook voor hem geen bijzaak maar een onmisbaar element in zijne levensbeschouwing. Dit kan ons niet verwonderen, want bij zijne schriftverklaring ging hij uit van de letterlijke verklaring. Hij laat zich hierover aldus uit: "De letterlijke zin is die, welke onmiddellijk blijkt uit de woorden der Heilige Schrift, in hun eigenlijke beteekenis. Om letterlijk te wezen moet de zin waar zijn, d.i. hij moet noch met den samenhang noch met eenigen

anderen onbetwistbaar klaren zin strijden. Hieruit kunnen wij besluiten: (1) dat elke plaats in de Schrift noodwendig een letterlijken zin heeft. Luther zegt: "De letterlijke zin der Heilige Schrift is geheel de grondslag van ons geloof; het eenige, dat stand houdt in rampen en aanvechting. (2) Deze zin kan niet verkeerd zijn, omdat het die is, welken de heilige schrijver onmiddellijk in het verstand van den lezer wil overbrengen, die welke uit zijne woorden, naar de wetten der redekunst verstaan, voortvloeit. (3) De letterlijke zin, als zijnde die, welke uit de eigenlijke beteekenis der uitdrukkingen, naar den eisch van het taalgebruik en redeverband voortvloeit, kan gewoonlijk met zekerheid gekend worden; en is die bewezen, dan heeft hij kracht van bewijs."

M. S. Bromet was een Jood, die in '55 gedoopt werd. Hij schreef onderscheidene en zeer leerzame werkjes over de laatste dingen, waaronder het meest bekend zijn: *De Wederkomst en de Regeering van den Heere Jezus Christus. — Kort Overzicht van eenige Gelijkenissen des Heeren. — De Eerste Opstanding in verband met de Wederkomst des Heeren. — Het Nationaal Herstel en de Bekeering van Israël. — De Toekomende Heerlijkheden.* Dit laatste werkje kunnen we voor de studie der laatste dingen niet genoeg aanbevelen. Het bestaat uit 75 kernachtige vragen en antwoorden.

E. Gerdes, de bekende dichter van "Er ruischt langs de Wolken" en schrijver van meer dan 200 kinderboekjes. Hij was een discipel van Ds. Johan De Liefde en evenals deze sprak en schreef hij veel over de zalige toekomst des Heeren tot opname Zijner Gemeente in de lucht en tot vestiging van het duizendjarig vrederijk. Zijn Chiliasme heeft hem niet onvruchtbaar gelaten.

I. Esser, de welbekende Zendingsvriend en straatprediker. Hij heeft veel smaad om Christus' wil gedragen. Door zijn vrijmoedig getuigenis van den Zaligmaker dwong hij zelfs den spotter Multatuli en den Anarchist Domela Nieuwenhuis grooten eerbied af. De laatste noemt hem "een man, dien men de eer moet geven dat hij een geloovige was van den echten stempel." Esser heeft zijn best gedaan Domela Nieuwenhuis te bekeeren. Kuyper schreef eens in *De Standaard*: "Groen Van Prinsterer dweepte

met Esser en was zoo kinderlijk blij als Esser eens weer bij hem kwam en met hem bad." Hij verdiepte zich veel in de profetie, en hield zich inzonderheid bezig met de toekomst des Heeren. Hij gaf een tijdlang het tijdschrift *Maranatha* uit. Verder schreef hij een uitnemende *Verklaring van de Openbaring* en *Het Lot der Joodsche Natie.* In zijn *Straatprediking* verhaalt hij ons zijne wederwaardigheden als straatprediker.

W. Van Oosterwijk Bruin wordt ook beschouwd als een van de jongeren van het Reveil. Hij was als vader der Nederlandsche Jongelings-vereenigingen en als Redacteur der *Jongelingsbode* welbekend. Ook leverde hij meermalen bijdragen voor de *Heraut.* Door zijne werken over het Reveil: *Uit de Dagen van het Reveil* en *Het Reveil in Nederland* is hij een van de autoriteiten betreffende deze godsdienstige herleving in Nederland. Wie zijne werken leest, kan zich dra overtuigen, dat hij geheel doordrongen was van den geest van Bilderdijk en Da Costa. Ook bij hem staat meer het toekomstig Koninkrijk op den voorgrond dan de tegenwoordige Kerk. Ook bij hem vindt men het dichterlijke, dat heel het Reveil kenmerkte. Hij schreef tal van schoone verzen.

A. J. Hoogenbirk is in de Gereformeerde Kerk een der weinig in leven zijnde mannen in wien het Reveil nog nawerkt. Hij is een man van breede kennis, de Johan De Liefde van onzen tijd. Hij is jarenlang met J. A. Wormser de redacteur geweest van het geïllustreerde tijdschrift *Excelsior.* In de *Heraut* schrijft hij steeds de stukken voor kinderen. Uit zijn tijdschrift alsmede uit zijn stuk getiteld ***Parousia*** in *Om de Kunst,* blijkt genoegzaam, dat hij Chiliast is.

J. A. Wormser, de zoon van den ouden Wormser, die zoo warm bevriend was met Groen en Da Costa. Hij is pas overleden. Hij was een voortreffelijk schrijver over theologische onderwerpen. Hij was mede-redacteur van *Excelsior.* Zijne verklaring van de Openbaring van Johannes is een zeer lezenswaardig werkje over het laatste bijbelboek. Hij leert het Chiliasme, hoewel in verzachten vorm.

Ziedaar, eene wolke van getuigen, die steeds tot de voortreffelijkste mannen van de Nederlandsche Kerkgeschiedenis zullen blijven behooren. Iemand kan niet anders dan het zich eene

eere rekenen, om met zijn Chiliasme in gezelschap van zulke mannen gevonden te worden.

Intusschen is het voorzeker zeer opmerkelijk, dat nu de innig-religieuse geest van het Reveil daar te lande bij den dag meer zoek raakt, ook het Chiliasme weder in kwijnenden toestand verkeert. Ds. H. Hoekstra zou hiervan misschien zeggen, dat dit thans *zoo geen bodem* meer heeft, waarin het tieren kan. Men kan zich althans ook hier weder overtuigen, dat het Chiliasme niet tiert in een onvruchtbaren bodem alsmede, dat het niet zulke slechte vruchten voortbrengt. Passen we dan den bijbelschen regel hier toe, dat een boom aan zijne vrucht gekend wordt, dan mogen we vrij getuigen, dat deze boom goed is.

II. HET CHILIASME IN DE KRINGEN DER AFSCHEIDING.

In den ruimeren zin des woords is de Afscheiding een deel van de algemeene godsdienstige herleving van het begin der 19de eeuw. In engeren zin genomen is er een groot onderscheid waar te nemen tusschen het Reveil en de Afscheiding. De laatste was meer kerkelijk, meer vaderlandsch, minder individualistisch, minder dichterlijk, minder aristocratisch. Het meest opvallend onderscheid tusschen deze twee bewegingen ligt evenwel in betrekking tot de laatste dingen. Het Reveil sprong vooruit, de Afscheiding terug; het Reveil was Chiliastisch, de Afscheiding beschouwde dit als ketterij; in het Reveil hoorde men meer zangen over de toekomst des Heeren, in de Afscheiding meer zuchten over eigen verdorven toestand. Gelijk de vader van het Reveil het stempel van zijn geest op heel die beweging gedrukt heeft, alzoo heeft ook de vader der Afscheiding, H. De Cock, hier ongetwijfeld zijn invloed laten gelden. Deze achtte het Chiliasme, zooals het werd voorgestaan door Ds. H. P. Scholte in de Reformatie, in strijd met de Formulieren en het Woord des Heeren. Wel leefde hij in de verwachting, dat groote gebeurtenissen weldra zouden plaats grijpen; zelfs geloofde hij, dat Israël als natie teruggevoerd zou worden naar het land zijner vaderen.

In de spoorwegen en stoombooten, die gedurende de laatste

jaren van zijn leven ten tooneele kwamen, zag hij één der middelen waardoor de profetiën in betrekking tot de groote wereld-gebeurtenissen in vervulling zouden treden. De naaste toekomst stelde hij zich als eene zeer treurige voor; benauwde tijden voor de wereld en de Gemeente. Het woord: "Zalig is hij die waakt en zijne kleederen bewaart," werd gedurig door hem herhaald. Hij had echter volstrekt geen helder begrip aangaande de toekomende dingen. Hij stelde, zoo zegt zijn zoon, *Helenius De Cock,* in de levensbeschrijving van zijn vader,zich het Rijk van Christus altoos voor als een *geestelijk* Rijk, dat met de rijken dezer aarde niets gemeen had. Alsof Scholte leerde dat het Rijk van Christus vleeschelijk en zinnelijk was en iets met de rijken dezer wereld gemeen had. Alsof er geene geestelijke lichamelijkheid zal bestaan. Hij verwachtte, zoo zegt zijn zoon verder, dat de Heere eenmaal over al Zijne vijanden zoude zegevieren en Zijne Gemeente tot een lof stellen op aarde. Wanneer we deze uitdrukking nemen in verband met sommige uitlatingen van Hendrick De Cock en met hetgeen *Kok* in zijn geschrift over dezen vader der Scheiding, met name zijne toekomst-verwachtingen zegt, dan blijkt genoegzaam, dat hij behept was met de idee van eene heilsstaat der Kerk op aarde los van Christus' persoonlijke komst en Koninkrijk. Hetzelfde dus wat onze hedendaagsche Post-Millennialisten willen. Deze verwachting nu is beslist onbijbelsch en verderfelijk. Hier hebben we het valsche Chiliasme, dat door sommige belijdenisschriften veroordeeld wordt.

Nu is het wel te verklaren waarom de mannen der Scheiding zich fel tegen het Chiliasme verzetten, want het mocht den Satan in die eerste dagen der Scheiding gelukken, om hun een jammerlijk caricatuur van het zuivere Chiliasme voor oogen te houden in enkele Chiliastische secten.

Jan Mazereeuw, een welvaren landbouwer en gewezen burgemeester van Opperdoes, wist sinds 1825 eene kring van aanhangers om zich te vormen. Hij sloeg met de leer van het duizendjarig rijk aan het dwepen, en leerde dat de tijd van den Doop en het Avondmaal voorbij was. Toch wordt van hem nog gezegd, dat hij overigens streng rechtzinnig in de leer en ingetogen van wandel was. Zie *Kuiper's Geschiedenis van het Kerkelijk Leven in Nederland.*

De buitensporige verschijnselen te Spijk, Bierum, Zandt, Uithuizermeeden en Bunschoten, waarbij soms Chiliastische elementen zich lieten hooren, en die niets anders dan spot en vervolging over de Afscheiding brachten, vervulden de eenvoudige vromen in het Noorden des lands met diepen afkeer van alles, wat maar eenigszins op Chiliasme geleek.

Wel het meest heeft misschien de pantheïstische en grof-Chiliastische secte, bekend onder den naam van de *Zwijndrechtsche Nieuw-lichters* de veelal eenvoudige en onkundige lieden der Scheiding met schrik vervuld voor het Chiliasme. Deze secte trok, onder leiding van Mulder en Maria Leer, heel Nederland door in die dagen, leefde communistisch en leerde dat alles, ook de zonde, uit God was en alles ook weer in Hem verslonden werd, en er dus geen hel of duivel bestond.

In Friesland werkte de kleine, maar invloedrijke secte van *Jan De Blauw,* de bakker van St. Jansga. Hij had eene vrouw bij hem, die een profetes heette te zijn. Christus' wederkomst werd door hem als zeer nabij beschouwd en hij achtte zich geroepen als voorlooper en wegbereider van Christus op te treden.

Hoe verklaarbaar is het nu, dat de Gereformeerden een onberedeneerden afkeer kregen van alles wat ook maar eenigszins naar de leer der laatste dingen zweemde.

Men had in verband met deze dingen afschuwelijke ketterijen hooren verkondigen en de wildste geestdrijverij gezien. Eene weluitgewerkte Eschatologie ontbrak ten eenenmale. Daarbij zat de dwaze schrik van de Anabaptisten en de Labadisten er nog in. En nu dit al weder. Die dingen leiden tot niets dan droomerij en ketterij, dit was de gedachte, die toen vastgezet werd in de harten van de Agescheidenen. En deze gedachte zit er tot op den huidigen dag nog bij de meesten diep in. Voeg daarbij dat er steeds velen zijn die meenen, dat het Chiliasme, al is het niet buitensporig, toch in elk geval een zeer ingewikkelde, duistere en geheimzinnige leer is en dan behoeft het ons niet te verwonderen, dat men er voor huivert.

Toch heeft het in de Gereformeerde Kerken van Nederland nimmer ontbroken aan uitnemende getuigen voor deze waarheid.

Overtuigd, dat de geschiedenis het best gekend wordt, wanneer we letten op de levende persoonlijkheden, stippen we ook hier slechts enkele personen aan:

H. P. Scholte is reeds genoemd in verband met het Reveil. Het is ongetwijfeld aan zijn invloed te danken, dat de zoogenaamde Scholtianen der Scheiding veelal Chiliast waren. Hijzelf was reeds Chiliast toen hij overging tot de Scheiding en hij werd dit bij den dag al meer. In *De Reformatie,* het orgaan der Afgescheidene Kerk, liet hij zich over deze leer, die hem zoo na aan het hart lag niet onbetuigd.

H. Klein was door hem opgeleid tot Leeraar en na Scholte's vertrek, werd deze zijne opvolger in de Gemeente te Utrecht. Kort na het jaar 1850 vertrok ook Klein naar Amerika. Hij was zoo vurig Scholtiaan, dat hij niets vuriger begeerde, dan naast Scholte te mogen rusten op den akker der dooden. Dat hij Chiliast was spreekt vanzelf.

A. C. Tris was eerst notaris en schreef zelfs nog een *Handboek voor Notarissen.* In 1842 ging hij studeeren te Arnhem onder Prof. Brummelkamp. Hij behoorde tot de Scholtianen. Na enkele jaren predikant bij de verdrukte en vervolgde Afgescheidenen geweest te zijn, vertrok hij in het voorjaar van 1851 naar Amerika. Alvorens hij vertrok, bezocht hij Da Costa, met wien hij gecorrespondeerd had over Israël's toekomst. Da Costa omhelsde hem en zeide: "Ik dank God, dat ik een man uit de volken gevonden heb, die zoo helder is in de profetiën." Hij gaf hem een aanbevelingsbrief mede aan Dr. Thomas De Witt. Tris werd eerst predikant bij de Dutch Reformed Church in Albany, doch weldra verliet hij deze Kerk, wegens de vrijmetselarij en werd kort daarna een van de eerste zendelingen onder de Joden in de stad New York. Daar heeft hij langen tijd gearbeid in vier verschillende talen. Hij heeft onderscheidene degelijke werkjes geschreven over de *Toekomst des Heeren* en alles wat daarmede in verband staat. Het Chiliasme was ook voor hem eene krachtgevende levensbeschouwing en vond in hem een talentvol pleitbezorger.

A. M. C. Van Hall was geen predikant, maar een jeugdig rechtsgeleerde, die de zijde der uitgeworpenen welbewust heeft

gekozen en de smaad van Christus dierbaarder heeft geacht dan de eer van menschen. Hij was evenals Scholte discipel van Bilderdijk en Dacostiaan. Op de vergaderingen ten huize van Da Costa had hij Scholte reeds leeren kennen. Later zagen ze zich beide geroepen, om in de rechtzalen te pleiten voor vrijheid van geweten en godsdienst ten behoeve der verdrukte Gemeente. Voor geruimen tijd was Van Hall medewerker aan het tijdschrift *De Reformatie.* Als straks al de vaders der Scheiding Scholte alleen lieten staan, dan bleef Van Hall hem trouw ter zijde staan. Als Scholte in latere jaren in zijn geliefd Pella van zijne vroegere wederwaardigheden vertelde, dan kon hij geen termen van hoogachting genoeg vinden voor Van Hall, die zoo edel en goed voor de vervolgden was en hem steeds zoo trouw ter zijde stond. Van Hall deelde de inzichten aangaande het toekomstig Koninkrijk van Christus. Een uitnemend werkje over dezen Van Hall is geschreven door Ds. J. Bosch van Steenwijk.

J. Van Dijk Mz. was eerst leeraar bij de Chr. Geref. Gemeente te Doetinchem. Maar hij gevoelde zich bekneld, omdat hij niet mocht prediken, dat de Heere lichamelijk wederkomt om duizend jaren op aarde te regeeren. Daarbij hunkerde hij om gemeenschap te oefenen met alle Christenen. Zoo was hij voorstander van de Evangelische Alliantie en schreef over dat onderwerp eene brochure getiteld: *Allieeren door Alliantie.* Hij scheidde zich af en stichtte te Doetinchem eene opleidingsschool, waarin hij meer dan 200 predikanten opleidde voor de Hervormde Kerk. Zijn Chiliasme maakte hem dus niet tot een ijdel droomer, maar deed hem integendeel de lendenen opschorten.

J. G. Smitt was een van de eerste Afgescheiden predikanten in Amsterdam, die aldaar veel vrucht op zijne prediking heeft gezien. Hij was Chiliast; en nu is het altoos een eigenschap van de bijbelsche Chiliasten geweest, om zooveel mogelijk met alle oprecht geloovigen de volle gemeenschap der heiligen te oefenen, al moet het dan ook hoog over de kerkelijke muren heen. Zoo verging het Ds. Smitt en daarom werd hij weldra verdacht en ter Classis gedaagd. Op aanraden zijns kerkeraads is hij toen gaan scheiden en op zichzelf gaan staan.

M. Sipkes was leeraar bij de Chr. Geref. Kerk te Winterswijk. Hij onderzocht naarstiglijk de Profeten. Hij schreef onderscheidene werkjes ter verdediging van de zuivere waarheid tegenover het Modernisme. Zijn boekske over *De Toekomst des Heeren* beleefde onderscheidene drukken. Het is een van de uitnemendste werken in het Nederlandsch over de Chiliastische opvatting van de wederkomst van Christus.

J. W. A. Notten, de bekende schrijver van *De Held der Hulpe, De Ernst des Levens,* en vele andere Christelijke volksboeken, geloofde in het Koningschap van Christus over de Joden en het toekomstig volksherstel van Israël. Wie dit gelooft en niet in het duizendjarig rijk, weerspreekt zichzelven, want deze twee zijn ten nauwste met elkander verbonden. Ds. Notten was de schoonzoon van Prof. Van Velzen en ook deze geloofde in den terugkeer der Joden naar Palestina. De studenten te Kampen hadden eens een twistgesprek over de Joden. Toen was er één student, die, wijzende op een ander, zeide: "Professor, hij gelooft in een terugkeer der Joden, is dat geene ketterij?" "Welneen," zeide Prof. Van Velzen, "hij heeft dat in den Bijbel gelezen, leest gij uw Bijbel niet?"

J. Van Andel is een naam, die bij alle Gereformeerden in ongerepte eere gehouden wordt. Algemeen wordt toegestemd, dat hij een geest was van meer dan gewone diepte, scherpzinnigheid en smaak. Aan deze gaven paarde zich bij hem een recht vromen zin en liefde tot het Woord des Heeren. Hij achtte zich voor God geroepen om de Schrift, die z.i. niet voor de geleerden, maar voor de eenvoudigen geopenbaard was, voor de stillen in den lande uit te leggen. Dit doel heeft hij tot aan het eind zijns levens nagejaagd. Prof. Ten Hoor schreef eens van hem: "Wij kennen uit de laatste twintig jaren geen schrijver, die ons dieper in den organischen samenhang van de gedachten der Schrift heeft ingeleid dan Ds. J. Van Andel."

Dat zulk een geest uit volle overtuiging tot aan het eind zijns levens het Chiliasme was toegedaan, pleit zeker niet weinig voor hetzelve.

Indien we ons niet vergissen, dan was het mede aan den invloed van Van Andel te danken, dat deze kwestie tegen het jaar 1860

van tijd tot tijd op de kerkelijke vergaderingen ter sprake kwam. Het was zijn ernstig streven, om de kerken duidelijk te maken, dat er een bijbelsch Chiliasme is, doch de kerken hebben dit helaas! niet willen aanvaarden. *Ds. Bulens* van Varseveld en *Ds. D. Breukelaar* van Aalten stonden als overtuigde Chiliasten aan de zijde van Ds. Van Andel.

Ds. J. H. Budding was evenals Kohlbrügge een vurig anti-Chiliast. In het jaar 1866, dus nadat hij reeds in de Godtergende ketterij vervallen was, als waarom Calvijn Servet liet verbranden, gaf hij een vertaald werk uit het Engelsch tegen het Chiliasme in het licht. De werken van Cumming, Seiss, Callenbach, Le Roy, Da Costa, Scholte, Capadose en Schwarz werden toen getrouw door duizenden gelezen. Het behoeft ons niet te verwonderen, dat Budding zich onbekwaam gevoelde, tegen zulk een drom van duizendjaars-gezinden den strijd aan te binden. Het schrikte hem af, zooals hij zelf in zijne voorrede getuigt, te weten, dat "zoovele godsdienstige menschen in alle Evangelische landen, Engeland, Schotland, Amerika, Zwitserland, allen naar die zijde overhellen." Hij verstaat van het Chiliasme, dat hij bestrijdt, niets, want hij meent te moeten vechten tegen Joodschgezinde, vleeschelijke voorstellingen en aardsche verwachtingen, aangaande het Koninkrijk Gods. En van eene letterlijke vervulling der profetie wil hij niets weten.

Een man, die voortgekomen is uit de kringen der Scheiding en eerst volgeling van Budding was, en die zeer veel in Nederland en België heeft gedaan voor de rechte beschouwing en beoefening der profetie, verdient te dezer plaatse nog eervolle vermelding.

N. De Jonge is de man hier bedoeld. Hij is jarenlang predikant en stads-evangelist te Brussel geweest. Dr. Valeton, Jr. gaf ons van hem eene *Levensbeschrijving.* Mej. H. S. Kuyper gewaagt van hem met grooten lof in haar *Land van Guido Gezelle.* Hij wordt geroemd als een man van veel gebeds, grooten ijver, fijnen tact en zeldzame werkkracht. Zijn blaadje *De Blijde Boodschap* telde de lezers in Nederland en België bij de tien duizenden. Hij schreef tal van volksboekjes over zeer verschillende onderwerpen en volksverklaringen van onderscheidene Bijbelboeken, waaronder die van de *Brieven aan de Thessalonicensen* en *Gala-*

ten. Zijn grootste verdienste in betrekking tot de profetie bestaat ongetwijfeld hierin, dat hij de onovertroffen verklaring van *Seiss* over de Openbaring van Johannes in sierlijk en eenvoudig Nederlandsch heeft overgezet.

Zoo zijn we haast aan het einde gekomen van deze rij van getrouwe getuigen voor den Heere Jezus Christus. We zouden den lezer niet vermoeid hebben met het schijnbaar eentoonig relaas dezer lijst, indien het niet ware, dat telkenmale den indruk van Gereformeerde zijde gegeven werd, dat het Chiliasme bij de domme sectaristen thuis behoort en in het praktisch leven ten eenenmale onbruikbaar is. Onloochenbaar feit is het nochtans, dat het Chiliasme, of liever, de levende verwachting van de aanstaande toekomst des Heeren, in de historie steeds weder eene verborgen drijfveer, tot veel arbeid in staat stellend, gebleken is. Van de vele achtenswaardige mannen, die we stilzwijgend zijn voorbijgegaan, omdat we ons zooveel mogelijk bepaald hebben tot het Reveil en de Scheiding, noemen we thans nog als terloops:

Ds. G. De Haas van Amsterdam schreef in 1807 eene *Verklaring van de Openbaring van Johannes.* Verder eene *Verhandeling over de Toekomstige Wereld.* In beide werken doet hij zich kennen als Chiliast.

K. Heutzepeter, die reeds in de jaren 1819, 1822 en 1823 een drietal werkjes uitgaf over de *Aanstaande Wederkomst des Heeren.* Bilderdijk en Da Costa lazen zijne werkjes met veel genoegen, hoewel ze—en zeer terecht!— soms hier en daar een vraagteeken plaatsten. Hij was wat men zoo zou noemen grof Chiliast en zeer bespiegelend.

Prof. E. H. Van Leeuwen schreef een voortreffelijk werk over de *Verwachting van de Toekomst des Heeren naar het Nieuwe Testament.* Zijne redevoering over *Bijbelsch Realisme* is ook van belang voor de studie der profetie.

Dr. P. Van Ronkel kan eigenlijk nog gezegd worden tot de school van Da Costa te behooren. Studeerende aan de Universiteit te Groningen, begon hij diens gedichten met groot genoegen te lezen. Hij werd in 1856 gedoopt, Da Costa zijnde een van

zijne doopgetuigen. Hij was voor vele jaren de machtigste redenaar der Hervormde Kerk.

Ds. Faure was Nederlandsch Hervormd predikant te Rheden. Hij was een ijverig onderzoeker der profetie en een geliefd prediker. Later vervoegde hij zich bij de eschatologische secte der Irvingianen.

Pierre Dammes Huet, een merkwaardig figuur in het kerkelijk Nederland. Hij was redenaar, volksschrijver en dichter. Zijne Afrikaansche gedichten zullen altoos zeer geliefd blijven. Geruimen tijd was hij redacteur van *Het Eeuwig Leven.* Zijn we wel ingelicht dan leefde hij, gelijk zijne vroegere naamgenooten en stamverwanten, *Pierre Jurieu* en *Pierre Poiret* in de verwachting van een vrederijk op aarde.

Men moge het kerkbegrip der Darbisten verfoeien, het kan niet ontkend worden, dat Chiliasten als *Willink van Bennebroek, G. P. Bronkhorst, J. A. Donker, H. J. Lemkes* en voornamelijk *Jakob Voorhoeve, H. C. Voorhoeve Jzn.* en *J. N. Voorhoeve* mannen zijn, die veel hebben gedaan in onze afvallige tijden, om de geloovigen wakker te schudden en te wijzen op de toekomst des Heeren. Hetzelfde mag getuigd van de gebroeders *Arend* en *M. Mooy,* aan wie de leiding van de vrije Gemeenten is toebetrouwd.

Van de Joden-zendelingen *F. W. A. Korff* en *A. Van Os* moet al weder hetzelfde getuigd. De eerstgenoemde werd reeds in 1876 de opvolger van *Bromet,* en heeft bij dezen tijd reeds over 40 jaren onvermoeid met woord en pen aan Israëls heil gearbeid en gepoogd de liefde van het Nederlandsch Christenvolk te wekken voor het oude volk. En zijn arbeid is niet ongezegend geweest. Tal van Joden zijn door hem voor den Christus gewonnen. A. Van Os is blijkens de door hem uitgegevene of vertaalde geschriften en zooals blijkt uit de stukken, door hem geplaatst in *De Hope Israëls,* het orgaan der Nederlandsche Vereeniging voor Israël, een zeer bekwaam man. *J. Schlitt, C. Geel* en *D. Wilkens* waren nog voortreffelijke discipelen van Da Costa.

Zoo al niet volbloed duizendjaars-gezinden, dan toch in elk geval Chiliastisch gekleurd of daarnaar min of meer overhellende zijn te noemen:

Ds. S. H. Buytendijk, jarenlang de geniale redacteur van het *Wageningsch Weekblad.*

Van Koetsveld, de schrijver van de *Pastorie te Mastland* en van de *Gelijkenissen.*

Ds. H. Pierson, philantroop en dichter.

Dr. Ph. J. Hoedemaker, eerst warm vriend en later geducht tegenstander van Kuyper.

J. B. Puttelaar, de vertaler uit het Fransch van het werk van Geurs over *Israëls Herstel.*

Prof. Dr. J. Muller, gewezen hoogleeraar aan de stedelijke Universiteit van Amsterdam.

Dr. H. M. Van Nes, hoogleeraar te Leiden en warme Jodenvriend.

Dr. A. M. Brouwer, volgeling van Dr. D. Chantepie De La Saussaye, aan wien hij zijn proefschrift gewijd heeft.

Dr. J. J. P. Valeton, Jr., in zijn leven Professor te Utrecht.

Overtuigde voorstanders zijn de vrienden Israëls *Ds. J. J. Van Noort* en *Ps. J. Wiersma,* en in den regel al de vrienden Israëls.

Ten slotte zij er nog op gewezen, dat de bijbelsche Chiliasten zich alle eeuwen door en in alle landen steeds gelijk zijn gebleven. Dr. A. Robertson schrijft in zijn *Regnum Dei* aangaande het Chiliasme der eerste eeuwen, dat het in de volgende punten overeenkwam:

a) Eene schrikkelijke openbaring van de zonde tegen de Kerk van Christus.

b) De op handen zijnde wederkomst van Christus.

c) Christus zal de wereldmacht verdoen en Zijn heerlijk Koninkrijk oprichten op aarde.

d) De eerste opstanding der geloovigen, om deel te hebben in dit Koninkrijk.

e) Aan het einde van het vrederijk zal de algemeene opstanding en het gericht plaats hebben.

Als ondergeschikte en soms eenigszins varieerende elementen noemt hij:

a) De opvatting dat de wereld zeven duizend jaren bestaan zal, omdat er bij de schepping van zeven dagen sprake is.

b) Verschillende beschouwingen over de vijanden van het Rijk van Christus en den Antichrist, die ze zal leiden.

c) De *plaats, duur* en *omvang* van het Rijk van Christus. Justinus, die leerde, dat het zal opgericht worden in Jeruzalem volgde, volgens Robertson, de algemeene beschouwing.

Wij kunnen niet anders dan met verwondering staren op de zeldzame eenstemmigheid, zooals die hier gevonden wordt. Want precies hetzelfde, wat Robertson hier getuigt van de Chiliasten dier vroege eeuwen, kan nog gezegd worden van de hedendaagsche van alle landen. De les der historie wijst ons op drieërlei:

a) de Katholiciteit;

b) de zendingsijver;

c) en de eenheid van het Chiliasme.

Wij konden in de korte schetsen van de belijders dezer leer niet telkens wijzen op hun beschouwingen, maar dit behoefde ook niet, want op misschien een enkele uitzondering na zijn ze allen eenstemmig in de door Robertson aangegevene punten. Bij de bijbelsche verwachting van 's Heeren komst en Koninkrijk vinden we aanvankelijk de bede reeds vervuld: "opdat zij allen één zijn."

En eindelijk staan we aan het einde van onze taak. Op de laatste bladzijde der Schrift wordt gezegd: "Zie, Ik kom haastiglijk; en mijn loon is met Mij om een iegelijk te vergelden, gelijk zijn werk zal zijn." Aan Hem, die te komen staat, geven we dit werk over. Op het goede, dat er enkel door Zijn genade in gevonden wordt, zal Hij het loon der genade niet onthouden; en het verkeerde, dat er in is door onze zonde, zal Hij wel verbranden.

Moge Hij inmiddels het goede zegenen en het kwade onschadelijk maken èn vergeven.

"Tot Godt wilt u begheven,
Sijn heylsaam Woort neemt aen,
Als een vroom Christen leven,
't Sal hier haest zijn ghedaan."

Inhouds-Opgave.

Eene Beschouwing over de Prof. en Hare Uitlegging...pag. 9

De Profetie eene bizondere vorm van openbaring—Meer profetie in de Schrift dan men veelal meent—Bijna de helft van het geheele Woord Gods profetie—Niet zooveel vervulde profetie als men wel meent—De Moederbelofte nog niet vervuld—De profetie van Sem, Cham en Japhet treedt nog steeds dagelijks in vervulling—De beloften aan de Aartsvaders nog niet ten volle vervuld—De profetie van Silo wacht nog op eene grootsche toekomst—Noodzakelijk dat we de onvervulde profetie kennen—De theorie dat de profetie eerst verstaan behoeft te worden bij hare vervulling—Druischt tegen de Schrift in—Eveneens tegen de ervaring—Christus beschouwde onkunde aangaande het profetisch Woord als vrucht van ongeloof en onverstand—Onderzoek der profetie nadrukkelijk bevolen—De Heere schat Zijn Woord hoog—Bizondere beloften gegeven voor het onderzoek der profetie—Veler verhouding tot de profetie diep schuldig.

A—**Door onbruik**—De profetie niet duister, maar een licht, schijnende in eene duistere plaats—Uiteenloopende verklaringen behoeven niet te verbijsteren—Profeten hadden van ouds een boodschap Gods—Vele geloovigen niet tevreden met de vage verklaringen of met het stelselmatig verzwijgen der profetie—Veronachtzaming van de profetie heeft de schadelijkste gevolgen gehad.

B—**Misbruik der profetie**—Niet de vernederde, maar de verhoogde Christus de kern der profetie—Op het einde zien is de ware wijsheid—1 Cor. 2:2—Niet overal de Kerk willen vinden in de profetie—Vitringa en Hellenbroek—De vergeestelijkings-methode—Wat Lord, Bettex, Saphir, Simpson en Valeton er van zeggen—Origenes de ketter onder de Kerkvaders de vader van het vergeestelijken—Augustinus—In de uitlegging der profetie heeft men de begrippen **Jakob, Juda, Jeruzalem, Sion, Efraïm, Kanaän**, enz., geene vaststaande beteekenis gegeven—De Gereformeerden hebben nog niet ten volle met de vergeestelijkings-methode gebroken—Kuyper, Bavinck, Woltjer, Grosheide, Warfield, Hoekstra—De vergeestelijkers

zien gewoonlijk met verachting op hen, die zich eenvoudig aan de woorden zelve houden—De gevolgen van de vergeestelijking steeds heilloos—Israël hier een waarschuwend voorbeeld —Secten—Zwedenborgianen—Vrijmetselaars—Reform Jood—Christian Scientism—Theosophie—Critiek op de vergeestelijking—Ze druischt in tegen de woordelijke ingeving—tegen de wet der taal—tegen de wet der gedachte—Enkele voorbeelden.

Enkele Regelen voor de Verklaring der Profetie.................pag. 26

De wijze van uitlegging beheerscht geheel onze toekomst-beschouwing.

A—**De profetie moet letterlijk opgevat**—Wat hiermede niet bedoeld is — Houdt rekening met den rijken schat van poëzie, beelden en typen—Dus geene star-letterlijke verklaring—Onze dagelijksche taal vol uitdrukkingen, die niet star-letterlijk genomen kunnen worden—Dan. 2: 37, 38—Ez. 37: 1-10—Gen. 9: 25-27—Openb. 20—De keten waarmede Satan gebonden wordt—Fairbairn over de Moederbelofte—Veel bewijs voor het schriftuurlijke van de letterlijke verklaring—De noodzakelijkheid hiervan vloeit voort (1) uit den aard der menschelijke taal—uit den aard der Openbaring Gods—Wat Prof. Berkhof zegt—(2) Al de vervulde profetie is letterlijk vervuld—Volgens de hooge critici zijn er een lange reeks onvervulde voorzeggingen—Kuenen—Pierson—De steden der Filistijnen—De profetie aangaande Tyrus letterlijk vervuld—Aangaande Damaskus—Vele mogelijkheden—Moab en Ammon—Edom, Egypte, Ethiopië en Babel—Wat Kuenen toestemt—Zesderlei vervulde profetie: (a) Over de Heidensche volken; (b) De Joden; (c) De eerste komst van Christus; (d) Van Christus Zelf; (e) Voorzeggingen voorkomende in de geschiedkundige boeken; (f) Profetische tijdsbepalingen—Da Costa, Bettex, David Nelson—Lev. 26—De eene helft verklaart men hiervan letterlijk, doch niet alzoo de andere helft, die van Israëls toekomst gewaagt—De profetie aangaande de eerste komst van Christus letterlijk—Gestaafd met een twintigtal voorbeelden—P. A. Sparenburg—Niet één Gereformeerde durft tornen aan de letterlijke vervulling ten opzichte van de eerste komst des Heeren—De voorzeggingen van Christus Zelf—De voorspellingen voorkomende in de historische boeken—Voorbeelden genomen uit de boeken der Koningen—Profetische tijdsbepalingen van het O. T.—Van het N. T.—Hoog belang hunner letterlijke vervulling—De jaardag-theorie—De berekeningen aangaande Zijn toekomst—De duizend jaren van Openb. 20 letterlijk—De profetische getallen eenvoudiger dan men meent—De onvervulde week van Daniël.

B—Enkele Wenken—(1) Geene profetie is van eigen uitlegging —Hij die haar ingaf, moet haar uitleggen—Deze regel veelal door de secten en ketters veronachtzaamd—Schrift moet met Schrift vergeleken worden—Waarom velen hiervan een afkeer hebben—(2) Niet af- of toedoen aan de Profetie—Deze plechtige waarschuwing op de laatste bladzijde der Schrift—Rome's af- en toedoen—De Kerken der Reformatie gaan hier niet vrij uit—(3) Israël is het volk en de kern der Oud-Testamentische profetie—Christus is de kern van Israël—(4) Israël behoudt zijne identiteit in de profetie—Wezenlijk onderscheiden van de Gemeente—De Joden zijn physisch van de volken onderscheiden—Het overblijfsel, waarvan de profeten zooveel gewagen—(5) De tijden der wederoprichting aller dingen is volgens den Apostel Petrus een onderwerp van al de profeten—Van alle zijden wordt toegestemd, dat de profeten spreken van een vrederijk—De uitlegging daarvan loopt verre uiteen—Valsch Chiliasme — Kuenen — Hengstenberg—Riehm—De bloeitijd onder de Makkabeërs—Al dergelijke verklaringen doen geen recht aan de profeten—(6) Waar de Heere Zelf eene verklaring geeft, daar dient men zich hieraan onvoorwaardelijk te onderwerpen—Ook hiertegen veel gezondigd—Voornamelijk in de Openbaring komen zulke verklaringen menigvuldig voor—Hierbij blijft men zich evenwel maar weinig gelijk—In het vervolg van dit werk zal de schrijver zich aan deze billijke regelen houden.

De Teekenen der Tijden..pag. **58**

De roeping der geloovigen—De Farizeën—Israël—Het scherp verwijt des Heeren—Vele Christenen zijn blind voor de teekenen des tijds—Ze roepen ons toe dat de Heere komt—Da Costa's onderscheiding tusschen den geest des tijds en den loop der tijden—Gunstige teekenen des tijds—(1) De Zendingsijver en Zendingsvrucht—(2) De profetie wordt meer onderzocht dan ooit te voren—(3) Meer ware eenheid tusschen de oprecht geloovigen—(4) De profetie treedt voor onze oogen in vervulling—(5) De teekenen onder Israël—(6) Eene algemeene indruk, dat we genaderd zijn tot aan het eind der tijden— De ongunstige teekenen des tijds: (1) Intellectueel teeken—(2) Het sociale teeken—De Zonde van Sodom—Noach's tijdgenooten—Het huwelijk der laatste dagen—1 Tim. 4:3—(3) Het politieke teeken of de beweging onder de volken der aarde—(4) Duivelsche teekenen, of het woeden van den vader der leugenen—Vijftien millioen Spiritisten—G. Wisse's oordeel over het Spiritisme—(5) Godsdienstige teekenen—Geen heilstaat der Kerk, maar een grooten afval leert

ons de Schrift—De kennis van den grooten afval ten zeerste noodzakelijk—2 Thess. 2: 3 de voornaamste plaats aangaande den afval—De avondstond van den dag der genade volgens de Schrift zeer donker—Wat we door den voorspelden afval verstaan moeten—Geen afval der heiligen—Geen afval van de Kerk, gedacht als het lichaam van Christus—Bedoeld is de Kerk als instituut—Waarschuwende voorbeelden in de Gemeenten van Klein Azië—Van Palestina—Van Egypte—Van Abbysinië—De afvallige Kerk als geteekend in Openb. 18: 7b—Daarbij mag niet uitsluitend gedacht aan Rome—De groote zonde der afvallige Kerk bestaat in het loslaten van Christus—Is de voorspelde afval reeds aanwezig?—Dit de meening van vele geleerde en godzalige onderzoekers der profetie—Bilderdijk, Da Costa, Capadose, Groen van Prinsterer, Scholte en Dr. Kuyper ten deele in Nederland—Hengstenberg, Auberlin en Hoffmann in Duitschland—Bonar, Bickersteth, Birks, Pember en vele anderen in Engeland—Gray, Simpson, Scofield, Haldeman, Mauro, Gaebelein en vele anderen in Amerika—Zelfs een heel geslacht kan zich vergissen—Het jaar duizend—De verschijnselen rondom ons getuigen van een grooten afval—(1) De hooge critiek—Is hoofdzakelijk verantwoordelijk voor de geestelijke ellende onzer eeuw—Kuenen, Scholte, Pierson, Wildeboer, Valeton, Eerdmans—De hooge critiek meermalen weerlegd—De opgravingen in het Oosten weerspreken hare gewaande resultaten—Maar dit brengt die geleerden niet tot inkeer—(2) Het hedendaagsch godsbegrip—Het algemeene Vaderschap Gods—Doel van Jezus' komst om dit aan de menschen bekend te maken—Dit godsbegrip geen liefhebberij van deze of gene, maar de centrale idee van theologie en prediking in Engeland en Amerika—Welke stellingen hieruit voortvloeien—(a) Geen Heilige Drieëenheid—(b) Niet God's eer, maar 't geluk van den mensch het hoogste—(c) Geene noodzakelijkheid van wedergeboorte—(d) Geene hel—(e) Geene voldoening—(f) Geene genade—(g) Alle menschen broeders—Een kort woord van critiek op deze verleidelijke leer—Joh. 1: 12—Alleen wie Christus met een oprecht geloof aannemen zijn kinderen Gods—Joh. 8: 41-43—Uit den vader den duivel—(3) Het hedendaagsch Kerkelijk leven—Hiermede zeer droef gesteld—In de steden—te plattelande—Voltaire—De zwarte schilderingen van 1 Tim. 4: 1-3; 2 Tim. 3: 1-5 en 2 Tim. 4: 3, 4 op vele kerkleden van toepassing—Struisvogel-politiek den geloovige onwaardig—Humanistisch optimisme—Zelfs deze droeve werkelijkheid is vol van vertroosting—De idee van ontwikkeling en vooruitgang moet er tot op den wortel toe uit bij de geloovigen—Er daagt geen heil vóór dat Christus Zelf weder komt.

De Antichrist .... pag. 76

De Antichrist komt voort uit den afval—Hij zal den Afval in zich gaan belichamen—De herleefde belangstelling in den Antichrist—Waaruit te verklaren?—Dr. Preuss—Uit onzen tijd—De naam Antichrist komt alleen voor bij Johannes—2 Thess. 2: 3-10 de voornaamste plaats—Openb. 13 geeft eene uitvoerige mededeeling—In het O. T. slechts schaduwachtige heenwijzingen—Kaïn, Nimrod, Faraö, Amalek, Midian, Goliath, Saul, Sanherib, Rabsaké, Nebukadnezar, Antiochus Epifanes, Nero, e.a. typen van den Antichrist—Uit 2 Thess. 2 blijken ons de volgende zaken: (1) Hij komt voort uit den grooten afval—(2) Vlak vóór de komst des Heeren—(3) Wordt alsdan **geopenbaard**—(4) Is eene persoonlijkheid—(5) Schrikkelijk hoovaardig—(6) Gaat in den tempel Gods zitten—Tempel Gods ziet op den herbouwden tempel te Jeruzalem—De Antichrist zal een Jood zijn— Dit is de gedachte van de Rabbijnen, vele kerkvaders en beoefenaars der Profetie—Hieronymus—Origenes—G uers—Seiss—Cumming—Duffield — Haldeman—Silver—Maitland—(7) Eischt aller aanbidding voor zich op—Schrijdt van godloochening voort tot godlastering en zelfvergoding—(8) Hij komt naar Satan's wil en met Satan's macht en energie—Prof. Crookes—Ds. Du Toit—(9) Er is iets, dat den Antichrist tegenhoudt—Wie of wat houdt den mensch der zonde tegen?—Aan het beantwoorden dezer vraag drie moeilijkheden verbonden: (a) Taalkundige—(b) Hier de eenigste plaats waar van zoo iets gesproken wordt—(c) De Apostel onderstelt bekendheid bij zijne lezers—Grotius' oordeel—De Romeinsche Staat—Een beroemde bisschop—Schutsengel—Raad Gods—Duitsche Keizerrijk—Joseph Parker's verklaring—Paulus zelf—Het Evangelie—Bizondere Geestesgaven—De H. Geest—Het autoriteitsbeginsel, dat in de overheid werkt—Satan—De H. Geest de Persoon die weerhoudt en Zijne algemeene werking het iets, dat hem tegenhoudt—De eerste wereld geeft ons een leerrijk voorbeeld—(10) De val van den Antichrist—Bij Christus' komst—De valsche profeet—Is de helper van den Antichrist—De bewerker van den Antichristelijke teekenen en wonderen—Ondergaat met den mensch der zonde hetzelfde lot van levend in de hel geworpen te worden.

De Toekomst des Heeren .... pag. 88

Wat we hierdoor verstaan—Deze waarheid ten zeerste door den duivel gehaat—Het is hem gelukt, om deze waarheid voor vele eeuwen te verdonkeren—Allerlei er voor in de plaats geschoven—In verdenking gebracht door het aangeven van jaar-

tallen—Dr. Totten, Baxter, Dimbleby, Russell—Deze waarheid is zeer vernederdend voor den mensch—Komt vaker voor in het N. T. dan eenige andere waarheid—De Heere heeft nadrukkelijk bevolen, om niet van Zijne wederkomst te zwijgen—Christus vóór ons, **in ons** en **komende tot ons** de drie hoofdpunten van de prediking der Apostelen—De prediking van de toekomst des Heeren eene Christus-prediking—Beveelt zich in bizonderen zin des woords aan de gewetens der menschen aan—Het is noodzakelijk, dat de Heere komt—Wat Van Andel zegt—Christus staat nog niet op den hogsten trap Zijner heerlijkheid—Het doel van 's Heeren toekomst—Het naaste doel de volkomene verlossing der Zijnen—Het hoogste doel de heerlijkheid Gods—Het oordeel niet het doel, maar het ontzagwekkend middel—De gevolgen van de wederkomst van Christus (1) voor de Gemeente—Deze ontvangt dan volkomene verlossing—De voltooide heiligmaking—Eenzijdige voorstellingen—Er dient geene scheiding gemaakt tusschen Christus' verleden en toekomstig werk. (2) Voor Israël—Israël wordt niet bekeerd vóór de toekomst des Heeren—Allereerst eene nationale herleving en opbloeiing bij Israël—De Gelijkenis van den uitbottenden vijgeboom—Israël's gedeeltelijke terugkeer naar Palestina—Gog en Magog—De groote verdrukking—Israël wordt hieruit gered door de verschijning van Christus—Matth. 23: 39—Christus zal nederdalen op den Olijfberg, Zach. 14: 4—De groote aardbeving—De rouw van Israël over het verwerpen van Zijn Messias—Israël op één dag bekeerd. (3) Voor de wereld als antichristelijke macht—Deze wereld wordt niet beter—Nog nacht bij de volken der aarde—Post-Millennialisme—Christus komt niet weder tot een bekeerde wereld—De volken arbeiden ten vure, Hab. 2: 13, II Petr. 3:7—Volkengericht en wereldverbranding twee zeer onderscheidene zaken—Het niet onderscheiden van deze twee heeft allerlei wanbegrip tengevolge—Het volkengericht geen daadzaak van één dag—Komt vóór het duizendjarig rijk—Armageddon—Openb. 16: 12-18 wijst op de volgende zaken: (a) De volken worden aangeblazen door den duivel, den Antichrist en den Valschen Profeet (b) De Koningen van het Oosten zijn er mede in betrokken (c) De tijd van Armageddon is de toekomst des Heeren (d) De plaats zal zijn op den berg van Megiddo (e) Terstond na de slachting der volken zal er aan de tegenwoordige wereld een einde komen—Het beeld van Nebukadnezar—De steen, die er tegen aanrolde—(4) De gevolgen van Christus' toekomst voor de wereld als voorwerp van God's liefde—Vele heerlijke beloften zullen dan eerst vervuld worden—(5) De gevolgen voor den duivel—Openb. 20: 2, 3—Satan wordt duizend jaren gebonden—Nu eerst kan er sprake zijn van een vrederijk—De zucht van Ds. H. Pierson.

De Eerste Opstanding .... pag. 103

Pijnlijk om tegen de gangbare meening der broederen in te gaan—Liefde voor de waarheid maakt het soms noodig—Doel van dit betoog—De H. Schrift alleen de kenbron—De eenig juiste methode bij de ontwikkeling der waarheid is de uitlegkundige—Doel van dit hoofdstuk—(1) De eerste opstanding is **mogelijk**—(2) Ze is ten zeerste **redelijk**—(3) Ze is geen heillooze dwaling, gesteld al, dat we hier van dwaling wilden spreken—(4) Vele heiligen zijn reeds opgestaan—Matth. 27: 52—Deze vele heiligen niet weder gestorven (a) het woord vertaald door **verschenen** wijst op onsterfelijke glorie; (b) Dit zou in strijd zijn met het doel dezer opstanding; (c) Ps. 68:19 en Ef. 4:8 wordt van **gevangenen** gesproken, waarbij hoogstwaarschijnlijk gedacht moet aan deze opgewekte heiligen—(5) Ze ligt geheel op den lijn van het Gereformeerde denken—De uitverkiezing—(6) De meeste theologen stemmen in beginsel eene ongelijktijdige opstanding toe—Kuyper, Maccovius, Bavinck—(7) Ze bezit hooge waarschijnlijkheid, wanneer we letten (a) Op het afgezonderd karakter van het volk des Heeren; (b) De opstanding der geloovigen, in oorzaak, aard en doel van die der ongeloovigen onderscheiden; (c) De dag van Christus eene afzonderlijke bedeeling—Gereedelijk kan toegestemd, dat de Heere Zijn volk opwekt ten uitersten dage.

Bezwaren Tegen de Eerste Opstanding .... pag. 110

Onbillijk om niet naar bezwaren te luisteren—De voornaamste bezwaren hier voorgesteld—(1) De Geref. vaderen weten er niets van—Doch (a) Ook op hen Art. 7 onzer Confessie van toepassing; (b) Ze hebben deze dingen nooit ontwikkeld—Ongeveer hetzelfde kan van de Geloofsbelijdenis gezegd—De Kerkvaders wilden wel eene eerste opstanding—(2) Deze leer is Joodsch—Dit argument zegt niets, want heel de zaligheid is uit de Joden—(3) Er is maar één tekst voor deze leer en dit is een zeer duistere plaats—Bedoeld is Openb. 20:5—De plaats niet de eenigste—Wel de allerduidelijkste—Wordt op vele plaatsen ondersteld—Weiss, Schmidt e.a. loochenen de opstanding der goddeloozen—De zalige opstanding bijna uitsluitend op den voorgrond—Niet éène tekst, waar de Joden als éène massa worden aangeduid—Openb. 20:5 geene duistere plaats, want (a) Vriend en vijand ziet terstond, dat hier van eene opstanding sprake is; (b) De H. Geest geeft hier eene korte verklaring van dit visioen—Het kinderlijk en onbevangen gemoed de beste schriftverklaarder; (c) Voor den onbevooroordeelde is deze plaats voor geen tweeërlei uitlegging

vatbaar—Openb. 20: 5 niet de eenigste plaats—Uit eene duidelijke plaats valt wel iets af te leiden—Ten aanzien van andere teksten is men niet zoo vreesachtig,om er iets uit af te leiden —Dr. Hepp over den schriftuurlijken grondslag van het getuigenis des Heiligen Geestes—In betrekking tot de laatste dingen stelt men veelal gansch andere eischen dan elders—Israël had voor vele eeuwen slechts enkele beloften—God beschouwt Zijn volk als wijzen—(4) Het bezwaar, dat de Heilige Schrift nadrukkelijk een gelijktijdige opstanding leert — De drie eenigste plaatsen waarop men zich beroept zijn: Dan. 12: 2—Joh. 5: 28, 29—Hand. 24: 15—De plaatsen kunnen volstrekt niet als bewijs gelden voor de ééne algemeene opstanding—In het licht van Openb. 20: 5 wijzen ze ons eerder naar eene eerste en tweede.

Bewijzen voor de Eerste Opstanding uit het O. T. .... pag. 121

Thans toegekomen aan stellig Schriftbewijs—Hier tevens een voorbeeld van toenemende leerontwikkeling—Jes. 24: 22—(1) Het gaat hier over den tijd der opstanding—(2) Wie besloten worden in een put?—(3) Zij zijn in den afgrond, terwijl het vrede op aarde is—Jes. 26: 14a—(1) De goddeloozen zullen niet opstaan met de vromen, om met hen te heerschen in het vrederijk—(2) Hier een lied van Israël over hunne vroegere verdrukkers—Vers 19—De vertaling van Van der Palm—Jes. 27: 12—Jes. 27 een van de moeilijkste hoofdstukken van Jesaja —Een drietal tegenwerpingen—Antwoorden daarop—Delitsch, Nagelsbach e.a. verklaren deze plaats van de afzonderlijke opstanding—Jes. 66: 24—Job 19: 25, Zach. 14: 5, Hos. 6: 2, Ez. 37: 1-14—Hier mag niet gedacht aan de geestelijke opwekking des zondaars—De eerste opstanding en Israël's herstel staan in het nauwste verband met elkander—Israël zeer bekend met het denkbeeld van eene eerste opstanding—Dan. 12: 2—Voornamelijk drie beschouwingen over deze plaats—(a) De volksherstelling van Israël onder het beeld van eene opstanding; (b) De algemeene opstanding; (c) De eerste opstanding in onderscheiding van de tweede—De laatste beschouwing de juiste—Redenen daarvoor—Dan. 12: 13—Daniël wordt vertroost met de eerste opstanding—Beteekenis van de uitdrukking: opstaan in uw lot—De eerste opstanding met inbegrip van het genadeloon—Deze twee meermalen ten nauwste verbonden—Zalig en heilig zij, die er deel aan hebben.

Bewijzen voor de Eerste Opstanding uit het N. T. .... pag. 131

Luk. 14: 14 het eerst aan de beurt—De bepaling **van de rechtvaardigen**—De Joden onderscheidden tusschen tweeërlei op-

standing—Niet denkbaar, dat Christus hen in eene dwaling zou versterkt hebben—Een van de aanzittenden—Uitnemende uitleggers denken hierbij aan eene eerste opstanding—Luk. 20: 35—Aanleiding tot dit woord—De opstanding uit de dooden—Prof. Ten Hoor op 1 Petr. 1: 3—"Die waardig zullen geacht zijn"—"Kinderen der opstanding"—Beteekenis dezer uitdrukking—"Want zij kunnen niet meer sterven"—Fil. 3: 11—In hoofdzaak vier verklaringen van dit woord—(1) Eene geestelijke opstanding—(2) Paulus dacht te leven tot aan den tijd van de wederopstanding—(3) De algemeene opstanding—(4) De eerste opstanding—Zoo Alford, Meyer, Olshausen, Lightfoot, Ellicot, Ebrard Nitzsch.—De vorm van het woord **uitopstanding**, 1 Thess. 4: 16, "Die in Christus gestorven zijn, zullen eerst opstaan—De dwaling der Thessalonicensen—Hier niet bloot eene tegenstelling tusschen de opstanding en de opname in de lucht—Bewijzen hiertegen—1 Cor. 15: 23—Een iegelijk in zijne orde—Beeld ontleend aan de verschillende regimenten van soldaten—Beeld van **eersteling**—"Daarna die van Christus zijn in Zijne toekomst—Daarna zal het einde zijn"—Wat Van Andel aanteekent op deze plaats—Heb. 11:35b—Openb. 20: 5—Als bewijsplaats onderscheidt deze plaats zich van alle andere in drieërlei opzicht (a) Ze geeft den tijd aan, die tusschen de tweeërlei herleving verloopt; (b) Wijst op de **deelgenooten**; (c) Geeft het **doel aan**—De verschillende verklaringen van deze gewichtige plaats—(1) Een heerlijke kerkstaat—(2) Opwekking uit den geestelijken dood—(3) Zalig verkeer der afgestorvenen met Christus in den hemel—(4) Eenig is de verklaring van Dr. Kuyper—Ten zeerste te bejammeren, dat de twee voornaamste woordvoerders der Geref. Theologie dit hoofdstuk onrecht aandoen—Het verouderd zielen-argument—Stellingen, die hier toegestemd moeten worden—Mos. Stuart, Van der Palm—Simcox.

Enkele Slotopmerkingen over de Eerste Opstanding......pag. 147

Zeer weinig gesproken over de opstanding der goddeloozen—Nergens van eene gelijktijdige—Zeer veel van de bizondere—Zelfs zijn de drie plaatsen, waar de tweeërlei opstanding in één adem genoemd worden, eer bewijzen voor de ongelijktijdige dan wel voor de gelijktijdige—Drie plaatsen wijzen op tijdsonderscheiding—Zeer vele teksten onderstellen haar—Openb. 20 wijst zesmaal met nadruk op den tijdsduur—(1) De taalkundige gronden voor de eerste opstanding, ek **nekroon**—Volgens Thayer is de theorie van eene algemeene opstanding onhoudbaar—Robinson geloofde in eene eerste opstanding—Het verbizonderend **ek**—Wanneer **ek** wordt weg-

gelaten—(2) Dogmatische gronden: (a) De verkiezing—(b) De mystieke unie—De beteekenisvolle uitdrukking: eerstgeborene uit de dooden—(c) Het oordeel der geloovigen—Ook vrucht van de mystieke unie—(d) Christus zal komen met al Zijne heiligen—Van welk nut deze leer is—Of het niet beter is zich er over stil te houden—Neen, want (a) alle bedienaren des Woords hebben beloofd de Schriften der profeten grondig aan hun volk voor te dragen; (b) deze leer is van het hoogste geestelijk nut—Ze werpt een vloed van licht op de uitverkiezing—Ze verduidelijkt de gansche leer der laatste dingen—Ze maakt de opstanding tot een voorwerp van hope en rijke vertroosting—Tal van teksten worden er door opgehelderd—Welke tijd er tusschen de twee opstandingen verloopt—Wie deel zullen hebben aan de eerste opstanding—Hierover niet eenerlei gedachte, (a) Alleen eene bepaalde classe van geloovigen; (b) Al de geloovigen—De naam—Deze beschouwing thans de meest algemeene—Instemming met de woorden van Seiss.

De Opname der Geloovigen........pag. 156

De Schrift legt weinig nadruk op de orde der toekomende dingen—Slechts een viertal plaatsen bieden eenige punten van orde aan—Hand. 15:14-17—1 Cor. 15:23-28—II Thess. 4:14-17—Openb. 20—Bij 's Heeren komst de geloovigen een klein kuddeke—De geloovige ontslapenen zullen het eerst worden opgewekt—Het opstandingslichaam—Een vijftal eigenschappen: onverderfelijk, heerlijk, krachtig, geestelijk, onsterfelijk—De levend overgeblevenen worden met zulk een lichaam overkleed—De publieke rechtvaardiging heeft dan plaats—Bijeenvergadering aller uitverkorenen—Dan de eenheid der Kerk een voldongen feit—Na de saamvergadering de toevergadering of opname tot Christus in de lucht—Geene secret rapture—Christus komt eerst om en later met de Zijnen—Toch dient men niet te spreken van eene tweeërlei wederkomst—Redenen daarvoor—Men moet Christus' toekomstig werk niet inkrimpen tot het werk van een twaalfurigen werkdag—De opname der Gemeente heeft plaats vóór de groote verdrukking—Israël zal door de groote verdrukking heengaan—Terwijl Israël en de wereld in de groote verdrukking verkeeren, heeft de Gemeente verkwikking—De komst des Heeren tot de opname der Zijnen is de eigenlijke hope der Gemeente—Hij verlangt er Zelf naar—Wacht er op—Zijn Geest roept om Hem—Wij kunnen Christus zoo goed missen, vandaar zoo weinig verlangen—Alleen de reine bruid verlangt vurig naar de komst des Bruidegoms.

Het Genadeloon .... pag. 162

Eene moeilijkheid—Wat de Heidelberger zegt in vraag en antwoord 56—Eene gerechtvaardigde komt nimmermeer in het gericht—Hebr. 10:30—Toch moeten de geloovigen verschijnen voor den rechterstoel van Christus—Geen gelijktijdig oordeel—Bewijzen—Haast volslagen gemis aan de rechte waardeering van het genadeloon—Eene zeer veronachtzaamde waarheid—Wat de geschiedenis desbetreffende leert—Rome, Reformatoren, Kerken der Reformatie, Rationalisten, Mystieken—Waardeering en ontwikkeling dezer waarheid wordt geëischt (1) Door den verschuldigden eerbied voor de gansche Schrift—(2) De geloovigen hebben er recht op en behoefte aan—(3) Met het oog op onzen tijd—Het **begrip** van het genadeloon—**Grondslag**—Ligt in de vergeldende gerechtigheid Gods—Dit wel in te zien van het hoogste belang—Hoe het begrip genade hier voorkomt—Alle loonzucht afschuwelijk—**Karakter**—Onderscheid tusschen de zaligheid en het genadeloon—Wanneer het genadeloon geschonken wordt—Bij de toekomst des Heeren—Ze staat in het nauwste verband met de opstanding der rechtvaardigen—De inhoud van het genadeloon—De verhouding tot Christus bepaalt hier alles—Voorbeelden—De bizondere aard der genadige belooning—De Gelijkenis van de Talenten—Van den getrouwen huisverzorger—Van de Ponden—De getrouwen te Sardis—Genade de heerlijkheid in knop—De goede werken volgen ook **om** de geloovigen—Paulus—De goede werken zijn niet de grond, maar door Gods bestel wel de zaden van toekomstige heerlijkheid—Wat de mensch zaait, **dat** zal hij maaien—Evenredigheid tusschen werk en genadeloon als tusschen zaad en vrucht—Niet werken **om**, maar wel met het oog **op** het genadeloon—Het hoog belang dezer waarheid voor de hedendaagsche geloovigen—De valsche mystiek—De ootmoedige betuiging aller vromen.

Het Avondmaal van de Bruiloft des Lams .... pag. 179

Wat men hieronder veelal verstaat—Openb. 19:9—"Deze zijn de waarachtige woorden Gods"—Beteekenis hiervan—(1) Wanneer het zijn zal—Niet thans in den hemel—Niet al de eeuwigheid door—Er komt een einde aan—Armageddon—Het Avondmaal des grooten Gods—Ook niet gedurende het gansche duizendjarig rijk—Bij de intrede daarvan—(2) Wat het zijn zal—Zich wachten voor de twee uitersten van vervleeschelijking en vergeestelijking, **(a)** Christus Zelf de Bruidegom; **(b)** Het huwelijk eerst, daarna het Avondmaal; **(c)** Het Avondmaal wijst op de eenheid, de blijdschap, de

rust, de vrede, de vrijheid der verlosten—Hier de vervulling van het H. Avondmaal—Waarom zoo weinig geloovigen de gewenschte vrucht van het Avondmaal trekken—Het Avondmaal wijst niet bloot naar het verleden—De werking der hope mag niet ontbreken—Matth. 26:29—Beteekenis daarvan—(3) Waar dit zal plaats hebben—In Jeruzalem—Voor den onbevangene niets ongerijmds—(4) Wie zullen er aan deelnemen—Christus en Zijne Gemeente, de hoofdfiguren—Ook nevenfiguren—De Openbaring van Johannes—Het Hooglied van Salomo—Ps. 45—Gelijkenis der Tien Maagden—De waarachtige woorden Gods.

Het Richten der Geloovigen .... pag. **185**

De komst van Christus met al Zijne heiligen—Het laatste deel van Openb. 19—De rechtvaardige rechter—De plechtige oproeping tot het Avondmaal des grooten Gods—De uitoefening van het gericht—Het dolzinnig plan van de koningen der aarde—Antichrist de leider der samenrotting—De valsche profeet—Beider lot—Ook het richten der heiligen, vrucht van de mystieke unie—Wie deel zullen nemen aan het gericht—Deze waarheid van veel praktisch belang—De Schrift wijst er meermalen op tot vertroosting—1 Cor. 6—De twist onder de broederen te Corinthe—Het gaan voor het wereldsch gericht—Paulus' verontwaardiging hierover—De tegenwoordige Gemeente tegenover deze waarheid—De twee verklaringen—Looze kunstgrepen—Gevolg van een levendig besef dezer waarheid—Het richten der geloovigen niet in den hemel—De Apostelen op de twaalf tronen—De geloovigen zullen heerschen op aarde—Schriftbewijs hiervoor—Wat Seiss hiervan zegt—De meening van Auberlin, Da Costa, Van Oosterzee, Van Andel e.a.—De veertig dagen van Christus vóór Zijn hemelvaart—Nauwkeurig laat zich de heerschappij der geloovigen niet omschrijven—Op grond van de Schrift het volgende duidelijk: (a) Ze is vrucht van de mystieke unie; (b) Ze is niet alleen een richten van de wereld maar tevens een besturen; (c) Zij zal mede de belooning zijn van eer en heerlijkheid; (d) Er zal daarbij de grootste verscheidenheid gevonden worden; (e) Deze regeering zal duizend jaren duren. Eene moeilijkheid—Sommige teksten wijzen op eene eeuwige regeering—Deze moeilijkheid vervalt, zoo we het onderscheid tusschen Israël en de Gemeente streng handhaven—De belofte des Engels tot Maria.

Israël en de Gemeente .... pag. **191**

Een strikt vereischte, om Israël en de Gemeente te onderscheiden—Het Kerkbegrip en de studie der profetie—On-

schriftuurlijke gedachten aangaande den oorsprong, het wezen, de roeping, de hope en de toekomst der Kerk—Niet ééne klasse van geloovigen—Israël het aardsch volk met eene aardsche roeping—De Gemeente het hemelsch volk met een hemelsche roeping—Dit misschien reeds typisch aangeduid bij de roeping van Abraham—Bewijs voor het onderscheid tusschen Israël en de Gemeente.

A—**Dat Israël en de Gemeente wezenlijk verschillen**—(1) Er wordt nergens in het Oude Testament van het lichaam van Christus gesproken—(2) In Matth. 16:18 zegt de Heere: Ik zal bouwen—(3) De Gemeente alle vorige eeuwen verborgen geweest: Rom. 16:25, 26; Ef. 3:1-10; Col. 1:24-27; 1 Tim. 3:16—(4) De Gemeente het lichaam van Christus—De Kerk vier duizend jaren hoofdeloos—Het lichaam volgt steeds het hoofd—(5) De H. Geest vormt het lichaam van Christus en Hij deed dit niet in de oude bedeeling—(6) De Kerk gebouwd op het fundament der Apostelen en Profeten—Bij deze Profeten mag niet aan de Oud-Testamentische gedacht.

B—**Waarin Israël en de Gemeente verschillen**—(1) De roeping is zeer verschillend—(2) De beloften—(3) Israël werd meer beheerscht door het vleesch, de Gemeente door den Geest, Die in haar woont—(4) De wapenen van den krijg zeer verschillend—(5) In den eeredienst wezenlijk verschil—(6) Israël onmondig, de Gemeente mondig—(7) In beider hope is eenigszins verschil—Alles wacht op 's Heeren toekomst—Twee vereischten beslist noodig, om Israël's toekomst te verstaan.

Israël Gods Wondervolk .... pag. 199

Tweeërlei wondervolk—Israël een wonder (1) In zijn ontstaan; (2) In zijn voortbestaan; (3) In zijn tegenwoordige wijze van bestaan—Een volk van tegenstellingen—Rev. S. B. Rohold—Dr. Kuyper over de Joden—Israël drager van een vloek en een zegen—Spinoza—Marx Heine—Querido—Gambetta—De Reform Joden—De Joden hebben de geestelijke bronnen vergiftigd—De Antichrist een afvallige Jood—Het Christendom meer Heidensch dan Joodsch—Verjoodsching van den Christelijken godsdienst—Door God gedaan—Bewijzen daarvoor—Lord Beaconsfield—De fout van het oude Judaïsme—Eene verjoodsching, die gevreesd moet worden—Bettex—De zegeningen van Israël—De Joden in China—Het am olam—Hegel—De Grieksche Kerk—Geref. schrijvers—Onbillijkheid tegenover Israël—Voorbeelden—Alleen de Schrift verspreidt licht over Israël—Daar dus heen.

Israël's Toekomst Volgens het Oude Testament.............pag. 209

A—Israël in de vijf boeken van Mozes.

a—Gen. 12:3. (1) De tijd van Abram's roeping. (2) Het universeel karakter van de belofte aan Abraham. (3) Israël's vijanden zal het kwalijk gaan. (4) Het wordt ten zegen voor de wereld gekozen.

b—Ex. 19:5, 6. (1) Hier een werkelijk verbond. (2) Het voorwaardelijk volksverbond. (3) Israël heeft als volk niet aan voorwaarde voldaan en is daarom voor vele eeuwen verworpen.

c—Lev. 26:42-44. (1) Het verband hier beteekenisvol. (2) Onderscheiding tusschen de verbonden welke Israëls zijn.

d—Num. 23:9, 19-24. (1) Israël een alleen-wonend volk. (2) Zal een groot volk zijn. (3) Van Jehova gezegend. (4) Onvernietigbaar. (5) Zijne rust.

e—Deut. 30:1-6. (1) Het heil komt na de verstrooiing door de Romeinen. (2) Verstrooiing letterlijk. (3) Wederkeering en bekeering gaan samen. (4) De vastigheid van Israëls' toekomstig heil.

B—Israël in de Historische Boeken.

II Sam. 7:11-16. (1) Hier een werkelijk verbond. (2) Omvat drieërlei belofte. (3) Christus thans niet op den troon van David—Bewijzen daarvoor.

Ps. 102:14-23. (1) Beteekenis dezer plaats. (2) Andere Psalmen.

C—Israël in Jesaja.

a—Jes. 11:11. (1) Wanneer Israël vergaderd wordt. (2) Niet van de Kerk te verklaren. (3) Alleen van Israël te verklaren.

b—Jes. 27:6. (1) Bewijs dat de Kerk hier niet bedoeld is. (2) Israël heeft den hier beloofden toestand nog nimmer bereikt. (3) De beteekenis van het tweede hoofddeel van Jesaja.

D—Israël in Jeremia.

a—Jer. 3:18. (1) Het vorafgaand verband. (2) Vereeniging van Israël en Juda. (3) Het navolgend verband.

b—Jer. 16:14, 15. (1) Hengstenberg. (2) De plechtige eed. (3) Het land van het Noorden. (4) De bekeering der Heidenen.

c—Jer. 23:5, 6. (1) Het verwekken der Spruit vat men letterlijk. (2) Voor Israël geen heil dan bij Christus' wederkomst.

d—Jer. 31:27, 28. (1) "De vrouw zal den man omvangen." (2) Israël is letterlijk verstoord en alzoo wordt het hersteld.

E—Israël in Ezechiël.

a—Ez. 34:23 vv. (1) De eenige Herder. (2) De Messiaansche regeering.

b—Ez. 36:24-28. (1) Een van de meest gemartelde teksten. (2) Zoo dit van Israël verklaard wordt is er niets ongerijmds. (3) Hetzelfde geldt van hoofdstuk 37. (4) Israël zal, althans ten deele, onbekeerd terugkeeren.

F—Israël in de Kleine Profeten.

Hos. 3:4, 5—Joël 3:1-3—Amos 9—Obadja 17-21—Micha 7:11-20—Nahum—Habakuk—Zefanja — Haggaï — Zacharia—Maleachi—Tweeërlei maatstaf bij de uitlegging der profetie.

Israël's Herstel Volgens het Nieuwe Testament .... pag. 233

Twee beschouwingen, die beslist van de hand gewezen moeten worden.

A—Israël in de Evangeliën.

a—Luk. 1:67-80 vgl. 30-33. (1) Hier de voortzetting der Oud Testamentische profetie. (2) Niet de private gedachte van Zacharias. (3) Geen geestelijke vijanden bedoeld.

b—Luk. 2:32. (1) Jodenzending. (2) Wat Van Andel hierop zegt.

c—Matth. 19:28. (1) Reëel opvatten. (2) De twaalf stammen. (3) Dit woord in overeenstemming met 's Heeren tijdgenooten. (4) En met de taal der oude profeten.

d—Matth. 23:39. (1) Niet vervuld in den optocht van enkele dagen later. (2) Geen Universalisme voor gansch Israël.

e—Luk. 21:24b. (1) Beteekenis van de **tijden der Heidenen.** (2) Jeruzalems' vertreding werkelijkheid, eveneens het herstel. (3) Het drieërlei **totdat.**

f—Luk. 21:29-33. (1) Beteekenis dezer gelijkenis. (2) "Dit geslacht."

B—Israël in de Handelingen.

a—Hand. 1:7. (1) De vraag der discipelen. (2) Het antwoord des Heilands.

b—Hand. 15:14-17. Deze plaats is belangrijk wijl ze wijst op de orde der heilsfeiten.

C—**Israël in de Brieven.**

a—Rom. 11—Moet niet van de Kerk verklaard — Redenen waarom niet. (1) De Apostel wijst er meermalen op dat de voorrechten van Israël eeuwigdurend zijn. (2) Paulus gaat ons voor in de letterlijke verklaring van plaatsen uit het O. T. (3) Het N. T. behoudt steeds de bizondere benamingen van Israël en de Heidenen.

b—Gal. 3:8 en 6:16 als tegenwerpingen — De wandelende Jood een stuk letterlijk vervulde profetie—De werken van Gabelein, Geurs, Kelly, Seiss, Esser, Du Toit, Tris, Da Costa.

Het Millennium of Duizendjarig Rijk........................pag. 241

De Genestet over het Millennium—De naam.

A—**De menschelijke natuur**—Heeft behoefte aan een vrederijk—Ten Kate—Het heimwee naar den hemel staat hooger dan dat naar een vrederijk.

B—**Stellig Schriftbewijs.** (1) De oorspronkelijke bestemming van den mensch om heerschappij te hebben op aarde nimmer herroepen. (2) Verschillende bedeelingen. (3) De plaatsen, die gewagen van de bekeering en de heerlijkheid aller volken. (4) De toekomstbeelden van de psalmisten en profeten—Dr. Bavinck hierover. (5) Openb. 20—Dr. Alford over deze plaats.

C—**De wijd uiteenloopende beschouwing der Gereformeerden over Openb. 20:**

I. In betrekking tot het verleden voornamelijk drie zienswijzen.

II. Velen stellen het in het heden.

III. Zeer velen verklaren het van een toekomstigen heilstaat der Kerk op aarde—Bezwaren tegen het Post-millennialisme.

IV. De beschouwing van Dr. Kuyper over het duizendjarig rijk—Dr. R. L. Haan.

D—**Bezwaren tegen het Chiliasme ingebracht.** (1) Christus zegt in Zijne lange redevoering over het Millennium niets. (2) Het heeft steeds geleid tot geestdrijverij. (3) Het springt willekeurig met de Schrift om. (4) Het brengt onoverkomelijke bezwaren met zich mede. (a) Het herstel van de Heidensche volken; (b) De tempel van Ezechiël. (5) Het Chiliasme verstoffelijkt het Christendom. (6) Niet één belijdenisschrift weet iets van deze leer af.

Enkele Vragen en Gezichtspunten over het Millen......pag. 263

(1) Hoe komt het Millennium? (2) Hoe ons den aard van de Christus-regeering te denken—De onderscheiding van Israël en de Gemeente werpt licht over, (a) den Koning; (b) de regeering; (c) de deelgenooten; (d) de plaats; (e) de heerlijkheid; (f) en den duur van 't Millennium. (3) Hoe hebben we ons de aarde als woonplaats van den mensch. (4) De duivel gebonden. (5) Het einde van het Millennium—Openb. 20: 7-10 —De loslating van den Satan—De opstand van Gog en Magog—De opstanding ter verdoemenis—Het oordeel voor den grooten witten troon—De eeuwige staat—Da Costa.

Onderscheid tusschen het Millennium en den Eeuwigen Staat ....pag. 274

A—**De beide laatste hoofdstukken van de Openbaring van Johannes**—Vier beschouwingen. (1) Nadere ontvouwing van het duizendjarig rijk. (2) De eeuwige staat. (3) Openb. 21: 1-8 alleen van den eeuwigen staat. (4) Beide vloeien hier in elkander—Eene besliste keuze hier moeilijk.

B—**Openb. 21: 1-5 de voornaamste plaats over den eeuwigen staat.** (1) De eerste hemel en aarde voorbijgegaan. (2) In welken zin de zee niet meer zal zijn. (3) In den eeuwigen staat woont God bij de menschen. (4) Alle tranen zullen voor eeuwig van de oogen zijn afgewischt. (5) De dood zal er niet meer zijn. (6) De duivel zal in den poel des vuurs zijn nedergeworpen—Het volle heil komt trapsgewijze—Da Costa.

Een Blik in de Openbaring van Johannes........pag. 283

Chiliastische Verklaringen van de Openbaring.

A—**Het Karakter dezer profetie.** (1) Een troostboek. (2) Christus hier in bizonderen zin het middelpunt. (3) Het Oud-Testamentisch karakter—De nieuwe verklaring van Dr. Ford Ottman.

B—**De verdeeling van dit boek**—Door Christus Zelf gegeven—Overeenkomende met: (1) Verleden. (2) Heden. (3) Toekomst.

C—**De uitlegging van de Openbaring.** (1) De Gemeente vanaf het vierde hoofdstuk niet meer op de aarde—Bewijzen daarvoor. (2) De Openbaring sluit zich ten nauwste aan bij de profetie van Daniël. (a) Bespreken beide de tijden der Heidenen, doch van uit verschillend oogpunt; (b) De Openbaring sluit zich voornamelijk aan bij Daniël's profetie van

de zeventig jaarweken. (3) Dit boek verklaren van de Gemeente en Israël. (4) Zooveel mogelijk letterlijk—Zalig is hij, die de woorden der profetie dezes boeks bewaart.

De Roeping der Geloovigen Beschouwd in het Licht der Profetie .... pag. 297

A—**De profetie een licht**—Vele geloovigen wereldgelijkvormig. (1) De hoop—Gemis aan bezielende hoop—Beteekenis van de hoop voor het leven. (2) De lijdzaamheid—Hare beteekenis voor den levenswandel—Definitie van de lijdzaamheid—Waar het Grieksche woord op wijst—De Hebreeuwsche Christenen—Wat door zielkundigen van naam beweerd is—Een diesseitig Christendom. (3) Nuchterheid. (4) Waakzaamheid.

B—**De profetie is zeer vast**—Zij geeft vastheid—Wijst steeds heen naar den vasten raad des Heeren—De zekerheid, dat alles woordelijk vervuld wordt—De stemmen in onze kerkelijke huishouding—Weinig gehoord naar de stem des Heeren—Ja, Ik kom haastelijk—Amen, ja kom, Heere Jezus!

De Les der Historie .... pag. 305

Doel van dit beknopt historisch overzicht drieërlei: (1) Wijzen op de kracht van Christus' toekomst. (2) Een lans breken voor het kwalijk begrepen Chiliasme. (3) Ten deele eene bibliografie—De Kerk der eerste drie eeuwen Chiliastisch—Gieseler—Semisch—Harnack e.a.—De invloed er van op den wandel der geloovigen—Apostolische Vaders en Kerkvaders die Chiliast waren—Barnabas—Clemens—Romanus—Hermas—Papias—Polycarpus—Justinus—Ignatius—Irenéus—Tertullianus—Cyprianus — Hyppolytus — Clemens Alexandrinus—Nepos—Lactantius—Commodianus—Melito van Sardes—Methodius—Victorinus Petavionensis—Sulpicius Severus—Vier zaken hier duidelijk. (1) Het Chiliasme werd geleerd aan alle plaatsen. (2) Het werd geleerd op grond van de Heilige Schrift en de Apostolische overlevering. (3) Deze waarheid had een gunstigen invloed op hun leven. (4) Werd door niet één rechtzinnig Kerkvader tegengesproken—Oorzaken van het verval van het Chiliasme: (a) De Alexandrijnsche school; (b) Verheffing der Kerk tot staatskerk; (c) De ketters; (d) Hieronymus en Augustinus.

De Middeleeuwen .... pag. 323

De Middeleeuwen zeer donker ten aanzien van deze verwachting—Het jaar duizend—Bernard van Clairveaux—Arnold van Brescia—Joachim van Flore—Petrus van Bruys—Hendrik van

Lausanne—De Albigenzen—De Waldenzen—Dit ruwe overzicht wijst op de volgende zaken: (1) Het Chiliasme was in den regel het gevolg van het onbevangen onderzoek der profetie. (2) Hunne vijanden leggen meermalen getuigenis af van hun voorbeeldigen wandel. (3) Ze verzetten zich sterk tegen Rome. (4) Om Christus' wil getrouw geweest tot den dood—Savonorola—Het Chiliasme een der meest verkwikkelijke verschijnselen in de Middeleeuwen.

Van de Hervorming tot Heden .... pag. 328

A—De Kerkhervorming.

Luther: (a) Had vele Chiliastische denkbeelden; (b) Was een uitnemend bestrijder van het valsch Chiliasme: (c) Had geen genoegzaam licht over het ware Chiliasme—Melanchton—Calvijn: (a) Christus' komst voor hem eene zaak van alle zaken; (b) Bestreed 't valsch Chiliasme; (c) Was niet afkeerig van eene bekeering der Joden; (d) Zijn felle weerzin tegen de ketters eene belemmering tot de vrije ontwikkeling der laatste dingen.

B.—Het Chiliasme der 17de Eeuw in Engeland.
Joseph Mede—Dr. William Twisse—James Ussher—De Baptist Confession—John Milton, Jer. Taylor, Sam. Rutherford, J. Bunyan, Burnet, Leade e.a.—In de 18de eeuw Is. Newton, Thos. Newton, Doddrigde, Watts, Robt. Hall, Fletcher, Toplady, Cowper, Coke, de beide Wesleys.

C.—Het Chiliasme der Geref. Kerken in Nederland gedurende de 17de en 18de eeuw.
De z.g. mildere opvatting van het Chiliasme— Enkele voorstanders daarvan zijn Coccejus, Witsius, Brakel, a Marck, Moor, Alting, Groenewegen, d'Outrein, Vitringa e.a.—Pierre Jurieu—Pierre Poiret—Jean de Labadie—Robert Fleming—Dr. Bronsveld.

D.—De Herleving in de Studie der Profetie.

I. In de Luthersche Kerken—Joh. Albrecht Bengel—Zijne regelen bij het schriftonderzoek—Zijn vaststellen van een datum voor de komst des Heeren—Zijne bekwaamste leerlingen.

II. In de Engelsch-sprekende wereld—Manuel Lacunza—Alexander Keith—McCheyne—Edw. Greswell—R. C. Trench—H. Alford—S. L. Tregelles—C. J. Ellicot—J. Cumming—Grattan Guinness—J. C. Ryle—Thos. Chalmers—Candlish.

III. In Frankrijk en andere Plaatsen: **(a) De Katholiciteit** van het Chiliasme—Chas. Danbuz—Hugenoten—Camisarden—Monod, de Pressencé, Guers—In Zwitserland: Malan, Gaussen, Godet—In Zuid Afrika: S. J. Du Toit, Prof. N. J. Hofmeyer, Lion Cachet—Zendelingen: Gutzlaff, Bettleheim, Duff, Eliot, Paton, Wolf, Rabbinowitch, Lord Radstock; **(b)** De Zendingsgeest van het Chiliasme: Frans Delitzsch, Gr. Guinness, A. B. Simpson, Ds. H. Witteveen, Hernhutters.

E.—Het Chiliasme in Amerika.

De Puriteinen en Independenten—J. Clark, Increase en Cotton Mather, J. Eliot, Thos. Prince e.a.—De Duitsche Piëtisten—College Presidenten—De Duffields van de Presbyteriaansche Kerk—Demarest en Gorden van de Ref. Church—Seiss de hoofdtolk der Luthersche Kerk—Dr. A. J. Gordon woordvoerder van het Baptistische genootschap—Dr. Wm. Nast van de Duitsch-Methodistische Kerken—Dr. W. J. Erdman van de Congregational Church—Dr. W. G. Moorehead van de U. P. Church—Dr. W. R. Nicholson van de Ref. Episcopal Church—Dr. James Brookes—De bestrijders en de bestrijding van het Chiliasme.

F.—Het Chiliasme in Nederland gedurende de Laatste Eeuw.

I. Het Chiliasme van het Reveil—Bilderdijk—Da Costa—Welk vierderlei ons door Da Costa's Chiliasme verklaard wordt: (1) Zijn dwepende liefde voor Bilderdijk. (2) Het eigenaardig karakter van zijne werken. (3) Zijne houding in de adresbeweging. (4) Zijne verhouding tegenover de Scheiding—Prof. Scholten's aanval op zijn Chiliasme—Zijn antwoord—Zijne volgelingen: Abr. Capadose—J. H. Koenen—J. F. Schimsheimer—G. Groen Van Prinsterer—J. A. Wormser—C. C. Callenbach—H. P. Scholte, L. J. Van Rhijn—J. De Liefde—Dr. C. Schwartz—W. Jamieson—J. P. Hasebroek—Ten Kate—Le Roy—H. Witteveen—Dr. Van Oosterzee—Dr. D. Chantepie de La Saussaye—Dr. N. Beets—Ds. P. Hugenholtz—Dr. J. J. Toorenenbergen—Dr. J. H. Gunning, Jr.—Dr. J. H. L. Roozemeyer—Dr. J. H. Gunning, JHz.—T. M. Looman—M. S. Bromet—E. Gerdes—I. Esser—W. Van Oosterwijk Bruin—A. J. Hoogenbirk—J. A. Wormser.

II. **Het Chiliasme in de Kringen der Afscheiding.**

Onderscheid tusschen Reveil en Afscheiding—H. De Cock. (1) Het valsch Chiliasme dier dagen—Jan Mazereeuw—Zwijndrechtsche Nieuwlichters—Jan De Blaauw. (2) Uitnemende getuigen: H. P. Scholte—H. Klein—A. C. Tris—A. M.

C. Van Hall—J. Van Dijk Mz.—J. G. Smitt—M. Sipkes—J. W. A. Notten—Prof. Van Velzen—J. Van Andel—J. H. Budding—N. De Jonge—G. De Haas—Hentzepeter—Prof. Van Leeuwen—Dr. Van Ronkel—Ds. Faure—P. D. Huet—De Darbisten—De Joden-Zendelingen—Nog enkelen, die deze beschouwing gunstig gezind zijn. (3) De zeldzame eenheid der bijbelsche Chiliasten—De les der historie wijst op drieërlei: (a) de Katholiciteit; (b) de Zendingsijver; (c) de eenheid van het Chiliasme.

Inhoud.

Hoofdstuk		Pagina
I.	Eene Beschouwing over de Profetie en Hare Uitlegging	9
II.	Enkele Regelen voor de Verklaring der Profetie	26
III.	De Teekenen der Tijden	58
IV.	De Antichrist	76
V.	De Toekomst des Heeren	88
VI.	De Eerste Opstanding	103
VII.	Bezwaren tegen de Eerste Opstanding	110
VIII.	Bewijzen voor de Eerste Opstanding uit het O. T.	121
IX.	Bewijzen voor de Eerste Opstanding uit het N. T.	131
X.	Enkele Slotopmerkingen over de Eerste Opstand'g	147
XI.	De Opname der Geloovigen	156
XII.	Het Genadeloon	162
XIII.	Het Avondmaal van de Bruiloft des Lams	179
XIV.	Het Richten der Geloovigen	185
XV.	Israël en de Gemeente	191
XVI.	Israël Gods Wondervolk	199
XVII.	Israël's Toekomst volgens het O. T.	209
XVIII.	Israël's Herstel volgens het N. T.	233
XIX.	Het Duizendjarig Rijk	241
XX.	Enkele Vragen en Gezichtspunten over het Millennium	263
XXI.	Onderscheid tusschen het Millennium en den Eeuwigen Staat	274
XXII.	Een Blik in de Openbaring van Johannes	283
XXIII.	De Roeping der Geloovigen Beschouwd in het Licht der Profetie	297
XXIV.	De Les der Historie	305
XXV.	De Middeleeuwen	323
XXVI.	Van de Hervorming tot Heden	328

N. B.—Tot onzen spijt zijn hier en daar enkele fouten ingeslopen en is ook de gewenschte eenheid van vorm niet in elk opzicht verkregen. De goedwillige lezer gelieve deze feilen zelf te verbeteren.

H. B.

DATE DUE

[redacted]			

GAYLORD PRINTED IN U.S.A.

BS647 .B93
Maranatha : eene studie over de
Princeton Theological Seminary-Speer Library
1 1012 00050 6099